

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NEYZEN TEVFİK'İN HAYATI VE ŞİİRLERİ ÜZERİNDE
BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

SULTAN SARI

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. ŞERİFE ÇAĞIN

İZMİR, 2010

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğm “**Neyzen Tefik’in Hayatı ve Eserleri zerinde Bir İnceleme**” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Sultan Sarı

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 04/08/2010 tarih ve 26/12 sayılı kararı ile oluşturulan jüri, Yeni Türk Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Sultan Sarı'nın aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 25/08/2010 günü saat 09:30'da 1 saat süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Şerife Çoğın

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

ÜYE

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

ÜYE

Prof. Dr. Fazıl Gökçek

Başarılı

☒

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

Tezin Türkçe Başlığı: Neyzen Tevfik'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme

Tezin İngilizce Başlığı: A Research About The Life And The Literary Works of Neyzen Tevfik

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	6
I. BÖLÜM: NEYZEN TEVFİK'İN HAYATI.....	13
1. Ailesi, Doğumu ve Çocukluğu	13
2. Gençliği ve Eğitimi	22
a. Ney İle Tanışması	23
b. Hastalanması	24
c. Urla Günleri ve Hastalığının Nüksetmesi.....	25
d. İzmir Mevlevihanesi Yılları	29
e. İçkiye Başlaması	41
3. İstanbul Yılları	42
4. Mısır'a Kaçışı.....	72
5. II. Meşrutiyet'in İlanı ve İstanbul'a Dönüşü.....	94
6. Vefatı.....	120
7. Ölümünden Sonra Neyzen Tefik.....	124
8. Karakteri ve Çeşitli Yönleri	127
a. Karakteri	127
b. Neyzenliği	139
c. Mevlevilik, Bektaşilik ve Neyzen Tefik.....	144

II. BÖLÜM: NEYZEN TEVFİK'İN YAZI FAALİYETİ	146
III. BÖLÜM: ŞİİRLERİNDE MUHTEVA	162
1. Hicivlerde Muhteva.....	162
A. Şahıslara Yönelik Hiciv	162
a. Devlet Başkanları	163
b. Devlet Adamları ve Bürokratlar	174
c. Şairler, Yazarlar, Doktorlar ve Diğerleri	186
B. Toplum ve Devlet Kurumlarına Yönelik Hiciv	200
a. II. Meşrutiyet Yönetimi	200
b. Millet	207
c. Din ve Din İle İlgili Kurumlar	210
d. Basın	217
e. Musiki	218
2. Hiciv Dışında Kalan Şiirlerde Muhteva.....	221
a. Dinî- Tasavvufî Şiirleri.....	221
b. Rindâne Şiirleri	227
c. Aşk Şiirleri.....	232
d. Methiyeler	235
e. Kendini Anlattığı Şiirleri	240
IV. BÖLÜM: NEYZEN TEVFİK'İN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP.....	241
1. Nazım Şekilleri	241

2. Vezin ve Kafiye.....	246
3. Edebî Sanatlar	251
a. Mübalağa	251
b. Tezat	254
c. Telmih.....	256
d. Benzetme	258
SONUÇ	261
BİBLİYOGRAFYA	271
1. Neyzen Tevfik’in Edebî Eserleri.....	271
a. Neyzen Tevfik’in Kitapları.....	271
b. Neyzen Tevfik’in Hayattayken Yayımlanan Şiir ve Yazıları.....	271
c. Neyzen Tevfik’in Ölümünden Sonra Yayımlanan Şiirleri	273
2. Neyzen Tevfik’in Müzik Eserleri.....	275
3. Faydalandığımız Kaynaklar	278
FOTOĞRAFLAR.....	301

ÖNSÖZ

Hicivleri, neyzenliği, fıkraları ve ilginç kişiliği ile yaşadığı dönemde olduğu kadar öldükten sonra da dikkati çeken Neyzen Tevfik'in hayat hikâyesi üzerine sadece bir tez çalışması yapılmış¹, eserleriyle ilgili sistematik ve ciddî çalışmalar yapılmamıştır. Derleme niteliğinde ve biyografik mahiyette pek çok çalışma olmasına rağmen bunlar, şairin hayatını ve eserlerinin bibliyografyasını etraflı ve akademik bir şekilde ortaya koymaktan uzaktır. Neyzen Tevfik, memuriyette bulunmadığı için hayatına dair resmî kayıtlar oldukça sınırlıdır. Ancak Neyzen Tevfik'i tanıtmak ve eserlerinden örnekler vermek için pek çok kitap yazılmıştır. Bu eserlerden çalışmamızda en çok faydalandıklarımızı basım yıllarına göre değerlendirmeyi uygun bulduk.

Neyzen Tevfik'in hayat hikâyesi üzerine ilk çalışmayı Münir Süleyman Çapanoğlu yapmıştır². Çapanoğlu, eserinin başında Neyzen Tevfik'in, doğumundan 1942 yılına kadar olan hayat hikâyesine yer verir. Bu kısımda 1908 yılına kadar olan hayat hikâyesine geniş yer verilirken 1908 yılından 1942'ye kadar olan dönem kısa tutulmuştur. Yazar, Neyzen Tevfik'in hayat hikâyesini onunla yaptığı röportajlar ve onun şiirlerinden örnekler vererek oluşturur. Daha sonra anılarına, gazete ve dergilerdeki Neyzen Tevfik ile ilgili yazılara ve şiirlerinden örneklerle yer verir. Eserde Neyzen Tevfik'in 1908 yılından sonraki hayatına ilişkin bilgiler sınırlıdır. Bu dönem ele alınırken daha çok Neyzen Tevfik'in kişisel özelliklerinden bahsedilir. Ayrıca eserde Neyzen Tevfik'in sadece babasından bahsedilmiş, ailesinin diğer üyelerine dair neredeyse hiçbir bilgi verilmemiştir.

Emekli Komiser Muhittin Kutbay, 1946-1947 yılında Neyzen Tevfik ile bir dizi röportaj yapar. Kutbay, Hilmi Yücebaş'a bu röportajı *En Son Dakika* gazetesi sahibi Rasim Us'un isteği doğrultusunda yaptığını anlatır³. "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor" adlı yazı dizisi *En Son Dakika* gazetesinde 29 Ekim 1946-8 Nisan 1947

¹ Ahmet Yener 1974 yılında "Neyzen Tevfik Kolaylı" adlı bir tez çalışması yapmıştır.

Hasan Kavruk, "Dil Tarih Coğrafya Fakülteleri Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tez Çalışmaları III", *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 9, 1991, s. 260.

Araştırmalarımıza rağmen bu çalışmaya ulaşamadık.

² Münir Süleyman Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Eserleri*, Çığır Kitabevi, İstanbul 1942.

³ Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul 1958, s. 37-38.

tarikhleri arasında yüz kırk beş sayı olarak yayımlanır. Bu tarihler arasında bazı günler gazetede çok fazla haber olduğu için yazıya yer verilmez. Yazının yayınlandığı en son sayıda “Birinci Kısımın Sonu” ibaresi vardır. Bu ifadeye göre yazının devamı düşünülmüştür. Ancak, Neyzen Tevfik istemediği için⁴ Muhittin Kutbay yazı dizisini yarıda bırakmak zorunda kalır. Yazı dizisinde Neyzen Tevfik’in doğumundan II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İstanbul’a geldiği güne kadarki hayatına dair pek çok bilgi ayrıntılı bir şekilde yer alır. Çalışmamızda en çok faydalandığımız kaynaklardan birisi bu yazı dizisidir. Ancak, Neyzen Tevfik, bazı olayları, kişileri ve yerleri yanlış hatırladığı için bu bilgiler kullanılırken ihtiyatlı davranılmış, tarih kaynaklarından ve bahsettiği kişilerin biyografilerinden faydalanılarak eksikler büyük ölçüde giderilmiş ve yanlış bilgiler düzeltilmiştir.

Neyzen Tevfik ile ilgili en geniş bilgiye ulaşan kişilerden biri Hilmi Yücebaş’tır. Hilmi Yücebaş’ın eseri dağınık olmasına rağmen pek çok malzemeyi içermesi bakımından önemlidir. Bu kitapta Neyzen Tevfik’in hayat hikâyesi, anıları ve onun hakkında gazete ve dergilerde yayımlanmış yazılar karmaşık bir biçimde yer alır. Kitabın sonunda Neyzen Tevfik’in şiirlerinden örneklere yer verilir.

Recep Usta’nın kitabı⁵, Neyzen Tevfik’in hayatı ile ilgili önemli çalışmalardan biridir. Usta, Neyzen Tevfik’in hayat hikâyesini çok kısa tutarken kitaplarında yer alan şiirleri ile çeşitli dergi ve gazetelerde kalan şiirlerine daha geniş yer ayırmıştır. Ancak Neyzen Tevfik’in 1908 yılından vefatına kadar olan hayatı hakkında çok az bilgi verir.

Mehmet Ergün’ün eseri⁶, Neyzen Tevfik’in hayat hikâyesi ve eserleri üzerine yapılmış diğer kitaplara göre daha başarılı bir çalışmadır. Mehmet Ergün, Neyzen Tevfik’in hayatı üzerine bilgi verdikten sonra şiirlerini inceler. Bizim çalışmamıza kadar, Neyzen Tevfik’in şiirleri hakkında fikir yürüten tek yazar Mehmet Ergün’dür. Ancak, Ergün şiirleri sadece muhteva açısından irdelemiş ve şiirlerin şekil özelliklerinden hiç bahsetmemiştir. Ayrıca, eserde Neyzen Tevfik’in hayatının 1908 yılından sonraki dönemi hakkında çok az bilgi verilir.

⁴ Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik*, s. 57-59.

⁵ Recep Usta, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Eserleri*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1975.

⁶ Mehmet Ergün, *Neyzen Tevfik ve “Azâb-ı Mukaddes”i*, Tunca Yayınları, İstanbul 1983.

Neyzen Tevfik ile ilgili çalışmalardan biri de Seyit Kemal Karaalioğlu tarafından kaleme alınmıřtır⁷. Kendisi de Bafra'lı olan Karaalioğlu, Bafra'da araştırma yaparak Neyzen Tevfik'in dedesi, babası ve Kolay'daki akrabaları hakkında bilgi veren ilk yazardır. Ancak bilgilerin dağınıklığı ve hayat hikâyesi kısmının düzenlenme şekli, eserin hazırlanmasında Hilmi Yücebaş'ın eserinden faydalandığını gösterir. Kitapta Neyzen Tevfik'in hayat hikâyesi ile ilgili kısım çok kısa tutulmuş daha sonra şiirlerinin neredeyse tamamına yer verilmiştir. Karaalioğlu, Neyzen Tevfik'in şiirlerini muhtevalarına göre sınıflandırır. Ancak şiirlerin şekil özelliklerini incelemeyiz. Kitapta, Neyzen Tevfik'in 1908 yılından sonraki hayatı üzerine çok az bilgi verilmiş ve bu kısım anılarla geçiştirilmiştir.

Alpay Kabacalı'nın, Neyzen Tevfik'in hayat hikâyesi ve eserlerine yer verdiği kitabının⁸ Yücebaş'ın ve Karaalioğlu'nun eserlerinden en büyük farkı bilgilerin tasnif edilmesidir. Ancak, Alpay Kabacalı da Neyzen Tevfik'in 1908 yılından 1953 yılına kadar olan hayatı hakkında çok az bilgi verir. Eserin büyük bölümünde Neyzen Tevfik'in şiirleri yer alır. Kabacalı, Neyzen Tevfik'in şiirlerini nazım birimlerine göre sınıflandırmıştır. Kabacalı'nın kaynakçası araştırmamızda gazete kaynaklarına ulaşmamız açısından en çok faydalandığımız kısımdır. Ancak, burada yer alan bazı yazılar belirtilen sayılarda bulunamamıştır. Ayrıca, Hilmi Yücebaş'ın eseri incelendiğinde Kabacalı'nın onun kullandığı gazete haberlerinden yola çıkarak çalıştığı açıkça görülür.

şevki Koca ve Murat Açış'ın hazırladıkları kitap⁹ diğer eserlerden farklı bir bilgi vermez. Ancak bu eser, bilgilerin tasnif edilmesi yönüyle Yücebaş'ın ve Karaalioğlu'nun çalışmalarından ayrılır. Burada da Neyzen Tevfik'in hayat hikâyesinin anlatıldığı kısım çok kısa tutulmuş, şiirlerine geniş yer ayrılmıştır. Eserde yer alan şiirler konularına göre tasnif edilmiştir. Pek çok kitapta olduğu gibi bu eserde de Neyzen Tevfik'in hayatının 1908 yılından sonraki dönemlerine çok az değinilir.

⁷ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve şiirleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1984.

⁸ Alpay Kabacalı, *eşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik*, Özgür Yayınları, İstanbul 1987.

⁹ şevki Koca-Murat Açış, *Halikarnaslı Bohem Neyzen Tevfik Külliyyatı*, Nazenin Kültür Yayınları, İstanbul 2000.

Çalışmamızda kullanılan Neyzen Tevfik'in Bafra'daki akrabalarından aldığımız bilgiler, Şefik Kolaylı'nın Avukat Ahmet Çizmeli'ye hazırlattığı aile şeceresi ve Şefik Kolaylı'nın mektupları da önemli bir yere sahiptir.

Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı, 28 Ocak-8 Şubat 1966 tarihleri arasında *Yeni Tanin* gazetesinde yayımlanan “Kardeşim Neyzen Tevfik” adlı on bir sayılık yazı dizisinde ağabeyi hakkında pek çok ayrıntıya yer verir. Ancak, Şefik Kolaylı bazı olayları, yazıları ve kişileri yanlış hatırladığı için bu yazı dizisi ihtiyatlı yaklaşılması gereken bir kaynaktır.

Neyzen Tevfik'in ölümünün ardından yakın çevresi tarafından kaleme alınan yazılara ve kızı Leman Ünver ile yapılan röportajlara da ulaştık. Bunların arasında doğru ve önemli bilgiler veren pek çok yazı mevcut. Ancak, hatıra ve röportajlarda doğal olarak kronoloji veya tarih fikri olmadığı için bu bilgilerin başka kaynaklarla desteklenerek kullanılması gerekir.

Beş ana bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, özellikle Muhittin Kutbay'ın *En Son Dakika* gazetesinde yayımlanan yazı dizisinden, İzmir'de ve İstanbul'da yayımlanmış gazete ve dergilerden, Şefik Kolaylı tarafından hazırlatılan şecereden ve etrafındaki kimselerin biyografilerinden faydalanarak Neyzen Tevfik'in etraflı bir biyografisini ve karakter özelliklerini ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümde doğum tarihini tespit etme konusunda yetersiz ve çelişkili bilgiler nedeniyle sorun yaşadık. Ayrıca hayatının 1908 yılından vefatına kadar olan dönemiyle ilgili bilgiler çelişkili ve kısıtlı olduğu için aslı kaynaklardan ve ihtiyatla yaklaşılması gereken gazete yazılarından faydalanarak eksiklere ve tutarsızlıklara açıklık getirmeye çalıştık.

“Neyzen Tevfik'in Yazı Faaliyeti” başlıklı ikinci bölümde, şairin şiir yazmaya başlaması, şiir konusunda beslendiği kaynaklar ve şiirinin gelişimini ele aldık.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde Neyzen Tevfik'in şiirlerini muhteva bakımından inceledik. Bu bölümü “Hicivlerde Muhteva” ve “Hiciv Dışında Kalan Şiirlerde Muhteva” olmak üzere iki başlık altında topladık. Hicivlerini değerlendirirken kişilere yönelik hicivleri ile sosyal konulu hicivlerini iki ayrı grupta ele aldık. Hiciv

dışında kalan şiirlerini tonlarına göre sınıflandırarak Neyzen Tevfik'in şiirlerinin muhtevastaki çok yönlülüğü ortaya koymaya çalıştık.

Şiirlerdeki şekil ve üslup özelliklerini çalışmamızın dördüncü bölümünde ele aldık. Bu bölümü, “Nazım Şekilleri”, “Vezin ve Kafiye” ve “Edebî Sanatlar” olmak üzere üç kısma ayırdık. Birinci kısımda Neyzen Tevfik'in kullandığı nazım şekilleri hakkında bilgi verdik. İkinci kısımda şiirlerinde hangi vezin ve kafiyelerden faydalandığını tespit ettik ve son kısımda şiirinde en çok kullandığı edebî sanatlara yer verdik.

Neyzen Tevfik'in hayat hikâyesi ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunduğumuz dört bölümün ardından bu kısımlarla ilgili genel değerlendirmemizi içeren sonuç kısmı yer alır. Çalışmamızın sonunda Neyzen Tevfik'in eserlerinin bibliyografyası bulunmaktadır. Bu bölümde Neyzen Tevfik'in şair kimliğinin yanında iyi bir neyzen olmasını da göz önünde bulundurarak müzik ile ilgili eserlerinin bibliyografyasına yer vermeyi uygun bulduk. Ayrıca bibliyografya kısmına çalışmamızda faydalandığımız kaynakların listesini gösteren bir kaynakça kısmı ekledik. Çalışmamıza araştırmalarımız sırasında çektiğimiz fotoğrafları ekleyerek son verdik.

Tez çalışmamın hazırlanması aşamasında her konuda beni destekleyen, araştırmalarımı sabırla okuyup fikirleriyle tezime doğru bir yön vermemi sağlayan hocam Yrd. Doç. Dr. Şerife Çağın'a teşekkür ederim. Ayrıca hocalarım Yrd. Doç. Dr. Sabahattin Çağın ve Prof. Dr. Fazıl Gökçek'e, aileme, çalışma arkadaşlarım Araştırma Görevlisi Emrullah Şerenli ve Araştırma Görevlisi Ertuğ Evrekli'ye, Samsun'daki çalışmalarımnda bütün imkânlarıyla bana yardımcı olan İdris Anarat'a ve her konuda benden desteğini esirgemeyen Güngör Gerçek'e teşekkürü borç bilirim.

Sultan Sarı

Ağustos/2010

GİRİŞ¹⁰

Osmanlı Devleti’nde kültür hayatının oluştuğu ilk yüzyıllardan, Batı ile ilişkiler sonucunda köklü değişimlerin yaşandığı Tanzimat dönemine kadar mizah ve hiciv sahasında hatırı sayılır bir literatür vardır. Eski edebiyat alanında metin neşirlerinin henüz tam olarak yapılmaması ve bu çalışmaların çok zahmetli olması tahlil çalışmalarının geri plana atılmasına sebep olmuştur. Bu nedenle büyük ölçüde latife ve hezeliyat mecmualarında yer alan latife, hezel ve hiciv tarzındaki eserlerin çoğu hâlâ gün ışığına çıkarılamamıştır. Şerife Çağın’a göre bütün bu eksikliklere rağmen tespit edilen bilgiler, Tanzimat’tan önce Osmanlı’da hicvin, kişisel ve sosyal boyutta nükteli, ironik, satirik, müstehcen, küfürlü ve alaycı olmak üzere zengin bir anlatım çeşitliliği içinde var olduğunu gösterir¹¹.

Tanzimat’ın ilanıyla batı medeniyeti dairesine giren Osmanlı Devleti’ndeki siyasî ve sosyal değişim Türk edebiyatının yüzyıllardır ferdî duyularını ifade etmeye alışmış şairlerini sosyal meselelere yönlendirir. Tanzimat’tan sonra muhtevasını genelde sosyal meselelerden alan nesir şiiri etkisi altına alır ve gazete başta olmak üzere hikâye, roman, deneme ve tenkit gibi türler ön plana çıkmaya başlar. Yeni fikirleri ve konuları yeni şekiller içerisinde söylemek isteyen Tanzimat şairleri şiirde yeni formlar aramaya başlar. Şiirdeki bu arayış hicvi de yeni formlar aramaya iter. Divan edebiyatında hiciv, çeşitli nazım şekilleriyle yazılmasına rağmen en çok kaside, mesnevi ve kıtada kendisini bulmuştur.

Kullandığı formlar yönünden geleneğe bağlı olan Şair Eşref ve Neyzen Tevfik gibi istisnaların dışında Tanzimat’tan sonra “hiciv ya da hezel” şairi adlandırması büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu dönemden itibaren, kişi ve toplumdaki aksaklıkları tespit edip gözler önüne seren hicvin yerini basının alması, karikatür sanatının kendini geliştirme zemini bulduğu mizah gazetelerinde görülen artış, klasik anlamda tenkit aracı olarak görülen hicvin işlevliğini yitirmesine neden olur.

¹⁰ Şiirlerinde daha çok hiciv tonuna yer veren Neyzen Tevfik’in hayat hikâyesine ve şiirlerinin incelenmesine yer verdiğimiz çalışmamızın giriş kısmının bir kısmı Şerife Çağın’ın “Bir Hiciv ustası Şair Eşref” ve Mustafa Apaydın’ın “Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa” adlı eserlerinden derlenmiştir.

¹¹ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 19-20.

Şeyhî, Fuzulî, Bağdatlı Ruhî ve Nef'î gibi isimler hiciv tonundaki şiirleriyle Divan edebiyatında ayrı bir yere sahiptir. Bu dönemde şairlerin yergiyi çoğunlukla bireysel saldırı aracı olarak kullanmaları, bu tarz şiirlerinde küfre ve müstehcen kelimelere yer vermeleri edebiyat dünyasında hicvin ciddiye alınmamasına neden olmuştur. Bu nedenle çoğu divan şairi hiciv tonunda yazdığı şiirlerini, eserin estetik değerini zedeleyeceği kaygısıyla divanına almaz.

Tanzimat sanatçıları, bayağı ifadelerle yüklü hicvi mizahın ve aklın süzgecinden geçirerek yeni bir ifade tarzına ulaşırlar. Bu temiz ve neredeyse tamamen zekanın hakim olduğu hicvin ilk örneklerini verenlerden biri Şinasi'dir. Şinasi, yergi ve gülmece küfre kaçmadan, eskileri taklit ederek, şekil ve muhtevada yeniyi arayarak, yönetim ve yöneticileri över gibi görünerek toplumsal hiciv örnekleri verir. 1862 yılında seçme şiirlerinin yer aldığı "Müntehabât-ı Eş'âr" adlı eserini yayımlar. Bu eserde "Hezeliyat ve Hicviyat" adlı bölümde beş şiir yer alır. Bu şiirlerinde taklitçileri, düzenbazları, gösterişçileri, eskiye özlem duyanları, sesleri ve sözcükleri yanlış kullananları ve feylesofluk taslayanları yerer¹².

Tanzimat edebiyatının önemli isimlerinden Namık Kemal'in hicivleri Şinasi'ninkilere pek benzemez. Namık Kemal, topluma ışık tutmayanları yerden yere vurur, halkı sömürenleri, özgürlüğü kısıtlayanları sert ve kaba sözcüklerle yerer. Onun yergileri haksızlığa, bağnazlığa, yolsuzluğa ve hırsızlığa karşı bir başkaldırı niteliğindedir. Bu başkaldırıda kahramanca bir coşku ve ses vardır. Ancak, yergilerindeki bu coşku zaman zaman sertleşir ve şair ödünsüz ve acımasız biri oluverir. Bu nedenle Şinasi'nin yergileri Namık Kemal'inkilere nispeten daha hoşgörülüdür. Divan şiiri geleneği içinde yetişen Namık Kemal'in hiciv tonundaki eserlerinde geleneksel hicvin özellikleri görülür. Bu tarz şiirlerinde dönemin sosyal sorunlarını ele alır. Yönetimi ve yöneticileri kişisel ve toplumsal açıdan değerlendirir ve yerer. Hicvettiği kişiler arasında Abdülhamit, Âli ve Fuad Paşalar, Zaptiye Nazırları Hüseyin Hüsnü Paşa ve Nazım Şefik Paşalar, Ali Suavi ve Şeyhülislâm Arif Hikmet vardır¹³. Osmanlı Devleti'nin ilk mizah gazetesi olan ve Teodor Kasap tarafından çıkarılan

¹² Ömer Özcan, *Başlangıcından Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah (Yergi ve Gülmece)*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2002, s. 234.

¹³ a. g. e. , s. 238.

Diyojen 1870 yılı sonlarında yayın hayatına girer. Namık Kemal'in bu gazetede imzasız yazıları çıkar¹⁴. Ayrıca burada yayımlanan “Hırrenâme” adlı şiiri hiciv tonundaki şiirlerinin başarılı örneklerindendir.

Ziya Paşa, Tanzimat şairleri arasında hiciv tonunu en iyi kullanan şair olması ve Türk hicvine yeni bir soluk getirmesi sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Hiciv sahasındaki en önemli eseri politik hicvin edebiyatımızdaki ilk örneklerinden olan “Zafernâme”dir. Sadrazam olmayı isteyen ve bu mevkie çok yaklaşan Ziya Paşa, Âli Paşa ile aralarındaki mücadele nedeniyle amacına ulaşamamış, hatta bu gerginliğin yarattığı entrikalar sonucunda saraydan uzaklaştırılmış ve zor günler geçirmiştir. Bu nedenle Bâb-ı Âli'ye özellikle de Âli ve Fuâd Paşalara kin duyar. 1866 yılındaki Girit İsyanı'nda Sadrazam Âli Paşa'nın sevk ettiği donanmanın başarısız olması üzerine yazdığı “Zafernâme”si kişisel hırsının eseridir. Ziya Paşa eserini Âli Paşa'ya yakınlıkları ile tanınan üç kişinin ağzından yazarak hem yeni bir teknik denemiş hem de aynı anda hedefi dışındaki kişileri de hicvetmiştir. Eser, Türk edebiyatında Batılı anlamda yazılmış ilk satir örneğidir. Âli Paşa'nın Girit isyanının bastırılması sırasındaki başarısızlığının yerildiği eserde hiciv tonunun etkisi kitabın adlandırılmasından itibaren kendini hissettirir. Eserin adı Âli Paşa'nın başarısızlığının bir zafer gibi gösterilmesi açısından ilgi çekicidir. Eser kaside, tahmis ve şerh olmak üzere üç bölümden oluşur. Mustafa Apaydın'a göre Ziya Paşa, kaside ve tahmis kısımlarında az çok kapalı olan saldırı noktalarını şerh kısmında en ince detayına kadar zenginleştirir. Hicvinde divan edebiyatı geleneğinin bütün unsurlarını kullanır. Ancak onun yergisini özel kılan kaside, tahmis ve şerh gibi değişik anlatım şekillerini bir tek eserin bütünlüğüne hizmet edecek şekilde kullanması ve baştan sona kendini gizlediği ironik tavidir. Divan edebiyatında sık rastlanan kaside, tahmis ve şerh nazım biçimlerini seçerken amacına uygunluklarına önem verir. Kaside hem methiyelerde hem de hicivlerde kullanılan bir nazım şeklidir. Tahmis ile kasideye eklenen üç dize kasidede söyleyemediği ayrıntıları ifade etmesi için

¹⁴ M. Bülent Varlık, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1093-1094.

kolaylık sağlamıştır. Eserin en zengin bölümü şerh kısmıdır. Şerhte, tahmis kısmında kullandığı hiciv unsurlarını genişletir¹⁵.

Ziya Paşa, hicivlerinde yaptığı yeniliklerle eski hiciv geleneğinden ayrılır. Hicvettiği kimseleri eski heccavlar kadar aşağılasa da şiirini gerçek hayattan koparmaz. Hicvini baştan sona toplumun yaşadığı sorunlar, siyasî ortam ve hedef aldığı şahısların eylemleri üzerine kurar. Hicvi kişisel hırslarından yola çıkarak bir şahsa yönelmesi yönüyle eski, ele alınan temalar ve kullandığı anlatım teknikleri bakımından yenidir. Karşısındaki kişiyi, yönetici olarak yaptığı hatalar, ahlakî olmayan davranışları, ailesi ve çevresinden yola çıkarak hicveder. Hicvinde özel hayatın mahrem noktalarını aşması yönüyle eskiye benzer. Ancak muhatabını zarif nüktelerle ve kabalığa varmayan ifadelerle övermiş gibi yaparak yermesi yönüyle yenidir.

Tanzimat döneminde hicvin yaygınlaşmasında gazete ve dergilerin payı büyüktür. Osmanlı ülkesinde 1831 yılında İstanbul’da yayımlanan ilk resmî gazete olan *Takvim-i Vakâyi* ile başlayan basın hareketi Tanzimat döneminde hızla gelişir. İlk Türk mizah gazetesi, *Terakki* adlı ciddî bir fikir dergisinin 1870 yılının ekim ayında aynı adı taşıyan bir ilavesidir. Bağımsız olarak yayımlanan ilk mizah gazetesi ise 1870 yılın sonlarında yayın hayatına giren Teodor Kasap’ın *Diyojen* gazetesidir. Geleneksel hiciv unsurlarının yanı sıra mizah dergilerinde görülen batı kaynaklı anlatım teknikleri, özellikle resim, karikatür, gibi görsel unsurlar Türk mizahının mecrasını değiştirir. *Diyojen*’in ardından pek çok süreli mizah yayını Türk basın dünyasına girer. Ancak diğer basın organlarında olduğu gibi mizah gazeteleri de kuruldukları andan itibaren yönetimin yoğun bir baskısıyla yayın hayatlarına devam ederler. 1864 yılında düzenlenen “Matbuat Nizamnâmesi” basın organlarının özgürlüğünü büyük oranda kısıtlayan kararlar içerir. Basın özgürlüğüne bir darbe de, 4 Ağustos 1876 tarihinde yayımlanan bir karar ile “hezeliyat ve mizaha” dair yayınlara izin verilmeyeceğinin bildirilmesiyle vurulur. Abdülhamit döneminde kararnamelerle basına uygulanan katı sansür, 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanına kadar etkisini giderek arttırır. Meşrutiyet, basın dünyasında adeta bir patlamaya sebep olur ve kısa sürede çok sayıda mizahî süreli

¹⁵ Mustafa Apaydın, *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 105-124.

yayın basın dünyasına girer¹⁶. Gazete ve dergilerde, şiir, tiyatro, roman, hikâye gibi türlerde mizahın espriden küfre kadar hemen her tonunda örnekler verilir. Hiciv de kendine sosyal ve siyasî mahiyette bir ifade yolu bulur.

Servet-i Fünun döneminin önemli şairlerinden Tevfik Fikret, 1897 yılına kadarki şiirlerinde Abdülhamit’e karşı menfî bir tavır takınmadığı gibi onun için üç övgü şiiri de yazmıştır. Fikret 1897 yılına kadar iyimser bir ruh hâli taşıdığı gibi taassup derecesinde dindardır. Çocukluğunda hassas yapılı ve aşırı derecede şekilci olan Fikret’in ruh yapısında bu yıldan itibaren değişimler görülür. Bu tarihten itibaren kötümser, hayattan şikayet eden, dine karşı kayıtsız, hatta dinsizliğe ve Tanrı’ya karşı isyankar tavırlara yönelen biri olur. Ruhsal yapısındaki değişim eserlerine de yansır. Bu değişimin en önemli sebebi II. Abdülhamit’in istibdadı ve ülkenin içinde bulunduğu durumdur. Bu dönemdeki şiirleri muhteva ve üslup bakımından önceki şiirlerinden farklıdır. Nefretini yaşadığı döneme, topluma ve bunlara hakim olan şahıslara çevirir ve istibdat yönetimini yerer. Bu dönemdeki şiirlerinde hiciv tonu ağır basar. 1902 yılında yazdığı “Sis” şiiri bunun en başarılı örneklerindendir. Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret’in “Sis” şiirini daha önce kaleme alınmış hiciv şiirleriyle şöyle karşılaştırır¹⁷:

Fikret’ten önce Namık Kemal ve Ziya Paşa, hattâ eski Türk edebiyatında Bağdatlı Ruhi ve daha başkaları devirlerini tenkit eden şiirler yazmışlardır. Fikret’in “Sis”i şüphesiz, bunların en kuvvetlisi ve en sanatkârane olanıdır. Kanaatime göre “Sis”in kuvveti ve güzelliği Fikret’in nefretinden değil, tasvir gücünden gelir. Rübâb şairi bu eserinde yaşadığı devri heyecan verici ve geniş bir tablo hâline getirebilmiştir. Tablonun bütün teferruatı, maharetle işlenmiştir. “Sis”te sadece devir yoktur. Duygularını sembol, imaj ve dil musikisiyle ifade etmesini bilen bir şair, bir sanatkâr vardır.

Tevfik Fikret büyük umutlar bağladığı II. Meşrutiyet’in yöneticilerinin de aynı hataları tekrarladıklarını görünce eleştirisinin şiddetini artırır. 1912 yılında yazdığı “Hân-ı Yağma” şiirinde bu döneme ilişkin umutlarını söndürenleri hicveder.

¹⁶ Varlık, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Mizah”, s. 1093-1098.

¹⁷ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 153.

Mehmet Akif'in şiir yazmaya başladığı yıllarda edebiyatımızda Servet-i Fünun anlayışı hâkim olmasına rağmen onun şiir ve sanat anlayışı Tanzimat'ın ilk neslinin, özellikle de Namık Kemal'in edebiyat anlayışına yakındır. Akif, edebiyatın topluma faydalı olmasını ilke edinmiştir. Bu nedenle toplumun çeşitli kesimlerinin yaşadığı problemleri şiirlerinde dile getirir. Safahat'ın altıncı kitabı olan "Asım"da II. Meşrutiyet devri hakkındaki olumsuz tavrını ifade eder. Eski zihniyetin temsilcisi "Köse İmam" ile II. Meşrutiyet devri aydınını temsil eden "Hocazade" arasındaki diyaloglardan kurulu bu eserde yer yer eski devri ve yeni devri karşılaştırır. Bu şiirinde istibdada ve II. Abdülhamit devrine karşı sert eleştirilerde bulunur. Akif özellikle toplumsal faydayı ön planda tutan şiirlerinde ince alaylar, öfkeli yergiler ve düşündüren esprileriyle hicve yer verir.

Şair Eşref, değişik tonlarda söylediği şiirleri, nazım şekilleri, vezin ve kullandığı diğer anlatım vasıtaları bakımından geleneğe bağlı bir şairdir. Bu nedenle II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet döneminde eser vermesine rağmen kaynaklarda geleneksel hiciv edebiyatının son temsilcisi olarak değerlendirilir. Padişah, devlet adamları ve bürokratlar, tanınmış ya da tanınmamış yazar, doktor, gazeteci gibi meslek sahibi kimseleri hicvetmiştir. Şahısların dışında halkı, ordu ve donama gibi kurumları hicveder. Hayatı ve değişen psikolojisi sebebiyle hicivde zamanla bireysellikten sosyallığe geçer. Nazım şekilleri ve şiirde kullandığı estetik unsurları açısından divan edebiyatından etkilense de geleneksel divan tertibini deforme edip hicvi diğer tonların önüne geçirerek şiirde kendine has bir yeniliğe ulaşır¹⁸.

Şair Eşref'in öğrencisi olan Neyzen Tefik, daha çok 1900-1948 yılları arasında eser vermiştir. Edebî zevkini Şair Eşref'in de müdavimi olduğu İzmir Mevlevihanesi'nde alır. Burada Eşref'ten dinlediği hicivlerden etkilenir ve bu tarza ağırlık verir. Eşref gibi tamamen eski şiirin nazım şekilleri ve ifade vasıtalarını kullanır. Eşref'ten çok sonra vefat etmesine rağmen şiirlerinde yeni şekillere çok az yer vermiştir. Döneminde, davranışlarını ve tutumlarını beğenmediği herkesi hicveder. Hicvinde yer yer bayağı sözler ve küfürler kullanmıştır.

¹⁸ Şerife Çağın, *Bir Hiciv ustası Şair Eşref*, s. 149,429.

Edebiyatımızda hiciv sahası ve bu sahada eser veren şairlere ilişkin çalışmalar yeterli değildir. Bu alanda daha fazla araştırma yapıldığında Neyzen Tevfik'in bu süreçteki yeri ve rolü daha da belirginleşecektir. Neyzen Tevfik'in şiirleri hocası Eşrefînkiler kadar çok değildir ve bunlarda çoğu zaman onun söyleyiş kudretine ulaşamamıştır. Ancak, şiirlerinde nazım şekilleri, vezin ve kafiye bakımından divan şiirinin estetik özelliklerine bağlıdır. Bu nedenle Eşrefî'ten ziyade Neyzen Tevfik'in geleneksel hiciv edebiyatının son temsilcisi olduğunu söyleyebiliriz.

I. BÖLÜM: NEYZEN TEVFİK'İN HAYATI

1. AİLESİ, DOĞUMU VE ÇOCUKLUĞU

Edebiyat ve müzik dünyamızın önemli ismi Neyzen Tevfik'in asıl adı Mehmet Tevfik¹⁹ Kolaylı'dır²⁰. Çocukluğunda dinlediği ve çok etkilendiği neyi hayatı boyunca yanından hiç ayırmadığı, tek meşgalesi ney olduğu ve neyi çok iyi üflediği için “Neyzen Tevfik” olarak anılmıştır.

Dedesi Samsun ilinin Bafra ilçesine bağlı Kolay Köyü'nden²¹ Hafız Mustafa Efendi'dir. “Kolaylıoğlu Hafız Mustafa Efendi” olarak tanınır. Tevfik'in Kolay'daki akrabaları “İbicioğulları” adıyla da bilinir. Hafız Mustafa Efendi, Samsun'un köklü ailelerinden olan Canikoğulları'ndan Mehmet Efendi'nin kızı²² Zübeyde Hanım ile evlenir. Zübeyde Hanım'dan oğlu Hasan Fehmi dünyaya gelir²³. Hasan Fehmi üç yaşındayken annesi vefat eder. Bunun üzerine babası tekrar evlenir. Hafız Mustafa Efendi'nin ikinci evliliğinden Emine, Ayşe, Mehmet ve Ahmet dünyaya gelir²⁴.

Hafız Mustafa Efendi'nin sesi çok güzeldir. Onun ezan okuyuşunu dinlemek üzere çevre köylerden gelenler dahi olmaktadır. Bir gün Bafralı Hacı Ahmet Paşa²⁵ da onu dinlemek üzere Kolay'a gelir. Hafız Mustafa Efendi'yi dinler ve çok beğenir. Onu

¹⁹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 4, Dergâh Yayınevi, İstanbul 1988, s. 1937.

²⁰ Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı, Hasan Fehmi Efendi'nin ailesi Bafra'da Kolaylıoğulları olarak bilindikleri için babasının tavsiyesi üzerine “Kolaylı” soyadını alır. Neyzen Tevfik de bu soyadını alır, ancak nüfus cüzdanına soyadı, öğrenemediğimiz bir sebepten ötürü “Kolaylık” yazılmıştır.

²¹ Kolay Köyü'nün Bafra'ya uzaklığı yirmi üç kilometredir. Neyzen Tevfik'in bazı akrabaları hala burada yaşamaktadır. Dedesinin evi birkaç yıl önce, yerine yeni bir ev yaptırılmak üzere akrabaları tarafından yıktırılmıştır. Köyde bir de Neyzen Tevfik Anıtı bulunmaktadır.

²² Bu bilgi, Neyzen Tevfik'in Bafra'da yaşayan akrabası İdris Anarat'tan alınan şecerede yer almaktadır. İdris Anarat lise yıllarında büyüklerinden, Neyzen Tevfik ile akraba olduklarını öğrenir. Bunun üzerine Ankara'da öğrenci olduğu dönemde Şefik Kolaylı ile irtibata geçer. 1972 yılında Kolay'dan gelen birkaç akrabasını da yanına alarak Şefik Bey'i ziyaret eder. Bu ziyaret sırasında İdris Anarat'ın şecere ile çok ilgilendiğini gören Şefik Kolaylı, Avukat Ahmet Çizmeli'ye hazırlattığı şecereyi devam ettirmek şartıyla İdris Anarat'a verir.

²³ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2004, s. 19.

²⁴ Neyzen Tevfik'in Ailesinin Şeceresi.

²⁵ 1864 yılında hazırlanan Teşkil-i Vilâyet Nizamnâmesi'ne göre Samsun ve Bafra, Trabzon Vilayeti'ne bağlanır. Burada bahsedilen paşanın, Trabzon vilayeti valilerinden Ahmet İzzet Paşa (1858-1860) veya Ahmet Rasim Paşa (1872-1875) olması muhtemeldir. Ancak bu paşalar Bafra'lı değildir. Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 2003, s. 57, 60.

Bafra Camii Kebir’inde²⁶ görevlendirir. Bu nedenle Hafız Mustafa Efendi ve Kolay’daki bazı akrabaları Bafra’ya taşınırlar²⁷. Hafız Mustafa Efendi Bafra Camii Kebir’inde imamlık ve hatiplik yapar²⁸. Bu cami günümüzde de kullanılmaktadır. Caminin etrafında Hafız Mustafa Efendi ile birlikte Kolay’dan gelen akrabalarına ait üç konak bulunmaktadır. Konakların asıl sahipleri taşındığı için bu şahıslara ulaşmamız mümkün olmadı.

Aydın biri olan Hafız Mustafa Efendi, oğlu Hasan Fehmi’yi yüksek tahsil görmesi için İstanbul’a gönderir. Hasan Fehmi, İstanbul’da Koca Mustafa Paşa Medresesi’nden²⁹ icâzet³⁰ alarak hafız olur. Koca Mustafa Paşa Medresesi’nden icâzet aldıktan sonra Bahçekapı’daki Hamidiye Medresesi’nin³¹ sınavını kazanır, buradan rûûs icâzeti³² alarak kur’a hafızı³³ olur. İcâzetini İstanbul’un meşhur *Kur’an* hafızlarından

²⁶ Bafra Büyük Camii.

²⁷ Bu bilgiler İdris Anarat’tan alınmıştır.

²⁸ Karaalioğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, s. 19.

²⁹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 4, s. 1937.

“Koca Mustafa Paşa Medresesi: Sultan II. Bayezid devri sadrazamlarından Koca Mustafa Paşa, Bizans eseri olan Hagios Andreas Manastırı’nı camiye çevirir. Caminin etrafına türbe, zaviye, şadırvan, çeşme ve imaretle beraber bir de medrese yaptırmıştır.”

Mübahat S. Kütükoğlu, *Yirminci Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 293-295.

³⁰ “İcâzet: Medreselerde, yılın herhangi bir zamanında müderris tarafından öğrenciye yapılan sınav sonrası verilen bir tür diploma niteliğindeki belge.”

Mustafa Şanal, “Osmanlı Devletinde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, 2003, s. 158.

³¹ “Sultan Abdülhamit Han Medresesi (Hamidiye Medresesi) : Sirkeci’de Hamidiye Caddesi üzerinde Dördüncü Vakıf Hanı karşısında Sultan I. Abdülhamit tarafından 1778-1781 yılları arasında inşa ettirilen mektep, imâret, sebîl, çeşme, medrese ve kütüphaneden oluşan külliyeinin içinde yer alır. Medrese’nin kapısı Zahirî Borsa’sı Sokağı’ndadır.”

Kütükoğlu, *Yirminci Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, s. 52-56.

³² “Rûûs İcâzeti: Medresede ulema derecelerinden biri. Öğrenci tahsilini tamamlayıp icâzet aldıktan sonra müderris veya kadı olmak için sıra bekler. Bu sürece nevbet denir. Anadolu’da müderris veya kadı olmak isteyenler Anadolu kadıaskerinin, Rumeli’de kadı veya müderris olmak isteyenler Rumeli kadıaskerinin belirli günlerdeki meclislerine devam edip Matlab ya da Ruzname-i Hümayun denilen mülazemet(staj) defterine adını yazdırır. Mülazemet, padişah cüluslarında, padişahın ilk seferinde, padişah zafer kazandığında veya bir şehzade doğduğunda verilir. Bazen de herhangi bir medresede boş kalan göreve aynı derecede birkaç müderris talip olursa aralarında imtihan yapılır. Kazanan mülazım olur. Müderrisliğe tayin olacak mülazımlar(stajyer) yedi yıl sonra rûûs(yeterlik) sınavına girerler. Başarılı olanlara “Dersiâmlık” payesi ve İptidâ-i Hâriç medreselerde öğretim yapma yetkisini verecek olan “İstanbul Rûûsu” denilen bir icâzet verilir.”

Şanal, “Osmanlı Devletinde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, s. 158.

Hacı Necip Efendi'den³⁴ alır. Neyzen Tevfik, babasının İstanbul'un yüksek muallim mektebi sayılan ilk Dârümuallimîn'inden birincilikle mezun olduğunu söyler³⁵. Ancak, İstanbul Dârümuallimîn'i 16 Mart 1848 tarihinde açıldığı³⁶ için bu mümkün değildir. Bununla birlikte Dârümuallimîn-i Âliyye³⁷ 1870 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Bu bilgiler doğrultusunda Hasan Fehmi Efendi'nin Dârümuallimîn-i Âliyye'nin ilk öğrencilerinden olması daha muhtemeldir.

Hasan Fehmi Efendi, hem geleneksel eğitim sistemine uygun olarak medreseden icâzet alır hem de modern eğitim sistemine dahil olan bir okuldan mezun olur. Aldığı öğrenim doğrultusunda kişiliğinde hem Doğu hem de Batı kültürlerini birleştirmiştir. Diplomasını aldıktan sonra aynı yıl Bodrum Rüştîyesi'ni açmakla görevlendirilir³⁸. 1880 yılında Bodrum Rüştîyesi'ni eğitime açar.

Avram Galanti bir dönem hocası olan “okuma aşığı” olarak nitelendirdiği Hasan Fehmi Efendi hakkında şunları söyler³⁹:

Bana da hocalık yapmış olan Hasan Fehmi Efendi, muktedir bir hocaydı, yazısı ve sesi gayet güzeldi. Yirmi sene kadar hocalık etmiş ve pek çok talebe yetiştirmiştir.

Hasan Fehmi Efendi, musikiden anlayan, nükteci, sanatsever, kültürlü ve düşünceli bir hocadır. Başında sarıkla saz dinlemeye gittiği için eleştirilir, fakat bunlara

³³ “Kur’a Hafızı: 1853’ten itibaren medrese öğrencileri “Kur’a Sınavı” adıyla toplam altı yıl devam eden bir sınava tâbi tutulurlar. Bu dönemde, medrese öğrencileri askerlik hizmetlerinden muaf oldukları için medreselerde büyük bir yığılma olur, buradaki yığılmayı biraz olsun azaltmak için kur’a sınavı uygulamasına başvurulur. Kur’a sınavlarında, askerlik kur’ası çekildiği zaman ismi çıkan medrese öğrencisi genel bir sınava alınır; bu sınav neticesinde başarılı olursa medresede kalır, başaramazsa askere alınır.” a. g. m. , s. 158-159.

³⁴ Şefik Kolaylı, Necip Efendi’nin ilerleyen yıllarda şeyhülislam olduğunu söyler.

Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Maddiyata Değer Vermezdi”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 612, 3 Şubat 1966.

Ancak, Osmanlı Devleti’nde bu isimde bir şeyhülislam görev almamıştır.

Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 10.

³⁵ Muhittin Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, *En Son Dakika* gazetesi, nr. 2557, 30 Ekim 1946.

³⁶ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 168.

³⁷ “Dârümuallimîn-i Âliyye (Dârümuallimîn-i Kebir): Rüştîye ve idadilere öğretmen yetiştirmek üzere açılan okul. 1870 yılında rüştîye bölümü açılır. Rüştîye şubesinde öğretim süresi üç yıldır.”

a. g. e. , s. 169-170.

³⁸ Neyzen Tevfik’in Ailesinin Şeceresi.

³⁹ Avram Galanti, *Bodrum Tarihi*, Işık Basım ve Yayınevi, İstanbul 1945, s. 42.

aldırmaz⁴⁰. Dönemin bazı hocaları gibi koyu bir sofı veya yobaz bir molla değildir. Dindarlıkla özgür düşüneyi kişiliğinde birleştirebilmiş bir zattır. Batıl fikirlere kapılmayan, aydın biridir. Neyzen Tevfik'e göre Hasan Fehmi Efendi, II. Abdülhamit'in yönetiminden memnun değildir. Bu nedenle Abdülhamit karşıtı basını takip eder. Neyzen Tevfik, Dağıstanlı Murat Bey'in Mısır'a kaçıp Kahire'de *Mizan*⁴¹ gazetesini çıkarmaya başladığı günlerde gazeteyi Bodrum'da gizlice Belediye Hekimi Kerpeli'nin oğlundan alarak kimseye sezdirmeden babasına götürdüğünü anlatır⁴².

Neyzen Tevfik babasından şöyle bahseder⁴³:

İlk dersi babamdan aldım. Ne öğrendimse ondan öğrendim. Mektep hocam kara cahilin biriydi. Okuduğunu anlamıyordu, anlamadığı için de anlatamıyordu. Yalnız namaz kılmasını öğretiyor, sureleri iyi ezberletiyor, ben de papağan gibi tekrarlıyordum.

Hasan Fehmi Efendi, Bolu ilinin merkez ilçesine bağlı Müstakimler Köyü'nden Hatiboğullarına⁴⁴ mensup Abdurrahman Efendi'nin kızı Emine Hanım ile evlenir. Nerede ve ne zaman evlendiği konusunda sağlam bir bilgiye ulaşamadık. Ancak, Hasan Fehmi Efendi okumak için ayrıldığı Bafra'ya bir daha dönmez. Bafra'daki akrabaları buna sebep olarak babasının ikinci eşinden olan çocukları ile aralarında çıkan miras kavgasını gösterirler⁴⁵. Şefik Kolaylı'nın kızı Suzan Öngün de dedesi Hasan Fehmi Efendi'nin üvey annesi ile olan problemlerinden dolayı Bafra'ya dönmediğini ve babasının zenginliğinden faydalanamadığını söyler. Bu nedenle İstanbul'dayken evlendiği düşünülebilir. Hasan Fehmi Efendi, tahsil görmek için ayrıldığı Bafra'ya sadece bir defa, kızını evlendireceği zaman paraya ihtiyacı olduğu için gider, ancak

⁴⁰ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Maddiyata Değer Vermezdi", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 612, 3 Şubat 1966.

⁴¹ "Paris ve Cenevre ile birlikte Mısır da bir zamandan beri firari veya gönüllü Jön Türklerin Abdülhamit'e karşı mücadele merkezlerinden biriydi. Böyle hazır bir ortamda neşriyat daha kolay ve tesirli olacaktı. Bu nedenle Murat Bey 16 Ocak 1896 tarihinden itibaren Kahire'de *Mizan*'ı ikinci defa yayınlamaya başlar." Birol Emil, *Mizancı Murad Bey Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979, s. 143-144.

⁴² Neyzen Tevfik, "Halkın Kudreti", *Vatan* gazetesi, nr. 4207, 30 Ocak 1953.

1894 yılında Neyzen Tevfik ve ailesi Urla'ya taşınmıştır. *Mizan* ise 1896 yılında Kahire'de yayımlanır. Buna göre olayın geçtiği yerin Urla olması daha muhtemeldir.

⁴³ Münir Süleyman Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, Özakar Yayınevi, İstanbul 1953, s. 7-8.

⁴⁴ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 4, s. 1937.

⁴⁵ Bu bilgiler Neyzen Tevfik'in akrabası olan İdris Anarat'tan alınmıştır.

üvey annesinin engellemesi sonucu babasından para alamadan döner⁴⁶. Tevfik, babasının görev yaptığı Bodrum’da R.1296 (M.1880) yılında doğmuştur⁴⁷. *Azâb-ı Mukaddes* adlı eserinde yer alan “Tercüme-i Hâlim” şiirinin on altıncı beyitinde doğum tarihini şöyle söyler⁴⁸:

*Tamâm bin iki yüz doksan altı sâlinde,
Kademzen oldu şu hâke o rûh-ı nâlide.*

Neyzen Tevfik doğumunu şöyle yorumlar⁴⁹:

Ben bu iki aziz mahlûkun sulbünden 1296 senesinde Bodrum’da dünyaya geldiğim zaman biri çıkıp da kulağıma yeryüzünün beni bekleyen maddî, manevî âkîbetlerini fısıldayabilseydi, geldiğim yoldan geri dönmeğe muhakkak yeltenirdim. Fakat aynı zamanda da iki tesîr altında bundan vazgeçerdim. Birisi anam ve babamın güzel yüzlerindeki riyâsız ve masum insanlık ifadesi, ikincisi de Ege Denizi’nin bütün hayatımda hayali ruhumu kucaklayan yeşil enginliği...

Doğum tarihi konusunda kaynaklarda bir mutabakata varılamamıştır. Hilmi Yücebaş, Tevfik’in 24 Mart 1879 tarihinde doğduğunu belirtirken⁵⁰; İbnülemin Mahmut Kemal İnal 1879/ H.1296 yılını işaret eder⁵¹. Alpay Kabacalı ise 14 Haziran 1879 tarihine kesin gözüyle bakılması gerektiğini söyler⁵². Hasan Fehmi Efendi mezun olduktan sonra Bodrum Rüştîyesi’ni açmakla görevlendirilir. Aynı yıl ilk çocuğu Tevfik dünyaya gelir⁵³. Bodrum Rüştîyesi’nin 1880 yılında açıldığını biliyoruz. Neyzen Tevfik de 1296 yılında doğduğunu “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinde zikrediyor, bu bilgilere göre Tevfik’in 1880 yılında doğduğunu söyleyebiliriz.

⁴⁶ Zafer Karalar, “Neyzen Tevfik Pendik Anıları”, *Pendik gazetesi*, 9 Ekim 2008.

⁴⁷ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 7.

⁴⁸ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes* (Hazırlayan: İhsan Ada), Onan Yayınevi, İstanbul 1949, s. 200.

⁴⁹ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2557, 30 Ekim 1946.

⁵⁰ Hilmi Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, Memleket Yayınları, İstanbul 1986, s. 6.

⁵¹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 4, s. 1937.

⁵² Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik Hayatı- Kişiliği-Şiirleri*, Özgür Yayınları, İstanbul 1996, s. 9-10.

⁵³ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2557, 30 Ekim 1946.

Avram Galanti Neyzen Tevfik'in çocukluğunu şöyle anlatır⁵⁴:

Ben Bodrum Rüştüyesi'nin son sınıfında iken, kendisi İptidai Mektebi'nden çıkıp Rüştüye'nin ilk sınıfına gelmişti. Babası Rüştüye Muallimi Hasan Fehmi Efendi idi. Rüştüye Mektebi ile İptidai Mektebi yan yana oldukları için, Tevfik İptidai'de iken bile, teneffüs zamanlarında rüştüye, babasının yanına gelirdi. İnce, zeki, hassas, cevval ve bir yerde duramayan bu çocuk, başak sapından ve kamıştan düdük çalar ve çocukları etrafına toplardı. Çaldığı vakit ciddi ve coşkun bir tavrı vardı. Tevfik deniz kenarında büyümüş olduğundan denizi severdi. Çünkü güzel bahçeli olan babasının evi, Rüştüye ile İptidai ve evinden mekteplere giden yol deniz kenarında idi. Hâsılı ne tarafa dönse, rüzgârların keyfine maruz kalan denizle çevrilmiş bir ufuk karşısında bulunurdu. Bu tabîî vaziyet, tab'an hassas bir ruh sahibi olan Tevfik üzerine tesir etmekten halî kalmazdı.

Gününün büyük kısmı deniz kenarında geçtiği için denize karşı sonsuz bir sevgi besler. Yaşamının ilerleyen dönemlerinde, kişiliğinin değişken ve gel-gitli yapısında denizin büyük etkisi olduğunu sık sık dile getirir. Çocukken denize duyduğu sevgiyi *Azâb-ı Mukaddes* adlı eserinde yer alan “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinin yirmi üçüncü beyitinde şöyle anlatır⁵⁵:

*Fakat onun yüreğinde yanardı bir sevdâ,
Denizcilik, gemi, yelken, mahabbet-i deryâ.*

Aynı şiirin yirmi dokuzuncu beyitinde çocukken kaptan olmayı hayal ettiğini ifade eder⁵⁶:

*Nasîb alınca bu yolda perî-i deryâdan,
Olur ya belki de âtîde şanlı bir kaptan.*

⁵⁴ Galanti, *Bodrum Tarihi*, s. 90.

⁵⁵ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 200.

⁵⁶ a. g. e. , s. 201.

Yaramaz ve çok meraklı bir çocuktur. Kendisine alınan oyuncakları, nasıl yapıldıklarını anlamak için kırar⁵⁷. Bu tarz haylazlıkları nedeniyle babasından sık sık dayak yer⁵⁸. Buna rağmen, çocukluğundan itibaren bu alışkanlığını hayatı boyunca sürdürmüş ve karşısına çıkan her olay ve durumu derinlemesine irdelemeyi huy edinmiştir. Bu davranışını “eşyanın hakikatini arama”yı kendisine ilke edindiği şeklinde yorumlayabiliriz.

Neyzen Tevfik’in annesi Emine Hanım hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz. Neyzen Tevfik *En Son Dakika* gazetesine hayatını anlattığı yazı dizisinde⁵⁹ annesinden çok az bahseder. Annesi ve babası için şöyle der⁶⁰:

Asil bir Türk kızı olan anacığım ve yeryüzünden gelip geçen insanların özü, sözü, yüzü ve hatta sesi güzel olanlarından biri olduğu muhakkak olan babacığım...

Şefik Kolaylı da 28 Ocak 1966 tarihli *Yeni Tanin* gazetesinde ağabeyinin çocukluğunu anlattığı yazısında annesinin Bolulu olduğunu belirtir ve adının Emine olduğunu söyler. Bunun dışında bilgi vermez.

Hasan Fehmi Efendi ve Emine Hanım’ın Tevfik’ten sonra Ahmet Şefik ve Ayşe Behiye adlarında iki çocukları daha dünyaya gelir⁶¹. Ahmet Şefik Kolaylı, 1888 yılında Bodrum’da doğmuştur. İptidai mektebi ve rüştiyeyi Urla’da bitirdikten sonra Vefa İdadi’sine devam eder. 1903 yılında Baytar Mekteb-i Âli’sine girer. 1912 yılında eğitimine devam etmek üzere Paris’e gider. Pastör Enstitüsünde ihtisasını yaptıktan sonra Lyon Veteriner Okulu’nda okur. Daha sonra Milano, Bern ve Bükreş’te ünlü profesörlerin yanında çalışır. Balkan Savaşı yıllarında yurda döner. Hacer Hanım ile olan evliliğinden kızları Suzan, Türkan ve Esra Hacer dünyaya gelir⁶². Alanında önemli çalışmalar yapmıştır. 1923-1939 yılları arasında Pendik Bakteriyolojihanesi müdürlüğü görevinde bulunur⁶³. Bu görevinden sonra 1945 yılına kadar Tarım Bakanlığı Teftiş

⁵⁷ a. g. e. , s. 200-201.

⁵⁸ Şefik Kolaylı, “*Kardeşim Neyzen Tevfik-Çocukken*”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 606, 28 Ocak 1966.

⁵⁹ Kutbay, “*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*”, nr. 2556-2709, 29 Ekim 1946- 8 Nisan 1947.

⁶⁰ a. g. y. , nr. 2557, 30 Ekim 1946.

⁶¹ Neyzen Tevfik’in Ailesinin Şeceresi.

⁶² a. g. b.

⁶³ Galanti, *Bodrum Tarihi*, s. 91-94.

Heyeti'nde çalışır. 1946 yılında başladığı Tarım Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı görevinden 1951 yılında emekli olur. Ağabeyi Neyzen Tevfik'e hayatı boyunca destek olmuş, onun anılarına ve eserlerine önem vermiştir. Ağabeyinin adının kaynaklarda yer alması için elinden geleni yapar. 1976 yılında Ankara'da vefat etmiştir⁶⁴.

Neyzen Tevfik'in kız kardeşi Ayşe Behiye Hanım hakkında pek fazla bilgi yoktur. Neyzen Tevfik de Şefik Kolaylı da Ayşe Behiye Hanım'dan pek bahsetmez. Şecerelerinde Rıza Bey ile evlendiği, bir oğlu ve İffet adında bir kızı olduğu belirtilmiştir. Neyzen Tevfik, siroz olduğu dönemde kardeşi Şefik Kolaylı'nın evinde kalır. Bakımını da kız kardeşi Behiye Hanım üstlenir. İyileştikten sonra arkadaşlarına, kız kardeşinin dilinin zehri sayesinde iyileştiğini söyleyerek Behiye Hanım'dan şikayet eder⁶⁵. Bu anı dışında bir de Neyzen Tevfik'in 1934 yılında Bakırköy Hastanesi'ndeyken, ölen köpeği Mernuş'a yaptığı cenaze merasimi anlatılırken Behiye Hanım'dan bahsedilir. Köpeğin, Behiye Hanım'ın Neyzen Tevfik'e verdiği ipek gömleğe sarılarak gömüldüğü belirtilir⁶⁶.

Kardeşi Şefik Kolaylı'nın anlattığına göre Neyzen Tevfik, 1910 yılında Erenköy- Sahrayı Cedit'te sarıklı bir zatın⁶⁷ kızı olan Cemile Hanım ile babası ve kardeşi Şefik Kolaylı'nın onaylamamasına rağmen annesinin ısrarı üzerine evlenir. Neyzen Tevfik'in annesi gibi bu evliliğin olmasını çok isteyen ve hayatında üç kez evlenmiş olan sarıklı hoca Neyzen Tevfik'in evine gelerek bu evliliği gerçekleştirir. Bir süre sonra Neyzen Tevfik sarıklı bir hoca olan kayınpederi ile anlaşamadığı gibi ailesiyle de ilgilenmez. Bunun üzerine hoca, torunu Leman üç aylık iken kızını ve torununu kaçıırır, yalancı şahitler eşliğinde şer'i mahkemede kızının boşanmasını sağlar⁶⁸. Annesi, Neyzen Tevfik'in evliliğin verdiği sorumlulukla değişeceğini umut etmiştir. Ancak, o sorumluluk alamadığı ve ruhunu dizginleyemediği için evliliği çok kısa sürmüştür. Yeğeni Suzan Öngün, amcasının, eşine sevgiyle bağlı olduğunu ve onu

⁶⁴ Ekrem Kadri Unat, "Öncü Bir İnsanı Daha Yitirdik", *Milliyet* gazetesi, nr. 10161, 18 Şubat 1976.

⁶⁵ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Hastalığı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 616, 7 Şubat 1966.

⁶⁶ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 186.

⁶⁷ Şevki Koca, Cemile Hanım'ın babasının Erenköy- Sahrayı Cedit Camisi'nin imamı olduğunu söyler.

Şevki Koca-Murat Açış, *Halikarnaslı Bohem Neyzen Tevfik Külliyyatı*, s. 16.

⁶⁸ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 14-15.

hiç unutmadığını söyler. Cemile Hanım, boşandıktan sonra yeniden evlenir. Neyzen Tevfik, alkol komasına girdiği bir dönemde Bakırköy Akıl Hastanesi'nde yatarken tesadüfen Cemile Hanım'ın ikinci eşi ile aynı odada kalır. O günlerde Doktoru Mazhar Osman'ı şu sözlerle halefine iyi bakması için uyarır:

Bu adama iyi bakın, iyileşsin ki benim küfrettiğim insanı mutlu etsin.

Neyzen Tevfik'in kızı Leman'ın yetişmesi ile Cemile Hanım ve Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı ilgilenir⁶⁹. Neyzen Tevfik de kızı ile ilgilenir ancak, pek fazla zaman geçirmezler. Leman Hanım, Tevfik Ünver ile evlenir⁷⁰. Evlendikten sonra dedesinin İzmir'de Kestelli mahallesinde bulunan evinde yaşar. Babası gibi musikiye düşkündür. İzmir Türk Musiki Cemiyeti'ne devam eder. Neyzen Ahmet Yardım'ın öğrencisi olur. Konuşkan ve zeki biridir⁷¹. 1990 yılında İzmir'de vefat eden Leman Hanım'ın iki oğlu vardır. Oğullarından Feridun Ünver dalgıçtır. Eroin kullanır. Yaşadığı ruhsal bunalımlar sebebiyle intihar etmiştir. Leman Hanım'ın diğer oğlu Tevfik Ünver ise hâlen İzmir'de yaşamaktadır⁷².

Neyzen Tevfik, Fatih Parkı'nda yaşlı bir kadın ve iki torunu ile tanışır. Çocukların anne ve babası ölmüş ve onlara bakan büyükanneleri ile birlikte kiralarnı ödeyemedikleri için evlerinden atılmışlardır. Neyzen Tevfik, bu iki çocuğu manevî evlatları olarak görür, onların yetişmelerine ve eğitim hayatlarına devam etmelerine yardım eder⁷³. Nihat Karpaz, okuyup memur olur. Kardeşi Kemal Karpaz ile manevî babaları olan Neyzen Tevfik'e saygıda kusur etmezler. Hayatının son günlerine kadar onunla ilgilenirler. Neyzen Tevfik vefat ettiğinde yanında Nihat Karpaz bulunmaktadır⁷⁴. Neyzen Tevfik'in kızı, babasının ölümünün ardından kendisi ile yapılan röportajda babasıyla pek yakın olmadıklarını îmâ eder. Neyzen Tevfik'in kendi kızının yerine bir parkta tanıdığı çocuklarla ilgilenmesi ve hayatının son günlerinde ona

⁶⁹ Zafer Karalar, "Neyzen Tevfik Pendik Anıları", *Pendik gazetesi*, 9 Ekim 2008.

⁷⁰ Neyzen Tevfik'in Ailesinin Şeceresi.

⁷¹ Şinasi Revi, "Neyzen Tevfik'in Kızı Babasını Anlatıyor", *Demokrat İzmir gazetesi Radyo İlavesi*, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

⁷² Bu bilgiler Neyzen Tevfik'in amcası Mehmet Bey'in torunu Levent Kolaylı'dan alınmıştır. Kendisi hâlen Bafra'da Dış Doktorluğu yapmaktadır.

⁷³ "Kısa Haberler", *Milliyet gazetesi*, nr. 1282, 3 Aralık 1953.

⁷⁴ Zafer Karalar, "Neyzen Tevfik Pendik Anıları", *Pendik gazetesi*, 9 Ekim 2008.

bu çocukların bakması, kızı ile aralarında bir soğukluk olduğunu düşündürür. Kızı, babasının hastalığını duyduğu halde onu görmeye gitmez, hatta vefatını işe giderken karşılaştığı bir tanıdığından öğrenir. Babasını pek tanımadığını, halkın onunla ilgili daha çok şey bildiğini ve ona dair pek çok şeyi etraftan öğrendiğini söyler. Leman Ünver babasının şöhretinden rahatsız olduğunu şu sözleriyle ifade eder⁷⁵:

Onun kızı olduğumu duyanlar, yüzüme acayip acayip bakarlar. Sinirlenmemek için kendimi güç zaptederim. Herkes babasının şöhretiyle gururlanır. Fakat benimkisi nedense âsabımı bozuyor. Ayıp değil ya?

Neyzen Tevfik'in babası Hasan Fehmi Efendi, 1918 yılında vefat eder ve cenazesi Kartal mezarlığına gömülür. 1930 yılında annesi Emine Hanım hayata gözlerini yumar. 1932 yılında eski Kartal Mezarlığı'nın bulunduğu yerin park hâline getirileceğinin ilan edilmesi üzerine, Kartal'ın yeni mezarlığında bulunan annelerinin mezarının yanına babalarının mezarını nakletmeyi düşünen Neyzen Tevfik ve ailesi Pendik Camisi imamı Hafız Osman ile Kartal eski mezarlığına giderler. Hafız Osman, *Kur'an* okuyarak kabri açtırır. İskelet hazırlatılan sandukaya konularak annelerinin gömülü olduğu mezarlığa götürülür⁷⁶. Burada kemikler kabire konulacağı sırada Neyzen Tevfik babasına seslenir⁷⁷:

Seni gidi seni yine girdin annemin koynuna!

2. GENÇLİĞİ VE EĞİTİMİ

Tevfik, ilkokulu Bodrum'daki İptidai Mektep'te okur⁷⁸. Buradaki hocasını “kara cahil, okuduğunu anlamaz” birisi olarak anlatır. Ondan namaz kılmasını ve namaz surelerini öğrenir⁷⁹. Babası da oğlunun hocasını yeterli bulmaz ve ona kendisi ders vermeye başlar. Rüştüye'de babasının öğrencisi olur. Hasan Fehmi Efendi, Tevfik'e

⁷⁵ Şinasi Revi, “Neyzen Tevfik'in Kızı Babasını Anlatıyor”, *Demokrat İzmir gazetesi Radyo İlavesi*, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

⁷⁶ Recep Usta, *Tercüme-i Hâlim Neyzen Tevfik*, Broy Yayınları, İstanbul 1998, s. 360-361.

⁷⁷ Refi Cevat Ulunay, “Mezarlıklara Dâir”, *Milliyet gazetesi*, nr. 3691, 2 Eylül 1960.

⁷⁸ Galanti, *Bodrum Tarihi*, s. 90.

⁷⁹ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 7-8.

Sadi'nin *Gülistan* adlı eserini, *Tuhfe-i Vehbi*'yi⁸⁰ ve *Kur'an*'ı okutur, Arapça ve Farsça öğretir⁸¹. Babasının “vakur ve otoriter” bir eğitim tarzı olmasına rağmen Tevfik özgürlüğüne çok düşkün bir çocuktur ve eğlenmeyi sever⁸². Bir yandan ucuna sigara kâğıdı bağladığı bir kamıştan düdük yapıp arkadaşlarına çalar bir yandan türlü yaramazlıklar yapar⁸³.

Tevfik 1887 yılında Bodrum'u sık sık ziyaret eden halk şairlerinden *Leyla İle Mecnun*, *Tahir ile Zühre*, *Kan Kalesi* gibi halk hikâyelerini dinler ve bu hikâyelerin bazı beyitlerini ezberler. Şiir söylemek ve yazmak merakını kendisine ilk aşıl原因anlar saz şairleridir⁸⁴.

a. NEY İLE TANIŞMASI

Tevfik yedi sekiz yaşlarındayken, bir akşam babasıyla deniz kenarında dolaşmaya çıkar. Bir ara dinlenmek için Tepecik Kahvesi'nde otururlar. Onlar oturduktan sonra “yüzlerinde aşk-ı Hüdâ parlayan iki hayal-i garip” gelir, kahvede bulunanları selamlayarak bir köşeye oturur. Bunlardan birisi kolunun altından bir ney çıkarır ve “destur” diyerek üflemeye başlar, yanındaki arkadaşı da Esrâr Dede'nin bir gazelini okur. Tevfik bu müzikten çok etkilenir⁸⁵. Neyle tanışma anını şöyle anlatır⁸⁶:

Ben babamın dizinin dibinde çocuk ruhumun olanca vecdiyle dikkat kesilmiş, bu düdüğü kema-li huşu ile dinlemiş ve dinlerken de –Allahu âlem- bir daha aslıma rüçû' etmemek üzere kendimden geçmişim. O gece Ege Denizi'nin ölümsüz dekoru içinde dinlediğim o lâhuti seste sezdiğim mana-yı sermediyettir ki beni bu gün derbeder, ne aradığı ne

⁸⁰ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 203.

“Tuhfe-i Vehbî (Vehbî'nin Armağanı): Farsçayı kelime kelime ezberleterek öğretmek için yazılmış manzum sözlüktür. Cumhuriyet yıllarına kadar okullarda Farsça öğretimi kitabı olarak kullanılır.” Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M. S.2008*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2008, s. 153-155.

⁸¹ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Öğrenimi”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 607, 29 Ocak 1966.

⁸² Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2557, 30 Ekim 1947.

⁸³ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 6.

⁸⁴ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2559, 1 Kasım 1946.

⁸⁵ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 202.

Münir Süleyman Çapanoğlu, “Neyzen Tevfik”, *Resimli Yirminci Asır mecmuası*, Sayı: 27, 14 Şubat 1953, s. 10, 34.

⁸⁶ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2557, 30 Ekim 1946.

istediği bilinmez bazen Eflatûn'la boy ölçüşecek kadar akıllı bazen tımarhaneye iltica edecek kadar deli Neyzen Tevfik yaptı.

Tevfik, o güne kadar böyle bir müzik aleti hiç görmemiş ve dinlememiştir. Ertesi gün babasından, dinlediği müzik aletinin ney olduğunu öğrenir. Oğlunun neye olan ilgisinden dolayı endişelenen babası, Tevfik'in iyi bir eğitim almasını istediği için onu aklını bu gibi şeylere vermemesi konusunda uyarır. Derslerine önem vermesi gerektiğini belirtir. Tevfik, babasının öğütlerine rağmen okulun bahçesinde eline geçirdiği kamış parçasına delikler açıp bir de makara takarak ilk neyini yapar ve ses çıkarmaya çalışır⁸⁷.

b. HASTALANMASI

Bodrum'da yaşadıkları yıllarda, bir gün okul çıkışı babasıyla eve dönerlerken davul, zurna ve Akdeniz lavtalarının sesini duyar. Müziğe ilgisi gün geçtikçe artan Tevfik bu sese tepkisiz kalamaz ve babasını da sesin geldiği yöne doğru çeker. Köşk İçi Meydanı'na geldiklerinde sesler daha da yükselmiştir. Kalabalıktaki on on beş kişinin ellerinde sırıklar, bu sırıkların üzerinde de kesilmiş başlar bulunmaktadır. Muğlalı Kel Mülazım Hüseyin Ağa Müfrezesi o bölgede taşkınlık çıkaran çeteleri durdurmakla görevlidir. Sırıkların üzerindeki başlar onların yakaladıkları eşkıyalara aittir. Bu gördükleri karşısında şaşırان ve kendinden geçen Tevfik çığlık atmaya başlar, babası onu yakınlarda bulunan bir demirci dükkânına zorla götürür. Gördüklerinin keçi başı olduğunu söylese de Tevfik onları ne olduklarını anlayacak kadar görmüştür⁸⁸. Yaşadıkları karşısındaki şaşkınlığını şu sözlerle anlatır⁸⁹:

Olan olmuş, çocuk ruhumda müthiş bir kasırğa kopmuştu. Eve titremeler arasında getirildim ve bir sürü korku ilaçlarından geçirildim fakat heyhat, şuurumun bir burcu

⁸⁷ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 205.

Mustafa Baydar, "Neyzen Tevfik", *Gece Postası* gazetesi, nr. 4855, 4 Şubat 1953.

⁸⁸ İhsan Ada, "Halkın Kucakladığı Adam Yetmiş Beş Yaşında Yaşında", *Vatan* gazetesi, nr. 3943, 6 Mayıs 1952; Mehmed Kemal, "Neyzen Tevfik", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 19632, 24 Mart 1979; Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2558, 31 Ekim 1946.

⁸⁹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2558, 31 Ekim 1946.

göçmüş çivisi demirci dükkânında kalmıştı. Bunun bariz alameti birkaç sene sonra Urla'da sara nöbeti şeklinde kendini gösterdi.

Tesadüfen karşılaştığı bu manzara Tevfik'in psikolojisinde ömür boyu tamir edilemeyecek yaralar açar. Babası, Köşk İçi Meydanı'nda şahit oldukları olaydan sonra oğlunun ruh hâlinde değişiklikler fark eder. Bu nedenle yaramazlık yaptığı zamanlarda ona dayak atmaz ve onu eskisine nispeten daha serbest bırakır. Babasının bu tutumu Tevfik'e istediği gibi hareket etme özgürlüğü verir. Bu dönemde, derslerden sonraki zamanını ya kendi yaptığı düdüklere üflemeyle ya da sandalla denize açılarak geçirir⁹⁰.

Dönemin Bodrum Kaymakam'ı başka bir kazaya tayin edilir ve giderken özel olarak yaptırdığı sandalı Tevfik'e bırakır⁹¹. Tevfik, kaymakamın adını zikretmiyor, ancak bu şahsın Bodrum'da 1884-1889 yıllarında kaymakamlık görevinde bulunan İsmail Şevki Bey veya ondan sonra 1889-1908 yılları arasında görevde bulunan Kaymakam Ömer Hulusi Bey olması muhtemeldir⁹². Tevfik, babasından dersini aldıktan sonra bu sandalla denize açılır, yanına daha doğru dürüst üfleyemediği ve kendi yaptığı neyini alır, denizde biraz açıldıktan sonra ney üflemeye çalışarak zaman geçirir. Bu deniz gezintileri yaşadığı sarsıntıyı atlatmasına yardımcı olur.

c. URLA GÜNLERİ VE HASTALIĞININ NÜKSETMESİ

Hasan Fehmi Efendi, Urla Rüştîyesi öğretmenliğine tayin edilir. Bunun üzerine aile Urla'ya taşınır. Hasan Fehmi Efendi'nin adı "Urla Rüştîye Mektebi Muallim-i Evveli" olarak ilk kez H.1312 (M.1894) tarihli *Aydın Vilayeti Salnamesi*'nde geçmektedir. Buna göre, ailenin 1893 yılı sonunda veya 1894 yılında Urla'ya taşındığını söyleyebiliriz⁹³.

⁹⁰ a. g. y. , nr. 2558, 31 Ekim 1946.

⁹¹ Usta, *Tercüme-i Hâlim Neyzen Tevfik*, s. 20.

⁹² Galanti, *Bodrum Tarihi*, s. 36.

⁹³ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, H. 1312.

Urla'ya geldiklerinde Tefvik rüştiyeyi bitirmiştir. Annesi ve babası düzenli bir eğitim alması için onu İzmir İdadisi'ne⁹⁴ göndermeye karar verirler. Ancak, bu günlerde Tefvik'in hayatını büyük ölçüde etkileyecek bir sorun baş gösterir. Tefvik, ilk sara krizini 31 Temmuz 1310 (12 Ağustos 1894) tarihinde geçirdiğini söyler⁹⁵. Ailesi, onun sağlığının bozulması nedeniyle zor günler geçirir. Babası, görevini bırakıp gidemeyeceği için eşi ile Tefvik'i İstanbul'a gönderir. Tefvik ve annesi İstanbul'da akrabalarının yanında altı ay kalırlar. Gittikleri doktorların hepsi eğitime devam etmemesi konusunda hemfikirdir. Karaköy'de Yüksek Kaldırım Caddesi Yazıcı Sokağı'nda muayenehanesi bulunan meşhur Musevi Doktor Pepo⁹⁶:

“Neye merakı varsa onunla meşgul olsun katiyen mektebe göndermeyin” der. Ancak denize girmesini, bir nöbet sırasında boğulabileceği endişesiyle yasaklar⁹⁷.

Annesi, oğlunun okula devam etmesini istediği için doktorlardan sonra çareyi hocalarda aramaya başlar. Eyüp Sultan'a, Baba Cafer Türbesi'ne hatta ayazmalara⁹⁸ başvurur⁹⁹. Deva bulunamayınca Emine Hanım, oğlunu o dönemde Topkapı civarında meşhur olan Kadiri Şeyhi Saçlı Mehmet Efendi'ye götürerek nefesten geçirir. Şeyhin başına geçirdiği Kadiri Gülü denilen arâkîyyenin¹⁰⁰ kendisini iyi ettiğine Tefvik de

⁹⁴ “İzmir İdadi Mektebi: Hükümet konağı civarında bulunan Raşit Paşa arsası üzerine, yedi bin lira harcanarak muntazam bir İdadi Mektebi binasının inşası kararlaştırılır. 1885 yılında inşaatına başlanan okul binası bir buçuk yılda, fahri olarak çalışan bir komisyonun gözetiminde tamamlanır. 1886 yılı temmuz ayında İzmir İdadi Mektebi adıyla açılır. Aydın Vilayeti Valisi Halil Rifat Paşa'nın İzmir İdadi Mektebi'nin inşaatı ve açılışında emeği büyüktür. İzmir İdadi Mektebi'nin ilk ders yılında eğitim ve öğretim gündüzlü olarak başladığından sadece İzmir'de oturan öğrenciler dersleri izleme imkânına sahip olur. Müdür Abdurrahman Efendi, taşradaki çocukların da burada okuyabilmesi için Aydın Vilayeti Valiliği'ne iki dilekçe gönderir. Menemen, Bergama, Çeşme, Urla, Tire ve Ödemiş halkının tayin ettiği vekiller de, bu konuda ortaklaşa düzenledikleri 17 Aralık 1887 tarihli arzuhallerini sadrazama gönderirler. Bu çabaların sonucunda 17 Aralık 1898 tarihinde padişahın izniyle İzmir İdadi Mektebi yatılıya dönüştürülür. Eksikler tamamlanarak mektep 18 Ocak 1889 Cuma günü yatılı olarak hizmet vermeye başlar.” Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 147-164.

⁹⁵ Kutbay, *“Neyzen Tefvik Hayatını Anlatıyor”*, nr. 2560, 2 Kasım 1946.

⁹⁶ a. g. y. , nr. 2560, 2 Kasım 1946.

İtalyan asıllı Doktor Pepo Akşiyote, Gülhane Askeri Tıp Fakültesi'nde nöroloji hocasıdır.

Liz Behmoaras, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s. 191.

⁹⁷ Gültekin Tarı, *“Ney, Mey ve Neyzen Tefvik”*, *Milliyet Sanat* dergisi, Sayı: 17, 26 Ocak 1973, s. 10-11.

⁹⁸ Ayazma: Ortodoks Hristiyanlarca kutsal sayılan kaynak veya pınarlara verilen isim.

⁹⁹ Neyzen Tefvik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 209.

¹⁰⁰ “Arâkîyye: Terlik, ter emen anlamına gelen bu söz, başa giyilen ve dövme yün keçeden yapılan beyaz yahût kahverengi, çok defa yukarı kısmı, aşağıya nispetle yassı olan ve üstü, iki tarafın birleşmesinden

inandırılır. Bunun ardından nöbetleri azalır. Sonuçta pek çok hacı hocaya başvurulduktan sonra iyileştiği düşünülerek Urla'ya dönülür. Babası doktorların tespitlerine çok üzölmüştür¹⁰¹.

Neyzen Tevfik, "Tercüme-i Hâlim" adlı şiirinde doktorların istediğı şeyle ilgilenmesine izin vermeleri üzerine şu beyiti söyler¹⁰² :

*Kavuştu âşık-ı şeydâ o yâr-ı cânê yine
Şikâyet etmemeli; kim giderse bildiğine,*

Şefik Kolaylı, Neyzen Tevfik'in hastalığının sara olmadığını söyler. Doktor Pepo'nun bir çeşit bayılma hastalığı teşhisi koyduğunu, Tevfik'i telkin yoluyla iyileştirdiğini ve ilaç olarak melankoli tedavisinde kullanılan ve sinirleri gevşetici etkisi olan İngiliz tuzu¹⁰³ suyu verdiğini, bu tedaviden sonra ağabeyinin hastalığı atlattığını; ancak doktorların okula gönderilmemesi konusunda aileyi uyardıklarını anlatır¹⁰⁴. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Baştabip Yardımcısı Dr. Latif Alpkan, *Popüler Psikiyatri* dergisine yazdığı bir yazıda 1929 yılından itibaren hayatının sonuna kadar defalarca Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne yatan Neyzen Tevfik'in sadece alkolizm tedavisi gördüğünü belirtmiştir¹⁰⁵. Kendisiyle yaptığımız görüşmede Neyzen Tevfik'in hastane kayıtlarını paylaşmaktan kaçınan Dr. Latif Alpkan, onun sara hastası olmadığını, belgelerde bu durumla ilgili hiçbir kayda rastlanmadığını söylemiştir.

meydana gelen bir çizgi arz eden boyu kısa serpuşa denir. İlk zamanlarda Mevleviler giyer. Zamanla diğer tasavvuf yollarında da kullanılır. Şeyhlerin tören olmadığı vakitlerde arâkıyye giyip üstüne destar şarmaları adettir. Abdölbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2006, s. 16.

¹⁰¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2560, 2 Kasım 1946.

¹⁰² Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 210.

¹⁰³ "Melankolinin sebebi olarak karaciğer bozukluğu düşünüldüğünden, hastaya önce karaciğer fonksiyon testleri yaptırılıyor ve toksinleri atmak amacıyla İngiliz tuzu gibi bir müshil içiriliyordu."

Behmoaras, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına*, s. 336.

¹⁰⁴ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Öğrenimi", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 607, 29 Ocak 1966.

¹⁰⁵ Dr. Latif Alpkan, "Müze", *Popüler Psikiyatri* dergisi, Sayı: 39, Eylül-Ekim 2007.

Tevfik, Urla'da günlerini keyfince dolaşarak geçirir. Ailesi, geçirdiği baygınlıklar nedeniyle çok fazla üstüne gitmez, daha çok şefkat gösterirler. Bu nedenle istediği zaman eve girip çıkar.

Bir gün, Urla çarşısında dolaşırken bir berber dükkânından gelen ney sesini işitir ve sessizce dinler. Etraftan ney üfleyenin Urla'nın tanınmış neyzeni Berber Kazım Ağa olduğunu öğrenir. Ney taksimi bittikten sonra dükkâna girerek Berber Kazım Ağa ile tanışır. Ondan kendisine ney dersi vermesini rica eder. Berber Kazım Ağa, onun rüştiye öğretmenin oğlu olduğunu bildiği için babasından müsaade almadan ders vermek istemez. Tevfik'in ısrarları sonucunda babası izin verir ve ney üfleme dersleri başlar¹⁰⁶. İstanbul'dan notalar getirtilir ve bunlar üzerinde çalışılır. Tevfik, metotlu ney üflemeyi ve peşrev¹⁰⁷ çıkarmayı ilk ney hocası Berber Kazım Ağa'dan öğrenir. Urla'da bulunduğu bir iki yıl Berber Kazım Ağa'dan düzenli olarak ney dersi alır¹⁰⁸. Ney üflemeyi öğrenirken bir yandan da bağlama, cura ve tambur çalmayı öğrenir¹⁰⁹.

Aynı dönemde avcılık da ilgisini çekmektedir. Hasan Fehmi Efendi'nin, evlerinin duvarında asılı duran çok kıymetli bir av çiftesi vardır. Tevfik, hastalığı sebebiyle babasının kendisine gösterdiği yakınlıktan faydalanarak bu çiftiyi duvardan indirip kurcalamaya, omzuna asarak evde gezinmeye başlar. Babası, onun hevesini tatmin etmek için Urla'da nüfus memuru olan İmamoğlu Mehmet Bey'den ava giderken ara sıra Tevfik'i de ava götürmesini rica eder. Mehmet Bey müsait olduğu günlerde onu da yanına alarak ava gider, bazen günlerce dağlarda dolaşırlar. Tevfik, kısa sürede tetik çekmeyi öğrenir, on dört yaşında hedefe tetik çekebilecek kadar silah kullanmayı öğrenmiştir. Avcılık merakıyla kırlarda dolaşması ruhuna iyi gelir, sıkıntılarını azaltır¹¹⁰.

¹⁰⁶ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Öğrenimi", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 607, 29 Ocak 1966.

Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Musikiye İntisabı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 610, 1 Şubat 1966.

¹⁰⁷ Peşrev: Türk Musikisi'nin en meşhur saz eseri formudur.

Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 191.

¹⁰⁸ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2561, 3 Kasım 1946.

¹⁰⁹ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 210.

¹¹⁰ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2561, 3 Kasım 1946.

d. İZMİR MEVLEVİHANESİ YILLARI

Hasan Fehmi Efendi, Tevfik'in ney üfleme ve avcılıkta gösterdiği kabiliyetten memnundur. Aynı zamanda oğlunun bunlarla ilgilendikçe bedenen ve ruhen daha sağlıklı olduğunu gözlemler. Bunun üzerine onun eğitim hayatına devam edebileceğine kanaat getirerek İzmir'e taşınmaya karar verir. İzmir'de Baş Durak Camii civarında Kestelli Mahallesi Nakip'üleşraf Sokağı'nda bir ev alır. Kendisi Urla'da çalışacak, karısı ve çocukları bu eve taşınıp İzmir'de yaşayacaklardır. Tevfik'i İzmir İdadisi'ne kaydettirmek niyetindedir. Bunun üzerine birkaç yıl Urla'da yaşayan aile İzmir'e taşınır. İzmir İdadisi o sıralarda sistemini yeni yeni oturtmaya başlamıştır ve her öğrenciyi almamaktadır. 1895 yılında babasının ısrarlı teşebbüsleri ve ricaları sonucunda Urla'dan geldikten hemen sonra Tevfik okula kabul edilir¹¹¹. Babası ile İzmir İdadisine gider ve yatılı olarak kaydettirilir. Kayıttan sonra babası okuldan ayrılır. O dönemlerde okula yeni gelen öğrenciyi sınıfa müdür tanıtmaktadır. Bu resmi bir takdimdir. Tevfik'in İzmir İdadisi'ne başladığı yıl müdür Veysi Efendi'dir¹¹². Tevfik, Veysi Efendi ile sınıfa girer. Bundan sonrasını kendisi şöyle anlatır¹¹³:

Daha sınıfın kapısından girip bir sürü kalabalıkla karşılaşır karşılaşmaz, kendimi koyun ağılına kapatılmak istenilen bir boğa durumunda görmüştüm. Dört duvar arasında ve bu kalabalık içinde günlerce kapalı kalmak; benim mevcudiyetini duyduğum günden beri Ege Denizi'nin enginlerinde, Urla'nın dağ ve kızlarında başıboş kayıtsız yaşamağa alışmış ruhum için dayanılmaz bir gıda hükmünde idi. Ben buna katlanmak istesem bile ruhum isyan edecekti.

Okula başladığı ilk bir ay içerisinde okula uyum sağlayamayan, kurallara ve disipline tahammül edemeyen Tevfik sık sık baygınlık geçirir. Onun bu durumu Veysi Efendi'yi ve öğrencilerini bıktırır¹¹⁴. Müdürün çabaları sonuç vermeyince okula

¹¹¹ Anılarında idadiye başladıktan bir ay sonra okuldan atıldığını, birkaç gün düşündükten sonra on beş yaşını sürdüğü günlerde İzmir Mevlevihanesi'ne gittiğini belirtir. Buna göre idadiye 1895 yılında başladığı kanaatindeyiz. a. g. y. , nr. 2562, 7 Kasım 1946.

¹¹² "Veysi Efendi 1894 yılında müdür olur. 1897/1898 yılına kadar görevde kalır."

Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, s. 155-157.

¹¹³ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2562, 7 Kasım 1946.

¹¹⁴ a. g. y. , nr. 2562, 7 Kasım 1946.

başladığı ilk ayın sonunda okuldan atılır ve babasına teslim edilir. Eve dönüşü ile ilgili şunları söyler¹¹⁵ :

Kolumun altında bir kere bile açıp bakmağa vakit bulamadığım kitaplarımla eve döndüğüm zaman anacığımınla beraber ben de ağlamıştım. Fakat bu gözyaşları mektepten çıkarılmış olduğumdan ziyade zavallı anam ve babamın emellerini suya düşürmüş olmaktan mütevellit çok içli bir teessür nişanesiydi.

Oğlunun okuldan atılmasına üzülen ve onun geleceği için endişe eden babası çaresiz Urla'ya döner. Tevfik, annesi ve kardeşleriyle İzmir'de kalır. Birkaç gün başıboş dolaştıktan sonra on beş yaşını sürdüğü günlerde geleceğini inşa etmek üzere bir sabah evden çıkar. Urla'da ney üfleme dersi aldığı ilk hocası Berber Kazım Ağa'dan neyin Mevlevi tekkelerinde üflenen kutsal bir musiki aleti olduğunu ve ayinlerde önemli bir rol oynadığını öğrenmiştir. Berber Kazım Ağa ona İzmir'de bir Mevlevihane¹¹⁶ olduğunu ve Neyzen Başı Cemal Bey'in¹¹⁷ dönemin ve İzmir'in en meşhur ney üstatlarından olduğunu anlatmıştır. Bunları hatırlayan Tevfik, İzmir Mevlevihane'sine gidip Neyzen Başı ile konuşarak kendisine ders vermesini istemeye karar verir. İyi bir neyzen olmak hayalindedir.

Tevfik, İzmir Mevlevihanesi'nin Kadife Kale'nin altında, bütün İzmir'i kucaklayan bir mevkide olduğunu söyler. Korkuyla Mevlevihane'nin kapısından içeri girer, birinin kendisini kararından vazgeçirmesinden endişe duymaktadır. İçeriye girdiğinde duyduğu ahenkli, kalın bir sesle ırkılır. Kırk kırk beş yaşlarındaki bu kişi Mevlevihane'de ne aradığını sorduğunda ney dersi almak istediğini söyler. Daha önce hiç ney üfleyip üflemediğinin sorulması üzerine sırtındaki torbadan neyini çıkarır ve

¹¹⁵ a. g. y. , nr. 2562, 7 Kasım 1946.

¹¹⁶ "Türkiye'deki ve dünyadaki pek çok Mevlevihane'nin yeri belli olmasına, bunların bazılarının hala Mevlevihane olarak bazılarının ise müze, kütüphane gibi kültür mekânları olarak kullanılmasına rağmen İzmir Mevlevihanesi'nden günümüze anılardan başka hiçbir iz kalmamıştır."

Nihat Demirkol, "İzmir Mevlevihanesi", *İzmir Tarih ve Toplum* dergisi, Sayı: 2, İzmir Eylül 2008, s. 18-21.

¹¹⁷ "Şeyh Hafız Halil Efendi'nin oğludur. 1874'te İzmir'de doğmuştur. 1890 yılında ağabeyi ve İzmir Mevlevihanesi Şeyhi Nurettin Efendi'den ney üflemeği öğrenir. 1891'de Halepli Udî Selim Efendi'den ud dersi alır. Ud ve ney dersleri vererek Udî Ziya ve Neyzen Tevfik gibi zatlari yetiştirir. Cemal Bey, 7 Haziran 1945 tarihinde vefat etmiştir."

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Seda Son Asır Türk Musikîşinasları*, Maarif Basımevi, İstanbul 1988, s. 115.

Berber Kazım Ağa'dan öğrendiği Hicaz Peşrevi'ni üflemeye başlar¹¹⁸. Bu zat onun ney üflemesini beğenir; ancak babasından izin almadan onu kabul edemeyeceğini belirtir. Bunun üzerine Tevfik babasından izin alır ve Mevlevihane'ye kabul edilir¹¹⁹.

Mevlevihane'de karşısına çıkan ilk kişi İzmir Mevlevihane'si Şeyhi Nurettin Efendi'dir¹²⁰. Şeyh Nurettin Efendi onu kardeşi ve aynı zamanda Mevlevihane'nin Neyzen Başı olan Cemal Bey'e öğrenci olarak teslim eder. Böylece, Tevfik ancak hayalinde görebileceği bir hocaya kavuşur. O günden itibaren Cemal Bey'in çalışkan bir öğrencisi ve Mevlevihane'nin gönüllü çömezi olur¹²¹. Cemal Bey'den ney dersi alırken, İzmir'deki Bahri Baba Tekke'si Şeyhi Halil Dede'den de sema dersi alır¹²². Yine bu günlerde çalgıcı Kıptîlerin meclislerine devam ederek ney üfleyişini geliştirir¹²³.

Mevlevihane'de sema ve ayin pazar günü yapılmaktadır. O günlerde küçük bir Mevlevi dedesi kılığına girerek misafirlere su ve kahve götürür. Bu misafirlerin bir kısmı ayinden sonra hocası Cemal Bey'in odasında oturup sohbet ederler. Tevfik, su ve kahve götürmek için odaya girip çıktıkça bu kimselerin tanıdığı diğer insanlardan farklı olduklarını anlar. Zamanla pazar günlerini heyecanla beklemeye başlar. Sohbet edilen odaya girmek için küçük işler icat eder hâle gelir. İçeride bulunduğu sırada duyduğu sözler, işittiği beyitler günlerce zihnini meşgul eder. Sonunda onun bu ilgisi sohbet edenlerce de fark edilir ve onunla ilgilenmeye başlarlar. Bir süre sonra kapalı kapının iç tarafında durarak hizmet etmesine izin verilir. Böylece devrin ünlü âlim, muharrir, şair ve ediplerinin meclisinde bulunma imkânı olur. Bu kişilerin arasında Şair Eşref¹²⁴,

¹¹⁸ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2562, 7 Kasım 194.

¹¹⁹ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Öğrenimi", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 607, 29 Ocak 1966.

¹²⁰ "1858 yılında İzmir'de doğmuştur. Serbest fikirli, rind, kalender meşrep, vatansever ve aynı zamanda şairdir. İlk tahsilden sonra Hoca Fikri Efendi'den ders alır. Genç denilebilecek yaşta İzmir Mevlevi tekkesine şeyh olur. 1920 yılında vefat etmiştir. Cenazesi İzmir Mevlevi Tekkesi'ne defnedilir." Hüseyin Avni Ozan, *İzmir Şairleri Antolojisi 1*, Cumhuriyet Matbaası, İzmir 1934, s. 130-132.

¹²¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2563, 8 Kasım 1946.

¹²² Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Öğrenimi", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 607, 29 Ocak 1966.

¹²³ Karaalioğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, s. 22.

¹²⁴ "1847 yılında Manisa'nın Kırkağaç ilçesine bağlı Gelenbe nahiyesinde doğmuştur. Kısa bir tahsil hayatından sonra ilk olarak 27 Eylül 1870 tarihinde Manisa Sancağı Tahrirat Kalemî'nde memuriyete başlar. Uzun yıllar devlet memuriyetinde bulunur. 22 Mayıs 1912 Çarşamba günü Kırkağaç'ta Bahçıvan Pazarı'ndaki evinde vefat etmiştir."

Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 37-38, 40,117.

Tokadizade Şekip¹²⁵, *İzmir* gazetesi kurucusu Tevfik Nevzat¹²⁶, Abdülhalim Memduh¹²⁷, Bıçakçızâde İsmail Hakkı¹²⁸, o sırada İzmir’de avukat olan Bektaşî Şeyhi Ruhi Bey¹²⁹ ve Ermenekli Hasan Rüştü¹³⁰ gibi ünlü isimler vardır. Tevfik bu şahıslardan

¹²⁵ “24 Haziran 1871’de İzmir’in Tilkilik semtinde doğmuştur. İzmir Rüştîyesi’ni bitirir. Ayrıca özel hocalardan ders alır. Çeşitli dergi ve gazetelerde şiirler neşretmenin yanı sıra, iki dergi çıkarır. 1899 yılında Tevfik Nevzat, Mevlevî Şeyhi Nurettin Efendi ve Doktor Taşlızâde Ethem ve kardeşi Güzel Hasan ile birlikte gözüaltına alınır. Soruşturmadan sonra Bitlis’e sürgün edilir. Bir süre sonra padişaha yazdıkları bir telgraf sayesinde affedilir, telgrafa imzasını koymayan Mevlevî Şeyhi Nurettin Efendi hariç hepsi 1900 yılında İstanbul’a döner. 4 Mayıs 1900 tarihinde mahfûzen İzmir’e getirilir. 1908 seçimlerinde Manisa milletvekili olur. 6 Ekim 1932 günü sabahı oğlunun tifodan öldüğünü öğrenir, bu acıya dayanamayarak kalbine sıkıdığı bir kurşun ile intihar eder.”

Sabahattin Çağın, *Tokadî-zâde Şekip (Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri)*, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir 1998, s. 9-83.

¹²⁶ “1864’te İzmir’in İkiçeşmelik semtinde doğmuştur. İptidai mektep ve İzmir Rüştîyesini bitirdikten sonra okul hayatını noktalar. Aldığı özel derslerle kendini yetiştirir. Çeşitli memuriyetlerde bulunur. İzmir basın tarihinin önemli simalarındandır. Sultan Abdülhamit dönemindeki inkılâpçı hareketlerde önemli rol oynamış ve hayatını bu yolda feda etmiş ilk Jön Türklerdendir. Halit Ziya’nın yakın dostu olan yazar, İzmir’in Türkçe ilk edebi dergisinin kurucuları arasında yer alır. *Hizmet* ve *Ahenk* gibi iki önemli İzmir gazetesinin de kurucusu ve ilk yazarlarındandır. Abdülhamit’e karşı faaliyetlerinden ötürü iki kez tutuklanır. Son tutuklanışında gönderildiği Adana Hapishanesi’nden İzmir’e 30 Mayıs 1905 tarihinde intihar ettiği haberi gelir.”

Ziya Somar, *Tevfik Nevzat İzmir’in İlk Fikir- Hürriyet Kurbanı*, Ahenk Matbaası, İzmir 1948, s. 14-127.

¹²⁷ “Sultan Abdülhamit’e muhalefetiyle ün kazanmış Jön Türklerden ve ara nesil yazarlarındandır. İzmir’de kaldığı birkaç yıllık süre içerisinde buranın basın dünyasında kendisini tanıtmış ve daha sonraki yıllarda siyasî aksiyonuna devam etmiştir. 1866 yılında İstanbul’da doğmuştur. Düzenli bir eğitim göremez. Bir süre lisan mektebinde okuduktan sonra Mekteb-i Hukuk’a devam eder. 1899 yılında Abdülhamit karşıtı faaliyetleri sebebiyle tutuklanarak Bitlis’e sürülür. 4 Mayıs 1900 tarihinde İzmir’e döner. Tekrar sürgün edilmekten korkarak 1900 yılının sonuna doğru Avrupa’ya kaçır. Avrupa’ya kaçtıktan sonra Londra, Paris ve Tunus’ta bir süre çok sıkıntılı bir hayat geçirir. 21 Temmuz 1905’te İngiltere’nin Folceston şehrinde vefat etmiştir.”

Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 14-19.

¹²⁸ “İsmail Hakkı Altınöz(Bıçakçızade), 1861’de İzmir’de doğmuştur. Mahkeme Başkâtipliği, sorgu yargıçlığı, öğretmenlik ve mektupçuluk gibi görevlerde bulunur. II. Abdülhamit döneminde İzmir’in tanınmış gazetecilerinden ve gazete sahiplerindendir. Birçok İzmirli yazarın yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Hicaz Mektupçuluğu görevi Mekke’nin Osmanlı hâkimiyetinden çıktığı 29 Ekim 1916 tarihine kadar sürmüş, şehrin İngilizlerin eline geçmesi sonucunda ailesiyle birlikte İskenderiye’nin Seydibeşir mevkiinde esir kampına gönderilmiş, üç buçuk yıl esaret hayatı yaşamıştır. 1920 yılının nisan veya mayıs ayında esir kampından kurtulan İsmail Hakkı, İzmir işgal altında olduğu için İstanbul’a gider. İzmir’in geri alınışından iki ay sonra İzmir’e döner. 1936 yılında yaş haddinden emekli olur. 12 Ağustos 1950 tarihinde vefat etmiştir.”

Fazıl Gökçek, *Bıçakçızâde İsmail Hakkı’nın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990, s. 1-51.

¹²⁹ “Tam adı Mehmet Ruhi İbni Zeynelabidin’dir. Sultan Abdülhamit dönemi İzmir’inin sanat ve kültür çevrelerinde şairliğinden çok bir kültür adamı, sohbetinden haz duyulan bir tasavvuf büyüğü, hoş-meşrep bir Bektaşî şeyhi olarak tanınmıştır. Eşref, Bıçakçızade Hakkı ve Tevfik Nevzat gibi İzmir’in ünlü şair ve yazarlarının yakın dostudur. 1828 yılında İstanbul’da doğmuştur. Bağdat, Edirne ve Trabzon’da görevde bulunduktan sonra İstanbul’a döner. Bazı söz ve davranışları Sultan Abdülhamit’in vehmine

çok etkilenir. Sahip olduğu edebî bilgilerin çoğunu bu aydın kişilerin sohbetleri sırasında edinir. Meclislerinde dinlediği konuşmaların etkisiyle istibdadın koyu bir karşıtı olur. Hayatının ilerleyen dönemlerinde bu kimseler gibi jurnallenir, hapishanelerde yatar ve ülkesini terk etmek zorunda kalır.

Neyzen Tevfik anılarında Şair Eşref'in hocası olduğunu söyler¹³¹; ancak kendisinden bire bir ders almamıştır. Eşref ile aynı meclislerde bulunma şansı elde etmiş, bu meclislerde dinledikleriyle onun öğrencisi olabilmıştır. Tevfik, on beş yaşındayken Mevlevihane'ye kabul edilir. Tevfik on beş yaşında iken Eşref kırk sekiz, Tokadizade Şekip yirmi dört, Abdülhalim Memduh yirmi dokuz, Tevfik Nevzat otuz bir, Ruhi Baba altmış yedi Bıçakçızade Hakkı otuz dört ve Ermenekli Hasan Rüştü yirmi altı yaşlarındadır. Tevfik Nevzat'ın, Tokadizade Şekip'in, Bıçakçızade Hakkı'nın ve Ermenekli Hasan Rüştü'nün hayatını anlatan eserlerde Tevfik'e dair hiçbir bilgiye rastlamadık. Bunun nedenini o yıllarda Tevfik'in bu kişiler tarafından hatırlanmayacak kadar küçük yaşta ve tanınmamış olmasına bağlıyoruz. Şair Eşref'in etraflı bir biyografisinde ise Tevfik'ten Eşref'in bir nevi tilmizi olarak bahsedilir, ancak aralarındaki bağa pek değinilmez¹³².

dokunduğu için İzmir'e sürülür. 1879 veya 1880'de İzmir'e gelen Ruhi Bey, ömrünün sonuna kadar burada kalmış ve hayatını avukatlık yaparak kazanmıştır. 1900 yılında vefat etmiştir."

Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 519-521.

¹³⁰ "1869 tarihinde Ermenek'te doğmuştur. Rüştü'yi Ermenek'te okuyan Hasan Rüştü, 1884'te Konya'ya giderek medrese eğitime başlar. Beş yıllık bir tahsilden sonra 1899'da İstanbul'a dayılarının yanına gider, eğitime burada devam eder. 1892 yılında II. Abdülhamit ve istibdat aleyhinde yazdığı şiirleri arkadaşlarına okuduğu için jurnallenir, tutuklanarak üç yıl hapishanede yatar, bu sürenin sonunda Ermenek'te ikamete memur edilerek İstanbul'dan uzaklaştırılır. 1895 yılında izinsiz olarak İstanbul'a döndüğü sırada tekrar yakalanır ve İzmir'de ikamete mecbur edilir. 1911 yılına kadar İzmir'de kalır. II. Abdülhamit döneminde sürgün olarak geldiği İzmir'de uzun süre kalarak buranın fikir ve edebiyat hayatına önemli katkılarda bulunmuş bir şairdir. Midilli, Akhisar ve Alaşehir'de bulunduktan sonra 1916 yılında Konya'ya gelir. 1 Ocak 1936'da Konya'da vefat etmiştir."

Süleyman Kara, *Ermenekli Hasan Rüştü'nün Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004, s. 1-40. Daha geniş bilgi için bkz.

Aysevil Atılğan Akköy, *İzmir Edebiyat Tarihine Dair Hatıralar II (Kâmil Dursun ve Hasan Rüştü'nün Hatıraları)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İzmir 1987, s. 95-132.

¹³¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2556-2709, 29 Ekim 1946-8 Nisan 1947.

¹³² Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 277.

Tevfik, Mevlevihane’de bir yandan ney dersi alırken, bir yandan da pazar günleri ayine katılır ve sema’a çıkar. Bir süre sonra hocası Cemal Bey’in uygun görmesi ve Şeyh Nurettin Efendi’nin izin vermesi üzerine mutrıba¹³³ çıkmaya başlar¹³⁴. Pazar ayininden sonra Şeyh Nurettin Efendi’nin veya Cemal Bey’in odasında yapılan sohbetlerde genelde vatan ve milletin o sırada içinde bulunduğu durum konuşulur, istibdat karşıtı ve hürriyet yanlısı fikirler beyan edilir. Eşref, hemen her hafta saltanat ve istibdat karşıtı şiirlerini okur¹³⁵. Tevfik bu sohbetler vasıtasıyla dönemin siyasî yapısını daha iyi tahlil etmeyi öğrenir.

18. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti’nin dış politikasında olan değişiklikler nedeniyle İzmir, İstanbul’a nispeten imtiyazlı bir yer hâline gelmiştir. Bu dönemde İstanbul’da ard arda meydana gelen ihtilâller yabancıların hayatını nispeten güvensiz kıldığı için yabancı nüfus İzmir’e kayar. Fransızların elde ettikleri imtiyazlarla dış ticaretlerinde İzmir’i büyük bir transfer merkezi yapmaları burayı birden bire bir cazibe merkezi hâline getirir. İzmir’in Osmanlı politikasındaki yeri ve önemi, sürgün amacıyla gönderilmiş olsalar bile devletin buraya büyük politika adamlarını vali olarak göndermesinden anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl başlarında İstanbul’da resmî gazete çıkmadan önce İzmir’de Fransızca¹³⁶ ve Rumca gazeteler çıkarılır. Bu gazeteleri yabancılar çıkarmış olsa da, İzmir bu konuda ilk tohumun atılmasına öncülük etmiştir¹³⁷.

¹³³ Mutrib: Ayinlerde ney, kudüm çalmak. Rumuzu açan, hakikati açıklayan, âriflerin gönüllerini mamur kılan, şevke getiren ve feyze ulaştıran kişiye denir.

Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 447.

¹³⁴ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Musikiye İntisabı”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 610, 1 Şubat 1966.

¹³⁵ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, nr. 2563, 8 Kasım 1946.

¹³⁶ “1824 yılı aralık ayında Fransız Charles Trichon tarafından *Smyrneen* gazetesi çıkarılır.”

Tutsak, *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, s. 57.

¹³⁷ Ziya Somar, *Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2001, s. 2-3.

1895'te Aydın Vilayeti valiliğine eski sadrazamlardan Kâmil Paşa¹³⁸ tayin edilir. Sadrazamlıktan azledildikten sonra İzmir'e vali olarak gönderilen Kâmil Paşa Abdülhamit'e ve bu azle sebep olanlara karşı gizli ve şiddetli bir kırgınlık duymaktadır¹³⁹. Kâmil Paşa'nın vali olduğu dönemde Abdülhalim Memduh¹⁴⁰, Müstecabizade İsmet¹⁴¹, Şair Eşref¹⁴² ve Tokadizade Şekip¹⁴³ İzmir'de bulunmaktadır¹⁴⁴. Bu şahısların hepsi Abdülhamit'e karşı faaliyetlerde bulundukları gerekçesiyle değişik dönemlerde tutuklanmış ve çeşitli yerlere sürgüne gönderildikten sonra bir yolunu bularak İzmir'e gelmişlerdir. İzmir'de İstanbul'a nispeten daha özgür bir kültür muhiti oluştururlar. O dönemde İzmir'in bu derece serbest olmasının nedeni Kâmil Paşa'nın himayesidir. Kâmil Paşa, padişaha kızgınlığı nedeniyle İstanbul'dan İzmir vilayetine gönderilen siyasî sürgünlere büyük yardımda bulunur. Onlara maaş

¹³⁸ "1832'de Kıbrıs adasında Lefkoşe'de doğmuştur. Çeşitli memuriyetlerde bulunur. 1885'te Sait Paşa'nın azli üzerine sadrazam olur. 1891'de görevden alınır. 1895'te tekrar sadrazam olur, fakat II. Abdülhamit'ten Bâb-ı Âli'ye eski yetkilerinin geri verilmesini istediği için tekrar azledilir. 9 Kasım 1895'te Aydın Vilayeti valiliğine tayin edilir, 1907 yılının ocak veya şubat ayına kadar bu görevde kalır. 14 Kasım 1913 tarihinde Kıbrıs'ta kalp krizi geçirerek vefat etmiştir."

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, c. 3, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 1347-1472.

¹³⁹ Akköy, *İzmir Edebiyat Tarihine Dair Hatıralar II (Kâmil Dursun ve Hasan Rüştü'nün Hatıraları)*, s. 95.

¹⁴⁰ "Hukuk Mektebi'nin ikinci sınıfındayken gizli bir siyasî dernek kurmak suçundan ünlü gazeteci Ali Kemal, Midillili Hüsamettin, Kastamonulu Şair Fahri, Halit Ziya'nın amcası Süleyman ve İzmirli Tahir Kenan Beylerle birlikte tutuklanır, Konya'da sürgün cezasına mahkûm edilir. Bir müddet sonra sürgün yerinin Trablusgarp olarak değiştirildiğini öğrenir. Saraya sürgün yerinin değiştirilmesi konusunda yaptığı müracaat neticesinde tercih kendisine bırakılınca İzmir'i seçer ve 1897 Temmuzunda İzmir'e döner. 1900 yılının sonlarına doğru Avrupa'ya kaçır."

Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 16.

¹⁴¹ "1868 yılında Balıkesir'de doğmuştur. Düzenli bir eğitim alır. 1891'de İstanbul'a giderek Mekteb-i Hukuk'a kaydolar. 1897'de mezun olur ve çeşitli memuriyetlerde bulunur. 1901 yılı sonlarında Jön Türklerle ve Konya'ya sürülmüş olan Ebüzziya Tevfik ile mektuplaşmak, İngilizlerin Transval muhaberesinde Boerlere karşı kazandığı zaferi tebrik etmek için bazı arkadaşlarıyla İngiliz elçiliğine gitmek gibi iddialarla tutuklanır. Aydın valisi Kâmil Paşa'nın desteğiyle sürgün cezasını Bodrum Kalesi'nde değil Midilli'de çeker. 1904 yılı kasım ayında Kâmil Paşa'ya yazdığı bir kaside sayesinde cezası biter ve 1905 yılı başında İzmir'e geçer. İzmir'de Reji Nezareti Umur-ı Hukukiye müdürlüğüne tayin olur. 1908 yılında İstanbul'a gider. 1916 yılında gittiği Isparta'da 1917 yılında vefat eder."

Mustafa Özsarı, *Müstecabizâde İsmet Hayatı ve Eserleri*, 3F Yayınları, İstanbul 2007, s. 23-51.

¹⁴² "Takiyeddin adlı bir şahıs Eşref, Abdülhalim Memduh ve Tevfik Nevzat'ın II. Abdülhamit'e karşı bir fesat komitesi oluşturduklarını işittiği yolunda bir beyanda bulunur. Bunun üzerine Eşref ve Tevfik Nevzat 3 Aralık 1902'de İzmir'de tutuklanır ve İstanbul'a gönderilirler. Eşref, bir yıl hapis yattıktan sonra 20 Aralık 1903'te İzmir'e döner. 17 Ağustos 1904 tarihinde Mısır'a kaçana kadar İzmir'de kalır."

Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 62-6.

¹⁴³ "1899 yılında Bitlis'e sürgün olarak gönderilir. 1900 yılında affedilerek İstanbul'a getirilir. 4 Mayıs 1900'de İzmir'e döner."

Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 556-561.

¹⁴⁴ Kâmil Dursun, *"İzmir'e Ait Hatıralar"*, *Anadolu gazetesi*, nr. 9619, 31 Mayıs 1944.

tahsis ettirir, kalacak yer temin eder ve mesleklerine uygun vazifeler, memuriyetler verir. Sürgün edilen şahıslar için İstanbul'a resmen bildirilen tayinlerin çoğu, Nezâret tarafından padişaha ve hükümete hainlik etmiş olanlara emniyet ve itimat edilemeyeceği gerekçesiyle reddedilir ve bu kimselere memuriyet verilemeyeceği bildirilir. Bu nedenle, Kâmil Paşa Sultan Abdülhamit ve idaresi hakkında söz söyleyenleri gizlice himaye ve teşvik eder. Bütün Aydın vilayeti dâhilinde, bir şahsın evinde araştırma yapılması için kendisine İstanbul'dan emir geldiğinde, bu kişiyi gizlice uyarır ve evinde zararlı sayılabilecek şeyler varsa yok etmesi için haber gönderir¹⁴⁵. O yıllarda II. Abdülhamit'in sıkı idaresi İzmir'de pek az hissedilmektedir. Bunda Kâmil Paşa kadar hafiye teşkilatının İzmir'de olmayışının da etkisi vardır. İzmir'de hafiye teşkilatı ve hafiye takibatı yoktur. Ara sıra İstanbul'dan bazı gizli ve talimatlı memurlar gelir, onlar da uzun süre barındırılmazlar¹⁴⁶. Bu nedenle İzmir İstanbul'a nazaran daha güvenli bir yerdir.

Bezmi Nusret, yirminci yüzyılın başlarında İzmir'in fikir hayatına yön veren merkezlerden şöyle bahseder¹⁴⁷:

Bu tarihte üç irfan merkezi vardı: Birincisi Ömer Lütfi Efendi'nin taht-ı isticarında ve şimdiki Ankara Palas'ın altında, tam Garanti Bankası'nın yerinde bulunan Askerî Kıraathane, ikincisi hükümetin karşısında Ehram Mağazası'nın bulunduğu sahada Mehmet Efendi'nin işlettiği Ekmekçibaşı Kıraathanesi, üçüncüsü Tilkilik'te Giritli Hasan Efendi'nin ve Ali Ağa'nın kahvehaneleri... Bütün bu münevverler bu kıraathanelerde toplanır, başka yerlere gitmezlerdi.

Bu kıraathaneler içerisinde en nezih olanı Askerî Kıraathane'dir. Bıçakçızade İsmail Hakkı bu kıraathanenin daimî müşterisidir. İzmirli tarafından çok sevilen Bıçakçızade İsmail Hakkı'nın birçok ziyaretçisi olur. Baha Tevfik¹⁴⁸ ve Şahabettin

¹⁴⁵ Akköy, *İzmir Edebiyat Tarihine Dair Hatıralar II (Kâmil Dursun ve Hasan Rüştü'nün Hatıraları)*, s. 95-96.

¹⁴⁶ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002, s. 17-18.

¹⁴⁷ a. g. e., s. 38.

¹⁴⁸ "13 Nisan 1884 tarihinde İzmir'de doğmuştur. 1904 yılında İzmir Mülkî İdadisi'ni bitirdikten sonra İstanbul Mülkiye Mektebi'ne kaydolur. 1907 yazında Mülkiye'yi bitirip, memleketi İzmir'e dönen yazar, 5 Ağustos 1907'de *İzmir* gazetesinde yazmaya başlar. 1909 ilkbaharına kadar İzmir'de kaldıktan sonra

Süleyman¹⁴⁹ İzmir'e geldiklerinde mutlaka Bıçakçızade İsmail Hakkı'nın yanına uğrarlar. Süleyman Nazif, Recaizade Mahmut Ekrem ve Bezmi Nusret, Bıçakçızade Hakkı'ya büyük saygı gösterirler. Bıçakçızade Hakkı, Şair Eşref, Doktor Ethem¹⁵⁰ ve Şükrü Osman Şenozan¹⁵¹, Ruhi Baba'nın manevî evlatları gibidir. Ekmekçi başı Kırathanesi'ne Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi, Müstecabizade İsmet, Hafız İsmail, Tokadizade Şekip ve Hüseyin Avni Ozan devam eder. En büyük topluluklar Tilkilik Kırathaneleri'nde görülür. İzmir'de Türklerin oturduğu mahalleler arasında Tilkilik'in önemli bir yeri vardır. Evliyazade, Akosmanzade, Uşşakizade, Alemdarzade, İplikçizadeler, Debbağ Hacı Mehmet Efendi, Abdülkadir, Ragıp ve Osman Paşa aileleri gibi zengin ve mevki sahibi şahısların Tilkilik'te oturması mahallenin önemini artırır. Tilkilik Kırathanelerine Şair Eşref, Dede Remzi Zeytinoğlu, Tokadizade Şekip, Müstecebizade İsmet, Avukat Güzel Hasan, Taşlıoğlu Doktor Ethem Bey, Doktor Şükrü Osman, Maraşlı Kâmil Efendi¹⁵², Kadınhanlı Emin Bey ve Müftü Said Efendi devam

İstanbul'a gider. İstanbul'da gazeteciliğe daha çok önem verir. Felsefeyle ilgilenir. 11 Temmuz, Ferdâ-yı Temmuz, Piyano ve Eşek adlı gazeteleri yayımlar. 1914 yılında vefat etmiştir."

Rıza Bağcı, *Baha Tevfik'in Hayatı, Edebi ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Kaynak Yayınları, İzmir 1996, s. 11-35.

¹⁴⁹ "1885 yılında İstanbul'da doğmuştur. Çocukluk ve ilk tahsil yılları kısmen İstanbul'da dedesinin Kıztaşı'ndaki konağında, ama daha fazla İzmir'de geçer. 1901'de İzmir İdadisi'ni bitirir. 1908 yılında Mekteb-i Mülkiye'den mezun olur. Çeşitli memuriyetlerde bulunur. 1919'da İsviçre'nin Davos kentinde vefat etmiştir."

Nazım Hikmet Polat, *Şahabettin Süleyman*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 5-28.

¹⁵⁰ "Sultan Abdülhamit ve II. Meşrutiyet devri İzmir'inin sayılı Türk doktorlarından. Şairliğinin yanı sıra İzmir'in siyasi hayatında da önemli bir rolü vardır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'yi bitirir. İzmir'de çeşitli hastanelerde görev yapar. *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerinde tıpla ilgili yazıları çıkar. 1899'da Bitlis'e sürgün edilir. 1900 Mayıs'ında İzmir'e döner. Gazetecilikle ilgilenir. Mayıs-Aralık 1908 tarihleri arasında *Hıfzussıhha* adıyla bir sağlık dergisi çıkarır. 1908 Kasım'ında İzmir mebusu seçilir, ancak bir süre sonra istifa eder. 1932'de yetmiş yaşını geçmiştir. Ölüm tarihi üzerine bilgi bulunmamaktadır."

Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 251-254.

¹⁵¹ "Türk sanat müziğinin tanınmış bestecilerindendir. Şairlik yönü de bulunan ve kendi şiirlerini besteleyen Şenozan, uzun süre kaldığı İzmir'de bu şehrin Türkçe basın tarihinin ilk sağlık dergisi olan *Hıfzussıhha*'nın çıkışı ve yayımlanmasında önemli bir rol üstlenir. Güftesini İzmirli şairlerden aldığı birçok bestesini İzmir'de yapmıştır. 1875'te İstanbul'da doğmuştur. Şehzade Rüştîye'si ve Mülkiye İdadisi'nde okur. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'yi 1897'de tamamlar. 1907 veya daha önceki bir tarihte İzmir'e gelir. Zaman zaman farklı bölgelerde görevlendirilmesi nedeniyle İzmir'den ayrılrsa da İzmir ile olan bağıını 1935 yılına kadar koparmaz. 3 Temmuz 1954'te İstanbul'da vefat etmiştir." a. g. e. , s. 561-564.

¹⁵² "Özellikle Sultan Abdülhamit devrindeki eserleriyle İzmir fikir ve edebiyat çevrelerinde geniş ölçüde tanınan, ancak ünü bölge sınırlarını aşamamış seçkin bir aydın, şair ve fikir adamıdır. 1857'de Maraş'ta dünyaya gelmiştir. 15 Temmuz 1924'te İzmir'de vefat etmiştir."

a. g. e. , s. 436-441.

eder¹⁵³. Kadınhanlı Emin Bey Tilkilik'in temel taşı ve elebaşısıdır. Abdülhamit'in gazabına uğramış ve İzmir'e sürülmüştür. Prens Sabahattin'in hocası olduğu için peşinden hafiyeler eksik olmaz. Bu nedenle sürekli endişelidir¹⁵⁴. Bütün bu şahıslar İzmir'de İstanbul'dakinden geri kalmayan bir kültür ortamı vücuda getirilmesinde önemli rol oynarlar.

O dönemde tekkeler ve dergâhlar halk eğitimi ile beraber dinî sınırlar içinde güzel sanatların merkezi ve koruyucusu olmuştur¹⁵⁵. Tevfik, edebî bilgisini ve hürriyet fikirlerini bu geleneği sürdüren İzmir Mevlevihanesi'nde dönemin ünlü simalarından alır. Bunun yanında İzmir'in serbestliğinden ve kültür muhiti oluşundan faydalanır ve meşhur şahısları dinlemeye gittiği kıraathanelerde bilgisini artırır. Şair Eşref'i çok sever ve hocası sayar. Tokadizade Şekip ve diğer üstatlara da değer verir ve saygı duyar¹⁵⁶. Remzi Zeytinoğlu, İzmir Mevlevihanesi hakkında *Anadolu* gazetesi muhabiri İrfan Hazar'ın yaptığı röportajda şunları söyler¹⁵⁷:

“ -İzmir Mevlevilerinin ehemmiyetli simaları kimlerdir?

- Şeyh Nuri Efendi ve babası Halil Akif Dede güzel şiir söylerlerdi. Olgun, âlim ve feylesof insanlardı. Bizim Neyzen Tevfik, ilk ışığı, İzmir Mevlevi Şeyhi Nuri Efendi'den aldı. Şair Ermenekli Rüştü Efendi de feyzini bu dergâha borçludur.

- Zamanınızın meşhur edipleri?

- Benim zamanımda, İzmir'de Tevfik Nevzat, Eşref, Abdülhalim Memduh, Tokadizade Şekip, Bıçakçızade Hakkı, Doktor Taşlıoğlu Ethem, Dava Vekili Hasan, rahmetli Ruhi Baba, Rûfai Şeyhlerinden Seyyit Bey ve efendiler meşhur fikir ve şiir adamlarımızdandı. Sonradan İzmir'e gelen ve Mevleviliğe intisâb eden Ermenekli Hasan Rüştü Efendi Mevlana'nın birkaç gazelini Farsça tahmis eden kuvvetli bir şairdi. Arap ve Fars

¹⁵³ Şark Feylesofu Hidayet Keşfi, “Feylesofa Göre (30) Sene Evvelki Tilkilik Âlemleri”, *Anadolu* gazetesi, nr. 5470, 11 Kasım 1932.

¹⁵⁴ Şark Feylesofu Hidayet Keşfi, “Feylesofa Göre (30) Sene Evvelki Tilkilik Âlemleri”, *Anadolu* gazetesi, nr. 5482, 9 Aralık 1932.

¹⁵⁵ Mustafa Kara, *Din-Hayat-Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 185.

¹⁵⁶ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2563, 8 Kasım 1946.

¹⁵⁷ İrfan Hazar, “Bay Dede Remzi Zeytinoğlu ile Konuştuk”, *Anadolu* gazetesi, nr. 9614, 26 Mayıs 1944.

edebiyatını mükemmel tanırdı. Yine sonradan aramıza katılan Müstecabizade İsmet Bey de iyi bir şairdi ve arkadaşımızdı.”

Tekkelerde musiki faaliyetleri, ruhu yükseltmek için yapılan bir ön çalışmadır. Musikiye, Allah katına açılan bir kapı olarak bakıldığı için tekke musikisinin icrası herhangi bir musiki toplantısına benzemez. Türk musikisinin şaheserlerinin çoğu bu ortamların ürünüdür¹⁵⁸. İzmir Mevlevihanesi de müziğin ve müzisyenlerin saygı gördüğü bir mahfildir. Tevfik burada dönemin meşhur musiki üstatlarını tanıma imkânı bulur. Müzik terbiyesini bu üstatlardan aldığını söyleyebiliriz. Ayrıca İzmir gazinolarında ney çalan Müslüman Kıptî’lerden olan Neyzen Cevabî’den de faydalanmıştır¹⁵⁹. Mevlevihane’de kurulan meclislerde klasik musikimizin en güzel eserlerini dinler. Büyük musiki üstadı Santo Şikârî¹⁶⁰, Kemani Yaşua ve Salomon Elgazi¹⁶¹ İzmir Mevlevihanesi’nin müdavimleri arasındadır. Pazar günleri ayin bitip ziyaretin resmî kısmı sona erdikten sonra başta Şair Eşref olmak üzere, Tokadizade Şekip, Tevfik Nevzat, Abdülhalim Memduh, Hüseyin Ahmet, Bıçakçızâde Hakkı, Bektaşî Şeyhi Ruhi Bey ve Ermenekli Hasan Rüştü gibi şahıslar Şeyh Efendi’nin özel misafirleri olarak dairesine geçerler. Meclis kurulur, sabaha kadar sohbet edilir, müzik dinlenir ve içilir¹⁶².

Bu toplantılarda Tevfik yine kapının yanında hizmet için beklemektedir. Mevlevihane yıllarını şöyle anlatır¹⁶³:

İzmir’de geçen üç dört senem işte böyle bir mahfili füyûzâtta, zamanın her sahada kıymetli, çok değerli insanları arasında geçti. Ne yazık ki aslında derbeder bir hiç

¹⁵⁸ Kara, *Din-Hayat-Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 201-212.

¹⁵⁹ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Musikiye İntisabı”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 610, 1 Şubat 1966.

¹⁶⁰ “Santo Şikari, Sultan Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerinde İzmir’in tanınmış Türk sanat müziği bestecilerindendir. Esasen Musevî’dir. Tanınmış şairlerin şiirlerini bestelemiş ve sonradan ün kazanan bazı bestecilerin yetişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Merhum Tamburî Ali Efendi ve emsali musiki üstatlarıyla yakın olmuş ve birçok değerli eser bırakmıştır. Hakkında çok fazla bilgi yoktur. 1920 yılında vefat etmiştir.”

Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 534-535.

¹⁶¹ “Salomon Elgazi, İstanbul’da tanınan güzel sesli İsak Elgazi’nin babasıdır. Hanende Bülbulî Salomon İlgazi olarak anılır. 1860 yılında doğmuştur. İzmir’de tanınmış bir hanendedir. Aynı zamanda bestekârdır. 1930 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.”

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 1, s. 392.

¹⁶² Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2563, 8 Kasım 1946.

¹⁶³ a. g. y. , nr. 2564, 9 Kasım 1946.

oluşuma inzimam eden yaşımın küçüklüğü yüzünden bu büyük ve yüksek mecliste sadece bir miço gibi hizmet edip kapı aralığından sızan lâhuti nağmeleri, kırıntı toplar gibi kafama ve ruhumu sığdırıp sindirmeye çalışmaktan başka bir şey yapamadım.

O dönemde İzmir gençleri şehirdeki aydınlardan ve kültür ortamından etkilendikleri için “ilim öğrenmeye” çok meraklıdır. Mevlevihane’ye gelen İzmir’in aydın kişilerinin hemen hepsinin öğrencileri vardır. Bu öğrenciler daha çok Kemeraltı’nda Giritli Ali Efendi’nin Kütüphanesi’nde¹⁶⁴ bir araya gelirler. Tevfik de İzmir’de bulunduğu zaman zarfında ara sıra Urla’dan gelen babasının gönlünü hoş etmek için Giritli Ali Efendi’nin Kütüphanesi’ne gider. Mevlevihane Şeyhi Nurettin Efendi’nin arkadaşlarından İzmir Meclis-i Maarif Azası Hacı Hafız’dan¹⁶⁵ Türkçe, Ermenekli Hasan Rüştü’den Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri alır¹⁶⁶. Hasan Rüştü anılarında İzmir’de özel ders verdiği pek çok öğrencisi olduğunu söyler; ancak isim zikretmez¹⁶⁷. Tevfik çok genç ve o yıllarda tanınmamış biri olduğu için hocasının onu hatırlamadığını düşünüyoruz. Mevlevihane’nin yanında şadırvan altı denen bir yer vardır. Burası aynı zamanda sebil vazifesi de görmektedir, civarın suları buradan dağılır. Şeyh Nurettin, bu sebilin üzerini bir kütüphane hâline getirir. Buraya kıymetli kitaplar koyar. Bu şadırvanın üzerindeki kütüphanede Tevfik hocalarından ders alır. Ancak,

¹⁶⁴ “Giritli Ali Efendi hususî bir kütüphane tesis etmişti. Bu kütüphane evvelce Girit’te iken muhaceret sebebiyle İzmir’e getirilmişti. Resmî bir kütüphaneden daha zengindi. Meşrutiyet devrinde bu kütüphane Beştepeler’e nakledildi. Beştepeler mevkii İzmir’in en uzak bir yeri olduğu için kütüphaneye giden olmadı. Ve nihayet kapandı. Kitapları yüz lira mukabilinde Milli Kütüphane’ye devredildi. Ali Efendi de fakirlik içinde vefat etti.” Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, s. 21.

¹⁶⁵ “Hacı Hafız Mehmet Efendi hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. 1849 yılında İzmir’de İkiçeşmelik’te doğmuştur. Tahsilini İzmir’de başlar, İstanbul’da devam eder. 1880 yılında İzmir’de Rüştîye Mektebi’nde Farsça ve edebiyat dersleri verir. Daha sonra uzun yıllar vilayet maarif meclisi üyesi olarak görev yapar. 1906 yılında İzmir’de vefat etmiştir.”

Hüseyin Avni Ozan, *İzmir Şairleri Antolojisi* 1, s. 62-63.

Tevfik, Hocası Hacı Hafız’ın Kadiri şeyhi olduğunu söyler, ancak bu yönde bir bilgiye ulaşamadık.

Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2564, 9 Kasım 1946.

Neyzen Tevfik, Hacı Hafız Efendi’den Türkçe dersi aldığını söyler. Ancak Hacı Hafız Mehmet Efendi’nin Farsça ve edebiyatla daha çok ilgilendiğini göz önünde bulundurduğumuzda Tevfik’e bu konularda daha fazla yardımcı olduğu kanaatindeyiz.

¹⁶⁶ a. g. y. , nr. 2564, 9 Kasım 1946.

¹⁶⁷ Akköy, *İzmir Edebiyat Tarihine Dair Hatıralar II (Kâmil Dursun ve Hasan Rüştü’nün Hatıraları)*, s. 113.

Ayrıca, Ö.Faruk Huyugüzel, Neyzen Tevfik’in Ermenekli Hasan Rüştü’den ders aldığını söyler.

Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 572.

babasının gönlünü etmek ve şeyhinin emrini yerine getirmek üzere bu dersleri dinlediği için pek bir şey öğrenemez¹⁶⁸.

İzmir Mevlevihanesi'ndeyken Fuzulî divanını okur, ayrıca başka divanları da okur ve ezberler, çocukluğunda başlayan şiir zevkini ve hevesini burada pekiştirir¹⁶⁹. Hatta o sıralarda İzmir'de çıkmakta olan *Muktebes* dergisinde 30 Nisan 1314 (12 Mayıs 1898) tarihinde bir gazeli ilk defa yayımlanır. Şiirinin altında “Urla Mekteb-i Rüştîyesi Muallim-i Evveli Hasan Efendi'nin Mahdumu Tevfik” imzası vardır¹⁷⁰. *Muktebes*'e şiir yazdığını “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinin yüz seksen birinci beyitinde şöyle ifade eder¹⁷¹:

Yakıştı ağzına az çok dilindeki hevese

Ve hem yazdı gazeller sûtûn-ı Muktebes'e.

Babası, oğlunun iyi ve düzenli bir eğitim almasını ister, ancak Tevfik günlerini Mevlevihane'de geçirmektedir. Mevlevihane'nin verdiği manevî huzur, hayatının çok sıkı kurallara bağlanmaması, sıkı bir düzen ve disiplin içinde olmaması onun bağımlılıklarını azaltmıştır. Babası, oğlunun eskiye nispeten daha sağlıklı olduğunu gözlemler ve eğitimine devam etmesinde herhangi bir mani görmez. Bu nedenle Tevfik'i İstanbul'a medrese eğitimi alması için göndermeye karar verir.

Tevfik, İzmir'den ayrılmayı istemez. Mevlevihane ve İzmir'in kültürel ortamı onun manevî ihtiyaçlarına yetmektedir, alıştığı bu aydın muhiti bırakıp gitmek onu kaygılandırır. Mevlevihane'de ailesinden bağımsız, özgürce hareket edebilmektedir¹⁷². Bu derece rahat bir hayattan uzaklaşıp bir medresenin sıkı disiplinine girmek özgürlük isteyen ruhuna dar gelecektir.

¹⁶⁸ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2564, 9 Kasım 1946.

¹⁶⁹ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 17.

¹⁷⁰ *Muktebes* dergisi, nr: 18, 30 Nisan 1314 (12 Mayıs 1898) .

¹⁷¹ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 213.

¹⁷² Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2564, 9 Kasım 1946.

e. İÇKİYE BAŞLAMASI

Tevfik, rakıyı ilk defa Bodrum’da yaşadığı yıllarda düğünlerde görür. Bodrum düğünleri o yıllarda bir hafta sürmektedir. Bu düğünlerde Türk musikisinin en güzel örneklerini dinler. Bodrum düğünlerinde içilen rakılar düğün sahibinin zenginliğinin ifadesidir, düğün sahibi zengin ve eli açık biri olduğunu göstermek için bir hafta boyunca rakı ikram eder. Rakı içenlerin mutlu bir şekilde kendilerinden geçmelerini izleyen Tevfik onların mutluluğuna ve özgürlüğüne çok özenir¹⁷³.

Çocukluğunu sürdüğü o yıllarda sarhoşların içtikçe kendilerinden geçmeleri, mutlu kahkahalar atmaları onu çok etkilemiştir. Sekiz yaşındayken bir vesile ile tadına baktığı rakıdan hoşlanır.

Bodrum’dan sonra içkiyle yolları İzmir Mevlevihanesi’nde kesişir. Mevlevihane’de pazar ayininden sonra misafirler Şeyh Nurettin’in veya Cemal Bey’in özel odasında ağırlanır, yenilir, içilir. Tevfik burada hizmete bakarken fırsat buldukça içer. Bunun dışında, hocası Ermenekli Hasan Rüştü her akşam içer ve içkisini de Tevfik’e aldırır. O da bu hizmeti sırasında az çok içme imkanı bulur¹⁷⁴.

Bir süre sonra pazar ayinlerinde bir iki kadeh içmeye başlar. Ney üflemekte ilerleyince, hocası Cemal Bey’in yanında İzmir’in köklü ailelerinin evlerine gider. Uşşakîzâde Muammer, Yasinzâdeler gibi en zengin ve zevkli ailelerin düzenlediği bu toplantılarda da bir iki kadeh içer¹⁷⁵. Bu dönemlerde içki içmek, yaşamını renkli kılan bir unsurdur. Ancak ilerleyen yıllarda içkinin hayatındaki anlamı değişir.

3. İSTANBUL YILLARI

Tevfik önce hizmet ettiği sonra yanlarında bulunduğu Şair Eşref’in şiirlerini; Tokadizade Şekip, Abdülhalim Memduh ve Tevfik Nevzat’ın edebî sohbetlerini; Ruhi Baba’nın ve Bıçakçızade Hakkı’nın kıtalarını, nüktelelerini dinler, edebî bilgisini ve

¹⁷³ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2559, 1 Kasım 1946.

¹⁷⁴ a. g. y. , nr. 2564, 9 Kasım 1946.

¹⁷⁵ a. g. y. , nr. 2565, 10 Kasım 1946.

zevkini bu sohbetlerde alır¹⁷⁶. İzmir, İstanbul'a nispeten istibdadın baskısından uzaktır. Tevfik, sohbetlerinde bulunduğu şahısları ve İzmir'i bırakıp İstanbul'a gitmek, bilmediği bir baskının altına girmek istemez.

İstanbul'da ise hava 1800'lerin sonunda daha da gergin bir hâl almıştır. Osmanlı Ülkesi, emperyalist devletlerin Orta Doğu için yaptıkları diplomatik kavganın merkezi hâline gelir. Devlet, hem kendi coğrafyası hem de geniş bir alana yayılan İslâm dünyası ile alakalı kavganın etkisindedir¹⁷⁷. Padişah II. Abdülhamit ise siyasî arenadaki gerginlik dışında şahsî problemleri nedeniyle de sıkıntılı günler geçirmektedir. Ecdadından, tahtından zorla indirilenlerin hikâyelerini dinlemiş ve öğrenmiş, amcası Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine ve ölümüne tanık olmuş, ağabeyi Sultan V. Murat'ın tahttan indirilmesini görmüş bu nedenle kendisinin de bir şekilde onlar gibi tahttan indirilebileceğini hiçbir zaman aklından çıkaramamıştır¹⁷⁸. Siyasî, sosyal ve şahsî nedenlerle çok geniş bir istihbarat ağı kurar. Ülkenin dört bir yanındaki hafiyeler her gün yüzlerce jurnal raporu gönderirler¹⁷⁹. Abdülhamit'in yönetimi sırasında basın önemli bir gelişme gösterir. Buna karşın Abdülhamit, yönetimini eleştiren basını, Abdülaziz döneminde konulmuş olan sansürü muhafaza edip daha da kuvvetlendirerek kontrol etmeye çalışır. Kitap basımı da gazeteler gibi sansür altındadır. Bütün bu baskılar İstanbul'da yaşamayı daha da zorlaştırmaktadır¹⁸⁰. Bu gelişmeleri uzaktan izleyen Tevfik'in direnmeleri fayda vermez, babasının ve ortamında bulunduğu büyüklerin isteği üzerine İstanbul'a gitmek zorunda kalır.

1899 yılında¹⁸¹, on dokuz yaşındayken Mesajeri Maritim Kumpanyası'nın¹⁸² ismini hatırlamadığı bir vapuruna binerek İstanbul'a gitmek üzere yola çıkar. Başına

¹⁷⁶ a. g. y. , nr. 2565, 10 Kasım 1946.

¹⁷⁷ "Osmanlılarda İstihbaratçılık", *Türkler Ansiklopedisi*, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 653.

¹⁷⁸ Mustafa Özden, *II. Meşrutiyet'in İlânı Öncesi ve Sonrası*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 2000, s. 19.

¹⁷⁹ "Osmanlılarda İstihbaratçılık", *Türkler Ansiklopedisi*, c. 13, s. 659.

¹⁸⁰ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 185-186.

¹⁸¹ "Ney, Neyzen ve Yetmiş Beş Yıl", *Yeni İstanbul* gazetesi, nr. 884, 6 Mayıs 1952.

¹⁸² "Mesajeri Maritim Vapurları, her hafta salı günleri öğleden sonra İzmir'den hareket ederek Midilli ve Çanakkale'ye uğrayıp İstanbul'a varır. İstanbul'dan çarşamba günü yola çıkan vapurlar tekrar Midilli, Çanakkale ve İzmir'e uğradıktan sonra Pire yoluyla Marsilya'ya ulaşır." Cevat Sami-Hüseyin Hüsnü, *İzmir 1905* (Hazırlayan: Erkan Serçe), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2000, s. 45.

siyah bir fes, sırtına latamsı bir cübbe giymiştir. Yanında birkaç parça kıyafet, kitapları, babasının ve Mevlevihane’de tanıdığı kişilerin yazdıkları tavsiye mektupları vardır. Ailesinden ilk defa ayrılıyor olmanın yaşattığı üzüntü, gittiği yeri tanımamanın verdiği korku nedeniyle endişelidir¹⁸³.

Bir ikindi üzeri İstanbul’a ulaşır. Sirkeci Rıhtımı’na demir atan vapurdan Sirkeci Gümrüğü’ne çıkar. İstanbul ile tanışması pek hoş olmaz. Gümrükte kitaplarından dördünü “mizâc-ı hümayûna mugayir” olduğu gerekçesiyle alırlar. Bunlar: Ziya Paşa’nın *Terci-i Bend*’i, Cevdet Paşa’nın *Kıssa-ı Enbiyâ Tercümesi*, Şeyh Galib’in *Hüsn ü Aşk*’ı ve Âkif Paşa’nın *Tabsıra*’sıdır. Bu duruma hem çok şaşırır hem de çok üzülür. Ancak, Mevlevihane’de sık sık bahsedilen ve pek hoşlanılmayan istibdadın ne denli katı olduğunu bu olayın neticesinde daha iyi anlar. Onun şaşkınlığını ve üzüntüsünü gören gümrük memurlarından biri gizlice “Sonra bir tavsiye ile alırsın” diyerek onu uzaklaştırır. Ardından Fatih’teki Fethiye Medresesi’ne¹⁸⁴ gider.

Tevfik İstanbul’a geldiğinde, sonradan şeyhülislam olan Musa Kazım Efendi¹⁸⁵ Fethiye Medresesi’nin müderrislerindendir. Musa Kazım Efendi bir dönem Balıkesir’de bulunmuştur. Onu bu vesileyle tanıyan Tevfik’in babasının dostlarından Balıkesirli Niyazi Efendi, Tevfik için Musa Kazım Efendi’ye bir tavsiye mektubu yazmıştır. Tevfik, mektubu Musa Kazım Efendi’ye teslim ettikten sonra medreseye kabul edilir, burada kendisine bir oda verilir. Üç ay kadar Balıkesirli Mustafa adında bir hocadan ders alır. O günlerde oda arkadaşlarından Balıkesirli Galip ve Birgivi Mehmet Efendi

¹⁸³ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2565, 10 Kasım 1946.

¹⁸⁴ “Fethiye Medresesi: Fethiye Camii avlusundaki iki medreseden biri Koca Sinan Paşa’ya aittir. Fethiye Camii, fethi takiben 1591-1592 yılına kadar eskisi gibi kilise olarak vazife görmüşse de bu tarihteki bir anlaşmazlık sonucu Sultan III. Murat tarafından camiye çevrilmiş, Sinan Paşa da caminin avlusuna bir medrese inşa ettirmiştir.”

Kütükoğlu, *Yirminci Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, s. 252.

¹⁸⁵ “1858 yılında Erzurum’un Tortum ilçesinde doğmuştur. Eğitimine Tortum’da başlar. Daha sonra Balıkesir’de yaşayan dedesi Nurettin Efendi’nin yanına gider ve burada bazı hocalardan ders alır. Balıkesir’den İstanbul’a giderek burada devrin ünlü hocalarının öğrencisi olur. 1889 yılında müderris olur. Mekteb-i Sultanî, Dârülfünûn ve Darülmuaallimin’de hocalık yapar. Ayrıca Mekteb-i Hukuk’ta ve Dâru’l Hilafeti’l- Aliyye Medresesi’ne bağlı Merdesetü’l Mûtehasisîn’in Talî kısmında ders verir. Hocalığı sırasında, Muallim Naci’ye Molla Hüsrev’in Mir’â’tını okutur ve Ahmet Mithat Efendi’ye tefsir dersleri verir. 12 Temmuz 1910 tarihinde şeyhülislam olur. İlerleyen yıllarda üç defa daha bu göreve getirilir. Sürgün edildiği Edirne’de 10 Ocak 1920’de vefat etmiştir.”

Ferhat Koca, *Şeyhülislam Musa Kazım Efendi’nin Hayatı ve Fetvaları*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002, s. 29-34.

ney üflemesini isterler. Israrlar üzerine Tevfik ney üflemeye başlayınca odaları softalar tarafından basılır ve softa inzibatları Tevfik'i eşyaları ile beraber medreseden atarlar. Hocası, ona ders vermeyi reddeder. Bu olayları duyan Musa Kazım Efendi, Tevfik'i öğrenciliğe kabul eder. Onu himayesine alarak Şeyh Vasfî ve Ahmet Mithat gibi devrin önemli şahısları ile tanıştır¹⁸⁶.

Tevfik, kısa zamanda sevgisini ve güvenini kazandığı Musa Kazım Efendi'nin yazdığı yazıları Ahmet Mithat Efendi'nin Beykoz'daki meşhur kırmızı yalisına götürmekle görevlendirilir. Böylece Musa Kazım Efendi onun ara sıra Ahmet Mithat Efendi ile buluşmasına ve ondan iltifat görmesine vesile olur¹⁸⁷. Tevfik, bu görüşmeler sayesinde Ahmet Mithat'ın damadı Muallim Naci ile tanışır. Ayrıca Fethiye Medresesi'nin Şeyh Vasfî, Mustafa Sabri ve Nasuhizade Asım gibi aydın müderrislerine yakın olur, onların sempatisini kazanır.

İstanbul'a ayak bastığı ilk günlerde cebindeki tavsiye mektuplarını muhataplarına götürür. İzmir Mevlevihanesi Şeyhi Nurettin Efendi, İstanbul'da bulunan bütün Mevlevihanelerin şeyhlerine onu "değerli bir neyzen-sadık bir muhib" olarak tanıtmıştır¹⁸⁸. Galata, Yenikapı ve Bahariye Mevlevihanelerine gider, tavsiye mektupları vasıtasıyla ilgi görür¹⁸⁹. Yenikapı Mevlevihane'si Şeyhi Celalettin¹⁹⁰ ile tanışır, onun iltifatını görür¹⁹¹. O sırada Şeyh Celalattin'in yerini tutan Şeyh Abdülbaki, Şeyh Celalattin'in kardeşinin oğlu Nutkî ve Yenikapı Mevlevihane'sinin Neyzen Başı Cemal Efendi'nin oğlu Arif ile arkadaş olur. Mevlevihane'ye genelde ayinlerin olduğu perşembe günü gider, Şeyh'in oğlu Baki'nin odasında misafir edilir, sema'a çıkarak ayine katılır. İzmir Mevlevihane'si Şeyhi Nurettin'in mektubu sayesinde Yenikapı Mevlevihane'sinin büyük bir sanatkârı olan Neyzen Başı Cemal Efendi de Tevfik ile

¹⁸⁶ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Öğrenimi", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 607, 29 Ocak 1966.

¹⁸⁷ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2565, 10 Kasım 1946.

¹⁸⁸ a. g. y., nr. 2565, 10 Kasım 1946.

¹⁸⁹ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen ve Dostları", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 611, 2 Şubat 1966.

¹⁹⁰ "1841 yılında doğmuştur. Hem devlet okullarına devam eder hem de özel dersler alır. Babası hayatta iken on sekiz sene şeyhliğe vekâlet eder. Babasının vefatı üzerine 1886'da onun makamına geçer. 30 Mayıs 1908'de vefat etmiştir."

Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi (Hazırlayan: Yavuz Senemoğlu)*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1913, s. 192-215.

¹⁹¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2565, 10 Kasım 1946.

ilgilenir, ney üfleyişini gördükten sonra ona ney dersi vermeyi teklif eder. Neyzen Baş Cemal Efendi çok zor beğenen biri olduğu için bu teklifi önemli ve şaşırtıcıdır. Tevfik neyi iyi üflediği için bu şerefe nail olmuştur. Cemal Efendi'den bir süre ders alır, ancak bu dersler onun için sıkıcı geçmektedir. Bir süre sonra Mevlevi ve çok iyi bir ney üstadı olan, o sıralar postane memurluğu görevinde bulunan Halit Bey ile tanışır. Neyzen Baş Cemal Efendi ile alakasını keserek, mizacına uygun bu şahıs ile bütün eski beste ve peşrevleri geçerler¹⁹². Halit Bey'den ders almak için sık sık onun Sarıgül'deki evine gider¹⁹³.

İstanbul'daki ilk günlerinde İzmir'den tanıdığı Bursalı Hafız Emin¹⁹⁴ ismindeki ses üstadı ile karşılaşır. İstanbul'daki üçüncü gününde ise Galata Mevlevihane'sinde Bursalı Hafız Emin'in davudî ve lahutî sesinden dinlediği bir na't ile kendinden geçer. Ardından Bursalı Hafız Emin, Tevfik'e Fatih Camii'nin karşısındaki sıra kahvelerden birinde oturup kendisini beklemesini söyler. Akşamüzeri, dairesinden çıkan Ziraat Nezareti Umuru Baytariyye Kalemi Başkâtibi Mehmet Akif Bey ile Tevfik'in yanına gelir¹⁹⁵. 1900'lerin başında İstanbul kahveleri kitap, gazete ve dergi okunan, eğlenilen yerlerdir. Okuryazar kimseler akşamları kahvelerde buluşup edebiyat ve bilim üzerine sohbet ederler¹⁹⁶. Akif de bu kahvehanelere devam eder. Tevfik'in Akif ile tanışması bu şekilde olur. Tanışmalarının üzerinden bir iki saat geçmeden kaynaşırlar. Tanışmalarında Bursalı Hafız Emin'in, kaynaşmalarında ise Tevfik'in Akif'e okuduğu Şair Eşref şiirlerinin katkısı olur. Şair Eşref'e büyük hayranlık duyan Akif'i etkilemek için onun İstanbul'da duyulmamış birkaç kıtası kâfi gelir. Akif, o zaman yirmi altı yaşında bir kalem efendisidir, ateşli, cevherli bir edip olmasına rağmen daha tanınmamıştır. Tevfik, Akif ile onun evliliğinin ilk yıllarında tanışmıştır¹⁹⁷. Akif, aradan

¹⁹² a. g. y. , nr. 2567, 12 Kasım 1946.

¹⁹³ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul 1960, s. 349.

¹⁹⁴ "Bursalı Hafız Emin, Bursa'nın Muradiye ilçesindendir. Delişmen, hazırcevap, rind-meşreb biridir. Çok güzel bir sesi vardır. Mehmet Akif'in yakın arkadaşlarından." Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2567, 12 Kasım 1946.

¹⁹⁵ a. g. y. , nr. 2567, 12 Kasım 1946.

¹⁹⁶ Hâluk Y. Şehsuvaroğlu, "Her Biri Birer Kulüp Olan İstanbul Kahvehaneleri", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 11439, 1 Haziran 1956.

¹⁹⁷ "Akif, 1 Eylül 1898 tarihinde evlenir."

M. Ertuğrul Düzdâğ, *Mehmet Âkif Ersoy*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 16.

yıllar geçtikten sonra eşi ve Tevfik için yakınlarına¹⁹⁸ “Ben bu iki belayı aynı sene içerisinde tanıdım ve başıma aldım ” diyerek şakalaşır.

Tevfik, Akif ile tanışmalarını ve Akif’in kendisini yetiştirmek için çabalamasını “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinde şöyle anlatır¹⁹⁹:

*Bursalı Hafız Emin isminde bir ehl-i vefâ
Vardı. İzmir’den tanırdım burada çıktık âşinâ
Bence bu âdemdi mîzân-ı vefânın bir kefi
O tanıttı âcize şâir Mehmet Âkif’i.
Hazret-i Âkif ki sâhib-i fazl u üstâd-ı güzîn,
Her cihetle hâl-i dervîşâneme oldu muîn
Birçok üstadân-ı ilm-i musîkiye intisâb
Eylemiştim sâye-i lûtfunda ki nimel-meâb
Kendisi bizzât okutmuşdur fakîre Bûstan,
Hem Fransızca, Arabca, Farisî birçok zaman
Mevki’imde başkası olsaydı bî-şek dâimâ
Per açıb cevî-i maârifde ederdi irtikaa.
Âdem etmek-çün beni çok yorulmuşdur bu zat,
Kalmışım ruhumla minnetdârı, mādâm- el-hayât.*

Akif, Tevfik’in İstanbul’a geldiği ilk günlerde kılavuzu olur. Onun Hersekli Arif Hikmet, İbnülemin Mahmut Kemal İnal’ın babası Emin Paşa, İbnülemin Mahmut

¹⁹⁸ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor” , nr. 2567, 12 Kasım 1946.

¹⁹⁹ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 219-220.

Kemal İnal ve Halil Edip²⁰⁰ gibi dönemin kalburüstü şahıslarıyla tanışmasına, onların evlerinde yapılan edebiyat toplantılarına katılmasına vesile olur²⁰¹.

Akif, Baytarlık Mektebi'ndeyken koşma, gülle atma, yüzme ve güreş gibi sporlarla ilgilenir. Daha önce başladığı güreşi ilerleterek ve kispet giyerek Çatalca civarındaki köylerde güreşmeye gider²⁰². Tevfik de güreşe meraklıdır. Çocukken Bodrum'da arkadaşıyla güreşirken kör bir kuyuya yuvarlanırlar. Çocuğun boynu içine çöker, Tevfik'in de sol bileği kırılır. Bileği alçıda biraz çarpık kaydığından sol eli iç tarafa doğru hafifçe büküktür. Tevfik, elinin bu halinin ney üflerken parmaklarının daha kolay uzanıp işlemesini sağladığını söyler. Bu kaza sonrası güreş hayatı da başlamadan bitmiş olur²⁰³. Akif, Tevfik'i büyük bir zevkle gittiği Pehlivanlar Kahvesi'ne de götürür. Cihan pehlivanı Kara Ahmet'in işlettiği bu kahve Süleymaniye'de Tiryaki Çarşısı'ndadır. O zaman İstanbul civarında sık sık tekrarlanan ciddi güreşleri hiç kaçırmazlar. Bu geziler sayesinde Tevfik'in güreş merakı canlanır, Akif ile beraber pehlivanlarla konuşur, onlardan güreş menkıbeleri dinlemekten zevk alır. Akif, Kara Ahmet'in kahvesine giderken onun peşine takılır, hocası gibi o da orada oturmaktan hoşlanır.

İstanbul'da neredeyse her gün yeni insanlarla tanışır. Cebindeki tavsiye mektuplarını dağıttıkça hemen hemen bütün Mevlevi Şeyhlerini, ünlü âlimleri ve şairleri tanır. Diğer yandan edebiyata duyduğu ilgiden dolayı *Malûmat* ve *Servet-i Fünûn* mecmualarının idarehanelerini dolaşır, Tevfik Fikret ve Halit Ziya gibi zamanın üstatlarıyla dostluk kurmaya çalışır. Bu günlerde cübbe ve şalvarı çıkararak, Akif'in verdiği setre ve pantolonla dolaşmaya başlar.

Medreseye tavsiye üzerine geldiği için bazı hocaları ve arkadaşları tarafından hoş görülmemesine rağmen derslerinde çok başarılıdır²⁰⁴. Çok geçmeden onun serbest,

²⁰⁰ "15 Şubat 1863 tarihinde Bursa'da doğmuştur. 1881 yılında İstanbul'a gider. 1882 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne tayin edilir. Mekatib-i Rüştîye, Darüşşafaka, Mektebi Sultani ve Mercan İdadisi'nde lisan ve kitabet öğretmenliği yapar. 3 Kasım 1912 tarihinde vefat etmiştir. "

İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 1, s. 269-271.

²⁰¹ Salâh Bırsel, *Kahveler Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983, s. 135.

²⁰² Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy*, s. 9.

²⁰³ Şefik Kolaylı, "*Kardeşim Neyzen Tevfik-Çocukken*", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 606, 28 Ocak 1966.

²⁰⁴ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 39.

hareketli ve asrî yaşayış tarzı medrese ve Mevlevihaneler çevresinde göze batar. Medresedeki derslere çok düzenli devam eder, başarılı bir öğrencidir, ancak her akşam medresede yatmaz, Akif ile ya da Bursalı Hafız Emin ile davet edildiği misafirliklere gider veya ara sıra Mevlevihane’de kalır. Medrese disiplinine uymayan hareketleri ve setre pantolon giymesi ondan hoşlanmayanlar için fırsat olur. Bir ara sık sık yaptığı gibi birkaç gün ortadan kaybolur. Döndüğünde medresedeki odasının kapısını kilitli bulur. Müderris, ders vekilini görmesi gerektiğini söyler. Sonradan öğrendiğine göre, medresede onu sevmeyen, ancak bunu belli etmemek için yüzüne gülen Kara Hamit adlı çok sofı olan bir öğrenci onun keyfî davranışlarını şikâyet etmiştir. Sonu medreseden atılmaya kadar varabilecek olan bu durumdan ziyade ders vekilini görmek zorunda kalması onu korkutur. Çünkü ders vekilinin karşısına çıkmak için bir cüppe ve şalvar bulması lazımdır ve odasının kapısı kilitlidir. Bir de kendisine destek olacak, cezasının şiddetini hafifletecek veya affedilmesini sağlayacak birini bulması gerektiğini düşünür²⁰⁵. Bu nedenle kendisini çok seven hocası Şeyh Vasfî’yi²⁰⁶ ziyaret eder ve durumu anlatır. Hocası, ertesi gün Tefvîk ders vekilinin karşısına çıktığı zaman orada olacağına söz verir. Ardından İzmir’den İstanbul’a gitmeden önce Hocası Ermenekli Hasan Rüştü’nün verdiği tavsiye mektubu vasıtasıyla tanıştığı Silifkeli Hafız Emin’i²⁰⁷ bulmak için Papazoğlu Medresesi’ne gider. Hocası yazdığı mektupta bu şahıs için ilim sahibi, faziletli, zihni açık kimse diye yazmıştır. Bu zatla sık görüşür ve iyi arkadaş olurlar. Niyeti geceyi beraber geçirmek ve sabah onun cüppe ve şalvarını giyerek Bâb-ı Meşîhat’e gitmektir. Yolda sarığının kenarından çıkan saçlarını kestirerek kendisine çekidüzen verir. Hafız Emin, Tefvîk’i memnuniyetle karşılar. Durumu öğrenince cüppesini ve sarığını vermeyi kabul eder. Tefvîk, sabah arkadaşının kıyafetlerini giyer; ancak iki metreye yakın boyu olan arkadaşının kıyafetleri üzerinde çok kaba durur.

²⁰⁵ Kutbay, “Neyzen Tefvîk Hayatını Anlatıyor”, nr. 2567, 12 Kasım 1946.

²⁰⁶ Neyzen Tefvîk anılarında Şeyh Vasfî’nin Meclis-i Meşâyih Reisi olduğunu söyler. a. g. y., nr. 2568, 13 Kasım 1946.

Ancak, Şeyh Vasfî Meclis-i Meşâyih Reisi değil Meclis-i Meşâyih Azası olarak görev yapmıştır. Osman Taştan, *Şeyh Vasfî’nin Nahv-ı Osmanî Adlı Eserinin İncelenmesi*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s. 4.

²⁰⁷ “Emin İnankur, 1876 yılında Silifke’nin Seyranlık köyünde doğmuştur. 1890-1901 yılları arasında İstanbul Medresesi’nde öğrenimini tamamlayarak Silifke’ye döner. 1911’ de Meclis-i Mebusan’a İçel Mebusu olarak girer. Mütarekeye kadar bu görevi sürdürür. 29 Haziran 1923’te TBMM’ye İçel Milletvekili seçilir.”

Ali Çiftçi, *Milli Mücadele Döneminde Mersin ve Havalisinde İz Bırakanlar*, Mersin 2002, s. 148-156.

Kıyafetine çekidüzen verip arkadaşının evinden ayrılarak Bâb-ı Meşîhat'e gider. Ders vekili ney üflemesi, setre-pantolon giymesi ve tekkelere devam etmesi nedeniyle medreseye yakışmayacak bir öğrenci olduğunu söyler. Tevfik, savunmasını bir yalan üzerine kurmuştur. Annesi babası olmadığını, İzmir Mevlevihane'si şeyhinin dayısı olduğunu, dayısının kendisine, eğitimine devam edebilmesi için ayda beş mecdidiye gönderdiğini; ancak bunu da Mevlevihane'ye devam etmesi şartıyla verdiğini söyler. Bu nedenle Mevlevihane'ye devam etmek zorunda olduğunu belirtir. Dayısının verdiği paranın eğitimi için zaten zor yettiğini, bu parayı kaybederse sıkıntıda kalacağını ifade eder. Son defa kendisine gelen paranın geciktiğini, cüppe ve şalvarını yorgancı Haydar Efendi'ye iki günlüğüne rehin verdiği için setre-pantolon giydiğini söyler. Ders vekili, Şeyh Nurettin'in Tevfik'in dayısı olduğuna Şeyh Vasfî'nin onay vermesinin de etkisinde kalarak Tevfik'e inanır, onu affeder ve ihtiyaçlarını karşılaması için iki altın verir. Tevfik, şalvarla cüppeyi sahibine teslim ettikten sonra ders vekilinden aldığı iki altın ile Fener Gazinosu'nda kendisine ve arkadaşlarına ziyafet düzenler²⁰⁸.

Kendisini kurtarmak için ona güvenen dostlarının adını kullanarak yalan söylemiş, anlık çözüm ile yetinmiştir. Hatalarından ders almak, hayatına yön vermek ve daha doğru adımlar atmak yerine eline geçen parayla içmeye gider. Bu tarz davranışlarını hayatının ilerleyen yıllarında da sık sık görürüz.

Ertesi gün medreseye gittiğinde odasının kapısı açılmıştır. Ancak, kendisine yapılan suçlamalardan üzerine para alarak kurtulmuş olması Bâb-ı Meşîhat'te yakını olduğu şüphesini uyandırır. Bu nedenle medresede Tevfik'ten hoşlanmayanlar ondan korkar hâle gelirler²⁰⁹.

Medresede sürekli göz önündedir ve izlenmektedir. Onun başarısını çekemeyen öğrencilerin ve ondan hoşlanmayan bazı hocalarının göz hapsindedir. Medresenin katı kuralları da mizacına uymaz, ayrıca kuralları ihlal etmesine rağmen ceza almaması, korunduğu fikrini doğurur. Rutubetten de rahatsız olmaya başlamıştır. Bunların üzerine bir de şikâyet eklenince burada kalamayacağını anlar ve medreseden ayrılır. Ders arkadaşlarından Erzurumlu Hüseyin Efendi ile beraber Fatih Camii'nin Marmara'ya

²⁰⁸ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2568, 13 Kasım 1946.

²⁰⁹ a. g. y. , nr. 2568, 13 Kasım 1946.

bakan cephesindeki barakalardan birinde yaşamaya başlar. Hocası Musa Kazım Efendi'nin ağırbaşlılığı ve şefkati sayesinde düzenli olarak derslere devam eder. Medresede şark ilimlerini okur, İmam Gazali'yi, Muhiddin-i Arabî'yi, Farabî'yi inceler, özellikle Molla Cami'e önem verir²¹⁰. Gazali, Muhiddin Arabî, Farabî, Molla Cami gibi konularda Hocası Musa Kazım ile münakaşalara girdiğini söyler. Dört yıl sarıklı olarak medrese derslerine devam eder²¹¹. Hocası onun özgür ve dizginlenemez bir ruh taşıdığını bildiği için ney ve içki konusunda soru sormaz. Tevfik bu günlerde Fatih'teki kulübesinde Erzurumlu Hüseyin Efendi ile hayatlarına müdahale eden kimseler olmaksızın rahat bir şekilde yaşar. Evinde pek kalmaz, genelde dostlarının davetlerine gider, ara sıra da Mevlevihane'de kalır. Bir gün Erzurumlu Hüseyin Efendi memleketine gider ve Tevfik'i yalnız bırakır. Onun ardından Tevfik de ailesini özlediğini fark eder. Kitaplarını toplayarak bir sandığa kilitler, evinin anahtarını tellallık ve Fatih Camii'nde gönüllü müezzinlik yapan, çevrenin güvenini kazanmış Hacı Ahmet Efendi'ye emanet edip Kurban Bayramı için İzmir'e gider. Bayramdan sonra İstanbul'a döndüğünde sandığının kırıldığını, kitaplarının alındığını görür. Hacı Ahmet Efendi sandığı kırıp kitaplarını satmış, parasıyla tekrar hacı olmak üzere Hicaz'a gitmiştir²¹².

Medresede, setre pantolon giydiği ve ney üflediği için hoş karşılanmamıştır. Buradan kendisine kötü davranan kişilerin etkisiyle ve özgürce yaşayamadığı için kurumun ve hocalarının emeklerini hiçe sayarak ayrılır. Medreseden soğumuş ve uzaklaşmıştır. Barındığı barakadan Hacı Ahmet Efendi'nin sahtekârlığı yüzünden nefret eder. Kitaplarını satarak hacca giden Hacı Ahmet Efendi'ye duyduğu nefret yüzünden o barakadan uzak kalacağı bir yer arar. Bu günlerde Fatih'teki Şekerci Hanı'nda bir oda tutar. Şekerci Hanı'na taşındığı zaman babası ve kardeşi ziyaretine gelir, yerleşmesine yardım ettikten sonra İzmir'e dönerler²¹³. Burada oturduğu günlerde, Akif ney üflemeyi öğrenmek için her gün ziyaretine gelir. Ancak ney üflemeyi öğrenmeye Salim Bey'in Hicaz peşrevinden başladığı için zorlanır²¹⁴. Tevfik, bir süre sonra Şekerci Hanı'ndan

²¹⁰ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 38.

²¹¹ Karaalioğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, s. 23.

²¹² Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2569, 14 Kasım 1946.

²¹³ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 4, s. 1937.

²¹⁴ Mithat Cemal Kuntay, *Ölümünün Ellinci Yılında M. Âkif*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1986, s. 182.

ayrılarak Çukurçeşme’de “Babil Kulesi” adını verdiği²¹⁵ Ali Bey Hanı’nda tuttuğu bir odaya yerleşir. Bu odayı ona Bursalı Hafız Emin bulmuştur. Yine bu sıralarda Akif’in desteği ile İstanbul’da yüksek mevkilerdeki kişilerin evlerine konuk olma fırsatı bulur²¹⁶.

Tevfik, İstanbul’a geldiğinden beri Yenikapı Mevlevihanesi’ne devam etmekte, her perşembe ayine katılmakta ve kıymetli insanlarla tanıştıkça İzmir Mevlevihanesi’ne duyduğu özlemi gidermektedir. Ayinlerden büyük zevk alır. Burada sohbet edebildiği yaşıtı arkadaşları olur. Şeyhzade Baki’nin dairesinde özel bir odası vardır. Ancak zamanla medresede olduğu gibi Mevlevihane’de de hoş karşılanmaz. Tevfik’e göre Mevlevihane’den ayrılmasına onun gördüğü ilgiyi kabullenemeyen ve ondan hoşlanmayan sıra neyzenlerden Hilmi Dede²¹⁷ sebep olmuştur. Aralarındaki bu mücadele çevresindekilerin ve Akif’in de gözünden kaçmamıştır. Akif, Şam’dan Tevfik’e yazdığı 15 Ağustos 1318 (28 Ağustos 1902) tarihli mektupta şöyle der²¹⁸:

Ahmed Dede geçenlerde senin için: “Mahut Neyzen, Hilmi’yi fena halde bozmuş” demiş. O çocuk seni bilmem, fakat Aziz Dede’den daha güzel üflüyor.

Hilmi Dede, Tevfik’in kendisine rakip olacağı ve dergâhtaki itibarının artmasıyla günün birinde Neyzen Baş Cemal Efendi’nin yerine geçeceği endişesini taşır. Kendisinin hedefi de bu olduğu için Tevfik hakkında karalama çalışmaları yapar, onu şeyhin gözünden düşürmek için uğraşır. Sonunda emeline ulaşır. Mevlevihane’de Tevfik’e karşı olumsuz bir hava oluşur. Aradan çok geçmeden meydancı Halil Hasan Dede tarafından “Şeyh Efendi namaz kılmadığınız için ayinlere gelmenizi hoş görmüyor” denilerek Mevlevihane’den ayrılması gerektiği Tevfik’e bildirilir²¹⁹. Tevfik üzülmekle Mevlevihane’den ayrılır. Mevlevihane’nin bir parçası olduğunu düşündüğü

²¹⁵ Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik Hayatı- Kişiliği-Şiirleri*, s. 18.

²¹⁶ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2569, 14 Kasım 1946.

²¹⁷ “Manisalıdır. Gençliğinde Mevleviliğe intisap eder, tanınmış musiki üstatlarından ney dersi alır. İstanbul’a giderek Mevlevihanelerde hizmet eder. Yenikapı Mevlevihanesi’nin neyzen başı olur. 1921 yılında vefat etmiştir.”

Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, c. 2, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1942, s. 668.

²¹⁸ Kuntay, *Ölümünün Ellinci Yılında M. Âkif*, s. 185.

²¹⁹ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2569, 14 Kasım 1946.

hâlde tam bir muhib²²⁰ değildir, kurallara uymaz ve çoğu zaman bir muhib gibi davranmaz. Mevlevihane'ye ruhunu dinlendirmek ve İzmir'de bıraktığı muhitin sıcaklığını bulmak için gider. Bu nedenle uzaklaştırılmasında sadece kendisinden hoşlanmayan kişilerin etkisinin olduğunu düşünmek yanlış olur. Medreseden ayrılmasında kurumun yapısına uygun olmayan davranışları nedeniyle eleştirilmesinin de payı vardır. Mevlevihane'den de kurallara uymaması ve diğer öğrencilerin de aynı imtiyazları isteyebilecekleri kaygısıyla, emsal teşkil etmemesi için ayrılması istenmiş olabilir.

Ney üflüyor, setre pantolon giyiyor denilerek medreseden; namaz kılmadığı gerekçesiyle Mevlevihane'den uzaklaştırılan, kitapları bir müezzin tarafından hacca gitmek için çalınıp satılan Tevfik, hayata ve dinî çevrelere karşı isyankâr bir tavır alır. Hiçbir zaman bir maaşla medresede hoca, Mevlevihane'de dede veya neyzen başı olmayı arzulamamıştır. Mevlevihane ile gönül bağı vardır. Medrese ise başlangıçta, iyi eğitilmiş biri olması yolunda anne ve babasının kurdukları hayallere ulaşabileceği bir yerdir. Zamanla medresedeki hocalarını sevmiş ve derslerini öğrenmek için heves etmiştir. Ancak çevresinin ve ruh yapısının etkisiyle bu iki ortamda da tutunamaz. Mevlevihane ve medreseden ayrıldıktan sonra kendisini tamamen hayatın rüzgârına bırakır ve keyfince yaşar.

Yeni taşındığı Çukurçeşme'deki Ali Bey Hanı, "Babil Kulesi"ni andıran kalabalık ve hareketli bir yerdir. Burada yemek yapılan aşhaneler, Bektaşî Zaviyesi, esnaf loncası, öğrenci yurdu, tulumbacı kahvesi, Kayserili boyacı, kalemkâr ve nakkaşların odası bulunmaktadır. Tevfik'in hana yerleşmesiyle bir de edebiyat ve musiki mahfili oluşmaya başlar. En üst katın taş hana bitişik köşesinde Bektaşî Şeyhi

²²⁰ "Muhib: Mevlevî olmak isteyen kişi, sevdiği ve inandığı şeyhe müracaat eder. Şeyh müracaat eden gençse, velisinin onayını alır. Sonra muhibbi ona mürebbi olacak dedeye emanet eder. Dede yeni öğrencisini hücrelerine götürür, semâ eğitimine başlatır. Muhib, na't ve âyin meşk eder, mukabelelerde bulunur, hizmet adabını beller, mesnevî okur, tasavvufu öğrenir, sohbetlerde bulunur. Şiire istidadı varsa, yazdığı, okuduğu şiirler, tahlil ve tenkit edilir yahut ney üfler, usul belleyip kudüm çalmayı öğrenir. Başarılı olursa mutrîba alınır, liyâkat elde ederse Mesnevî-hânîlık verilir. Gün geçtikçe nasıl yürüneceği, nasıl yatılacağı, nasıl kalkılacağı nasıl hitap edileceği, nasıl cevap verileceği en küçük ayrıntısına kadar dedesi tarafından işaretle, sözle, hareketle ve dikkatle muhibe öğretilir. Bu eğitimden sonra zamanla, o de Mevlevî âdab ve erkânının bir temsilcisi olur." Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 149-151.

Yanyalı Abdullah Baba oturmaktadır. Üst katın diğer köşesindeki odada da Tevfik kalmaktadır. Burada kaldığı dönemde medrese öğrenciliğinden ve Mevlevihane çömezliğinden feragat etse de her gün sabaha karşı handan çıkar, Sultan Selim Camii'nde sabah namazını kıldıktan sonra Musa Kazım Efendi'den ders alır. Diğer yandan da Neyzen Halit Bey'den beste ve peşrevler geçer. Ayrıca ara sıra Bahariye Mevlevihanesi'ne giderek Aziz Dede'den²²¹ ney meşk eder.

Zamanla Tevfik'in handaki odası bir kültür merkezi hâlini alır. Başta hocası şair Mehmet Akif olmak üzere dostları çay sohbetlerinde ve musiki toplantılarında onu yalnız bırakmazlar. Odasının başlıca müdavimleri Tamburî Aziz Bey²²² ve İzmirli Kara Hafız Ahmet Efendi'dir. Hemen her gün Tevfik'i görmeğe gelirler. Odasına, ara sıra içki meclisine yabancı olmalarına rağmen tanınmış sofular da gelir. Hoca Hayret Efendi²²³ bunlar arasındadır ve en çok sevdiği kişilerdendir. İzmirli Kara Hafız Ahmet Efendi hoş sohbet, gönül ehli biridir, her sazı çalar ve sazların hemen hepsinden anlar. Tamburî Cemil Bey'in²²⁴ de aile dostudur. Tevfik'i Tamburî Cemil Bey'in Sinekli Bakkal'daki evine götürerek tanışmalarına vesile olur. Bu ziyaret sırasında Tamburî Cemil Bey bir süre sohbet ettikten sonra Tevfik'e ney üfletir. Sonra kendisi tambur ve

²²¹“Aziz Dede Efendi, 1835 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Mısır Mevlevihanesi'ndeki dedelerden ve Neyzen Salim Bey'den ders alır. Babasının düzenli bir eğitim alması yolundaki bütün çabalarına rağmen ney üflemekteki ısrarı üzerine Mevlevihane'ye devam eder. Yıllar içerisinde çok aranan bir neyzen olur. Aynı zamanda Galata, Üsküdar ve Bahariye Mevlevihane'lerinde neyzen başı olarak bulunur. 7 Mart 1905 yılında vefat etmiştir.”

İnal, *Hoş Seda Son Asır Türk Musikîşinasları*, s. 93-96.

²²² “Aziz Bey, Tamburî Ali Efendi'nin oğludur. Babası gibi tambur çalar. İdadî'yi bitirdikten sonra Mülkiye'ye girer ve 1893 yılında mezun olur. Senelerce Ziraat Bankası'nda memur olarak çalışır. Divan-ı Hümayun Beylikçisi Nâsır Bey'in oğlu ile mülkiyede arkadaş olmaları münasebetiyle yıllarca evlerinde misafir olur. 1923 yılında Ziraat Bankası Ankara'ya nakledilince işsiz kalır. Hayatının son yıllarını perişan bir hâlde geçirir. 1929 yılında açıktan ölür ve cenazesi hayırseverler tarafından kaldırılır.”

a. g. e. , s. 97-98.

²²³“Hoca Hayret Efendi, 1848 yılında Adana'da doğmuştur. Şair ve yazardır. Adana ulemasından ilim tahsil ettikten sonra İstanbul'a gelir. Süleyman Subaşı Medresesine devam eder. 1870 yılında Adana Rüştîye Mektebi ikinci muallimliğine tayin olur. 1873 yılında tekrar İstanbul'a döner. Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın konağında ders verir. Edebiyat öğretmenliği yapar. 1913'te İstanbul'da vefat etmiştir. “ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, İstanbul 1333, s. 163.

²²⁴ “Cemil Bey, 1871 yılında İstanbul'da doğmuştur. Üç yaşındayken babasını kaybeder. Babasının boşluğunu dolduramadığı için hassas ruhlu bir şahıstır. Hem devlet okullarına devam eder hem de özel ders alır. Mülkiye'yi psikolojik sorunları nedeniyle yarım bırakmak zorunda kalır. On beş yaşındayken tambur çalmaya başlar ve iki yıl içerisinde bir hayli ilerleme kaydeder. Kemençe, viyolonsel, zurna, klarnet, rübab ve tar çalmayı da öğrenir. Ney dinlemeyi çok sever. 4 Ağustos 1916'da vefat etmiştir.” Emin Akan, *Tamburi Cemil Bey*, Hür Efe Matbaası, İzmir 1992, s. 5-509.

kemençe çalar. Tevfik, Cemil Bey'in tekniğine hayran kalır. Daha sonra sohbetlerinde ve meclislerinde bulunduğu Cemil Bey'e sonsuz bir saygı duyar²²⁵.

İstanbul'da her gün yeni insanlarla tanışır, girdiği muhitler zamanla genişlemeye ve yükselmeye başlar. İlk rehberleri Akif, Tamburî Aziz ve İzmirli Kara Hafız Ahmet Efendi'dir. Müzik meraklısı bazı gençler Tevfik'i aile toplantılarına götürürler. Bunlar o zamanki İdare-i Mahsusa Ser Acentesi Cemil Bey'in oğlu Zaptiye-i Şahane'nin son sınıfında olan Doktor Sabri ve Askeri Tıbbiyeli Karagümrüklü Avni'dir²²⁶. Bu gençler, Tevfik'in müziğini ve karakterini algılayabilen kişilerdir. Doktor Sabri'nin sesi çok güzeldir. Babası Cemil Bey'in Kandilli sırtlarındaki köşkünde Üsküdarlı Hafız Vasıf, meşhur hanende Karakaş²²⁷, Karagümrüklü Avni toplanıp meşk ederler. Tevfik de ara sıra bu toplantılara katılır. Cemil Bey, hâli vakti yerinde ve zevk ehli biridir. Onun düzenlediği mehtap âlemlerinde zamanın hatırı sayılır sazendelerinden Kanunî Âmâ Nazım²²⁸, Kemanî Agâh, Udî Kadri ve Harbiye Mektebi Zabıtlarından güzel kanun çalan Hakkı Bey'i tanır. Mehtap âlemlerinin birinde sandalla Boğaz'da dolaşırken, Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın validesinin Bebek'tekisahl sarayının önünde mola verirler. Bu sırada Tevfik taksime başlamıştır. Doktor Sabri bütün sahili inleyen tiz sesiyle gazel okumaktadır. Boğaz'da sadece Tevfik'in neyinin ve Doktor Sabri'nin sesi duyulmaktadır. Bu sırada, Valide Paşa diye anılan Prenses Emine, saltanat kayığı ile sahilden ayrılarak denizde onları dinler. Bir iki gün sonra, Hafız Aşir'i²²⁹ göndererek

²²⁵ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2570, 15 Kasım 1946.

²²⁶ "1925 yılında vefat etmiş Türk ud sanatçısı."

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 1, s. 357.

²²⁷ "Avram Karakaş Efendi, Yahudi asıllı çok ünlü bir fasıl hanendesidir. 1920 yılında vefat etmiştir."

a. g. e. , c. 1, s. 429.

²²⁸ "1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. Çok küçük yaşta anne ve babası vefat eder. Beş yaşındayken geçirdiği bir kaza nedeniyle iki gözü de kör olur. Halası onu himaye eder. Aksaray'da Koska'da körler ve dilsizler okulunda okur. On üç yaşında Udî Hasan Bey'den kanun ve musiki dersi alır. Halasının vefatı üzerine yatılı okula verilir. İsmail Hakkı Bey'in talebesi olur ve iyi bir kanun virtüözü olarak tanınır. Kemençe ve ud da çalar. 1920 yılında kalp krizi geçirerek vefat etmiştir."

a. g. e. , c. 2, s. 100.

²²⁹ "Ünlü bir hafızdır. Türk ses kayıt tarihinin gerek fonograf silindirlerine, gerekse taş plaklara ses verme rekortmeni olan hanende, gazelhan ve plak yapımcısı Hafız Aşir'in doğum tarihi bilinmemektedir. Gazel, şarkı, marş, mâni, destan, nefes ve benzerleri gibi Türk musikisinin hemen her türünden eseri 1890-1895 yıllarında fonograflara ve taş plaklara okuyan sanatçı "Hafız Aşir Record" diye bir firma kurmuştur. Özellikle Tamburî Cemil Bey'in eşliğinde okuduğu Orfeon plakları, sanatçının en iyi icralarıdır. 1930 yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir."

Cemal Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 189-192, 421-422.

kendisini dinlemek istediğini Tevfik'e iletir. Tevfik, saraya karşı iyi duygular beslemediği için bu teklifi kabul etmek istemez, ancak isimlerini duyduğu ve kendileriyle şahsen tanışma fırsatı bulamadığı ünlü musiki sanatçılarından da orada bulunacağını öğrenince kabul eder. Kanunî Hacı Arif²³⁰, meşhur hanende Darülaceze Muhasebecisi Hafız İsmail, Düyun-ı Umumiye memurlarından Kaşı Yarık Hüsametdin²³¹, Bâb-ı Seraskerî'den Osman Hacı Muhittin ve Bahriyeli Şehabettin²³² gibi devrin meşhur musiki sanatçıları ile Valide Paşa'nın sarayında tanışır²³³.

1900 yılında İstanbul'da ilk gramofon plak kayıtları gerçekleştirilir²³⁴. Şefik Kolaylı'nın anlattıklarına göre bu yıllarda plak ticareti ile meşgul olan başlıca müesseseler Vezneciler'de Necati ve Memduh kardeşlerin mağazaları ile Sirkeci'de Hafız Aşir'in Gülistan Plak adlı mağazasıdır. Hafız Aşir, plak doldurtmak için Avrupa'dan uzmanlar getirtir. Tevfik'e belli bir gün ve saatte plak doldurması için randevu verir. Aletler kurulur, birkaç sazende ve hanende gelip kendi plaklarını doldururlar. Sıra Tevfik'e geldiğinde kör kütük sarhoş, kendini bilemeyecek bir hâlde gelir. Hafız Aşir çok masraf ettiği için onu gönderemez ve sarhoşken ney üflemesini ister. Fakat plaklar çok kötü olur. Bu olayı Hafız Aşir, Şefik Kolaylı'ya anlatır ve ona plakları dinletir, plaklar gerçekten dinlenecek gibi değildir. Şefik Kolaylı, çok sonraları Bahçekapı'da Büyük postanenin önünde bir Musevi'nin geniş bir selenin içinde bu plakları bağırarak sattığını görür:

²³⁰ "1862-1911 yılları arasında yaşamış Türk bestekârı ve kanun virtüözüdür. İstanbul Aksaray'da doğmuştur. Koca Mustafa Paşa Askeri Rüştîyesini bitirir. Çeşitli memurluklarda bulunur. 1895'te Yemen'de görevlendirilir. 1901 yılında İstanbul'a döner. Daha sonra 1910 yılında iki kere daha Yemen'de görev alır. Kırk dokuz yaşındayken Yemen'de koleraya yakalanarak vefat etmiştir."

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 1, s. 94-96.

²³¹ "Kaşıyarık Deli Hüsameddin Bey, 1840- 1921 yılları arasında yaşamış ünlü Türk hanendesidir. Mızıkayı Hümayun'da yetiştir. Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından himaye edilir. Padişahın hususi müezzinliğini yapar. Hanende olarak büyük şöhret kazanmıştır."

a. g. e. , s. 357.

²³² "Bahriyeli Şehabeddin Efendi, 1881-1946 yılları arasında yaşamıştır. Sesinin güzelliği ve genişliği ile dönemin ünlü hanendelerindendir. Deniz çarkçı yüzbaşılığından hanendelik yapmak üzere istifa ettiği için kendisine <Bahriyeli> denmiştir."

a. g. e. , c. 2, s. 338.

²³³ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2571, 16 Kasım 1946.

²³⁴ Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, s. 139.

-Haydi, efendiler rakıdan çatlayan Neyzen'in plakları beş kuruşa. Bir daha bulamazsınız, rakıdan çatladı, öbür dünyaya gitti.

Kalabalık ucuz ve iki parçadan ibaret bu plakları kapıştır. İki tane de Şefik Bey alır. Tevfik, içmediği zamanlarda Şefik Kolaylı'nın Pendik'teki evine uğrar, böyle bir gününde kardeşini ziyarete gittiğinde Şefik Kolaylı bu plakları ona dinletir, Tevfik plaklarını dinleyince çok güler²³⁵. Osmanlı ülkesinin ses kayıt tarihinin ilk plaklarından birini doldurma şansı kendisine verilmesine rağmen bunu çok önemsememiştir. Ancak ses kaydı işiyle ilgilenenler onun peşini bırakmaz ve Tevfik ilerleyen yıllarda çok sayıda plak doldurur.

Tevfik, tanıştıkları gecedan itibaren, Valide Paşa'nın saz heyetine girer, pek çok geceler onun için çalar, bu gecelerin ardından sarayda misafir edilir. Valide Paşa'nın saz heyetine girmesinin etkisiyle, katıldığı meclislerden fişeklerle²³⁶ dönmeye başlar. Artık İstanbul'da "Neyzen Tevfik" olarak anılmaya başlamıştır. Valide Paşa'nın sarayındaki toplantılar sayesinde Tamburî Cemil Bey ile çok iyi dost olur, istediği zaman onun evine gider, derslerinde ve meclislerinde bulunur. Diğer taraftan Tamburî Aziz Bey ile İstanbul'un neredeyse her tarafına düğünlere ve özel toplantılara davet edilirler, bu davetlerde de çok önemli şahıslarla tanışır. Ahmet Rasim ile Kemeñçeci Vasil'i²³⁷ bir gece Kırkçeşme civarında İstinaf Reisi Reşit Bey'in evinde düzenlenen bir toplantıda tanır ve dost olur. Tamburî Aziz Bey hem kanun hem tambur çalar, Neyzen Tevfik de her zaman yanında en az bir ney taşır. Bu vasıfları sebebiyle İstanbul'un güzide konaklarında sık sık ağırlandırlar²³⁸.

Çukurçeşme'de oturduğu günlerde haftanın belirli zamanlarında Tamburî Aziz, Tamburî Cemil, Bolahenk Nuri²³⁹, İzmirli Kara Hafız Ahmet ve Kemeñçeci Vasil gibi

²³⁵ Ali Rıza Avni, "Bizde İlk Gramofon", *Yeni Asır* gazetesi, nr. 23349, 25 Ocak 1971.

²³⁶ Üst üste konularak kâğıda sarılan altınlardan oluşan paket.

²³⁷ "Kemeñçeci Vasil, 1845'te Silivri'de doğmuştur. Önceleri klarnet çalarken zamanla kemeñçeye heves eder. Fenerli Yorgi adında çok usta fakat gezici olan bir kemeñçeciden ders alır. Galata'da ve Beyoğlu'nda çeşitli mekânlarda kemeñçe çalar. 1907 yılında İstanbul'da vefat etmiştir."

İbrahim Alâettin Gövsa, *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1933, s. 1548.

²³⁸ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2572, 17 Kasım 1946.

²³⁹ "1834 yılında İstanbul'da Eyüp'te doğmuştur. Sıbyan mektebinden sonra bir müddet Galatasaray'daki Mekteb-i Tibbiye'de okur. Çeşitli memuriyetlerde bulunur. Birçok hocadan musiki dersi alır. Mevlevi

üstatlarla toplanıp Türk musikisinin kıymetli şarkılarını geçerler²⁴⁰. Bu günlerde Neyzen Tevfik'in odası adeta bir musiki okulu gibidir.

Bir yere davet edilmediği, bir toplantıya gitmediği geceler oturduğu handaki Bektaşî Şeyhi Yanyalı Abdullah Baba'nın odasına uğrar. Burada her zaman ilgi ve özlemle karşılanır. Şeyh, doksan yaşlarında olmasına rağmen uzun boylu, uzun beyaz sakallı, dinç, hoşsohbet, son derece misafirperver ve gönül ehli bir Arnavut'tur. Odası küçük çapta bir Bektaşî Zaviyesi gibidir. Civardaki Laleli Camii'nin imarethanesindeki Arnavutlar Şeyh'in daimi müritleridirler. Her gece on beş yirmi kişi Şeyh'in odasında toplanır, dem âlemleri kurarlar. Neyzen Tevfik, handa olduğu zamanlarda onlara ney üfler. Arnavutların çetrefilli şivesiyle Bektaşî nefeslerini dinlemekten, neyiyle onları coşturmaktan hoşlanır, onlarla beraber geç vakitlere kadar demlenir, eğlenir²⁴¹.

Bir kış gecesi, Kandilli'de yazın mehtap âlemi yaptığı dostlarından Karagümrüklü Avni'nin evine oturmaya çağırılır. O yıllarda İstanbul konaklarında, kış geceleri sazlı sözlü meclisler kurularak yenilir, içilir, eğlenilir. Bu mecliste Aksaraylı Hafız Şükrü²⁴² ile tanışır. Hafız Şükrü'nün sesi güzeldir, ayrıca usulüne uygun şarkı söyler, çok iyi taklit yapar. Neyzen Tevfik, Hafız Şükrü ile dost olur ve onun sayesinde Kuruçeşme'de Çifte Saraylar diye anılan Zekiye Sultan'ın sarayına adım atma imkânı bulur. Sultan II. Abdülhamit'in büyük kızı olan Zekiye Sultan, Nurettin Paşa'nın karısıdır. Neyzen Tevfik, kendisini Şair Eşref'in talebesi olarak gördüğü ve onun saltanat aleyhindeki şiirlerinin tesirin altında olduğu için daveti ilk aldığı anda Hafız Şükrü'ye olumlu olumsuz bir cevap veremez. Davetten İzmirli Kara Hafız Ahmet Bey'e bahseder ve gidip gitmemek konusunda ona danışır. İzmirli Kara Hafız Ahmet Bey'in, Nurettin Paşa'nın aydın ve hür fikirli biri olduğunu, Zekiye Sultan'ın da kocasına uygun

tarikatına mensuptur. Bestekâr, hanende ve neyzendir. Döneminin en ünlü musiki hocalarındandır. 1910 yılında vefat etmiştir."

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 2, s. 148-149.

²⁴⁰ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen ve Dostları", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 611, 2 Şubat 1966.

Şarkı Geçmek: Bir şarkının notalarını baştan sona eksiksiz çalmak.

²⁴¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2572, 17 Kasım 1946.

²⁴² "Hafız Şükrü Efendi, müzisyen ve hafızdır. Galata Mevlevihanesi'nde kudümzen ve mevlidhan, Teşvikiye Camii'nde müezzin ve mirac-han olarak bulunur. 1929 yılında vefat etmiştir."

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 2, s. 364.

karakterde olduğunu, sonuçta gitmesinde hiçbir mahzur olmadığını söylemesi üzerine gitmeye karar verir.

Nurettin Paşa, Valide Paşa'nın meclisine katılanlardan Neyzen Tevfik'in methini duyar. Onun ney üflemedeki kudretini merak ederek Hafız Şükrü'den Neyzen Tevfik'i bulmasını ister. Neyzen Tevfik, Paşa'nın davetini, saraya olan menfi tavrından dolayı bir süre düşündükten sonra kabul eder. Paşa, onu saygıyla karşılar, çok iyi ağırlar ve onun ney taksiminden çok etkilenir. Neyzen Tevfik, saraya ikinci çağrılışında Zekiye Sultan'ın harem dairesinde bir perdenin arkasından Sultan'a ney üfler. Onu zevkle dinleyen Zekiye Sultan'ın da beğenisini kazanır. O günden sonra Neyzen Tevfik, Mısır'a gidinceye kadar Nurettin Paşa'nın sarayında sık sık misafir edilir. Paşa ile dost olur. Ancak bir yanlış anlaşılma yüzünden Mısır'a gitmeden önce Zekiye Sultan'ın sarayı ile arası bozulur. Döndüğünde bu sorunu çözer ve dostlukları devam eder. Zekiye Sultan ve kocası çok aydın ve demokrat insanlardır. Neyzen Tevfik saraya gidip geldiği müddetçe ortama uygun nükteler arasında Şair Eşref'in saltanat aleyhindeki şiirlerini de okur, Paşa bu şiirleri zevkle dinler, beğendiklerini not eder, muhtemelen bunları Zekiye Sultan'a da okur²⁴³. Buna rağmen ona karşı olumsuz bir tavır almazlar, onu anlayışla karşılarlar. Neyzen Tevfik, II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a döndüğünde Paşa'nın daveti üzerine Şair Eşref'le beraber birçok geceler sarayda misafir edilir²⁴⁴.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı kahveler edebiyatçıların, bilim adamlarının ve aydınların toplantı yeri hâline gelir²⁴⁵. Neyzen Tevfik, bir taraftan saray âlemleri ve dost ziyaretlerine devam ederken diğer yandan da Sirkeci İstasyonu'nun tam karşısındaki bahçeli İstasyon Gazinosunun müdavimlerinden olur. Burası Babiâli edebiyat çevresinin toplandığı yerlerden biridir. Şair Müstecabizade İsmet, Muhittin Raif, Samih Rifat²⁴⁶, Şair Mehmet Celâl²⁴⁷, Giritli Hasan Ali gibi tanınmış edebiyatçılar

²⁴³ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2573, 18 Kasım 1946.

²⁴⁴ a. g. y. , nr. 2573, 18 Kasım 1946.

²⁴⁵ Birsell, *Kahveler Kitabı*, s. 17.

²⁴⁶ "1874 yılında İstanbul'da doğmuştur. Düzenli bir eğitim alır. Çeşitli memuriyetlerde bulunur. *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde yazıları çıkar. Kıymetli bir şair ve ediptir. Musikiyle ilgilenir, tambur çalar. 3 Aralık 1932 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir."

İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 3, s. 1673-1676.

akşamları burada toplanır ve çok kere sofralarının hesabı bir edebiyat meraklısı olan, Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi Azasından Tahir Beyoğlu Yusuf Cevat tarafından karşılanır. Neyzen Tevfik, İstasyon Gazinosu'nda dinlediği edebiyat sohbetlerinden çok faydalanmıştır. Bunun dışında, o zaman Paris Otel'i'nin bir odasında oturan Nuri Şeyda'nın²⁴⁸ penceresi Steinburg Birahanesi'nin bahçesine bakan odası da dönemin edebiyat mahfillerinden biridir. Andelib²⁴⁹, Mehmet Celâl gibi edipler ve Neyzen Tevfik burada buluşur, rakı sofrasını kurar, geç vakitlere kadar eğlenirler. İçkileri bittiğinde aşağıya sepet sarkıtıp Steinburg Birahanesi'nden içki ve meze alarak devam ederler²⁵⁰.

Neyzen Tevfik, Mehmet Akif ile gittiği meclislerden çok zevk alır. Bu meclislerde edebî bilgisini arttırır. Akif, dönemin şiir ve edebiyatta tanınmış şahsiyetlerini düzenli olarak ziyaret eder ve çok kere Neyzen Tevfik'i de yanında götürür. En çok gittikleri yerler İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın babası Emin Paşa'nın Mercan civarındaki konağı ve Beylikçi Nasır Bey'in Koska'daki konağıdır²⁵¹. Tamburî Aziz Bey, Koska'daki konakta misafir olarak uzun yıllar kalır. Neyzen Tevfik ile tanıştıktan sonra sık sık bu evde toplanır meşk ederler.

Akif'in severek gittiği yerlerden biri de Bakırköy'de oturan Meclis-i Maarif Başkâtibi değerli edip ve şair Halil Edip Bey'in evidir. Akif buraya gideceği geceler Neyzen Tevfik ile beraber Tamburî Aziz Bey, İzmirli Kara Hafız Ahmet Bey ve Bursalı Hafız Emin'i yanına alır, ev sahibinin misafiri olan müzisyenlerle birlikte kalabalık bir saz meclisi kurarlar.

²⁴⁷ "Mehmet Celâl, 1867 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kendi kendini yetiştirir. Memurluk ve öğretmenlik ile meşgul olur. İçkiye çok düşkün olduğu için derbeder bir hayat sürer. 26 Ocak 1912 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı Yenikapı Mevlevihanesi Mezarlığı'ndadır."

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul 2007, s. 287.

²⁴⁸ "Nuri Şeyda, 1866'da İstanbul'da doğmuştur. Bir süre Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'nde okur. Hariciye ve Adliye Nezareti kalemlerinde çalışır. Ünlü musiki üstatlarından ders alır. Farsça, Fransızca, Almanca ve İngilizce bilir. 1901 yılında vefat etmiştir."

İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 3, s. 1249-1251.

²⁴⁹ "1873-1912 yılları arasında yaşamış şair. Asıl adı Mehmet Esat'tır. Özel dersler alarak yetişir. II. Abdülhamit yönetimince Tahrirat Kâtibi olarak gönderildiği Malatya'da vefat etmiştir."

Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s. 53.

²⁵⁰ Refi Cevat Ulunay, "Selâtin Meyhâneler", *Milliyet* gazetesi, nr. 2714, 1 Aralık 1957.

²⁵¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2574, 19 Kasım 1946.

Akif'in Neyzen Tevfik'e tanıttığı önemli şahsiyetler arasında meşhur Mabeyinci Ragıp Paşa²⁵² da vardır. Yıldız civarındaki konağında haftada bir iki kere saz âlemleri yapan Ragıp Paşa, Üsküdarlı hanende Osep'i²⁵³ çok beğenir ve genelde onun getirdiği sazendeleri dinler. Bu gecelerden birinde çocukları Abidin ile Şakir'e Arapça, Farsça ve Türkçe dersleri okutan Akif'i de alıkoyar. Paşa'nın davetlileri arasında bulunan Nurettin Paşa söz arasında Neyzen Tevfik'ten bahseder. Onu çok metheder. Akif de onun sözlerini destekleyen cümleler sarf eder. Bunun üzerine Ragıp Paşa Neyzen Tevfik'i dinlemek ister²⁵⁴. Onu ilk dinlediğinde sanatından çok etkilenen Ragıp Paşa ile Neyzen Tevfik dost olur ve bu yakınlıkları II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da devam eder²⁵⁵.

Neyzen Tevfik ile Akif sık sık Yuşa Tepe'sinde gezerler. Bu gezmeleri sırasında Tevfik oralardaki bir duvara o günlerin anısına şu dörtlüğü karalar²⁵⁶:

Âkif'in şî'ri bî- meâliyle
Hâme-i rû siyâhı Neyzen'den
Zıll-i zâil misâl kalmıştır
Şu karaltı gelüp geçerlerken

Neyzen Tevfik, o devrin önemli şahıslarından ve padişahın muhafızlarından olan Yusuf Paşa'ya da daveti üzerine ney üfler. Yusuf Paşa zamanın nüfuzlu ve korkulan şahsiyetlerinden biridir. Neyzen Tevfik, Yusuf Paşa'nın konağında hiç istememesine rağmen istibdat devrinin en azılı ve tanınmış ileri gelenlerinden Fehim Paşa ve

²⁵² "1857 yılında Eğriboz Adası'nda doğmuştur. Mülkiye'den sonra mabeyinci olarak saraya alınır. Aynı zamanda iş adamı olduğu için saraydaki nüfuzuna dayanarak ticaretten ve özellikle madencilikten elde ettiği gelir sayesinde büyük bir serveti olur. Cimriliğiyle meşhurdur."

İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1958, s. 311.

²⁵³ "Üsküdarlı Hanende Osep, Ermeni asıllı Türk bestekâridir. 1873 yılında İstanbul Üsküdar'da doğmuştur. 1924'te Türkiye'den ayrılarak Fransa'ya yerleşir. Ermeni dinî musikisini iyi bilir. Levon Hancıyan'ın öğrencisidir. Şehremini vezir Rıdvan Paşa ve Mabeyinci Ragıp Paşa tarafından himaye edilmiştir. 1959 yılında Fransa'da vefat etmiştir."

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 2, s. 165-166.

²⁵⁴ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2575, 20 Kasım 1946.

²⁵⁵ a. g. y. , nr. 2576, 21 Kasım 1946.

²⁵⁶ Fikret Adil, "Neyzen'i Anarken", *Son Havadis* gazetesi, nr. 896, 31 Ocak 1963.

Kabasakal Mehmet Paşa'ya ney üfler. O günlerde İstanbul'da iyiden iyiye tanınıp duyulmuştur²⁵⁷.

Neyzen Tevfik, saz âlemlerinden birinden dönerken, devriye gezen komiserlerden biri tarafından durdurulur. Komiser, saz âleminden geldiğini öğrenince “Saz âlemi kalabalıkla olur, kalabalık cemiyet demektir, cemiyet kurmanın ve toplantı yapmanın yasak olduğunu bilmiyor musun?” diyerek onu uyarır. İki gece sonra Yusuf Paşa, Neyzen Tevfik'i konağındaki meclise çağırır. Neyzen Tevfik yaşadığı olaya kızdığı için toplantıya gitmez. Paşa birkaç kez adam gönderir, Neyzen Tevfik sonunda onun çağrısına uyarak konağa gider. Paşa'nın neden böyle davrandığını sorması üzerine yaşadıklarını anlatır. Öğrendiklerine çok kızan Yusuf Paşa, Neyzen Tevfik'i uyaran komiseri cezalandırır. Bunun üzerine Neyzen Tevfik'e istibdadın adamı gözüyle bakılır ve çevresindekiler ondan çekinir²⁵⁸. Kendisini koruyan paşa II. Abdülhamit'in önemli adamlarından biri olduğu için pek çok kişi Neyzen Tevfik'in hafife olduğunu düşünmüştür.

Bir yandan devrin önemli şahıslarının konaklarına, saraylarına devam ederken bir yandan da Akif'in götürdüğü edebiyat mahfillerinden faydalanır. Akif, her sabah Sarıgözel'deki evinden Çukurçeşme'deki Ali Bey Hanı'na Neyzen Tevfik'e Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri vermek için yürür²⁵⁹. Ayrıca ona *Bostan*'ı okutur²⁶⁰. Fatih'teki Şekerci Hanı'nda başlayan ney dersleri burada da devam eder. Onların dersleri senelerce sürmüştür²⁶¹. Neyzen Tevfik'e göre, Akif'in çok istemesine rağmen ney üflemeye kabiliyeti yoktur²⁶². Mithat Cemal'e göre ise Akif, derslerin en başında çok zor bir parça seçtiği ve onu layıkıyla üfleyemediği için kendisini başarısız sayar. Bu dersler onlar için haftada en az bir kere buluşma vesilesi olur. Akif bir süre uğraştıktan sonra “parmakların saraya tutulmuş gibi neyin deliklerinde büküldüğü” Salim Bey'in

²⁵⁷ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2578, 23 Kasım 1946.

²⁵⁸ a. g. e. , nr. 2580, 25 Kasım 1946.

²⁵⁹ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Öğrenimi”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 607, 29 Ocak 1966.

Fergan, Mehmet Âkif, *Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, s. 350.

²⁶⁰ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 38.

²⁶¹ Mithat Cemal Kuntay, “Tarih Köşelerinde Neyzen Tevfik”, *Son Posta* gazetesi, nr. 5637+2460, 5 Şubat 1953.

²⁶² Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2581, 26 Kasım 1946.

Hicaz peşrevini istediği gibi çıkaramadığı için Neyzen Tevfik'ten ney dersi almayı bırakır ve umduğu gibi bir neyzen olamadığı için şöyle der:

Heyhât! Söndü şevkim, şevkimle ben de söndüm:

Hanlarda sürte sürte Âşık Garib'e döndüm!

Buna rağmen Akif'in ney üflemeyi öğrenme isteği bitmez ve çalışmalarına kendi kendine devam eder, birçok besteler öğrenir. Akif'in müziğe olan düşkünlüğünü bilen dostları Neyzen Tevfik, İzmirli Kara Hafız Ahmet, Karantinada memur Sait Bey, Tamburî Aziz, Bursalı Hafız Emin, Udî Asım²⁶³ ve Hafız Kemal²⁶⁴ toplandıkları zaman en zor seslendirilen parçaları icra etmek için onun bir işaretini beklerler²⁶⁵.

Akif, Neyzen Tevfik'in ney taksimlerinden sonra en çok ince zekâsının ürünü olan nüktelerini sever. Ancak onun derbederliğinden ve içkisinden memnun değildir. Onun daha iyi şartlarda yaşaması için çabalar. Neyzen Tevfik de kardeşi Şefik de Akif'in maddî ve manevî desteğini görürler. Şefik Kolaylı, Halkalı Ziraat Mektebi'ne Akif'in sayesinde girer ve onun emeklerini boşa çıkarmamak için çalışarak okuldan dereceyle mezun olur. Şefik, Akif'in nasihatlerini bir kerede anlayıp uygularken, Neyzen Tevfik ömrü boyunca aynı nasihatleri dinlediği hâlde kendi istediği gibi yaşamıştır. Akif'in, içkinin sanatına ve hayatına yaptığı kötülükleri her fırsatta anlatmasına rağmen Neyzen Tevfik içkiyi bırakmaz. Bazen bu nasihatlerin boyutları değişir ve Akif, ona kızar, darılır. Ancak, Neyzen Tevfik, onun kızgınlığını umursamaz. Dargınlıkları Neyzen Tevfik'in güzel bir ney taksiminin ardından biter, Akif onu sarhoş görünce yeniden başlar. Neyzen Tevfik, aylarca çok sevdiği Akif'i görmemeye katlanır ancak içkiyi bırakamaz²⁶⁶. Akif tüm kırgınlıklarına rağmen ona çok değer verir. Onun için "Tevfik, nev'î şahsına münhasır kıymetli bir adamdır. Bir zaman gelecek onu arayacağız" der²⁶⁷.

²⁶³ İttihadi Milli Sigorta Şirketi Müdürü Asım Şakir.

²⁶⁴ Nuru Osmaniye Camisi müezzinlerindendir.

²⁶⁵ Kuntay, *Ölümünün Ellinci Yılında M. Âkif*, s. 182-184.

²⁶⁶ Mithat Cemal Kuntay, *"Tarih Köşelerinde Neyzen Tevfik"*, *Son Posta* gazetesi, nr. 5637+2460, 5 Şubat 1953.

²⁶⁷ Hasan Basri Çantay, *"Anılarda Âkif"*, *M. Âkif Özel Sayısı Hece* dergisi, Sayı: 133, Ocak 2008, s. 543.

Akif'in, Neyzen Tevfik'i tanıştırdığı kişilerden biri de Miralay İbrahim Bey'dir. Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa'nın savaş ve esaret arkadaşlarından olan bu zat tanıştıklarında yetmiş yaşlarındadır. İlme ve edebiyata meraklıdır ve zengin bir kütüphanesi vardır. Neyzen Tevfik o zamana kadar Ömer Hayyam adında bir şair olduğunu işitmiştir, ancak onun şiirlerini ilk defa İbrahim Bey ile tanıştığı gün okuma fırsatı bulur. İbrahim Bey bu ziyaretten son derece memnun kalır. Misafirleri ayrılırken kütüphanesinden Neyzen Tevfik'e taş basması yazma bir *Hafız Divanı*, Akif'e de Ömer Hayyam'ın şiirlerinin olduğu bir kitap hediye eder²⁶⁸. Neyzen Tevfik bu olayı şöyle anlatır²⁶⁹:

Yalnız bu çok kıymetli hediyelerin verilişinde pek isabetli hareket edememişti. Divanı Akif'e Hayyam'ı da bana verseydi, rahmetli hocam da çok memnun kalacaktı. Çünkü şarabı çok methettiği için Hayyam'dan pek hoşlanmazdı. Ben ise daha o zaman bile farkına varmadan, Ömer Hayyam'ın müridi olmuştum.

Neyzen Tevfik, Akif'in tanıştirmasıyla, Hersekli Arif Hikmet'in ilgisine mazhar olur, sevgisini kazanır. Ona ney üfler. Hersekli Arif Hikmet de ikramları ile onu memnun eder. Haftada bir kez Akif ile Hersekli Arif Hikmet'in konuğu olurlar²⁷⁰.

Neyzen Tevfik, Şehzadebaşı'ndaki Çaycı Üsküplü Hacı Mustafa ile dost olur. Şark Tiyatrosu'nun bitişiğindeki bu çayhaneye Mısır'a gitmeden önce hemen her gün uğrar. O vakitler buraya hocası Mehmet Akif de sık sık gelir. Çaycı Hacı Mustafa ile neredeyse gece gündüz beraberdirler²⁷¹. Bu çayhanenin müdavimleri arasında Tatar İbrahim Baba isminde bir şahıs vardır, Neyzen Tevfik onun özel biri olduğunu düşünür ve onunla ilgilenir. Onun bu ilgisi üzerine Çaycı Hacı Mustafa, Tatar İbrahim Baba'nın Bektaşî Babalarından olduğunu ve bu uğurda Kâbe, Kerbela, Horasan gibi yerleri dolaşarak İstanbul'a geldiğini anlatır. İbrahim Baba'nın Sütölçe'nin üstünde bulunan Bektaşî Tekkesi Şeyhi Münir Baba'nın²⁷² ihvanlarından²⁷³ olduğunu belirtir. Eğer

²⁶⁸ Fergan, *Mehmet Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, s. 307.

²⁶⁹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2581, 26 Kasım 1946.

²⁷⁰ a. g. y. , nr. 2581, 26 Kasım 1946.

²⁷¹ Birsell, *Kahveler Kitabı*, s. 135.

²⁷² "Sütölçe Münir Baba Bektaşî Tekkesi (Bademli Bektaşî Tekkesi) ve Münir Baba: Şeyhülislam Damadzâde Ebu-l Hayr Ahmed Efendi'nin oğlu Şeyhülislam Damadzâde Feyzullah Efendi tarafından inşa

isterse, bir gün bu Bektaşî Tekkesi'ni birlikte ziyaret edebileceklerini söyler. Neyzen Tevfik arkadaşının bu teklifini kabul eder. Bir gün Şehzadebaşı'ndan yola çıkarak Sötlüce'ye giderler. Dergâh genelde bütün Bektaşî tekkelerinde olduğu gibi etrafı açık, güzel manzaralı bir yerdir²⁷⁴.

Tekkede usulünce ağırlandırlar. Sofralar kurulur, Neyzen Tevfik'e, Münir Baba'nın sofrasında yer verilir. Bu sofrada tekkenin hemen hemen bütün saz heyeti bulunmaktadır. Aynı zamanda Münir Baba'nın müntesibi olan Santuri Derviş Çınarî, sanatkârane saz çalan Ömer Dede, kemanî Doktor Ali Rıza Bey, o devrin tanınmış romancılarından Vecihi ve babası Aziz Bey ve başka birkaç kişi daha bu sofradadır. Biraz sohbetten sonra müzik başlar. Neyzen Tevfik neyi ile diğer sazlara katılır, birlikte nefesler çalarlar. Medrese ve Mevlevihane'den kovulduktan sonra Bektaşî Tekke'si Neyzen Tevfik'in ruhunu dinlendirir. Bektaşî Tekkesi'ni nasihat, gelecek kaygısı ve hiddet gibi nefret ettiği üç şey olmadığı için sever. Şeyh'in oğlu Hüseyin Bey ile çok iyi anlaşır ve dost olur. Daha sonra sık sık tekkeye uğrar²⁷⁵. Tekkede, onu doğruları ve yanlışları sebebiyle yargılanmadığı için rahattır.

Neyzen Tevfik, İzmir'de yaşadığı zamanlardan itibaren fikirlerini uluorta söylemekten çekinmez. Çocukluğundan beri özgür yaşamaya meyilli ruhu kontrollü olmasını engellemiştir. Ayrıca İzmir'de Şair Eşref, Tokadizede Şekip ve arkadaşlarının hür düşünceleri ruhunda yer etmiş ve karakterini fazlasıyla etkilemiştir. İzmir'in hafiyelerden arındırılmış korunaklı ortamının da bu tutumunda etkisi vardır. Özel sohbetler ve meclisler dışında padişahın yakınlarının konak ve saraylarında bile Şair Eşref'in hicivlerinden bir kıta veya istibdadı eleştiren bir fıkra söylemekten çekinmez. Buralarda söyledikleri, mey âleminin eğlencesi arasında duyulmamış ya da sazının

ettirilmişir. İlk kurulduğunda Nakşibendîlere ait olan tekke 1826 yılında Anadolu Payeli Arif Efendi tarafından Bektaşî babası Mustafa Baba'ya verilir. Ancak bu tekke yıktırılır ve daha sonra Münir Baba tarafından tekrar kurulur. Münir Baba, birçok halifesi ve müntesibi olan bir şeyhtir. Bunlar arasında Bektaşî şairlerinden Mehmed Çınarî (Ö. 1901), Tatar İbrahim Baba ve 1920 de vefat eden Kırımlı Mihrabi vardır." Müfid Yüksel, *"İstanbul Bektaşî Tekkeleri"*, Cem dergisi, Sayı: 71, İstanbul Ekim 1997, s. 40.

²⁷³ İhvan: Arapça'da kardeş manasına gelen "ah" kelimesinin çoğuludur. Aynı tasavvuf okuluna mensup olanların birbirleri hakkında kullandıkları ifadedir.

Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 300.

²⁷⁴ Kutbay, *"Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor"*, nr. 2581, 26 Kasım 1946.

²⁷⁵ a. g. y. , nr. 2581, 26 Kasım 1946.

büyüleyici etkisi altında duymazdan gelinmiş, bazen de meclisin güzelliği şerefine bağışlanmıştır. Fakat bir zaman sonra bu davranışları nedeniyle istibdat için tehlikeli kimseler sınıfına girer. Dostları, özellikle Akif, Neyzen Tevfik'i her yerde fikirlerini açıkça söylememesi için uyarır. Ancak aldırmaz ve her yerde çekinmeden konuşmaya devam eder, içtiği günlerde daha çok konuşur²⁷⁶. Ara sıra İzmir'e gidip geldikçe Sirkeci'deki gümrükte kendisiyle fazla ilgilenildiğini fark eder. Çok sıkı aranmaktadır ve üzerinden çıkan en ufak kâğıt bile dikkatle incelenmektedir. Hatta bir defasında Fatih Rüştüye-i Askeriyesi'ne kaydettirmek üzere İzmir'den beraberinde getirdiği kardeşi Şefik'in-ki o zaman on iki on üç yaşlarındadır- birkaç parçadan ibaret okul kitaplarını bile çok sıkı ararlar. Fakat Neyzen Tevfik İzmir'den dönerken Şair Eşref'in yeni yazdığı hicviyeleri ezberlediği için hafiyeler onu suçlayacak hiçbir delil bulamazlar. Daha sonra katıldığı meclislerde bu şiirleri ezbere okur. Bu nedenle Akif ve diğer arkadaşları onun İzmir'den dönüşünü heyecanla beklerler. Şehzadebaşı'ndaki Çaycı İsmail Ağa'nın ve Hacı Mustafa'nın çayhaneleri onların toplantılarının mekanıdır. Cuma günü haricinde her ikindi üzeri İsmail Ağa'nın, başka bir yere gitmedikleri geceler ve sabahlar da Hacı Mustafa'nın çayhanesinde tavla pullarının seslerinden uzakta Akif, Tamburî Aziz, Babanzade Naim, Neyzen Tevfik, İstanbul'da bulunduğu Bursalı Hafız Emin buluşur ve padişahın zulümlerinden, ülkenin kötü gidişatından korkusuzca bahsederler. Her iki çaycı da aydın ve güvenilir insanlardır²⁷⁷. Maarif mensuplarından Arap edebiyatına dair derin bilgisi olan Şevket ve çok zengin bir kütüphanesi bulunan o zamanın tanınmış simalarından Boşnak Muallim Ali Şevki de bu sohbetlere katılır.

Şehzadebaşı'ndaki bu iki çayhane dışında Sirkeci'de müdavimi olduğu yerlerden birisi de "Hürriyetperver Gençler Kulübü" olarak adlandırdığı Paris Otel'i'nin bulunduğu yerdeki o zamanın meşhur Güneş Kiraathanesi'dir. Buranın müdavimleri genellikle tıbbiyeli aydın gençler, Bâb-ı Âli'nin matbuat ve edebiyat âleminden bazı önemli kişiler ve Yunus Nadi, İzmir Mevlevihane'si Şeyhi'nin kız kardeşinin oğlu İzmirli Ahmet Cemil²⁷⁸, Ahmet Rasim'in damadı Filibelizade Nizami, Fehmi Razi,

²⁷⁶ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 67.

²⁷⁷ Kutbay, "*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*", nr. 2582, 27 Kasım 1946.

²⁷⁸ "Daha çok II. Meşrutiyet döneminde ün yapmış İzmirli şair ve mizah yazarı. 1880 yılında İzmir'de doğmuştur. İdadiyi İzmir'de tamamladıktan sonra İstanbul'da Mekteb-i Hukuk'a devam eder. Burayı

Yusuf Cevat ve Müstecabizade İsmet gibi hür fikirleriyle tanınmış kimselerdir. Genç bir tıbbiyeli olan Mazhar Osman da Neyzen Tevfik'i ilk kez burada tanır. Çok iyi ney üfleyen ve sürekli içen bu ilginç adamı gördüğünde ilgiyle gözlemler²⁷⁹. Bu arada Tıbbiye-i Şahane eczacısı, sonradan paşa olan meşhur hafiyelerden Refik Bey'de buraya gelip gider. Refik Bey, Başkâtip Kara Tahsin'in mensuplarından, Yusuf Cevat'ın da Kara Tahsin Paşa ile akrabalığı vardır, bu nedenle ondan pek çekinmezler. Yalnız onların Güneş Kırathanesi'nde konuştukları şeyleri dinleyen Ziya Şakir²⁸⁰ isminde biri vardır. Bu kişi daha çok Yusuf Cevat ile konuşur. Yusuf Cevat ise Neyzen Tevfik'in dostudur ve onun yanından pek ayrılmaz. Amcası Refik Paşa'nın Çukurçeşme civarında Karagöz Mahallesi'ndeki konağına onu sık sık davet eder, burada âlemler düzenler. Neyzen Tevfik, Udî Nevres²⁸¹ ile bu konakta tanışır. Burada saydığımız yerlerin dışında Galata Rıhtımı'ndaki meşhur birahanelerden Kadifeli'nin üstü de buluştukları yerlerdendir. Neyzen Tevfik, artık İstanbul'un tanınmış bir siması olmuş, her yerde görünmeye başlamıştır. Çeşitli tarikatlara mensup bütün tekkelere girip çıktığı gibi şehrin bütün meyhanelerinin de müdavimidir.

Tanıdığı yüksek eğitilmiş gençlerle Beyoğlu'nun özel eğlence âlemlerine gider. O dönemde Tıbbiye-i Şahane'nin öğrencileri eğlence düşkünü ve çok haşarıdır. Mekteb-i Sultani'nin öğrencileri arasında da Tıbbiyeliler gibi olanlar vardır. Sonuçta o zaman Beyoğlu'nun gizli eğlence merkezlerini görmesine doktor adayları, esrar tekkesinde ilk defa nargile içmesine Mekteb-i Sultani'nin iki talebesi sebep ve rehber olur. Arabizadeler'e mensup Hacı Tevfik Bey'in yakın akrabası Mekteb-i Sultani'nin

bitiremeden İzmir'e döner. 1908 yılında *İbiş* adlı bir gazete çıkarır. İçkiye aşırı düşkündür. 1920 yılında vefat etmiştir."

Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 31-33.

²⁷⁹ Behmoaras, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Firtına*, s. 69.

²⁸⁰ "Ziya Şakir Soku, 1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlkokulu ve rüştiyeyi İstanbul'da okur. İdadiye Bursa'da başlar İstanbul'da devam edip Halep'te bitirir. Hukuk eğitimi görür. Babası Osmanlı ordusunda zabıt olduğu için çok sık taşınırlar. *Son Posta, Tan, Son Telgraf* ve *İkdam* gibi gazetelerde yazar. Tarihle ilgili eserler de hazırlamıştır. 1959 yılında vefat etmiştir."

Hasan Eryüksel, *Ziya Şakir: Hayatı ve Eserleri*, Anıl Matbaası, İstanbul 1949, s. 5-40.

²⁸¹ "Udî Nevres, 1873 yılında Malatya'nın Yeşilyurt kazasında doğmuştur. Annesinin ölümünden sonra babasıyla İstanbul'a gider. Babasının yanında çalıştığı paşa sayesinde düzenli eğitim görür ve Bâb-ı Âlî'de memur olur. Çeşitli meclislerde ud çalarak ünlendir. 22 Ocak 1937 yılında vefat etmiştir."

Onur Akdoğu, *Udî Nevres Bey*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 1-12.

son sınıf öğrencisi Cemil ve Bedirhaniler'den Şeref Bey ile Galata civarında Arabacı İsmail ve Kavaklı Ahmet Bey'in işlettiği kahvede ilk kez esrar kullanır²⁸².

Neyzen Tevfik, Serasker Ali Saib Paşa ve oğlu Sadi Paşa'nın konaklarında zaman zaman misafir edildiğini söyler. Çarşamba'da bulunan Ali Saib Paşa'nın konağı o yıllarda bir okul gibidir²⁸³. Bu konakta misafir olduğu bir gün, yeni bir şiir yazıp yazmadığı sorulur²⁸⁴. O sıralar Hersekli Arif Hikmet'in aynen tahmis ettiği:

Ger mera nist ez felek behre

Kiri merih her kusi Zühre

beyitinin ilhamıyla ve yaşadığı sıkıntıların etkisiyle bir küfürnâme yazmıştır. Ferit Bey'in hatırı için "Sahne-i Ömründen Nefs-i Emmâre'ye Hitâbım"²⁸⁵ adlı bu şiiri okur. Dinleyenler şiiri çok beğenir. Bir süre daha konuşulduktan sonra meclis dağılır. Bu olayın üzerinden bir hafta geçmeden Hafız Şükrü ile Şehzadebaşı'nda karşılaşır. Hafız Şükrü, Nurettin Paşa'nın kendisine çok kızdığını, onu hicvettiğini duyduğunu ve darıldığını söyler. Paşa'ya bu durumu Yaver Ferit Bey haber vermiş ve şiirden birkaç mısra okumuştur. Neyzen Tevfik bu asılsız suçlamadan dolayı çok üzülür ve utanır, bu nedenle İstanbul'dan ayrılincaya kadar bir daha Paşa'nın karşısına çıkmaz. Paşa ile ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yüz yüze gelebilir, o zamana kadar suçu olmadığı hâlde bu iftiranın utancını taşır²⁸⁶.

O günlerde İstanbul'da istibdadın baskısı gün geçtikçe artmakta, zulüm ve kibir her sahada kendini hissettirmektedir. Neyzen Tevfik, Çukurçeşme'deki odasında oturduğu bir gün Sirkeci'deki Güneş Kıraathanesi'nin müdavimlerinden Ziya Şakir ziyaretine gelir. Ona hayranlığını bildirip biraz sohbet ettikten sonra sözü Şair Eşref'in

²⁸² Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2583, 28 Kasım 1946.

²⁸³ a. g. y. , nr. 2584, 29 Kasım 1946.

²⁸⁴ Serasker Ali Saib Paşa 1891 yılında vefat etmiştir.

Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 65.

Neyzen Tevfik, Ali Saib Paşa'nın konuğu olduğunu söylese de muhtemelen onun ailesinin konuğu olmuştur.

²⁸⁵ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 183.

²⁸⁶ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2584, 29 Kasım 1946.

şiiirlerine, Ahmet Rıza'nın Paris'te çıkardığı *Meşveret* ve Filibeli Ali Fehmi'nin Filibe'de neşrettiği *Muvazene* gazetelerine getirir²⁸⁷.

Neyzen Tevfik, Ziya Şakir'in gelmesinden pek hoşlanmaz. Ona güvenmediği için sorularına doğru dürüst cevap vermez. Bu dönemde kuşku duymasına sebep olacak başka ziyaretler ve tesadüfler de birbirini takip eder. Neyzen Tevfik'in, Zekiye Sultan'ın sarayında Nurettin Paşa'nın yanında görerek tanıdığı Bahriyeli Cavit Bey bir perşembe akşamı onu Büyükkada'da Tunuslu Hayrettin Paşazade Tahir Bey'in köşküne davet eder.

Tahir Bey'in köşkünde padişaha yakın şahıslar ve yönetimde görev alan önemli kişilerden başka meşhur Baş Hafıye Kadri Bey de vardır. Meclis kurulur, saz başlar. Misafirler bir yandan yemek yer bir yandan müzik dinler. Bir ara Kadri Bey, Neyzen Tevfik'in dizinin üzerinde duran nota defterini alır. Bu beğendiği parçaların notalarını yazdığı küçük bir defterdir. Kadri Bey defteri incelerken yüzü kararır. Neyzen Tevfik defteri alır bakar ve Fethiye Medresesi'ndeki bir arkadaşının defterin iç kapağına hatıra olarak yazdığı beyiti görür.

İstikamette kalem yanmada şem olsa kişi

Yine mikrazı kazadan başını kurtaramaz

Bu görünüşte zararsız bir vecizedir ancak, Kadri Bey bir sorun aradığı için bu beyiti tehlikeli bulur. Herkese işittirecek şekilde, “ahlak-ı umûmiyeye tefessüh etmiştir” der. Neyzen Tevfik, defter kendisinin değilmiş gibi umursamaz davranır, ama padişahın baş hafıyesi tarafından iyi gözle görülmediğini anlar. Başına kötü şeyler geleceğini hissetmektedir. Daha önce Deli Fuat Paşa²⁸⁸, Şurayı Devlet'ten Lastik Sait Bey²⁸⁹ ve Kasidecizade Ziya Molla²⁹⁰ birçok şahsın birer birer İstanbul'dan uzaklaştırıldığını, Yunus Nadi'nin tutuklanarak Bâb-ı Zaptiye'nin cinayet kısmına, yukarıda ismi geçen istibdat karşıtı bazı kimselerin de Hasan Paşa Karakolu'na kapatıldığını duymuştur.

²⁸⁷ a. g. y. , nr. 2585, 30 Kasım 1946.

²⁸⁸ 1878-1882 yılları arasında İkinci Ordu Komutanlığı ve 1909 yılında Meclis-i Âyân Azalığı görevlerinde bulunur.

²⁸⁹ Gazeteci, 1908 yılında Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi Reisliği görevinde bulunur.

²⁹⁰ 1900 yılında Şehremaneti Azası'dır.

Hatta Yusuf Cevat ile Hasan Paşa karakoluna giderek Yunus Nadi'yi görür. Bütün bu olanlar onun özgürlüğü seven ruhunu bunaltmış ve artık eğlenemez olmuştur, sabah akşam içmeye başlar.

Bu günlerde Yusuf Cevat, Ziya Şakir'in kendisini şikâyet ettiğini haber verir. Bu haber onu çok endişelendirir²⁹¹. Şehzadebaşı'nda Hacı Mustafa'nın çayhanesine gittiği bir gün, Hacı'yı da ikna ederek bir çilingir sofrası kurdurur. Bir yandan içer bir yandan da Şair Eşref'in hicivlerinden okur. Bir süre sonra çayhaneye sarıklı bir hafiye gelir, buna rağmen eğlencelerini bölmezler. Kamil isimli hafiye bir süre onları dinler. Bu sırada zamanın Zaptiye Nazırı²⁹² arabasıyla oradan geçmektedir. Neyzen Tevfik, Zaptiye Nazırı Ahmet Şefik Paşa'ya ve istibdada küfreden. Hafiye bunları dinledikten sonra hızla oradan ayrılır. Bu olaydan üç gün sonra Hacı'nın çayhanesine uğradığı sırada tutuklanır. Önce Hasan Paşa Karakolu'na götürülür, kaydı yapılır. Ardından Zaptiye Kapısı'na götürülür. İşlemler sırasında jurnallendiğini öğrenir²⁹³.

Kayıt işlemleri yapıldıktan sonra siyasî suçluların kaldığı koğuşa konulur. Koğuştaki İzmir'den tanıdığı Hafız Mehmet ile karşılaşır. Kendisinden daha önce koğuşa gelen Hafız Mehmet burada meydancı başı olmuş, sözü geçen biridir. Neyzen Tevfik de onun bu mevkisinden faydalanır. Ondan sonra koğuşa meşhur edebiyatçı Farsça Hocası Tahir Nadi²⁹⁴ de gelir. Hafız Mehmet'in korumasında koğuştan birkaç kişi ve Neyzen Tevfik sık sık esrar içerler. Burada esrara alışır. Bir gece Nazırın özel kâtibi Aksaraylı Vasıf Bey tarafından sorguya çekilir. Nazik ve terbiyeli biri olan Vasıf Bey, Şair Eşref'i tanıyıp tanımadığını, onun eserlerini saklayıp saklamadığını sorar. Hakkında otuz beş adet jurnal olduğunu, bunları örtbas edeceğini ve kendisini serbest bırakacağını söyler.

Neyzen Tevfik, on on beş gün ara ile bir iki defa daha sorguya çekilir. Nihayet bir ramazan gecesini Zaptiye Nazırı Ahmet Şefik Paşa'nın karşısına çıkarılır. Paşa, içki

²⁹¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2586, 1 Aralık 1946.

²⁹² 1896-1908 yılları arasında Ahmed Şefik Paşa Zaptiye Nazırı olarak görev yapar.

Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 13.

²⁹³ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2586, 2 Aralık 1946.

²⁹⁴ "Tahir Nadi Ozanözü, 1876-1953 yılları arasında yaşamıştır. Darülfünun'un edebiyat şubesinden mezun olur. Bağdat, Mardin, Selanik, Ankara, Adana, İstanbul gibi illerde Arapça, Farsça ve Türk edebiyatı öğretmenliği yapmıştır. Hicivleriyle ünlüdür."

Taha Toros, "Ve Bekâr Sanatçılar", *Milliyet* gazetesi, 15 Haziran 1986.

içip içmediğini sorar. Journallerde bu bilginin olduğunu tahmin ederek bunu reddedemeyeceği düşüncesiyle kabul eder. Sonra suçunu hafif göstermek için kokusu çok çıkmasın diye konyak içtiğini ekler. Samimi tavrı Paşa'nın hoşuna gider²⁹⁵. O da kâtibin sorduğu soruları yönelttikten sonra serbest olduğunu söyler.

Hapisten kurtulmuştur, ancak peşine birkaç hafiye takıldığı için huzursuzdur. Bırakılma sebebinin, onu takip ettirerek arkadaşlarını öğrenmek ve onları İstanbul'dan uzaklaştırmak olduğunu düşünür. Bu uygulama o dönemde sıklıkla yapılmaktadır. Dostlarına zarar verebileceği düşüncesiyle onları görmez, hiçbir dostunu ziyarete gitmez ve edebiyat mahfillerinden uzaklaşır. Mimli kişilerden olduğu duyulmuş ve artık pek çok dostu da selam vermez olmuştur. Sevdiklerini sıkıntıya sokmamak için kimseye selam vermez. Ancak, İstanbul'da bu şekilde yaşaması mümkün değildir. Zaten hapse girmeden önce istibdadın baskısı ve tavrı ağır gelmektedir, artık ardındaki hafiyelerle hayatı daha da çekilmez bir hâl almıştır.

İstibdadın baskıları halkı çok bıktırmıştır. Neyzen Tevfik, babasının Bodrum ve Urla'da öğretmenlik yaptığı yıllarda civar köylerden gelip devletin yaptığı zulümden yakınan insanları dinlemiştir. Vefakâr dostu Çaycı Hacı Mustafa'nın kefaletine rapten tahliye edildiği gün, kasabalarının gördüğü zulümden dolayı dağa çıkan Yörük Osman, Kerimoğlu ve Çakırcalı'yı derin bir hayranlıkla hatırlar. Bu düşüncelerle hiçbir yere sığamaz olur. Bir müddet İstanbul'un تنها yerlerinde gezer. Ara sıra Sütlüce'deki Münir Baba'nın Tekkesi'ne giderek ruhunu dinlendirir. Tekke ortamında kendisini güvende hisseder, burada ney üfleyerek zaman geçirir. Bu günlerde Sütlüce'nin sakin ve sessiz muhitinde, Bektaşî Tekkesi'nin mütevazî dekorunun da etkisiyle Hazreti Ali'ye iltica ettiğini söyler. Bu duygularla *İkrarnâme*²⁹⁶ adlı şiirini yazar²⁹⁷.

Dostlarını artık eskisi gibi göremeyeceğini, sohbetlerde, meclisler bulunamayacağını -ki onların iyiliği için bu fedakârlığı yapması gerekmektedir- , hayatını istediği gibi yaşayamayacağını anlayınca kendisine kalacak bir yer bulmak ve firar etmek için düşünmeye başlar. Saraylara, zengin konaklarına gitmez. Galata'nın dar

²⁹⁵ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2588, 3 Aralık 1946.

²⁹⁶ Bu şiiri 25 Şubat 1903 tarihinde yazmıştır. Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 187-189.

²⁹⁷ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2589, 4 Aralık 1946.

ve karanlık sokakları ile Beyoğlu'nda tanınmış serserilerinin hüküm sürdüğü meyhaneleri mekan edinir. Hapishaneden tanıdığı Usturacı Ali Bey onun koruyucusu ve yol göstericisi olur. Seçkinler, şair, yazar ve müzisyenlerden oluşan dostlarının yerini serseriler alır. Çok fazla rakı içmeye, azılı serserilerin toplandığı esrar kahvelerinde esrar kullanmaya başlar. Biraz rakı içip biraz esrar kullandıktan sonra kendisini hayat karşısında çok daha güçlü hisseder. Her çeşit insanla dost olur, zamanın efelerini, namılı kabadayılarını tanır. Külhanbeyi hayatına çok çabuk uyum sağlar. Fakat ruhen şair ve musikişinas olan bir neyzenin istibdadın zulmü neticesinde kabaran kabadayılığı çok fazla sürmez ve bir gece Beyoğlu'nda Yeniçarşı'nın zifiri karanlık bir köşesinde yediği dayak ile sona erer²⁹⁸. Bu tecrübeden sonra İstanbul'da yaşamaya tahammül edemez ve firar etmeye karar verir²⁹⁹.

4. MISIR'A KAÇIŞI

Hamisi mabeyin kâtiplerinden Evranoszade Sami Bey, tutuklanmasından sonra Neyzen Tevfik'e destek olmayı bırakmak zorunda kalır³⁰⁰. Savunmasız oluşu İstanbul'da kalmasını iyice zorlaştırır. Edebiyat ve şiir çevrelerinden uzak kalması sağlanmış bu nedenle serseriler âlemine girmiş, burada da rahat edememiştir. Devrin istibdadına karşı duyduğu nefret, sevdiği arkadaşlarından uzak kalma mecburiyetinin verdiği üzüntü ve isyanla seçtiği yolun kendisini bir yere götürmeyeceğini anlar. Yaratılışı gereği özgür, sınırsız bir hayata muhtaçtır. Galata ve Beyoğlu'nun karanlık sokaklarında huzuru bulamayacağını görmüştür, özgürce yaşayabilmek için Mısır'a kaçmayı düşünür.

Kardeşi Şefik'i, Fatih Rüştüye-i Askeriyesi'nden alarak Akif'in desteğiyle Baytar Mekteb-i Âlisi'ne yatılı olarak kaydettirir ve Akif'e emanet eder. Sonra hareket edeceği günü ve vapuru kararlaştırır. İstanbul'dan ayrılmadan bir gün evvel Baytar Mekteb-i Âlisi'ne giderek kardeşini bir daha görür, onunla vedalaşır. Ardından kimseye görünmemeye dikkat ederek Koska'daki Konak'a gider. Haşım ve Aziz Beyler ile

²⁹⁸ a. g. y. , nr. 2590, 5 Aralık 1946.

²⁹⁹ a. g. y. , nr. 2589, 7 Aralık 1946.

³⁰⁰ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Firarı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 609, 31 Ocak 1966.

vedalaşır. Yatağını, kitaplarını toplar, sabah bir araba getirterek rıhtıma iner. Bineceği vapur İzmir yoluyla Mısır'a gitmektedir. Nüfus teskeresini dikkat çekmemek için İzmir yolcusu olarak kaydettirir, vapura biner. 31 Kânunusani 1319(13 Şubat 1904) Perşembe günü Mesajeri Maritim Kumpanyası'nın bir vapuruyla İstanbul'dan ayrılır. Bu mecburi ayrılığa çok üzülür. Ülkesinden istibdadın zoruyla ayrılmak zorunda bırakılması gücüne gitmiştir, bu nedenle yolculuğu sırasında İzmir'de kalma ihtimali üzerinde durur.

Bazı gazete yazılarında istibdadın etkisi ile değil Şair Eşref'in hasretiyle Mısır'a kaçtığı³⁰¹ ve Mısır'a 1908'den sonra gittiği yazılmıştır³⁰². Ancak bu bilgiler doğru değildir, çünkü Neyzen Tevfik, Mısır'a gittiği tarihi anılarında çok net belirtmektedir ve bu tarihe göre Mısır'a Şair Eşref'ten önce gitmiştir³⁰³.

İstanbul'dan kaçmayı tasarladığı dönemde bir ara İzmir'e gidip dağa çıkmayı düşündüğünü, ancak Şair Eşref ve arkadaşları, kendisi hapse girdiği sırada yakalanıp Bitlis'e sürüldükleri için orada yardım alacak kimsesi kalmadığından, bu fikirden vazgeçtiğini söyler³⁰⁴. Ancak bu bilgi yer yer yanlış ve eksiktir. 1899 yılında Abdülhamit aleyhindeki tutum ve davranışları gerekçesiyle Abdülhalim Memduh, Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi, Taşlızade Doktor Ethem, biraderi Avukat Hasan, Tokadizade Şekip ve Tevfik Nevzat tutuklanırlar. Soruşturma neticesinde Abdülhalim Memduh, Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi, Taşlızade Doktor Ethem, Tokadizade Şekip ve Tevfik Nevzat Bitlis'e, Avukat Hasan Kastamonu'ya sürgün edilir³⁰⁵. Şair Eşref sorgulamada şahit gösterildiği için ifadesine başvurulur³⁰⁶. Bitlis'te sekiz ay kadar kalan sürgünlerden Şeyh Nurettin dışındakiler, padişaha çektikleri bir telgraf sonucunda affedilirler ve 4 Mayıs 1900 tarihinde, Şeyh Nurettin ise telgrafa imza atmadığı için on dört ay sonra 1901 Haziranında İzmir'e döner³⁰⁷. Talihsizlikler bununla kalmaz ve 3 Aralık 1902'de Şair Eşref, Hafız İsmail ve Tevfik Nevzat, Abdülhamit aleyhinde bir

³⁰¹ Fahri Celâl Göktulga, "Neyzen Tevfik'ten Bir Hikâye", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 12429, 1 Mart 1959.

³⁰² Nezih Demirkent, "Kaybettiğimiz Büyük Kıymet Neyzen Tevfik", *Son Saat* gazetesi, nr. 2349, 30 Ocak 1953.

³⁰³ Eşref 17 Ağustos 1904 tarihinde Mısır'a kaçar.

Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 67.

³⁰⁴ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2592, 7 Aralık 1946.

³⁰⁵ Sabahattin Çağın, *Tokadî-zâde Şekip (Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri)*, s. 26.

³⁰⁶ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 56.

³⁰⁷ Sabahattin Çağın, *Tokadî-zâde Şekip (Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri)*, s. 29-32.

fesat komitesi oluşturmak suçundan tutuklanarak İstanbul'a gönderilir. Yapılan soruşturma sonucunda yedinci ayda yapılan son muhakemede Hafız İsmail'in beratına, Şair Eşref'in bir sene mahkûmiyetine, Tevfik Nevzat'ın kalebent edilmesine karar verilir. Eşref, 20 Aralık 1903'te İzmir'e döner³⁰⁸. Tevfik Nevzat, 1904 Martında İstanbul'dan Adana hapisanesine gönderilir. 1905 yılında buradan intihar ettiği haberi gelir³⁰⁹. Neyzen Tevfik'in İzmir'e gitmek üzere vapura bindiği günlerde tanıdıklarının çoğu İzmir'dedir fakat hepsi istibdadın gözetimindedir. Bu nedenle onların yanında bulunması ya da onların desteğini alması mümkün değildir.

Şeyh Nurettin'in tutuklanmasının ardından İzmir Mevlevihane'si mimlenmiş ve gözetim altına alınmıştır. Neyzen Tevfik, Mevlevihane civarında görüldüğünde yakalanması muhtemeldir. Bir daha hapse girmeyi göze alamayacağı için buraya gidemez. Vapur İzmir limanında demirlediği zaman, bütün ihtimalleri değerlendirdikten sonra Mısır'a kaçmanın daha güvenli olacağına karar verir. Yolcular arasında rastladığı bir tanıdığından İzmir'de annesini bulmasını ve vapura getirmesini ister. Annesi geldiğinde oğlunu kararından döndürmek için çabalar. Ancak vazgeçiremeyince bir miktar harçlık ve yolda yemesi için hazırladığı yiyecekleri bırakarak üzüntüyle vapurdan ayrılır. Neyzen Tevfik de çok üzgündür, ancak başka çaresi kalmamıştır. Vapur İzmir'den ayrıldıktan sonra zamanını ney üfleyerek ve içki içerek geçirir. Akif'in öğrettiği birkaç kelime Fransızca sayesinde baş kamarot ile arkadaş olur. Neyinin tesiri ile kumandanı kaptan köşküden birkaç defa indirir, kendisini dinletir. Bu sayede program harici ikram görür. Vapur, o yıllarda yapılmakta olan Hicaz demiryolları için malzeme yüklüdür. Yükünü boşalttıktan sonra Larnaka'ya (Kıbrıs) oradan da İskenderiye'ye geçecektir.

1904 yılında Kıbrıs'ta gergin günler yaşanmaktadır. 1877-1878 yıllarında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaşta Osmanlı Devleti yenildiği için 3 Mart 1878'de İstanbul'un Yeşilköy semtinde çok ağır şartlar içeren Ayastefanos Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalır. İngiltere, bu durumu fırsat bilerek Osmanlı Devleti'ne antlaşmayı geçersiz kılmak için bir kongre toplamayı teklif eder.

³⁰⁸ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 62-65.

³⁰⁹ Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, s. 578.

Karşılığında Kıbrıs Adası'nı ister. İngilizlerin teklifine göre, Kıbrıs yine Osmanlı Devleti'ne ait olacak, vergisini Osmanlı devleti hazinesine verecek sadece askerî ve stratejik konularda İngiltere tarafından kullanılacaktır. Abdülhamit içinde bulunduğu zor durum nedeniyle bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Böylece 1878 yılında Berlin Antlaşması şartları gereğince Kıbrıs İngilizlere bırakılır³¹⁰. İngiltere'nin siyasî emellerine ulaşması için Osmanlı Devleti'nin zayıf durumda olması önemlidir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nden kaçan nüfuzlu kişiler burada himaye edilmiştir.

Neyzen Tevfik, Beyrut'tan Kıbrıs'a giderken bir saz âleminde Hafız Aşır vasıtasıyla tanıdığı Nafia Muhasebecisi Sadi Bey'in Kıbrıs'ta yaşadığını anımsar. Sadi Bey zamanın hatırı sayılır zenginlerindendir, Suadiye Plajı ve Çifte Sarayları ihtiva eden sahilin sahibi ve gönül ehli, hoş sohbet biridir. Sazdan, musikiden anlar, sanatçılara kıymet verir. Neyzen Tevfik, Sadi Bey'in İstanbul'da Padişah'ın gazabına maruz kalıp Akka'ya mutasarrıf olarak tayin edildiğini duymuştur. Sonradan onun Larnaka'ya geçtiğini öğrenir. O dönemde çalışmalarıyla Padişah'ı huzursuz eden nüfuzlu kişiler uzak bir yere mutasarrıf ya da vali olarak tayin edilir, böylece İstanbul'dan uzaklaştırılmış ve etkisiz hale getirilmiş olur. Sürüldükleri yerde de Padişah'ın huzurunu kaçırarak bir şey yaparlarsa zehirlenmek veya boğdurulmak suretiyle susturulurlar. Bu nedenle Sadi Bey Akka'ya gidiyor görünerek Kıbrıs'a çıkıp, Larnaka'ya yerleşmiştir.

Neyzen Tevfik, vapur demirleyince güverteye tırmanan sandalcılardan biri vasıtasıyla Sadi Bey'e vapurda bulunduğunu bildirir. Yarım saat sonra Sadi Bey'in yakınlarından Aziz ve Ethem Beyler, Neyzen Tevfik'e Sadi Bey'in davetini iletirler. Daveti kabul etmesi üzerine sandala binerek Larnaka Limanı'na geçerler. Burada belediyeye ait bir kısımda Neyzen Tevfik kükürtten geçirilir. Bunun nedeni 1902'de Hicaz'da başlayan şiddetli kolera salgınıdır. Buhar gücünün ulaşımında meydana getirdiği devrim ve bunun sonucunda geniş halk kitlelerinin hareketliliklerinin artması, salgınların yayılmasını ve geniş bölgelerde etkili olmasını hızlandırmıştır. Osmanlı'nın bir vilayeti olan Hicaz'daki İslâm'ın kutsal şehirlerini, her yıl dünyanın dört bir yanından giden on binlerce Müslüman ziyaret eder. Avrupa'da çok can alan kolera,

³¹⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s. 57-80.

kutsal bölgeleri ziyaretin etkisiyle daha çok yayılır. Bu salgınlardan en çok etkilenen kolonilere sahip Avrupalı devletlerin baskısı nedeniyle Osmanlı Hükümeti kolera salgını ile mücadele etmek ve hacdan dönenlerin hastalığı yaymasını önlemek için yıllarca bir dizi önlem alır. Önlemler arasında hacdan dönen hacıların ciddi bir şekilde incelendiği Karantina İstasyonları da vardır. Yolcular bu istasyonlarda sağlık kontrolünden geçirilip dezenfekte edilerek şehre kabul edilir³¹¹. Neyzen Tevfik'in kontrollerinden sonra yalıya giderler. Aslında birbirlerini çok fazla tanımamalarına rağmen belki de vatan hasretiyle Sadi Bey onunla yakından ilgilenir. Bütün gün ve gece konuşurlar. Neyzen Tevfik İstanbul'dan haberler verir ve kendi durumunu anlatır³¹².

Ertesi gün kale civarındaki handa bir oda kiralarak yerleşir. Larnaka, İstanbul'a nispeten daha ucuzdur. İstanbul'da yirmi kuruş değerinde olan mecidiye Larnaka'da otuz kuruş değerindedir. Ayrıca ucuz olduğu gibi her ihtiyaca cevap verebilen de bir yerdir. Ada insanları, cana yakın ve samimi kimselerdir. Neyzen Tevfik, oda tutmasına rağmen genelde Sadi Bey'in misafiri olur. Hemen her gece Sadi Bey'in dostları ile yalıda toplanır, meşk ederler. Ara sıra Kıbrıs'ın İngiliz valisi de toplantılara katılır ve Neyzen Tevfik'in ney taksimlerini büyük bir ilgi ile dinler. Burada pek çok dost edinir. Bu dostları arasında Namık Kemal'in Magosa'da özel kâtipliğini yapan Hilmi Bey de vardır. Bir defa İngiliz valinin daveti üzerine Vali Konağı'na gider, burada ney üfler.

Larnaka'da bir ay kaldıktan sonra bir İngiliz vapuru ile İskenderiye'ye gitmek üzere yola çıkar. O yıllarda Mısır'da durum Kıbrıs'tan farklı değildir. Mısır'da, Hıdiv İsmail Paşa'nın müstakil bir Mısır Devleti hayali ile İngiltere ve Fransa'ya çok fazla borçlanması, bu devletlere mensup şahıslara Mısır'da görevler vermesi, Mısır halkının tepkisini çekmiştir. Hıdiv'in bu davranışlarının etkisiyle Mısır'da huzursuz günler yaşanır. Bu durumu bahane eden İngiliz ordusu 1882 yılında hıdivin otoritesini sağlamak gerekçesiyle Mısır'ı işgal eder. Mısır'daki isyanlar İngiliz kuvvetleri tarafından bastırılır. İngiltere, Mısır'a yerleşmek niyetinde olmadığını her fırsatta

³¹¹ Sinan Kunalp, "Osmanlı Yönetimindeki (1831-1911) Hicaz'da Hac ve Kolera" (Çeviren: Münir Atalar), *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 7, 1996, s. 503-510.

³¹² Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2593, 8 Aralık 1946.

bildirmesine rağmen hıdiv vasıtasıyla Mısır'ı idare etmeye başlar. Mısır ordusu İngiliz komutan ve subaylar tarafından düzenlenir. İhtilal hareketine karışmış subaylar görevlerinden alınır. Şüpheli görülen memurların yerine İngiliz memurlar yerleştirilir. İngiliz memurlar fes giyerler ve isimlerinin sonuna “Bey” kelimesini ekleyerek, Mısırlı gibi davranarak halkın sempatisini kazanmaya çalışırlar. Osmanlı Devleti, İngilizlerin Mısır'da kalıcı olma çalışmalarını engellemeye çalışır. Bu sebeple yapılan müzakereler sonrasında 24 Ekim 1885'te Osmanlı ve İngiliz hükümetlerinin Mısır'a birer yüksek komiser göndermesi, bu şahısların ordunun düzenlenmesinde ve ıslahatlar yapılmasında hıdive yardım etmeleri kararı alınır. Bu ıslahatlar yapıldıktan sonra 1887 yılında İngilizlerin Mısır'ı boşaltması için müzakereler yapılır. İngiltere Mısır'dan çıkmak istemez. Burayı üs olarak kullanarak Arap yarımadasında daha çok yer almak niyetindedir. Bu amaçla Arapları, Ermenileri ve Jön Türkleri destekleyerek Osmanlı Devleti'ni zayıflatmaya çalışır³¹³. O dönemde Kahire Jön Türklerin toplandığı merkezlerden biri olur³¹⁴. 1900'lü yıllarda istibdadın zulmünden şikayet eden pek çok kişi Mısır'a kaçar. Neyzen Tevfik de özgürce yaşamak amacıyla Mısır'a firar etmiştir. Vapurdan inince Kıbrıs'taki arkadaşlarının tavsiyesi üzerine Giritli Hasan Ağa'nın oğlunun oteline yerleşir. İskenderiye'deki ilk günlerinde, Osmanlı ülkesinden kaçan Türklerden bir kısmının sefalet içinde yaşadığına şahit olur. Burada kalmanın kendisi için tehlikeli ve üzücü olacağını düşünerek trenle Kahire'ye gider³¹⁵.

Zorlu bir yolculuğun sonunda Kahire'ye ulaşır. İskenderiye'de tanıdığı, Hıdiv İsmail Paşa'nın saray mensuplarından bir kadınla evlenmiş olan Mustafa Bey, Kahire'de Bolulu Abdülkadir'in otelini ve lokantasını tavsiye etmiştir. Bu otelde bir oda kiralar.

İskenderiye'deki Türkler, Kahire'de fonograf³¹⁶, saat, fotoğraf ve levazımatı satan bir mağazaya gitmesini tavsiye ederler. Buranın sahibi Türkiye'den gelenlere yardım etmesiyle tanınmaktadır. Buraya gitmek için lokantanın şefi Bolulu Kerim'e

³¹³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 8, s. 87-101.

³¹⁴ Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 44.

³¹⁵ Kutbay, “*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*”, nr. 2595, 10 Aralık 1946.

³¹⁶ Fonograf: Gramofonun ilkel modeli ve kovan adı verilen plakların çalındığı müzik aletidir. Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, 106.

mağazanın bulunduğu bölgeyi tarif etmesini istediğinde Kerim'in aşırı tepki vererek "Git başımdan Con müsün, cin misin" diye azarlaması üzerine buranın Türkiye'den kaçan Jön Türklerin ilk uğrak yeri olduğunu anlar. Bahsedilen mağaza çok ihtişamlı bir yerdir. Mağazanın sahibi Kayserili Artin Karakaş Efendi, Türkiye'deki feslerden giydiği için Neyzen Tevfik'in Mısır'a yeni geldiğini anlar. Onu içeri davet eder, ülkedeki durum hakkında sohbet ederler. Mağazanın sahibi gerçekten Türklere dost, terbiyeli ve cana yakın bir adamdır. Sohbetin ardından Artin Efendi Mısır'da nasıl geçineceğini sorar. Neyzen Tevfik ney üflediği cevabını verir³¹⁷. Müzikten anlayan ve müziğe değer veren Artin Efendi ondan kedisine ney üflemesini rica eder. Bu ricanın bir sınav olduğunu anlar ve iş bulup para kazanmak düşüncesiyle en iyi performansını sergiler. Taksim bittiğinde, Artin Efendi kendisini maharetiyle mest eden misafirinin adını sormadığını fark eder. Sorusuna cevap aldığı anda, karşısındakinin Hafız Aşır'ın kendisine kovanlarını³¹⁸ gönderdiği "Neyzen Tevfik" olduğunu anlar. O yıllarda Osmanlı ülkesinde ses kaydı yapılması ve bu kayıtların çoğaltılıp satılması çok yaygın değildir. Osmanlı müzik piyasasındaki bir fonograf kaydının Mısır'a kadar uzanması da hayli zor ve mühimdir. Bu durumda Hafız Aşır'ın kayıtlarını Mısır'a ulaştıracak kadar aktif olduğunu ve Neyzen Tevfik'in fonograf kayıtlarının başarılı ve kıymetli eserler olduğu için buraya kadar gönderildiğini düşünebiliriz. Neyzen Tevfik, bu kayıtlar sayesinde farkında olmadan Mısır'da da tanınmıştır.

Artin Efendi, Neyzen Tevfik'i bulmuşken bir makine getirerek kovan doldurmak için ısrar eder. Artin Karakaş'ın, tadını çok merak ettiği hâlde hiç içemediği bir konyak markasından ikram etmesinin verdiği mutlulukla üst üste üç kadeh içtikten sonra kovana dört takım peşrev, dört de taksim yapar. Ney üflerken mağazaya gelen ve sanatına hayran kalan Kirkor Ağa ile tanışır. Kirkor Ağa, musikiden anlayan biridir. Mısır'da bir kulüp çalıştırmaktadır ve Türkiye'den gelen pek çok kişi bu kulübün müdavimidir. Ney üfleliğini çok beğendiği Neyzen Tevfik'i kulübüne davet eder. Mağazadan ayrılmadan

³¹⁷ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2596, 11 Aralık 1946.

³¹⁸ Kovan: Dünyada ilk kez üzerlerine ses kaydının yapıldığı, metalik sabun denilen bir maddeden yapılan, ısıya ve suya dayanıklı ancak fiziksel etkilere karşı oldukça kırılgan içi boş silindirlere denir. Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 1, s. 460.

önce Artin Efendi, hizmetinin karşılığı olarak dolgunca bir zarf hediye eder³¹⁹. Artin Efendi'nin kovan kaydına bu kadar yüklü bir ücret ödemesi bu kovanlar ticarî olarak çoğaltılıp satılacağına işaretidir. Ayrıca, Neyzen Tevfik'in o dönemde müzisyen olarak çok önemsendiğini gösterir. Buna rağmen Türk musikisi tarihi için önemli olan bu kovanlar bulunamamıştır.

Kirkor Ağa'nın kulübü Özbekiyye Parkı'nın karşısındadır. Neyzen Tevfik, bu lüks bir gazinoda Hüseyin Siret, Balkancı Ethem Ruhi, Babanzade Hikmet, Doktor Kerim Sebâtî, Mahir Sait ve Bahriyeli Rıza gibi ülkelerinden kaçmak zorunda kalan Türklerle tanışır. Mısır'daki Türk aydınları ülkedeki gelişmeleri öğrenmek için onun gelişini fırsat bilirler ve sürekli sorular sorarlar. Sohbet arasında Neyzen Tevfik'ten ney üflemesini rica ederler. Kemanî Haçik, Udî Kirkor, Hanende Agop gibi Ermeni sanatçıların oluşturduğu saz heyetiyle dinleyenlere muhteşem bir müzik ziyafeti sunar. Sahnedan inerken Kahire'nin sayılı gazinolarından Kafe Şişe'nin sahibi Sürenyan kendisini beğendiğini belirten birkaç söz sarf ettikten sonra yüklüce bir bahşış verir. Ertesi gün Artin Efendi'nin kendisine bulduğu odaya taşınır.

Kirkor Ağa'nın kulübünde karşılaştığı Türklerden başka Kahire gazinolarında da birçok Türk'e rastlar. Bu kimselerin bazıları gerçek vatanseverlerdir, bazıları ise kendilerini istibdat mağduru gibi gösteren sahtekârlardır. Büyük çoğunluğu, ülkeden kaçan Jön Türkler oluşturmaktadır³²⁰.

Mısır kahvelerinden birinde Ömer Şevki adında biri ile tanışır. Onunla Mısır'ın bütün meyhanelerine, kumarhanelerine, batakhanelerine ve esrar tekkelerine gider. Ancak bu gezmeleri nedeniyle imajı zedelenmeye başlar. Bu nedenle ara sıra bu gezmelerine ara vererek yüksek zümrelere mensup kimselerin davetlerine katılır.

Prens Mehmet Ali Paşa ile tanışmasına, *Balkan* gazetesi sahibi ve avukat Ethem Ruhi vesile olur. Mehmet Ali Paşa, Sait Halim Paşa ve Abbas Halim Paşa, Prens Mehmet Abdülhalim Paşa'nın oğullarıdır. Ethem Ruhi'nin refakatinde Abidin Sarayı civarındaki Halim Paşa dairesine gider. Buraya daha önce Kirkor Ağa'nın kulübünde

³¹⁹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2595, 11 Aralık 1946.

³²⁰ a. g. y. , nr. 2597, 12 Aralık 1946.

karşılaştığı Türk vatandaşları da davet edilmiştir. Ayrıca İsmail Hakkı Paşa, ressam Galip ve Salim Bey de oradadır. Paşa, Neyzen Tevfik'i çok iyi karşılar. Ney üflemesinin ardından ona iltifat eder ve Ethem Bey aracılığıyla gönlünü hoş eder. Türkiye'deki istibdadın karşısında olan ve Mısır'a kaçan bazı kimseler Mehmet Ali Paşa'nın çevresinde toplanmıştır. Paşa, kapısını bütün mültecilere açık tutar. Bunların içinde aydın ve gerçek vatanseverler olduğu gibi dalkavuklar da vardır. Bu ortamda Paşa kendisini aydın Türkler arasındaki isyan hareketi ve faaliyetlerinin hemen hemen tek önderi ve koruyucusu saymaktadır. Neyzen Tevfik'e göre Paşa'nın bu konuda maddî fedakârlıkları kadar kıymetli fikirleri de etkili olmuştur. Mısır'da kaldığı sürede Mehmet Ali Paşa'yı hemen her zaman ziyaret eder ve onun yardımını görür³²¹.

Feridun adında ney üfleyen, güzel Türkçe konuşan Mısırlı bir genç vasıtasıyla Mısır Evkaf Nazırı Rıza Paşa'nın oğlu Mustafa Rıza Bey ile tanışır. Güzel kanun çalan Mustafa Bey ona çok iyi davranır. Onun sayesinde Mısır'ın en meşhur musikişinaslarıyla tanışma imkânı bulur. Bu şahıslar arasında Mısır'ın kanun üstadı Mehmet Akkat, ud üstatları Ahmet Lis ve Mahmut Gömrükçi, keman üstadı İbrahim Şahalon vardır³²². Bu kimseler sanatlarında çok başarılıdır. Fasil sırasında Türkiye'ye ait iki peşrev çalarlar. Bu vesileyle Türk musikisini pek bilmedikleri ortaya çıkınca Mustafa Rıza Bey, Neyzen Tevfik'ten birkaç parça öğretmesini rica eder. Birkaç parça öğretmek için başlayan çalışma bir aydan fazla sürer. Bu süre zarfında Türk musikisinden beste, semai ve peşrev örnekleri geçerler. Ev sahibi ve müzisyenlerin kendisi ile ilgili kararlar vermeye başlamaları, onu hangi toplantıya götüreceklerini planlamaları ve sıkı çalışma temposu Neyzen Tevfik'e hayatının kontrolünü kaybettiğini hissettirir. Burada çok rahat etmesine rağmen bu kadar disiplinli çalışmaya ve hayatının başkaları tarafından programlanmasına dayanamayarak, haber dahi vermeden ayrılarak Özbekiye meyhanelerinden birine gider. Sınırlarını sadece kendi isteklerinin belirlediği eski hayatına döner.

Mısır'da bulunduğu süre içerisinde Piramitleri görme şansı olur³²³. Ayrıca "Lisân-ı Beledî" denilen Kahire'ye mahsus Arapçayı öğrenir. Saygıdeğer kişilerin

³²¹ a. g. y. , nr. 2599, 14 Aralık 1946.

³²² a. g. y. , nr. 2600, 15 Aralık 1946.

³²³ a. g. y. , nr. 2601, 16 Aralık 1946.

toplantılarına katıldığında din konularında susup kalmamak, meyhane ve esrar tekkelerinde görünmesinin yaratacağı kötü etkiyi silmek ve Mısır Müftüsü Muhammed Abduh'un gölgesinde günahlarını saklayıp inkâr etmek için onun Ezher Medresesi'nde verdiği derslere devam eder. Özbekiye'nin her çeşit rezilliğe müsait mekânlarında dolaştıktan sonra Ezher Camii'ne gidebilmek için hazırlanır. Üzerine rakı dökülmüş elbisesini gece yarısı Nil'de yıkadıktan sonra bir çarşafa sarınarak *Kur'an* okur. Sabah Ezher Camii'nde namaz kılıp ders dinlemek için medreseye gider, Muhammed Abduh'un karşısına diz çöker. Bu sırada kendisini bir mümin-i kâmil gibi hissettiğini söyler. Doğunun en meşhur müderrislerinden biri olarak kabul ettiği Muhammed Abduh'un anlattıklarını tamamen anlayamayacağını bildiği hâlde birkaç ay derslere devam eder. Başlarda tam bir zâhid gibi yaşar. Ancak zamanla zâhid yaşamına ve disipline, özgürlüğe düşkün rind ruhu tahammül edemez³²⁴. Samimî duygularla dinlemediği dersleri bir süre sonra bırakır.

Mısır'dayken, Kahire Mevlevihanesi'ni ziyaret eder. İzmir Mevlevihanesi'nde bulunduğu yıllarda, o zamanki Kahire Mevlevihanesi'nin Şeyhi'nin oğlu, Mevlevihane'ye misafir olur. Neyzen Tevfik, İzmir'de tanıştığı şeyhin oğlu sayesinde Kahire'deki dergâha gittiğinde çok iyi karşılanır. Burada pek çok önemli şahıs ile tanışır. İbrahim Muveylî³²⁵ ve bestekâr Leon Hancıyan'ı³²⁶ burada görür ve tanır.

Mısır'da tanıştığı Manisalı İzzî Dede ile dostlarının üzerine bir kahve işletir. İzzî Dede, Kahire'de Şari-i Mehmet Ali'de Halmiye'ye yakın olan tramvay caddesinde bir kahvehane kiralar. Sermayeyi kendisi verecek, Neyzen Tevfik de ismiyle müşteri çekecektir. Dükkânı tutar ve işletmeye başlarlar. Daha ilk günlerden itibaren beklediklerinden daha büyük bir ilgi görürler. Dört beş tane garson çalıştırdıkları halde müşterilere yetişemezler. Neyzen Tevfik'e göre burada kendisi kazançlı çıkar. Mısır'ın aydın gençliği, edebiyat âleminin güzide şair ve edipleri onların kahvesine gelir. Bu

³²⁴ a. g. y. , nr. 2606, 21 Aralık 1946.

³²⁵ "Avrupa'da Sultan Abdülhamit'e karşı tavır alan Mısırlı Müslüman editör. Napoli'de El- Hilafe adında bir gazete çıkarır." Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, s. 45.

³²⁶ "Leon Hancıyan, Hancı Nezaret Efendi'nin oğludur. Doğum tarihi bilinmemektedir. İstanbul'da doğmuştur. Papaz Gabriel Efendi'den musiki dersi alır. Bütün hayatını musikiye veren Hancıyan Efendi zengin konaklarında ders vererek Türk musikisine hizmet eder. Yüz altı yaşında vefat ettiği bilinmektedir." İnal, *Hoş Seda Son Asır Türk Musikişinasları*, s. 215.

sayede değerli insanlarla tanışır. Mısır edebiyatına ait bilgi ve kazanımları o derece artar ki bir müddet sonra bütün gün Arapça şiirler okuyup incelemeye başlar. Kahve işlettiği dönemde edindiği dostları sayesinde Lisân-ı Beledî'yi iyice öğrenir. Arkadaş olduğu gençlerden biri Mısır Dârülmuallimîni öğrencisi ve *Elleva* gazetesi muharriri Rodoslu Mustafa Rüstem Bey'in oğlu Osman Sıtkı'dır. Babası, Ahmet Arabî hadisesine³²⁷ ismi karışanlardan ve olayın elebaşlarından olduğu için bir daha geri dönmek üzere Rodos'a sürgün edilmiştir³²⁸.

Kahvehane patronluğu sırasında tanıdığı Mahmut adlı bir genç, bildiği musiki eserlerini yazmasını ister. Bunun üzerine, İstanbul'dan ayrılırken müzik aletleri satan Ağya Efendi'den aldığı baş tarafları armalı nota kâğıtlarına peşrev ve saz semailerinden başlayarak birçok eser kaydeder. Mahmut Bey, yazdığı her nota kâğıdı karşılığında beklediğinden fazla ücret öder. Musiki tarihimiz için önemli olabilecek bu çalışma ele geçmemiştir.

Bir süre kahvecilik yaptıktan sonra işi İzzî Dede'ye bırakarak aşina olduğu hayata döner. Bir yandan yüksek zümrelere mensup insanları ziyaret etmeye devam eder, bir yandan da Mısır'ın serserilerinin gittiği meyhanelere, esrar tekkelerine uğrar. Bu arada Mısır'a geldiği ilk günlerden itibaren kendisini himaye eden dostları Artin Karakaş, Kirkor Ağa ve Kafe Şişe'nin sahibi Sürenyan'a da uğramayı da ihmal etmez. Bu şahıslar, Neyzen Tevfik Mısır'dan ayrılana kadar onun her türlü kaprisine katlanır ve gönlünü hoş etmek için uğraşırlar.

Zaman zaman İstanbul'dan dostları ve tanıdıkları gelir. Bir ara İstanbul'dan gelen birkaç arkadaşı ile çok içtikleri bir akşam Fitnat isminde İzmirli bir kadının işlettiği geneleve giderler, ancak aşırı sarhoş oldukları için kapı açılmaz. Bunun üzerine Neyzen Tevfik, İzmir'den Bodrum'a babasıyla son gittiklerinde Mehmet Ali Paşa'nın kölelerinden Sudanlı Mercan Kaptan'ın oğlu Ahmet tarafından hediye edilen, İngiliz malı, tek horozlu, çifte namlulu şövalye tabancasını ateşler. Güç dolan ama patladığında

³²⁷ "Ahmet Arabî Paşa, "Mısır Mısırlılarındır" fikri etrafında birleşen Vatanî'lerin lideridir. İngilizlerin Mısır'a çıkması sırasında kendisini destekleyenlerle, İngilizlere karşı koymaya çalışır." Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 8, s. 90-97.

³²⁸ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2606, 21 Aralık 1946.

çok ses çıkaran bu tabanca bütün mahalleyi ayağa kaldırır. Tabancanın patlamasının ardından daha ne olduğunu anlayamadan elinde tabancasıyla polise yakalanır ve kalabalıkla birlikte karakola götürülür.

Hakimin karşısına çıkarıldığında hala sarhoştur. Geceden tutulan zabıt okunduktan sonra neler olduğunun sorulması üzerine çok içtiğini, İzmir’den tanıdığı Fitnat’ın evine misafir gittiğini, kapıyı çaldığı sırada yukarıdan düşen bir silahın patladığını söyler. Hakim onun sözlerine inanmaz ama çok üstelemeyerek yirmi kuruş ceza verir. Hala sarhoş olduğu için bu hafif cezaya razı olmak yerine Mısır’da bir gurbetçi olduğunu ve Mısır hükümetinin kendisinden parasını adaletsizce ve zorla aldığını söyler. Onun bu sözlerine sinirlenen hakim, heyete hakaret ettiği gerekçesiyle Neyzen Tevfik’e altı ay hapis ve ağır çalışma cezası verir³²⁹.

Mahkemeden sonra, Kara Meydan denilen hapishaneye götürülür. Elbiseleri, neyi ve paraları alınır, saçları kesilir ve yıkanması söylenir. Hapishanede mahkumların cezalarına göre elbiseleri değişmektedir. Yıkandıktan sonra cezasına uygun elbisesi verilir ve giymesi istenir. Hazırlıkları bitince altı ay kalacağı hücreye gitmek üzere yola çıkar. Bu arada kendisini hücrelerine götüren gardiyan aracılığıyla cezasını reddedip bir üst mahkemeye başvurur. Parmaklıklarına suçunun yazılı olduğu bir kağıt asılan hücresi mezar gibi küçük bir yerdir.³³⁰

Ağır çalışma cezası aldığı için mahkûmiyetinin ilk günlerinde hapishanede yapılan bir inşaata kum taşır, sonra lağım boşaltma, kireç taşıma, at ahır temizleme gibi işlerde çalıştırılır. Zamanla burada bulduğu tanıdıklar vasıtasıyla imtiyazlar edinir ve rahat günler geçirir. Dostlarının aracılığıyla neyini geri alır. Gardiyanlarla dost olur, onlara ney üfleyerek saygılarını kazanır. Ney üflemedeki kabiliyetini bilen gardiyanlar, yirmi yaşlarında çok zengin bir şahıs ile tanışmasına vesile olurlar. Bu genç, Tantalı emlak zengini İbrahim Bey isminde çok zengin bir zatın oğludur. Onun sayesinde imkânları daha da artar³³¹.

³²⁹ a. g. y. , nr. 2608, 23 Aralık 1946.

³³⁰ a. g. y. , nr. 2604, 24 Aralık 1946.

³³¹ a. g. y. , nr. 2606, 26 Aralık 1946.

Bir ayın sonunda temyiz mahkemesine çıkarılır. Davaya İngiliz bir hakim bakmaktadır. Hakimin söylediklerini anlamamış gibi yaparak kendisine bir tercüman bulunmasını sağlar. Savunmasında, önceki mahkemede haksızlığa uğradığı izlenimini vermeye çalışır. Tercümandan daha önce haksızlığa uğradığı için çeviriyi eksiksiz yapmasını rica eder. Bunun üzerine hakim ne söylediğini sorduğunda, tercüman durumu izah edince İngiliz hakim daha adil bir mahkeme olacağı sözünü verir. Türk olduğunu, daha önce Arapçayı bilmediği için kendisini ifade edemeyerek hapse girdiğini, İstanbul'da siyasî zan altında kaldığı için Mısır'a kaçtığını söyler. Kendisini İngiltere Devleti'nin himayesine sığınmış bir gurbetçi olarak tanıtır. Üzüntü ve vatan hasretiyle ara sıra içtiğini, o gece de arkadaşlarıyla beraberken çok içtiği ya da çok içirildiği için ne olduğunu hatırlamadığını söyler. Bir anda kendini karakolda bulduğunu ve o sarhoşlukla ne dediğini bilmediğini ifade eder. Bu arada kendisi Arapça, daha önceki hâkim de Türkçe bilmediği için zorla kelimesinin yanlış anlaşıldığını, bu parayı ödemenin kendisine zor geleceğini söylemeye çalıştığını belirtir. Yanlış anlaşılma nedeniyle söylediklerinin hakaret olarak algılandığını söyler³³². Bu savunması üzerine serbest bırakılır³³³.

Hapisten çıktıktan sonra Kafe Şişe'ye gider, niyeti dostlarını görüp hapse girdiğini öğrenip öğrenmediklerini anlamaktır. Ağzını aradığı Kafe Şişe sahibi Sürenyan, onun bilindik gezmelerinden birine gittiğini zannetmiştir, bunu öğrenince itibarının zedelenmemesine sevinir. Bu arada Şair Eşref'in kendisini aradığını öğrenir³³⁴. Onu aramaya çıkacağı sırada Şair Eşref kapıda görünür. Sevinçle Eşref'in elini öper, bir masaya oturup içmeye başlarlar, hasret giderir ve ülkenin durumu üzerine konuşurlar.

Şair Eşref, Mısır'a firar ettikten sonraki iki ay Neyzen Tevfik'in misafiri olur. Bu günlerde her sabah bir kadeh içer, ardından Neyzen Tevfik'e ney üfletir. Ney taksiminden sonra evden ayrılıp bütün gününü meyhanelerde yalnız gezerek geçirir.

³³² a. g. y. , nr. 2607, 27 Aralık 1946.

³³³ a. g. y. , nr. 2609, 29 Aralık 1946.

³³⁴ "Şair Eşref 17 Ağustos 1904'te Mısır'a kaçar. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar burada kalır; 1905 ve 1906 yıllarında kısa süreli olarak Jön Türklerin merkezi olan İsviçre, Fransa ve Kıbrıs'ta da bulunur." Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 73.

Bazen gittiği meyhanelere “Hafız ben Tanaş’tayım” şeklinde notlar bırakarak daha sonra oraya gelirse Neyzen Tevfik’in kendisini bulmasını ve kendisine ney üflemesini ister³³⁵. Bu günlerde Neyzen Tevfik, Eşref’in sevgisi ve beğenisiyle özgüvenini tazeler.

Bir sabah Neyzen Tevfik, Eşref’in mahmurluğunu dağıtmak için ney üfledikten sonra onun için şu kıtayı söyler³³⁶:

*Her makâm-ı âlem-i lâhuta aks-endâz olup
Sanki imdâda gelen Tevfik’e Cebrâîl’dir
Canlanır herkes o taksîm eylese mahşer gibi
Nâyı gûyâ Hâfız’ın³³⁷ bir sûr-ı İsrâfîl’dir.*

Şair Eşref iki ay Neyzen Tevfik’in misafiri olduktan sonra Mısır’da bulunduğunu haber alan Türklerle daha sık ve rahat buluşabilmek için Mehmet Ali Caddesi’nde bir oda bularak yerleşir. II. Meşrutiyet’in ilanına kadar da bu odada ikamet eder. Eşref ile Neyzen Tevfik hemen her gün görüşürler. Eşref’in Mısır’da bulunduğu duyulunca Kahire’deki Türkler onu yalnız bırakmazlar. Eşref’in bu günlerdeki bütün konuşmalarında vatan aşkı ve hasreti sezilir. İstibdada düşman kesilmiştir, duyduğu kını zaman zaman bir kıta halinde söyleyiverir.

Neyzen Tevfik, ney üflediği bir toplantıda Mısır’ın zenginlerinden Yahya İlmî Bey ile tanışır. Yahya Bey, asil bir soydan gelen ve muhteşem bir serveti idare eden genç biridir. Neyzen Tevfik, uzun süre Yahya Bey’in Kahire’deki sarayında misafir olur. Yahya Bey, Neyzen Tevfik’i ailesinin bir ferdi gibi görür ve kollar. Sarayında ona bir oda hazırlatır, onun için düzinelerce takım elbise diktirir. Sık sık maddî yardımda bulunarak onun kendi imkanlarından faydalanmasını sağlar. Her gittiği ortamda onu el üstünde tutar. Neyzen Tevfik, kısa süre içerisinde Yahya Bey’in aristokrat hayatına

³³⁵ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2610, 30 Aralık 1946.

³³⁶ a. g. y. , nr. 2611, 31 Aralık 1946.

Bu kıta daha sonra *Eşref* gazetesinin üçüncü sayısında yayımlanır. Şair Eşref, bu şiirden önce yazdığı açıklamada Mısır’da Neyzen Tevfik ile görüştüklerini ve bu kıtayı Mısır’da söylediğini belirtir.

Eşref gazetesi, nr. 3, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909) .

³³⁷ “Şair Eşref ve birçok arkadaşlar, evvelce sarık sardığımdan kinaye olarak bana <Hafız> diye hitap ederlerdi.” Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2610, 30 Aralık 1946.

uyum sağlar. Onun sarayında yaşadığı günlerde Mısır'ın edebiyat ve musiki sanatlarıyla ilgilenen şahsiyetlerinin yanında sporcularıyla da tanışma fırsatı bulur. Gördüğü bu kadar ilgiye ney üfleyerek teşekkür eder. Gittikleri yerlerde o övgüler aldıkça Yahya Bey'e de iftihar vesilesi olur. Bir kavga esnasında Yahya Bey'i büyük bir sıkıntıdan kurtararak onun gözündeki kıymetini daha da artırır³³⁸.

Neyzen Tefik uzun süre Yahya Bey'in sarayında konuk edildikten sonra arkadaşının tatil için Mısır'dan ayrılması üzerine eski hayatına dönmek için İskenderiye'ye gider. Burada, o dönemde Mısır'da çok meşhur olan sahne ve güzellik yıldızı Lübnanlı Feride ile karşılaşır. Onu ilk kez Kahire'de Öjeni adlı bir kadının kabaresinde tanımıştır³³⁹. Eldorado adlı bir barda sahne almak için Mısır'a gelen bu kıza âşık olur. Feride de ona ilgi duyar. Ancak bu aşk ikisini de hayatlarını doğru dürüst devam ettiremeyecekleri kadar perişan eder. Sonunda dostlarının getirdiği Arap bacının yaptığı büyü sayesinde bu durumdan kurtulurlar. Birkaç ay süren bu aşk, Feride'nin Lübnan'a dönmesinin ardından bir müddet daha Neyzen Tefik'i etkisi altına aldıktan sonra küllenir³⁴⁰.

Neyzen Tefik, Feride gittikten sonra iki ay İskenderiye'de ne yaptığını bilmeden dolaşır. Yahya Bey'in aldığı şık takım elbiseyi çıkarıp bir keten elbise giyerek aristokrat kimliğini bırakıp özüne döner. İskenderiye'nin kenar mahallelerindeki meyhaneleri ve esrar tekkelerini dolaşır, buralarda karşılaştığı dostlarıyla hasret giderir. Bir süre sonra insanlarla bir arada olmaya dayanamadığını fark ederek İskenderiye'de eski kalelerden birinin burcundaki bir mağaraya çekilir. Bu burcun bekçisi altmış yetmiş yaşlarında Tahir adlı bir Türk'tür. Neyzen Tefik, biraz para karşılığında mağarada kalmak için Tahir Efendi'den müsaade alır. Burayı insanlardan uzak, deniz kenarında ve şehri tepeden gören sakin bir yer olduğu için seçmiştir. Mağarada uyumak için fakirlerin cenazelerinin sarıldığı hasırlardan iki tane alır. Birisini döşek birisini yorgan olarak kullanır. İlk gecesini şöyle anlatır³⁴¹:

³³⁸ a. g. y. , nr. 2612-2620, 1-9 Ocak 1947.

³³⁹ a. g. y. , nr. 2628, 17 Ocak 1947.

³⁴⁰ a. g. y. , nr. 2629-2647, 18 Ocak 1947-5 Şubat 1947.

³⁴¹ a. g. y. , nr. 2622, 11 Şubat 1947.

Daha ilk gece, elbiselerimle cenaze hasırının üstüne uzandığım dakikadan itibaren hakikaten kalbimi dinlendirmiş gibi bütün maddî ve manevî yorgunluklardan silkinmiş ve hayalimde başucuma gelen sual melaikesine, su katılmamış bir zahit tevekkülü ile başımdan geçenlerin hesabını vererek bir mahiyetini anlayamayacağım esrar âlemine burnumu sokmayacağıma söz vermiştim.

İskenderiye surlarında yer alan burçtaki kovukta haftalarca düşünceleriyle baş başa kalır. Burcun bekçisi Tahir Efendi'ye ney üfler, balık avlar ve kendine gelmeye çalışır. Burada bir süre insanlardan uzak kalıp düşündükten sonra Kahire'ye döner. Yeni tanıştığı eğlence düşkünü dostlarıyla meyhaneleri ve esrar tekkelerini dolaşır. Bodos adlı bir meyhanede Şair Eşref'in kendisini aradığını öğrenir. Ertesi gün onun yanına giderek hasret giderir, Eşref haber vermeden gittiği için kızmıştır. İki ay kadar İskenderiye'de kaldığı için ziyaretlerini aksattığını söyleyerek kendisini affettirir³⁴². Eşref'in kendisini merak edip aratmasını sevildiğinin işareti olarak görür ve memnun olur. Feride ile yaşadığı sarsıcı aşkın sonrasında doğan boşluğu dostlarının sevgisiyle doldurmaya çalışır.

Prenses Nazlı³⁴³, yardımcısı Cezayirli Tevfik Bey'e Neyzen Tevfik'i aratmaktadır. İki ay süren bu arayış onların bir meyhanede karşılaşmaları üzerine son bulur. Neyzen Tevfik, Prenses Nazlı'nın daveti üzerine onun Abidin Kasrı'nın yanındaki zarif sarayında Prenses'e ve Sait Halim Paşa'ya ney üfler. Prenses ney taksimini çok beğenir ve ona ziyaretinin sonunda bir zarf hediye eder³⁴⁴.

Mısır'da yaşayan Türkler, Osmanlı Devleti'nin durumunu endişeyle izlemektedir. Abdülhamit ülkeyi koyu bir baskı rejimi ile yönetmektedir. Bu tutumu hem ülkede yaşayan halkı hem de bu baskıya dayanamayarak başka ülkelerde yaşamak zorunda kalan Türk vatandaşlarını endişelendirir. 1900'lü yılların başında Osmanlı Devleti üzerinde Almanya, İngiltere ve Rusya'nın baskısının daha yoğun hissedildiği günlerde³⁴⁵ Kahire'deki ileri gelen Türk aydınları bir ziyafet vesilesiyle toplanırlar.

³⁴² a. g. y. , nr. 2625-2626, 14 Ocak-15 Şubat 1947.

³⁴³ Mustafa Fazıl Paşa'nın kızıdır.

³⁴⁴ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2659-2668, 17-26 Şubat 1947.

³⁴⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 8, s. 161-182.

Ziyafeti *Peyâm-ı Sabah* gazetesi yazarı Ali Kemal düzenler. Neyzen Tevfik, İsmail Paşa'nın kızı Prenses Nimet'in³⁴⁶ işlerine baktığını bildiği Ali Kemal'den pek hoşlanmaz³⁴⁷. Ancak Mısır'da bulunan ve ülkesini düşünen bütün aydın Türklerin katıldığı bu toplantıyı da kaçırmak istemez. Davetliler arasında Lütfi Fikri, Ahmet Saib, Hüseyin Siret, Bahriyeli Rıza, Mahir Sait, İsmail Hakkı ve Ethem Ruhi Beyler, Mısır'ın yüksek zümreye mensup şahısları ve hürriyet yanlısı Türk gençleri vardır. Neyzen Tevfik, bu toplantıda konuşulanların etkisiyle Abdülhamit'in ağzından bir şiir yazar³⁴⁸.

Toplantıda istibdattan, Abdülhamit ve ona yakın olan şahısların menfî davranışlarından bahsedilir. Neyzen Tevfik, o günden sonra toplantının tesiriyle her gittiği yerde istibdadın ve Abdülhamit'in aleyhinde konuşur. Bir sabah İstanbul Kıraathanesi'nde etrafına topladığı Türk ve Ermeni gençlerine Abdülhamit'in ağzından yazdığı şiiri yüksek sesle okur. Şiirini okuduğu sırada Baklavacı Hasan Murat isminde Mısırlı Tatar hafiye padişahın aleyhinde konuştukları için tepki gösterir. Ancak kahvedeki gençler üzerine yürüyünce kaçarak dinlediklerini zaptiyelere şikâyet etmeye gider. Daha sonra Neyzen Tevfik, duvarda asılı duran Abdülhamit portresinin ağzına bir sigara yapıştırır³⁴⁹. Hafiye kıraathaneden çıktıktan bir süre sonra zaptiyeler, kaçmasına fırsat bile bırakmadan Neyzen Tevfik'i tutuklar³⁵⁰. Tutuklanmasının ardından kahvehanedeki gençlerin karakola yürümesi üzerine komiser onu bir daha uluorta bu tarz şiirler okumaması yönünde uyararak serbest bırakır. Daha sonraki günlerde bu şiir Mısır'da bir gazetede çıkar³⁵¹. Bu nedenle Neyzen Tevfik idam cezasına mahkûm

³⁴⁶ Mısır Kralı Fuat'ın kız kardeşi.

³⁴⁷ "Eşref, Ali Kemal'den borç istediğini belirten bir mektubu Neyzen Tevfik ile gönderir, ondan mektubu ulaştırdıktan sonra verilecek parayı getirmesini ister. Ali Kemal, mektubu okur ve parayı sonra göndereceğini söyleyip Neyzen Tevfik'i gönderir. Eşref'in yanına döndükten kısa süre sonra Ali Kemal'in bir adamı parayı getirir. Neyzen Tevfik, bu duruma çok içerler ve kendisine güvenmediği için Ali Kemal'den hoşlanmaz." Kutbay, "*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*", nr. 2673, 3 Mart 1947.

³⁴⁸ a. g. y. , nr. 2673, 3 Mart 1947.

"Abdülhamit'in Ağzından Bir Nutk-ı Hümayun" adlı şiirini R. 1321 (1905) yılında Kahire'de yazmıştır. Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 15.

³⁴⁹ Yücebaşı, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 70.

³⁵⁰ Kutbay, "*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*", nr. 2674, 4 Mart 1947.

³⁵¹ Şefik Kolaylı, bu şiirin Eşref'in Mısır'da yayınladığı *Deccal* gazetesinde yer aldığını söyler. Hatta *İkdam* gazetesinde de yayımlandığını ifade eder. Ancak, yayımlanma tarihine ilişkin bilgi vermez. Şefik Kolaylı, "*Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Firarı*", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 609, 31 Ocak 1966. Ancak, Eşref'in böyle bir gazetesi yoktur. Şefik Kolaylı, bu şiirin çıktığını ifade ettiği gazeteyi Eşref'in 13 Aralık 1904'te Mısır'da yayımladığı ilk kitabı *Deccal* ile karıştırmış olabilir.

edilir³⁵². Bu olay Neyzen Tefvik'e Abdülhamit'in iradesinin ne kadar geniş olduğunu bir kez daha hatırlatır ve kendisine çekidüzen vermeye karar verir³⁵³.

Tutuklanma olayından sonra Yahya Bey'e sığınır, onunla eğlence âlemlerine döner. Ancak bir toplantıda Yahya Bey'i zor durumda bıraktığı için araları açılır, onun sarayından ayrılarak Yeğen İsmail Paşa'nın oğlu Hamit Yeğen ile vakit geçirmeye başlar. Morfinman olduğunu söylediği bu genç ile Özbekiye'nin esrar tekkelerini ve meyhanelerini günlerce gezerler. Bir süre sefahat âlemlerinde gezdikten sonra İsmail Yeğen'in Hilvan'daki sarayında misafir edilir. Ancak Hamit Yeğen'in kaprislerine, sınırsız isteklerine ve morfin bağımlılığına katlanamayarak bir gece yarısı haber vermeden sarayı terk eder.

İsmail Yeğen'in sarayından ayrıldığı gece, Kafe Şişe civarında hacca gitmek üzere Buhara, Türkiye ve Türkistan'dan gelen hacıların toplandığını görür. O yıllarda hac yolları pek güvenli değildir. Suriye, Irak ve Hicaz bölgelerinde sık sık isyanlar çıktığı için Osmanlı Devleti bu bölgenin güvenliğini sağlamakta sıkıntı çekmektedir³⁵⁴. Neyzen Tefvik, Hicaz valisi ve kumandanı Müşir Ahmed Ratip Paşa³⁵⁵ ile Mekke Şerifi Avnürrefik Paşa'nın³⁵⁶ ortaklık yaparak Mekke ve Medine yolunu haramilere bıraktıklarını söyler. Bu nedenle hacca gidenlerin çoğu saldırıya uğrayarak hayatını kaybetmektedir. Bu olaylardan haberdar olduğu için hacı kafilesine bir konuşma yaparak bir süre Mısır'da kaldıktan sonra evlerine hacca gitmiş gibi dönmelerini tavsiye eder. Onlardan ayrıldıktan sonra dostlarını görmek ve biraz içmek için Kafe Şişe'ye girer. Burada kendi aralarında konuşan bir grup gençten Hıdiv'in de Hicaz'a gittiğini öğrenir. Aydın ve yüksek rütbeli bir şahsın bu karışık dönemde Hicaz'a gitmesine anlam veremez. Bu konu üzerine ileri geri konuşmaya başlar. Neyzen Tefvik'in bu rahatlığını gören yanındaki gazetecilerden biri ona bu durumla ilgili bir şeyler

³⁵² Yücebaş, *Neyzen Tefvik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 366.

³⁵³ Kutbay, "Neyzen Tefvik Hayatını Anlatıyor", nr. 2765, 5 Mart 1947.

³⁵⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 8, s. 176.

³⁵⁵ 1895-1908 yılları arasında görev yapmış Hicaz valisi.

Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 32.

³⁵⁶ 1882-1905 yılları arasında görev yapmış Mekke Şerifi.

a. g. e. , s. 43.

yazmasını rica eder. Neyzen Tevfik'in hıdiv hakkında iyi veya kötü bir kanaati yoktur. Ancak Eşref onun için:

Yine ikbâl-i istikbâl için bir nev heves bulduk

Hıdiv'i biz Mısır'da dîvsuret bir teres bulduk.

şeklinde bir beyit söylemiştir. Neyzen Tevfik de Eşref'in bu beyitinin etkisinde kalır. Genç gazeteci ona yazdıkları karşılığında on lira vereceğini söyleyince para için not defterine şöyle yazar:

Efendina hacı olmağa gitmiş,

Belki günahsız dönebilir ama

Yüz karasının zemzemle

Temizleneceğine kani değilim.

Gazetecinin kıtanın altına imzasını atmasını istemesi üzerine, kıtayı yazdıktan sonra imza atmayı tehlikeli bulmayarak parasını alınca imzasını da atar. Bu para, yazdığı bir şiirden kazandığı en yüksek ücrettir. Ertesi gün, gazeteciye verdiği kıta bir gazetenin en gözle görünür yerinde uzun bir yazı ile çıkar, yazının başında da “Türk Münevverleri Efendinayı Nasıl Görüyor?” şeklinde kocaman puntolu bir başlık vardır. Bir sarhoşluk anında on lira için yazdığı kıta, Mısır'daki bütün Türk aydınlarına mal edilmiştir. Bu davranışı Mısır'ın yüksek zümresi arasındaki itibarını zedeler³⁵⁷. Aynı zamanda yakalanıp hapse atılma tehlikesini doğurur.

O gün saray haysiyet divanınca hakkında tatbikat yapılmasına karar verildiğini öğrenir. Artık Prens Mehmet Ali'nin ve Prenses Nazlı'nın saraylarına gidemeyecektir. Hatta Kahire'de kalması bile sorun teşkil etmektedir. Parası yoktur, Eşref'i her zaman oturduğu meyhanede dert yanmak ve akıl almak için arar, ancak bulamaz. Yakınlarda Kaygusuz Sultan Tekkesi³⁵⁸ olarak anılan bir Bektaşî Tekkesi olduğunu hatırlar. Oraya

³⁵⁷ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2687, 17 Mart 1947.

³⁵⁸ “Kaygusuz Abdal'ın ölüm tarihi ve mezarının yeri hakkında iki rivayet vardır. Bunlardan birincisine göre Kaygusuz Mısır'da ölmüştür ve mezarı Kahire'deki Mukattam Dağı'nda bir mağaradadır. On yedinci

gidip bir süre gözden kaybolmaya, maddî ve manevî kaygılarından kurtulmaya karar verir. Mısır'ın kuzeyinde Kahire'den iki saat uzaklıkta bulunan tekkeye, Bektaşî kurallarına uygun olarak kerahet vaktini geçirmeden akşam ile yatsı arası ulaşır. Şeyh Arnavut Lütfî Baba onu muhabbetle karşılar. Meydana kurulan somatlardan³⁵⁹ birinde kendisine yer verilir. Ney üfleyişiyle şeyhi çok etkiler, onun takdirini kazanır. O gecedan itibaren şeyhin müsaade ettiği kadar kalmak şartıyla tekkeye yerleşir. Gündüzleri, şehirden ziyarete gelenlerden birinin kendisini tanımasından ve ihbar etmesinden korktuğu için tekkede kalmaz. Tanındığı takdirde hem hapse girecek hem de şeyhin yanındaki itibarı sarsılacaktır. Her sabah erkenden tekkeden ayrılır, dağ bayır gezer, akşam gün batarken tekkeye döner. Tekkede yarı resmi olduğundan sabah çıkarken yiyecek isteyemez, bu nedenle oruç tutmak zorunda kalır. Yiyecek istediğinde nereye gittiği merak edilecektir. Şüphe çekmekten ve hesap vermektense oruç tutmayı tercih eder³⁶⁰.

Bu gezmelerinden birinde açlık yüzünden yorgun düştüğü bir anda ağzında ekmek olan bir köpek ile karşılaşır. Köpeği yanına çağırır, yaklaşınca üzerine atlayıp ekmeğini alır. Bu sırada, içinde bulunduğu bu durumdan utanması gerektiğini söyleyen vicdanının sesine kulak asmaksızın ekmeği yer ve kalan kısmını da köpeğe verir. Ekmeğin bir kısmını köpekle paylaşması yeni bir dostluğun başlangıcı olur. Köpeğe “Çakaralmaz” ismini verir. Akşam tekkeye gittiğinde yaşadığı olayı şeyhe anlatır. Şeyh, Çakaralmaz'ı da tekkeye kabul eder ve mutfakta gözetilmesi emrini verir³⁶¹.

Bir süre sonra, şehre gidip gelen tekke mensuplarından sezdirmeden soruşturduğu kadarıyla aranmadığını öğrenir. Böylece gizlenmesine gerek kalmaz. Tekkede keyfince yaşar, ney üfler ve Çakaralmaz'ı terbiye etmeye çalışır. Köpek kısa zamanda emirleri yerine getirmeyi öğrenir, tekkedekilere de kendisini sevdirebilir. Muharrem ayında tekkede fakirlere aşure dağıtılır. Neyzen Tevfik, bu dağıtımı izlerken

yüzyılın ikinci yarısının başlarında bu mağara çevresinde bir tekke yapılır ve bu tekke ilerleyen dönemlerde Bektaşîlerin eline geçer. Tekkeye halk Kaygusuz Sultan'ın mezarı çevresinde kurulduğu için Kaygusuz Sultan Tekkesi adını verir.”

Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 88.

³⁵⁹ Somat: Bektaşîler ve Mevlevîler tarafından kullanılan, bez veya meşinden yapılmış sofra.

Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 578.

³⁶⁰ Kutbay, “*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*”, nr. 2688, 18 Mart 1947.

³⁶¹ a. g. y. , nr. 2690, 20 Mart 1947.

on altı on yedi yaşlarında bir kızı rahatsız eder³⁶². Bu durumu tekkedekilerden biri görür ve şeyhe iletir, tam tekkenin arka kapısından kaçacağı sırada şeyh tarafından çağrılır. Şeyh “mutfakta kalıbının çalı süpürgesiyle temizlenmesi”³⁶³emrini verir. Bu emri özgürlüğünün kısıtlanması olarak algılar ve darılır. Muharrem ayı geldiğinden beri tekkede rakı da içilmemektedir. Özgürlüğünün kısıtlanması ve rakının yokluğu ruhunu bunaltır. Şeyhin yanından çıkarken tekkeden ayrılmaya karar verir. Kimsenin yanına gidip sığınmak istemez, kendi başının çaresine bakmak fikrindedir. Bahçede nereye gideceğini düşünürken oralarda çiftçilik yapan bir Arap gelir ve köpeği kendisine satmasını ister. Köpeğe çok emek verdiğini, satmak istemediğini söyleyerek alacağı parayı arttırır³⁶⁴. Sıkı bir pazarlığın sonunda köpeği on liraya satar.

Yemekten sonra şeyhin yanına giderek sabahki hadise için özür diler. Kahire’den arkadaşlarının çağırdığını, onları görmeye gideceğini, muharrem ayından sonra uğrayıp elini öpeceğini söyler. Şeyh, muharrem ayında tekkede rakı içilmediği için ayrılmak istediğini düşünerek müsaade eder. Tekkedekilerle vedalaşarak ayrılır. Kahire yoluna koyulduğu sırada peşinden Çakaralmaz’ın geldiğini görür. Köpek, yeni sahibinden kaçmıştır. Onu da yanına alarak yola devam eder³⁶⁵. İlerleyen zamanlarda Çakaralmaz’ı dört kez daha satar, köpek her satılışında bir şekilde kurtulup geri gelir. Kahire’de birkaç ay Çakaralmaz ile zor günler geçirirler. Parası ve kalacak yeri olmadığı için Özbekiye’de bir barda uyumak zorunda kalır. Kimselerle görüşmez, tanıdığı herkesten kaçır. Artık Mısır’dan bıkmıştır, sevdiklerinden uzak kaldığı için üzülür. Çok sinirli ve gergin olduğu bu dönemde önüne gelen herkesle kavga eder. Yaşadığı sıkıntıların tesiriyle “*Hazreti Peygambere İştikanâme*”³⁶⁶ adlı şiirini yazar.

³⁶² a. g. y. , nr. 2691, 21 Mart 1947.

³⁶³ Kalbini kirlettiği için bu ceza verilir. Bu temsili törenle kalbini temiz tutması gerektiği hatırlatılır.

a. g. y. , nr. 2692, 22 Mart 1947.

³⁶⁴ a. g. y. , nr. 2692, 22 Mart 1947.

³⁶⁵ a. g. y. , nr. 2693, 23 Mart 1947.

³⁶⁶ Bu şiir *Azâb-ı Mukaddes*’te “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinde bir beyit eksik olarak yer almaktadır. Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 229.

Bu günlerde, Ferik Ahmed Celâleddin Paşa'nın³⁶⁷ İstanbul'dan kaçan kişilerden himayesine sığınanlara sınırsız ve hesapsız yardım ettiğini duyar, fakat kendisiyle tanışma fırsatı bulamamıştır³⁶⁸. Ahmed Celâleddin Paşa, Sultan Abdülhamit'in güvendiği kimselerdendir. İlk olarak Mizancı Murat Bey'i ülkeye davet etmek için Avrupa'ya gönderilir ve bu görevi başarıyla tamamlar. Daha sonra Damad Mahmut Paşa'yı ülkeye dönmeye ikna etme görevini üstlenir ancak başarısız olur. Bu iki seyahat sırasında Jön Türklerin çalışmalarının ülkenin yararına olduğu sonucuna varır. Abdülhamit'in yaptığı zulmü ve kendisi vesilesiyle verilen sözlerin tutulmadığını görünce muhalefet cephesine geçer. Abdülhamit'in serhafiyesinin 1904 yılında Mısır'a geçerek muhalefet saflarında yer alması Jön Türkleri çok etkiler. Ahmed Celâleddin Paşa, Mısır'a yerleştikten sonra kendisini Jön Türklerin hamisi kabul eder. Bu nedenle servetini ve eşi Prenses İsmet Hanım'dan kalan mirasını II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesini sağlamak için harcar. Jön Türklerden yardım talebinde bulunan kimseleri geri çevirmez. Onları korur, Abdülhamit karşıtı kitapların ve gazetelerin yayımlanması için maddî yardımda bulunur. Böylece az zamanda pek çok taraftarı olur. Abdullah Cevdet'e³⁶⁹ Cenevre'de İctihad Matbaası'nı kurması için maddî destek sağlar. Sonradan bu matbaa Kahire'ye nakledilir³⁷⁰. Neyzen Tevfik, çok sıkıntıda olduğu bir anda Giritli Hüseyin Kamil Bey ile karşılaşır. Onu ilk defa İzmir Mevlevihanesi'nde semazen olarak tanımıştır, ancak bir daha görüşemezler. Birkaç dil bilen Hüseyin Kamil Bey, Ahmed Celâleddin Paşa'nın maiyetinde muhafız olarak Avrupa'yı dolaştığını, dört beş aydır da Mısır'da bulunduğunu söyler. İstanbul'dan kaçanların paşadan yardım istemeye geldiklerini belirtir ve uğramasını önerir. Neyzen Tevfik, ilk fırsatta gideceğini söylemesine rağmen bir türlü gidemez. Sonunda bir mektup yazıp “*Hazreti Peygambere*

³⁶⁷ Neyzen Tevfik, Paşa'nın adını Mahmut Celalettin Paşa olarak zikreder.

Kutbay, “*Neyzen Tefik Hayatını Anlatıyor*”, nr. 2696, 26 Mart 1947.

Ancak, bahsettiği olaylara göre bu şahsın Ahmet Celâleddin Paşa olduğu açıktır.

³⁶⁸ a. g. y. , nr. 2696, 26 Mart 1947.

³⁶⁹ “Abdullah Cevdet 1905 Eylülünde Mısır'a gelir. *İctihad* dergisinin Mısır'daki ilk sayısı 1905 Aralığında yayınlanır. Bu sırada Osmanlı yönetimi Salih Münir Paşa'nın uzun süredir yaptığı başvuruları göz önüne alarak Abdullah Cevdet'i yargılar, müebbet hapse ve kalebentliğe mahkûm eder. Aynı günlerde Abdullah Cevdet, Kahire'de siyasal muhalifliğinin en düzenli dönemini yaşamaktadır. Mısır yönetimindeki özellikten dolayı bu kadar rahattır. Bu dönemde imparatorluk Mısır'daki yayın faaliyetine müdahale edememektedir.” Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1981, s. 54-55.

³⁷⁰ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000, s. 75, 227-235, 266.

İştikanâme” adlı şiirini de ekleyerek Paşa’ya gönderir. Ertesi gün Paşa’nın bir adamı tarafından huzura çıkmak üzere götürülür³⁷¹. Mektubu gönderdikten sonra davranışını çok laubali bularak pişman olmuştur. Bu nedenle Paşa’nın karşısına çıktığında özür diler. Paşa, feryadını samimi bulduğu için ona yardım eder³⁷².

Boş dolaştığı günlerden birinde İstanbul Kıraathanesi’nde, Manisalı İzzî Dede ile kahve işlettiği günlerde tanıştığı Osman Sıtkı ile karşılaşır. Osman Sıtkı’nın evine gidip içki sofrası kurarlar. Sohbet sırasında Türkiye’ye dönene kadar Osman Sıtkı’nın evinde kalmaya karar verir. Geçimlerini sağlamak için evde kumar oynatırlar. Ayrıca Ahmet Arabî Paşa’da isyan arkadaşının oğlu olduğu için Osman Sıtkı’yı destekler³⁷³.

5. II. MEŞRUTİYET’İN İLANI VE İSTANBUL’A DÖNÜŞÜ

Neyzen Tevfik’in Osman Sıtkı’nın evinde kaldığı günlerde II. Meşrutiyet ilan edilir³⁷⁴. Haberi alır almaz İstanbul Kıraathanesi’ne gider ve buradaki Türklerle kutlama yapar. Hocası Eşref’i bularak bu mutluluğu onunla da paylaşmak için onun sık gittiği meyhaneleri dolaşır. Onu her zaman gittiği yerlerden birinde içerken bulur. Ancak hocası Neyzen Tevfik’in verdiği habere pek sevinmez³⁷⁵. Eşref, meşrutiyetin ilanında Abdülhamit’in bir çıkarı olduğunu düşünür ve tecrübelerine dayanarak sevinmeyi erken bulur. Ona, olaylar biraz daha yatıştıktan sonra yaşanacakları gözlemlemesini önerir. Ancak, Neyzen Tevfik çok mutludur ve bir an önce ülkesine dönmeyi ister³⁷⁶.

Bütün gece Türklerin gittiği ne kadar bar ve meyhane varsa dolaşarak hürriyeti kutlar. İstanbul Kıraathanesi’nde köpeğini son kez Türk-Arap asıllı Mehmet Şükrü

³⁷¹ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2696, 26 Mart 1947.

³⁷² a. g. y. , nr. 2697, 27 Mart 1947.

³⁷³ a. g. y. , nr. 2699, 29 Mart 1947.

³⁷⁴ “II. Meşrutiyet 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilir.”

Tarık Zafer Tunaya, *Hürriyet’in İlânı İkinci Meşrutiyet’in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 1.

³⁷⁵ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2701, 31 Mart 1947.

³⁷⁶ a. g. y. , nr. 2702, 1 Nisan 1947.

adında birine satar. Ancak Çakaralmaz, birkaç saat sonra yeni sahibinden kaçarak geri gelir³⁷⁷.

Neyzen Tevfik, Kahire’de üç gün üç gece meşrutiyeti kutladıktan sonra 14 Temmuz 1324 (27 Temmuz 1908)³⁷⁸ tarihinde Çakaralmaz ile İskenderiye rıhtımından İsmailiye vapuruna binerek Mısır’dan ayrılır. Ailesi, İzmir’de onu zengin biri olarak beklerken o yanında bir köpek ve bir bavul ile çıkagelir³⁷⁹. Ömer Rıza Doğrul’un babası Mustafa Nafiz Efendi ve ailesi kışın Mısır’da yazın Türkiye’de yaşarlar. Ailece görüştükleri için ülkeye döndüklerinde Neyzen Tevfik’in ailesinin evine uğrar, birkaç gün onlarda misafir olurlar. Neyzen Tevfik, Mısır’da bulunduğu sırada Mustafa Nafiz Efendi boş kalan evlerini ona emanet eder, dönüşte de bir kaç kez babasından Neyzen Tevfik’e para getirir. Mustafa Nafiz Efendi’nin “ Mısır’da girmediği saray kalmadı, İzmir’e zengin dönecek” sözü üzerine ailesi onun Mısır’dan zengin döneceğini umut etmiştir. Ancak onun derbeder dönüşüyle hayal kırıklığına uğrarlar³⁸⁰. Neyzen Tevfik, babasının “Yıllardır Mısır’da ne yaptın?” sorusuna Ezher Medresesi’nde Şeyh Muhammed Abduh’dan ders aldığı cevabını verir. Onu hayal kırıklığına uğratmamak için fazla ayrıntıya girmek istemez, sadece bu derslerden bahseder³⁸¹.

İzmir’de ilk olarak Mevlevihane’yi ziyaret eder. Şeyh Nurettin ve Neyzen Başı Cemal Bey ile görüşür. Çakaralmaz’ı babası evde istemediği için Mevlevihane’ye emanet etmek zorunda kalır. Askerî Kıraathane’ye uğrayarak meşrutiyet sevincini tanıdıklarıyla paylaşmak ister. Burada Mehmet Akif sayesinde tanıdığı Babanzade Naim ile karşılaşır, sohbet eder. Mısır’dan yeni geldiği için parası olmadığını söyleyerek

³⁷⁷ a. g. y. , nr. 2703-2705, 2-4 Nisan 1947.

³⁷⁸ Neyzen Tevfik, Muhittin Kutbay’a anlattığı anılarında Mısır’da yedi yıl kaldığını söyler.

a. g. y. , nr. 2706, 5 Nisan 1947.

Seyit Kemal Karaalioğlu, Alpay Kabacalı ve Hilmi Yücebaş da onun bu sözlerinden yola çıkarak Mısır’da yedi yıl kaldığını ifade ederler.

Karaalioğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, s. 46.

Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik Hayatı- Kişiliği-Şiirleri*, s. 21.

Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 68.

Ancak Neyzen Tevfik aynı yazı dizisinde Mısır’a 13 Şubat 1904 tarihinde gittiğini ve 27 Temmuz 1908 tarihinde Mısır’dan ayrıldığını ifade eder. Buna göre Mısır’da dört yıl, beş ay ve on dört gün kalmıştır.

³⁷⁹ Kutbay, “*Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor*”, nr. 2706, 5 Nisan 1947.

³⁸⁰ a. g. y. , nr. 2707, 6 Nisan 1947.

³⁸¹ a. g. y. , nr. 2706, 5 Nisan 1947.

ondan borç para alır³⁸². Mısır'ın en ünlü şahsiyetlerine ney üfleyip, saraylarda kalıp çokça bahşiş aldığı hâlde gelecek kaygısı taşımadığı için eline geçen bütün paraları sefahat âlemlerinde harcamıştır. Ülkesine döndüğünde ünlü, fakat dostlarından borç alacak kadar fakir bir neyzendir.

22 Ağustos 1908'de Eşref de İskenderiye'den İzmir'e döner³⁸³. İlk günlerinde tanıdıklarıyla konuşarak ülkenin yeni durumunu algılamaya çalışır. Üzülerek anlar ki hürriyetin ilanını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti istismara başlamıştır. Neyzen Tevfik, Eşref ile görüştüğünde onun Mısır'daki sözlerine hak vermekten kendini alamaz. İzmir'de istibdadın son günlerine kadar türlü rezillikler ve fenalıklar yapmış olan idadi hocalarında biri, hürriyetin ardından bir sürü serseriye toplayarak İttihat ve Terakki'nin İzmir'deki elebaşlarında biri kesilmiştir. Bu hocaya benzer pek çok kişi türemeye başlar. Neyzen Tevfik'e göre İttihat ve Terakki'nin ülkede kök salmak için, geçmişi kötü kimselere geniş haklar vermesi kurulacak düzenin çok geçmeden büyük bir gürültü ile yıkılacağına işaretler. Eşref'in hürriyetin ilk günlerinde öngördükleri çıktıkça Neyzen Tevfik'in sevinci yarım kalır. Olayları yerinde görmek ve hasret gidermek için İstanbul'a gitmeye karar verir. Eşref'e beraber gitmeyi teklif eder, ancak Eşref kabul etmez³⁸⁴.

Yaklaşık bir ay kadar İzmir'de kaldıktan sonra 8 Ağustos 1324 (21 Ağustos 1908) tarihinde İstanbul'a döner³⁸⁵. İlk olarak Hacı Mustafa'nın çayhanesine dostlarını görmeye gider. Burada dostları tarafından sevinçle karşılanır. Hacı Mustafa'nın aşırı ilgisi nedeniyle kendisini sürgünden gelen bir hürriyet kahramanı gibi hisseder. Çayhaneye geldikten kısa bir müddet sonra onun dönüşünü haber alarak gelen hocası Akif ile hasret giderirler. Akif, onu sevgiyle karşılar ve evine davet eder. Ancak o geceyi Şark Tiyatrosu'nun müstemilatında dostları ve kardeşi Şefik ile geçirmeyi tercih eder. Mısır'a kaçmadan önceki İstanbul günlerinde peşinde hafiyeler olduğu için görüşemediği dostlarını hürriyet ortamında görmek ona Mısır'da yaşadığı sıkıntıları unutturur. O gece kurulan sofrada İttihatçı Kara Kemal ve Bâb-ı Seraskerî Mektupçusu

³⁸² a. g. y. , nr. 2707, 6 Nisan 1947.

³⁸³ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 85.

³⁸⁴ Kutbay, *"Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor"*, nr. 2708, 7 Nisan 1947.

³⁸⁵ a. g. y. , nr. 2709, 8 Nisan 1947.

Süreyya Bey'in oğlu Ali İhsan Bey de vardır. Sonradan bulundukları yerin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Şehzadebaşı Merkezi olduğunu öğrenir³⁸⁶.

Neyzen Tevfik'in Mısır'dan İstanbul'a dönüşü yıllar sonra *Eşek* gazetesinde şöyle hicvedilir³⁸⁷:

Ona çektirmişti kahr-ı mûsibeti devrân,

Hâfız'ın hita-ı Mısır içre likâsı soldu!

Nâyına ot tıkanıp ötmedi artık düdüğü

Geldi İstanbul'a bîçâre duâgû oldu!

İstanbul'a döndükten sonra Çemberlitaş'ta bir han odasında kalır. Bu odaya "Neyzen Yurdu" der³⁸⁸. Şehirdeki ilk günlerinde İttihatçıların pek çok olumsuz davranışına şahit olur. Yıllar sonra meşrutiyet döneminde gördüklerini istibdat devrinde dahi görmediğini itiraf eder³⁸⁹.

Hüseyin Kâmi'nin³⁹⁰ 1908 yılının ekim ayı içinde sahnelenen "Sabah-ı Hürriyet" adlı tiyatro oyunu oldukça yankı yapar. II. Abdülhamit döneminin baskı rejimini ve jurnalciliği konu edinen bu oyunun³⁹¹ sahnelendiği günlerde tiyatrodaki sık sık tartışmalar yaşanmaktadır. Ferah Tiyatrosu'nda sahne alan bu oyunu izlemeye gittiğinde tiyatronun askerler tarafından kapatıldığını görür. Oyunun yasaklandığını öğrenen heyecanlı

³⁸⁶ Yücebaşı, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 79-82.

³⁸⁷ "Bu kıta Neyzen Tevfik Bey için Eşeğin Eşegi tarafından yazılmıştır."

Eşek gazetesi, nr. 7, 9 Ağustos 1328 (22 Ağustos 1912), s. 3.

"Eşek gazetesinde çıkan mizahî manzumeleri ve hicivleri Hüseyin Kâmi ve A. Rifkî yazmaktadır. Bu kıta muhtemelen onlardan birine aittir."

Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 55.

³⁸⁸ Nurettin Artam, "Kaybettiğimiz Neyzen II", *Ulus* gazetesi, nr. 11348, 31 Ocak 1953.

³⁸⁹ Hasan Bedrettin Ülgen, "İstanbul'un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik", *Hürriyet* gazetesi, nr. 1698, 10 Ocak 1953.

³⁹⁰ "Hüseyin Kâmi, 1878 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ailesinin kökeni Dağıstan'a dayanır. Medrese-i Edebiye'den mezun olur. Bâb-ı Âli'de Matbuat Kaleminde çalışır. Yunan Harbi'nden sonra Mısır'a kaçar. 1912 yılında vefat etmiştir. II. Meşrutiyet devrinde *Sabah-ı Hürriyet* adlı oyunu halkın yoğun ilgisiyle karşılanmıştır. Bu oyunu hem yazmış hem de oyunda rol almıştır."

İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 2, s. 776.

³⁹¹ Muhsin Ertuğrul, *Benden Sonra Tufan Olmasın*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 29.

³⁹¹ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 231.

kalabalık galeyana gelir ve olay büyür. Neyzen Tevfik de tartışmaya girer ve arbede sırasında tutuklanır³⁹². Uzun süren bir mücadelenin ardından oyunun sahnelenmesine izin verilir, Neyzen Tevfik de bir ay sonra serbest bırakılır³⁹³.

II. Meşrutiyet'in ilanının ilk günlerinde Şehzade Zıyâeddin Efendi tarafından Dârü'l Mûsikî-i Osmânî kurulur. Bu özel Türk Musikisi Konservatuvarı 1914'e kadar Koska'da Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin karşısındaki binada hizmet verir. Daha sonra Çemberlitaş'a nakledilir. Okul 1916 yılında Dâr'üt Tâ'lîm-i Mûsikî adını alır. Neyzen Tevfik, bu okulda öğretmen olarak çalışır. Okulun öğretmenleri arasında Edhem Efendi, Sâmi Bey, Aleksan, Ârif Bey, Kirkor, Levon Hanciyan, Kirâmi Efendi, Arap Cemal Bey, Hüsâmeddin Bey ve Hafız Aşir de vardır³⁹⁴. Bu özel konservatuarda çalışması onun ney konusunda kendisini kabul ettirmiş bir uzman olduğunu gösterir.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Şehadebaşı semtinde Direklerarası'nda Yakup'un Çayhanesi'nde Refi Cevat Ulunay ile tanışır. O zamanlar Yakup'un Çayhanesi bir alaturka musiki akademisi gibidir. İstanbul'un tanınmış bestekârları, musikişinasları, namlı hanendeleri, sazandeleri ve musiki meraklıları buraya uğramadan gitmezler. Dükkânın sundurmasında keman, ud, kemençe ve lavtaya kadar her saz bulunur. Buraya gelenler yeteneklerine göre mutlaka bir şeyler çalmak ihtiyacı duyarlar. Neyzen Tevfik de sık sık buraya uğrar ve maharetini gösterir³⁹⁵. Bu yıllarda sanatçılar müziği bir kazanç kapısından çok zevk meselesi olarak algılamış ve başarılı bir müzisyeni dinlemeyi ayrıcalık olarak görmüşlerdir. Ayrıca fonograf ve kovanlar herkeste bulunmadığından müzik severler musiki üstatlarını dinlemek için çalgılı kahvelere giderler. Neyzen Tevfik de bu dönemdeki pek çok müzisyenin sanatını icra ettiği bu kahvelere gidip diğer saz üstatlarının karşısında ney üfleyerek ustalığını ispat eder.

II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde ülkemizde ilk defa Adliye Nazırı Manyasizade Refik Bey'in desteğiyle Kanuni Hacı Arif'in önderliğinde Tepebaşı

³⁹² a. g. e. , s. 231.

³⁹³ Usta, *Tercüme-i Hâlim Neyzen Tevfik*, s. 36.

³⁹⁴ Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 1, s. 210.

³⁹⁵ Refi Cevat Ulunay, "*Neyzen Tevfik*", *Milliyet* gazetesi, nr. 980, 30 Ocak 1953.

Tiyatrosu'nda halk için bir konser düzenlenir. Konserde Tamburî Cemil, Kanunî Hacı Arif, Udî Nevres, Santurî Ethem Bey, Hacı Kerami Efendi, Hafız İsmail, Hüsametdin Bey ve Neyzen Tevfik sahne alır. Konseri çok sayıda İstanbullu izler. Neyzen Tevfik, bu konser sayesinde daha çok tanınır. Daha sonra, Gazeteciler Cemiyeti'nin ilk konserinde de Tepebaşı Tiyatrosu'nda ney üfler³⁹⁶.

12 Temmuz 1910 tarihinde Neyzen Tevfik'in Fethiye Medresesi'nden hocası olan Musa Kazım Efendi şeyhülislam olur³⁹⁷. Musa Kazım Efendi, bu günlerde Neyzen Tevfik'i Talât Paşa ile tanıştırrır. Niyeti Neyzen Tevfik'in istibdat mağduru olmasını öne sürerek ona bir iş verilmesini sağlamaktır. Paşa'ya Neyzen Tevfik'in yaşadıklarını anlatır, onun öğrencisi olduğunu, istibdadın baskısı nedeniyle Mısır'a kaçtığını ve buradaki faaliyetleri nedeniyle idama mahkûm edildiğini anlatır. Bilgisini ve zekâsını över. Tâlat Paşa, Neyzen Tevfik'e hangi okuldan mezun olduğunu sorunca Neyzen "Zatîâliniz hangi mektepten mezunsanız bende oradan mezunum" der. Paşa da Neyzen gibi ortaokul mezunudur. Musa Kazım Efendi, onun bu sözlerinden dolayı çok utanır³⁹⁸. Ancak, Paşa çok alınmamış olacak ki ilerleyen yıllarda pek çok kez Neyzen Tevfik'e yardım eder. Münir S. Çapanoğlu, Talât Paşa'nın Neyzen Tevfik'i çok sevdiğini ve o kapısına gittiğinde yanına gidip elini sıkarak ona harçlık verdiğini söyler. Neyzen Tevfik ise aldığı parayı en yakın meyhaneye gidene kadar yolda rastladığı dilencilere dağıtır³⁹⁹.

Mazhar Osman, 1904 yılı başında bir tıbbiye öğrencisi iken Güneş Kıraathanesi'nde tanıdığı Neyzen Tevfik'i aynı yıl bir kez de esrar kahvesinde görür. Mazhar Osman, 1914 yılında Haydarpaşa Askerî Hastanesi başhekimisi olur. Neyzen ile bir sonraki görüşmeleri Mazhar Osman'ın başhekimlik günlerine rastlar. Bu günlerde her zaman Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi Hastanesi'ne yatırılan Neyzen Tevfik hastanede yer olmadığı için sarhoş hâlde Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne gönderilir.

³⁹⁶ Refi Cevat Ulunay, "Neyzen Tevfik", *Milliyet* gazetesi, nr. 980, 30 Ocak 1953.

³⁹⁷ Ferhat Koca, *Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin Hayatı ve Fetvaları*, s. 30-31.

³⁹⁸ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Firarı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 608, 30 Ocak 1966.

³⁹⁹ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 115-116.

Burada tedavisi Mazhar Osman tarafından yapılır⁴⁰⁰. Neyzen Tevfik, onun ilgisinden memnun olur.

Türkiye’de 1914’te başlayan Birinci Dünya Savaşı’ndan Cumhuriyet’e kadar geçen sürede, bir Alman Plak Şirketi olan Odeon hariç, yabancı firmaların etkin faaliyet gösteremedikleri bir dönem olur. Zonophone ve Odeon firmasının İstanbul temsilcisi olan Blumenthal Biraderler 1911-1912 yılında Feriköy’de bugün Şetat Han’ın bulunduğu yerde ilk Türk plak fabrikasını kurarlar. Alman patenti ile çalışan bu fabrika Orfeon ve Orfeos Record etiketiyle üretime geçer. Balkan Harbi ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı yılları olmasına karşın büyük bir sanatsal ve ticarî başarı gösteren bu girişim, 1925 yılında fabrikanın Columbia Firması’na satılmasına kadar sürecektir. Blumenthal Biraderler, tüm bu zorluklar içinde; 1916 yılında ölen Tamburî Cemil Bey’in tekrar tekrar baskıları yapılan plaklarının yanı sıra Hafız Osman, Hafız Aşir, Hanende İbrahim Efendi, Hafız Yaşar, Tamburacı Osman Pehlivan, Safinaz Hanım, Karakaş Efendi, Derviş Abdullah Efendi ve Neyzen Tevfik gibi sanatçıların plaklarını yayımlar⁴⁰¹. Neyzen Tevfik, müzik kariyerindeki başarısını bu çalışmayla ispatlamış ve üstatlara sağlanan bu ayrıcalıktan yararlanmıştır. Onun, plakları hazırlanan bu sayılı listeye girmesinde hayranlarının etkisi büyüktür.

Askerliğini, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Ahmet Muhtar Paşa’nın yanında yapar⁴⁰². Mehter Takımı’nın⁴⁰³ kurulmasında Paşa’ya yardımcı olur. Nisfiyesi ile Mehter Takımı’na şef olur. Askerliği boyunca sık sık Ahmet Muhtar Paşa ile tartışır ve kaçıp gider. İstanbul Merkez Komutanı Albay Cevat Bey bu kavgalarda araya girerek onları barıştırır. Yıllar sonra yeniden kurulan Mehter Takımı İstanbul’da büyük ilgi görmüş ve Milli Orkestra gibi algılanmıştır. Başkumandan vekili Enver Paşa Boğaziçi’ndeki yalısında, Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefikimiz olan Alman Hükümeti’nin Romanya’yı istila eden kuvvetlerinin komutanı Mareşal Von Makenzen

⁴⁰⁰ Behmoaras, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına*, s. 69, 81, 179-181.

⁴⁰¹ Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, s. 175-180.

⁴⁰² Burhan Felek, “*Sinema Operatörlüğüm*”, *Milliyet* gazetesi, nr. 11588, 3 Şubat 1980.

⁴⁰³ “Mehter Takımı 1911 yılında Ahmet Muhtar Paşa tarafından “Mehter Hâne-i Hâkaani” adıyla yeniden kurulmaya başlanır. Kuruluş 1914 yılında tamamlanır.”

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 2, s. 42.

Buna göre Neyzen Tevfik’in askerliğini 1911-1914 yılları arasında bir dönemde yaptığını söyleyebiliriz.

şerefine bir ziyafet verir. Ziyafete Mehter Takımı da çağırılır. Neyzen Tevfik'in dinleti esnasındaki performansı Mareşal'in dikkatini çeker. Mareşal Von Makenzen, dinleti sonrasında onun nısfıyesini merakla inceler⁴⁰⁴.

Hakkı Süha Gezgin, Neyzen Tevfik'in askerliğini şöyle anlatır⁴⁰⁵:

Dünya harbinde onu da askere almışlar ve mehter başı yapmışlardı. Kırk elli davul, zurna, klarnet arasında nısfıyesi bir hava fişeği gibi süzülür ve hiç sönmezdi.

Alman İmparatoru II. Wilhelm 1917 yılı ekim ayında üçüncü kez İstanbul'a gelir ve Sultan Reşat'ın misafiri olur. Padişah, Neyzen Tevfik'in Mareşal Von Makenzen'e ney üflediğinde beğenildiğini duymuştur. Bu nedenle II. Wilhelm için düzenlediği toplantıya onun da katılmasını ister. Neyzen Tevfik, Padişah'ın emriyle Emniyet Umum Müdürlüğü Siyasi Büro Şefi Tevfik Hâdi Bey tarafından kuytu bir meyhaneden çıkarılarak Dolmabahçe Sarayı'na getirilir. Huzura çıkarılır ve yaptığı taksimle dinleyenleri mest eder. Saraydan ayrıldıktan sonra, kendisine hediye edilen otuz altını Galata sokaklarında Rumeli'den gelen göçmenlere dağıtır⁴⁰⁶.

Sultan Reşat daha sonraları pek çok kez Neyzen Tevfik'i huzuruna çağırır. Neyzen Tevfik, onun kendisini dinleyişini şöyle anlatır⁴⁰⁷:

Fırsat buldukça beni huzuruna çağırır, Mevlevi olduğu için ney'i çok severdi. Bembeyaz sakalı, gözünde gözlüğü, dizinin üstünde ipek bir mendili, elinde gül dalından yapılmış ağızlığı ile sigarasını içer, beni dinler, gözlerinden akan yaşları da beyaz mendili ile silerdi.

Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı, Birinci Dünya Savaşı başladığı yıllarda Pendik Bakteriyolojihanesi'ni İstanbul'un işgali tehlikesine karşı Eskişehir'e taşır ve buraya Eskişehir Vebâ-i Bakarî Serom Dar'ülistihzarı adı verilir. Yunanlıların Eskişehir'e yaklaşması üzerine bu merkezi önce Ankara'ya nakleder; ancak uygun bir

⁴⁰⁴ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik- Maddiyata Değer Vermezdi", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 612, 3 Şubat 1966.

⁴⁰⁵ Hakkı Süha Gezgin, "Neyzen Tevfik", *Yeni Mecmua*, Sayı: 35, 29 Ocak 1939, s. 5, 20.

⁴⁰⁶ Taha Toros, "Neyzen Tevfik", *Milliyet-Aktüalite*, Sayı: 20, 24 Ocak 1988, s. 12.

⁴⁰⁷ Orhan Menemencioğlu, "Neyzen'in Ölümü", *Bugün* gazetesi, 3 Şubat 1953.

yer bulunamadığından Kırşehir Boztepe mevkiine yerleşilir. Kurum, 1921 yılında Ankara'nın Etlik semtine taşınır ve Ankara Serum Üretim Kurumu adı altında çalışmalara başlar. 1923 yılında Etlik'te bulunan Pendik Bakteriyolojihanesi'nin sivil kadrosu Pendik'e döner. Şefik Bey Ankara'daki kurumda görevine devam eder. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Pendik Bakteriyolojihanesi'ne müdür olarak atanır ve 1939 yılına kadar bu görevde kalır⁴⁰⁸. Neyzen Tevfik, 1917 yılı sonlarına doğru Ankara'ya gider. 1919 yılında Eskişehir'de bulunur. 1923 yılında tekrar Ankara'ya gider ve Etlik semtinde kalır⁴⁰⁹. Her ne kadar bu gezileri can sıkıntısından yaptığını söylese de⁴¹⁰ Şefik Bey'in Ankara'da ve Eskişehir'de bulunmasını fırsat bilerek Millî Mücadele ortamını yerinde görmek ve kardeşini ziyaret etmek için bu gezileri yaptığı kanaatindeyiz.

Yeni Cami'nin arkasında Mısır Çarşısı dirseği içerisinde ahşap barakaların hemen ortasında İsa'nın Kahvesi yer almaktadır. 1919- 1924 yılları arasında açık olan bu kahve çok hareketli bir yerdir. Geceleri kahvehanenin dış salonunda İstanbul'un serserileri uyur. Kahvenin sahibi İsa, Neyzen Tevfik'e derin bir hürmetle bağlıdır. Onun için özel bir şirvan yaptırır. Buraya ondan başka kimse oturamaz. Kahveye gelen müşteriler ona "Neyzen Baba" derler⁴¹¹. Neyzen Tevfik buradaki hayatını şöyle anlatır⁴¹²:

Dostlarım hırsızlar, yankesiciler, esrarkeşlerdi. Yeni Cami'de Arnavut İsa'nın kahvesinde gece işçileri, dızdızcılar, mantarcılar arasında yattığım zamanlar hayatımın en mesut zamanları idi. Orada efsanevî bir hayat sürdürdüm. Bir padişah, bir derebeyi gibi yaşadım. Rakımı, mezemi, esrarımı hep bu adamlar temin ediyorlardı. Çalışıyorlar, çırpıyorlar, bana bakıyorlardı. Ya ben, onlara ne yapıyordum; hiç... Birkaç taksim, işte o kadar. Kahvenin köşesinde, yayvana yakın bir yer yapmışlardı. İşte ben burada yatardım. Bazı geceler, şöyle başımı kaldırıp aşağı baktığım zaman, yerde, malta taşları üzerinde bir yığın insan gözüme çarpardı. Bunlar, yattıkları yerin mevkiine, sınıfına göre on kuruştan yüz paraya kadar, gecelik yatak ücreti verirlerdi. Yüz paralık yer

⁴⁰⁸ Ekrem Kadri Unat, "Öncü Bir İnsanı Daha Yitirdik", Milliyet gazetesi, nr. 10161, 18 Şubat 1976.

⁴⁰⁹ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*.

⁴¹⁰ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 108.

⁴¹¹ Reşat Ekrem Koçu, "İsa'nın Kahvehanesi ve Neyzen Tevfik", *Akşam* gazetesi, nr. 12341, 11 Şubat 1953.

⁴¹² Münir S. Çapanoğlu, "Neyzen Tevfik Beyi Dinlerken", *Yedi Gün* dergisi, Sayı: 27, 13 Eylül 1933.

taşların üstü idi. Bu yalın ayak, yırtık elbiseli insanlardan gördüğüm iyilik ve yardımı hiçbir zaman unutamam. Hala bazen oralara gider, eski dostlarımı arar, konuşurum. Oralarda yattığım zamanlar, ben de bazen işe çıkardım. Hırsızlığa zannetme ha! Midemi ispiro ile ıslattıktan sonra, kafama kuvvet vermek için bir çiftetelli⁴¹³ yapar, sarı kızdan⁴¹⁴ bir iki nefes çeker, yola çıkardım. Doğru sadrazam Talât Paşa'nın⁴¹⁵ kapısına... Kendisine haber yollardım. Dünyalığımı gönderirdi hemen rahmetli.

Neyzen Tevfik, neredeyse 1921 yılı boyunca Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi Hastanesi'nde yatmıştır. Şiirlerinin çoğunu bu dönemde yazar⁴¹⁶. 1914 yılında Tıp Fakültesi Hastanesi'nde yer olmadığı için Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne gönderilir. Burada tedavisini üstlenen Mazhar Osman'ı hekim olarak beğenir ve onu özel doktoru gibi görür, o günden sonra her hastalandığında onun görevli olduğu hastanede tedavi olmaya özen gösterir⁴¹⁷. Bu konudaki ısrarları sebebiyle 1922 yılından itibaren Mazhar Osman'ın başhekimisi olduğu Toptaşı Bimarhanesi ve Zeynep Kâmil Hastanesi'nde tedavi olur. Toptaşı'nda tedavi oluşunu şu kıtasıyla anlatır⁴¹⁸:

*Bir buluttum, yıldırım oldum da düştüm pâyine
Meclis-i cânanda çaktım, Toptaşı'nda gürledim!*

15 Haziran 1927 tarihinde Toptaşı Bimarhanesi Bakırköy'deki Reşadiye kışlalarına taşınır. İstanbul Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi adıyla

⁴¹³ İki sigara kâğıdını birbirine ekleyerek sarılan esrarlı sigara.

⁴¹⁴ Esrar.

⁴¹⁵ "İsa'nın Kahvesi, 1919 yılında açılır ve 1924 yılında kapanır."

Reşat Ekrem Koçu, "İsa'nın Kahvehanesi ve Neyzen Tevfik", *Akşam* gazetesi, nr. 12341, 11 Şubat 1953. Neyzen Tevfik, İsa'nın Kahvesi'nde kaldığı günlerde Talât Paşa'ya gidip ondan para aldığını söyler. Ancak, Talât Paşa 1918 yılında firar etmiştir. Neyzen Tevfik, muhtemelen Paşa'nın siyasî anlamda güçlü olduğu 1918 yılından önceki bir dönemde ilgisine mazhar olmuştur.

"Talât Paşa, 1874 yılında Edirne'de doğmuştur. Düzenli bir eğitim alır. Çok genç yaşta istibdat aleyhine çalışmaya başlar. 1917 yılında sadrazam olur. 30 Ekim 1918'de firar eder. 15 Mart 1921 tarihinde Berlin'de genç bir Ermeni tarafından katledilir." İnal, *Son Sadrazamlar*, c. 4, s. 1933-1972.

⁴¹⁶ *Azâb-ı Mukaddes*'teki şiirlerinin çoğunun altında şiirin yazıldığı yer ve tarih belirtilir. Bu eserinde yer alan yüz kırk dokuz şiirin otuz üçü 1921 yılında yazılmıştır. Bunların hemen hepsini Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde yazmıştı.

⁴¹⁷ Behmoaras, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına*, s. 264-265.

⁴¹⁸ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 238.

Mazhar Osman'ın başhekimliğinde faaliyete geçer⁴¹⁹. Neyzen Tevfik de tedavi için ya da kendi deyimiyle “kalafatlanmak, kızığa çekilmek”⁴²⁰ için buraya gitmeye başlar. 1929 yılında itibaren on dört defa kayıtlı olarak Bakırköy Akıl Hastanesi'ne yatmıştır. Burada alkolizm tedavisi görür⁴²¹. Genellikle kendi istediği zaman eşyasını toplayıp hastaneye gider ve ne zaman ayrılacağına yine kendisi karar verir. Hastaneye çok sık yattığı için bir süre sonra kendisine hastanenin yirmi bir numaralı koğuşunda bir oda ayrılır⁴²². Neyzen Tevfik'in Bakırköy'ü ziyareti neredeyse ömrünün son yıllarına kadar sürer.

Orhan Koloğlu, onun hastane günlerini şöyle yorumlar⁴²³:

Sanat âleminin tanınmış bir sürü kişisi -başta Neyzen Tevfik olmak üzere- zaman zaman Bakırköy'ün misafiri oluyorlardı. Neyzen hastanedeyken rahattı. Neyzen, meyini alsalar bile ney'i ve heyhey'i ile tımarhanede de delilerden bir imparatorluk kuruyor, kendi insanları arasında olduğunu hissederek serbest bırakılınca kadar keyifle yaşıyordu.

Şefik Kolaylı Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Pendik Bakteriyolojihanesi müdürü olur ve 1939 yılına kadar bu görevi sürdürür. Pendik'te bir apartman yaptırır⁴²⁴. Neyzen Tevfik, içmediği günlerde dinlenmek veya hasta olduğu dönemlerde daha iyi şartlarda bakılmak için kardeşinin Pendik'teki evine gider. Şefik Kolaylı'nın evinde kaldığı günlerde onunla sohbet eder, şiir yazar, deniz kenarında ney üfler. Pendik'te fotoğrafçı olan Foto Baki ile dost olur. Pendik'e hemen her gittiğinde Foto Baki ile sabahlara kadar âlem yaparlar. Neyzen Tevfik'in bazı şiirleri Foto Baki'de kalmıştır⁴²⁵.

⁴¹⁹ Muhtar Tevfikoğlu, *Fahri Celâl Göktulga*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993, s. 19.

⁴²⁰ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik- Neyzen'in Firarı”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 609, 31 Ocak 1966.

⁴²¹ Dr. Latif Alpkan, “Müze”, *Popüler Psikiyatri* dergisi, Sayı: 39, Eylül- Ekim 2007.

⁴²² Neyzen Tevfik'in hastanedeki odasının hangi koğuşta olduğu bilgisi net değildir. Kendisi on sekiz numaralı koğuşta odası olduğunu söyler.

Neyzen Tevfik, “*Halkın Kudreti*”, *Vatan* gazetesi, nr. 4207, 30 Ocak 1953.

Onu ziyaret eden Niyazi Ahmet Banoğlu ise odasının yirmi bir numaralı koğuşta olduğunu belirtir.

Niyazi Ahmet Banoğlu, “*Bakırköy Hastanesinde Bir Mülakat Neyzen Tevfik Neler Anlattı*”, *Ulus* gazetesi, 30 Mart 1947.

⁴²³ Orhan Koloğlu, “*Türk Van Gogh'u Fikret Mualla*”, *Milliyet* gazetesi, nr. 7480, 20 Eylül 1968.

⁴²⁴ “Şefik Kolaylı” apartmanı hala ayakta. Apartmanın, Şefik Kolaylı'nın kızı Suzan Öngün vefat ettikten sonra Suzan Hanım'ın çocukları tarafından satıldığını tespit ettik.

⁴²⁵ Zafer Karalar, “*Neyzen Tevfik Pendik Anıları*”, *Pendik* gazetesi, 9 Ekim 2008.

Atatürk 13-15 Haziran 1926 tarihleri arasında Balıkesir’de bulunur⁴²⁶. Neyzen Tevfik de o günlerde Şair Eşref’in akrabası Balıkesir Milletvekili Süreyya Bey’in⁴²⁷ çocuklarının sünneti nedeniyle Balıkesir’e gitmiştir. Atatürk’ün de sünnet düğününde bulunacağını öğrenen Neyzen Tevfik ilk karşılaşmaları için bir kıta yazar⁴²⁸:

Sermedî bir iştiâlin şu’le-i fânisiyim

Türk’e âit ülkenin feryâd-ı rûhanisiyim

Aldığım kâfi bana Gâzî-i Ekber’den nasîb

Gölgesinde ma’bed-i vicdânımın bânisiyim.

Atatürk’le karşılaştıklarında bu kıtayı ona verir, ardından ney üfler. Neyzen Tevfik’in ney taksimini beğenen Atatürk, kendisinden bir ricada bulunmasını ister. Neyzen Tevfik, başta sesini çıkaramasa da sonunda bir nüfus tezkeresi ister. Atatürk, ona neden nüfus tezkeresi olmadığını sorunca “Senden önce hükümet mi vardı ki tezkerem olsun” şeklinde cevap verir⁴²⁹. Neyzen Tevfik’in Atatürk ile karşılaşması birkaç farklı şekilde anlatılır⁴³⁰.

⁴²⁶ Mehmet Önder, *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1998, s. 63.

⁴²⁷ Ahmet Süreyya Örgüven.

⁴²⁸ Usta, *Tercüme-i Hâlim Neyzen Tevfik*, s. 38-39.

⁴²⁹ Münir S. Çapanoğlu, “Neyzen Tevfik”, *Resimli Yirminci Asır mecmuası*, Sayı: 27, 14 Şubat 1953.

⁴³⁰ Münir S. Çapanoğlu, Neyzen Tevfik ile Atatürk’ün karşılaşmasını şöyle anlatır:

“Balıkesir’de şapka inkılâbının ilk günleriydi. Atatürk de oraya gelecekti. Ata, Balıkesir milletvekili Süreyya’ya Neyzen Tevfik’i görmek istediğini söyler. Süreyya, Neyzen’in uzun yıllar arkadaşlık, kadehdaşlık ettiği Eşref’in yeğeni idi. Bundan ötürü Tevfik onu severdi. Atatürk’ün iltifatı Tevfik’e onun kanalıyla gelince Tevfik’in sevinci bir kat daha arttı. Hemen -kendi tabiriyle söylüyorum- “köpeğiyle, möpeğiyle” yola çıktı. Yani tam teçhizat: Ney torbası, sazı, matarası, meşhur köpeğiyle beraber. Süreyya, Tevfik’e Atatürk’ün yanına gitmeden önce bir şiir yazmasını ve ona sunmasını söyler. Neyzen hemen oracıkta bir kıta söyleyiverir:

Sermedî bir iştiâlin şu’le-i fânisiyim

Türk’e âit ülkenin feryâd-ı rûhanisiyim

Aldığım kâfi bana Gâzî-i Ekber’den nasîb

Gölgesinde ma’bed-i vicdânımın bânisiyim.

Atatürk ziyafet saatinde askeri mahfele geldi. Tevfik, ney üfledi ve taksimler yaptı. Türk musikisinin en güzel eserlerini, o harika üfleyişi ile çaldı, herkesi coşturdu. Atatürk, Neyzen’i çağırdı. Milletvekillerinden Hayrettin Karan, Ali Şuuri ve daha başkaları da yanında bulunuyordu. Atatürk elini Neyzen’in kalbine bastırarak tuttuktan sonra:

1 Mayıs 1927 tarihinde⁴³¹ ilk radyo istasyonumuz olan İstanbul Radyosu'nun açılışında Mesut Cemil ve Ferit Kam ile birlikte bulunur ve ney üfler⁴³². Ülkemizde radyodan ilk olarak bir nutuk ve Neyzen Tevfik'in ney ile üflediği zeybek havaları duyulur. İstanbul Radyosu'nun ilk sanatçılarından⁴³³.

Türk İzmir marşının bestecisi Dresden Operası Müdürü Kurt Striegler 1928 yılı temmuzunda ikinci kez İstanbul'a gelir. Ailesiyle birlikte tatil yapmak için ülkemize gelmiştir. Kendisini şehir meclisi üyelerinden Avni Bey ağırlar. Bu arada bazı sanatçılarla da tanışır⁴³⁴. Kurt Striegler, Avni Bey vasıtasıyla tanıştığı Neyzen Tevfik'i dinlemek ister. Neyzen, onun için Dede Efendi'nin sultanîyegâh bestesini çalar. Neyzen Tevfik üfledikçe Alman sanatkar not alır. Eser bitince tekrar çalmasını rica eder. Neyzen, ikinci defa üfler, Kurt Striegler de tekrar yazar. Sonunda kararını verir ve şöyle der⁴³⁵:

Bu adam yalnız çalmıyor, aynı zamanda besteliyor.

Kurt Striegler, Neyzen Tevfik'i dinledikten sonra gazetelere verdiği demeçlerde, ney taksimini dinlediği ve hayran kaldığı sanatkâra övgüler yağdırır⁴³⁶:

Hayatımda çok kuvvetli sanatkarlarla temasa geldim. Neyzen Tevfik bunlardan biridir. Neyzen Tevfik'te anlaşılamayan ve sınırına ulaşamayan bir hassasiyet vardır. Neyzen'in kullandığı musiki aleti çok iptidaidir. Nağmenin yarısını kaybettirmekte ve kaçan ritmin ahenksiz sesine nağmeler ilave etmektedir. Fakat bu iptidai alet Neyzen'in

-Ne büyük, kuvvetli ruhun var. Dedi ve sordu:

-Neyzen ne istersin söyle.

-Sayenizde her şeyim var. Teşekkür ederim.

-Bir şey iste canım.

-Bir nüfus tezkeresi versinler emrediniz.

Atatürk hayretle:

-Senin nüfus tezkeren yok mu?

-Hayır, bundan evvel hükümet yoktu ki nüfus tezkerem olsun."

Münir Süleyman Çapanoğlu, "Salon Nüktedanları-Neyzen Tevfik", *Kahkaha* dergisi, Sayı: 14, Aralık 1949, s. 17-23.

⁴³¹ Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, s. 297-301.

⁴³² Onur Akdoğan, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, Sade Matbaacılık, İzmir 2005, s. 19.

⁴³³ Ayhan Dinç, *İstanbul Radyosu: Anılar Yaşantılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 72-73.

⁴³⁴ Sadi Borak, "Atatürk'e Verilen Armağanlar", *Milliyet* gazetesi, nr. 12934, 12 Kasım 1983.

⁴³⁵ Hakkı Süha Gezin, "Neyzen Tevfik", *Yeni Mecmua*, Sayı: 35, 29 Ocak 1939, s. 20.

⁴³⁶ "Kurt Striegler Şehrimizde", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 1506, 19 Temmuz 1928.

dudakları ile temasa geçtiği zaman ondan ilahelerin ruhunu okşayan bir ses çıkıyor. Ve Türk hassasiyetini çok fazla bir kudretle terennüm ediyor.

Neyzen Tevfik, Striegler ile karşılaşmasını “Türk’e İkinci Öğüt”⁴³⁷ şiirinde şöyle anlatır:

*Bir müzisyen geldi Alman Ştriglermiş adı,
Öyle kudret var ki idrâkinde aklım oynadı,
Anladıkça gönlinü Türk’ün muhabbet kaynadı.
Garb’ın asrî bir dimağınca sazın varmış tadı,
Kısmet oldu çok şükür dinletmesi bîdâra Türk!*

1928 yılında Muhittin Üstündağ İstanbul valisi ve belediye başkanı olur. Neyzen Tevfik, arkadaşı Adalı Avni sayesinde İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ ile tanışır. Bir süre sonra vali, ona konservatuarda görev verir ve her ay maaşını düzenli olarak almasını sağlar. Maddî anlamda sıkıntı çektiği bir dönemde gelen bu maaş ona çok faydalı olur. Muhittin Üstündağ, Atatürk’ün ölümünün ardından, İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle 1938 yılında görevden alınır. Ondan sonra Dr. Lütfi Kırdar İstanbul valisi olur. O yıl kış çok soğuk geçmektedir. Neyzen Tevfik hastalanır ve arkadaşı Salim Kurşun’un evinde kalır. Bu nedenle konservatuara pek uğrayamaz. 2 Şubat 1939 tarihinde konservatuara maaşını almaya gittiğinde, maaşının kesildiğini öğrenir⁴³⁸. Maaşının kesilmesine bir anlam veremez, ancak konunun üzerine gitmek de istemez. Bir müddet sonra Beyoğlu’nda bir odaya yerleşir. O günlerde üç polis gelir ve kendisini Bakırköy Akıl Hastanesi’ne götürürler. Hastanede on sekiz numaralı koğuşta kendisine bir oda ayrılmıştır. Odasına yerleşir. Bir süre sonra Lütfi Kırdar, Neyzen Tevfik’i çağırır ve maaşının kesilmesi konusunda kendisinin bilgisi

⁴³⁷ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 41.

⁴³⁸ Onur Akdoğu, Neyzen Tevfik’in maaşının 1936 yılında kesildiğini söyler. Akdoğu’ya göre maaşı, geleneksel Türk Sanat Müziği sanatçıları için kesilmiştir. Neyzen Tevfik 1936 yılında İstanbul Radyosu için “İstanbul Radyosu’nda Musiki” adlı ağır bir hiciv yazar. Bu nedenle maaşının kesilmesinde bu hicvin payı olabilir. Ancak maaşının kesildiğini 2 Şubat 1939 tarihinde konservatuara gittiğinde öğrendiğini söylediğine göre maaşının 1936 yılında yazdığı hiciv nedeniyle kesilmediği açıktır. Akdoğu, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, s. 18-19.

olmadığını söyler⁴³⁹. Ancak, Hilmi Yücebaş, valinin Neyzen Tevfik'in maaşını kestirdiğini söyler. Ona göre bu duruma Hüseyin Rifat'ın yazdığı bir dörtlüğü Neyzen Tevfik'e mal etmesi sebep olur⁴⁴⁰. Maaşının kesilmesine neden olan dörtlük şöyledir⁴⁴¹:

*Deme İstanbul ahalisi neden
Düştü bin derde, yürekler deldi
Çünkü vali olarak her gelenin
Kimi dağdan kimi kırdan geldi*

Neyzen Tevfik, böyle bir kıta yazmadığını ifade eder. Hatta ölmeden on sekiz gün önce Hasan Bedrettin Ülgen ile yaptığı röportajda da bu kıtanın kendisine ait olmadığını ısrarla belirtir⁴⁴².

1928 yılında Mehmet Akif'i görmek için Mısır'a gider. İskenderiye'ye ulaşınca bir meyhanede içer. Sonra trene binip Hilvan'da oturan Akif'in evini arayıp bulur. Akif, karşısında sarhoş haldeki Neyzen Tevfik'i görünce içecekse eve girmemesi konusunda uyarır. İçmeyeceğine dair söz verir. Eşyaları sorulunca meyhanede kaldığını söyler. Bunun üzerine Akif yanına oğlu Emin'i katarak bavulu bulmaları için onları meyhaneye

⁴³⁹ Neyzen Tevfik, "Halkın Kudreti", *Vatan* gazetesi, nr. 4207, 30 Ocak 1953.

⁴⁴⁰ "Neyzen Tevfik, yazmadığı bir kıtadan dolayı suçlanarak maaşının kesilmesine içerleyip valiye görmeye gider, ancak içeri alınmaz. Bunun üzerine bir sigara paketinin üstüne şu beyiti yazarak valiye gönderir:

*Allah senin hamurunu necâsetle yoğurmuş,
Anan seni s...ken yanlışlıkla doğurmuş.*

Ardından vali için bir hiciv yazar:

*Bağırma bir tekme savurdu vâli,
Acısından avlu, dere, kır dar geldi.
Koşacaktım doğru mahkemeye, fakat
Bu teşebbüs yüce milliyetime ar geldi.
Bu eşek cilvesini, sanma eşek davası,
Zannedersen katıra devre-i idbar geldi.
Tanrının lûtfu sanırken olağan işlerini,
Öksüz İstanbul'u kahretmeğe barbar geldi.
Belediye dubarayla yemimi kesti benim,
Neyleyim kancık katıra tavlada zar geldi.*

Bu olaydan İsmet İnönü'yü haberdar etmek için şu beyiti yazar:

*Et de İnönü, eyleme âzürde beni,
Ezdirirsin ne için beş paralık Kürt'e beni."*

Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 26.

⁴⁴¹ Taha Toros, "Neyzen Tevfik", *Milliyet-Aktüalite*, Sayı: 20, 24 Ocak 1988, s. 12.

⁴⁴² Hasan Bedrettin Ülgen, "İstanbul'un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik", *Hürriyet* gazetesi, nr. 1698, 10 Ocak 1953.

gönderir. Neyzen Tevfik, Mısır'da bir yıl kadar kalır. Akif'in o günlerini şöyle anlatır⁴⁴³:

Akif sabahları güneş doğmadan kalkar, Kur'an tercümesine başlardı. Sabah namazını kılar, çayı hazırlar, beni uyandırır. Ona hasretini çektiğini söylediği makamlardan taksim yapardım. Gözlerinden damla damla akıttığı yaşı benden saklamak ister ve sonra bana tercüme ettiği Kur'an'dan parçalar okurdu. O zaman ben de coşar elime neyimi alır ve duygularımı neye bırakırdım.

NeyzenTevfik, Mısır'a ikinci gidişinde Kahire Mevlevihanesi'nde her hafta yapılan semâlarda ney üfler⁴⁴⁴.

İçkiyi bırakma konusunda hemen her karşılaşmalarında Akif'e söz verir, ancak sözünü tutamaz. Akif'i görmek için Mısır'a gittiğinde de körkütük sarhoş bir halde kapısını çalmıştır. Akif, onun bu durumuna binaen "Tevfik Neyzen'in üç bin dört yüzüncü tövbesinden istîfâsı münasebetiyle" *Derviş Ahmed*⁴⁴⁵ adlı bir manzume yazar. Manzume boyunca içki içmemesi için ısrar ettiği dervişin dayanamadığını görünce ona şöyle seslenir⁴⁴⁶:

*Hak erenler, iyi bak kendine, mikdârını bil:
Sendedir nüsha-i kübrâ, okumuşlarda değil!
Sen ne cevhersin, a devletli, ne cansın, bilsen!
Aba altındaki sultanlara sultansın sen.
Sen ki Kevser dağıtan Haydar'a kulsun ancak,
Sana ısmarlamayan, kimlere ısmarlayacak?
.....
Hadi evlâd, Dede Sultan ne içer, bir sor ki...*

⁴⁴³ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen Mısır'da", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 613, 4 Şubat 1966.

⁴⁴⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, *M. Âkif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*, Şule Yayınları, İstanbul 2003, s. 78.

⁴⁴⁵ Akif bu manzumeyi 1 Eylül 1930 tarihinde Hilvan'da kaleme almıştır. *Derviş Ahmed*, *Safahat*'ın yedinci kitabı olan *Gölgeler*'de yer alır.

Mehmed Akif Ersoy, *Safahat- Safahat Dışında Kalmış Şiirler* (Hazırlayan: Ömer Rıza Doğrul, M. Ertuğrul Düzdağ), İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, s. 501-503.

⁴⁴⁶ a. g. e. , s. 503.

Doldurun dervişe benden iki binlik, Yorgi!

Akif'in Neyzen Tevfik'e verdiği kıymeti dizelerinde açıkça görürüz. Akif, hayatı boyunca onu çok sever ve her zaman maddî ve manevî destekçisi olur. Çok gururlu bir insan olmasına ve borçlu olmayı sevmemesine rağmen Neyzen Tevfik'e yardım etmek için faizle borç dahi alır⁴⁴⁷.

Neyzen Tevfik de Akif'i çok sever ve ona saygı duyar. Onun kendisine yemin ettirmesini şöyle yorumlar⁴⁴⁸:

Rahmetli Mehmet Akif, bütün o fitrî kıymet ve kabiliyetine rağmen, çocukça izharı saffet eylemekten hâli kalmazdı ve bütün ömrünce de bundan kurtulamadı. Bana, meyhaneye ayak basmayacağıma dair yemin ettirmesi de bu sâfiyetinin bir tezahürüydü. Benim gibi iradesi zaman zaman tahteşşuurundaki gizli kuvvetin zebunu bütün hayat mahkûmu olan bir biçareye böyle yemin ettirilir miydi? Nitekim daha kırk sekiz saat geçmeden, o yemin tehlikeye düşmüş ve beni şeytani olduğu kadar gülünç bir harekete mecbur etmişti.

Akif, *Hersekli Arif Hikmet* adlı şiirinde 20 Mayıs 1903 tarihinde ölen şairin cenazesine Neyzen Tevfik ile gidişlerinden şöyle bahseder⁴⁴⁹:

*Biz idik der isem en hallisi mevcûdun eğer
Var kıyâs eyle kalkanlar ne kabîl âdemler!
Hazret'in defni uzun sürmeyerek pek öyle,
Ben çekildim ordan Neyzen-i âvâre ile.*

1929 yılının ocak ayında Mısır dönüşü İzmir'de kalır. Burada bulunduğu günlerde *Hizmet* gazetesinin idarehanesine uğrar. Gazete yazarlarıyla yaptığı sohbette

⁴⁴⁷ Hakkı Süha Gezgin, "Neyzen Tevfik", *Yeni Mecmua*, Sayı: 35, 29 Aralık 1939, s. 5, 20.

⁴⁴⁸ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 82.

⁴⁴⁹ Ersoy, *Safahat- Safahat Dışında Kalmış Şiirler* (Hazırlayan: Ömer Rıza Doğrul, M. Ertuğrul Düzdağ), s. 532-542.

Atatürk'ün "Milli Peygamber" olduğunu söyler⁴⁵⁰. 17 Ocak 1929 tarihinde Avukat Refik İnce ve arkadaşları vasıtasıyla Karşıyaka Ferah Sineması'nda bir konser verir⁴⁵¹.

İstanbul'a döndüğünde kardeşi Şefik Kolaylı'nın yardımıyla Pendik'te iskele başındaki İskele Gazinosu'nun üstünde bir odaya yerleşir⁴⁵². Bir müddet sonra buradan taşınarak hastanede yattığı zamanların dışında 1938 yılına kadar Beyoğlu'nda oturur. 1940 yılında Fatih'e yerleşir. 1941 yılında Üsküdar Şemsi Paşa Medresesi'nde Hoca Haydar Efendi'nin yanında dört ay kalmasının dışında 1948 yılına kadar Fatih'te ikamet eder. Haydar Hoca, ehli dil, saz meraklısı, mert ve cömert biridir. Hafta bir odasında musiki üstatlarını toplayarak onlara çay ve baklava ziyafetleri verir. Misafirleri de çalıp söyler. Hoca'nın o küçük medrese odası güzel sesli hafızların nağmeleri ile inler, Neyzen Tevfik de onlara ney üfleyişi ile önderlik yapar⁴⁵³. Bakırköy Akıl Hastanesi'nde tedavi edildiği günlerde doktoru Mazhar Osman, Neyzen Tevfik'e taburcu edildiği zamanlarda onu daha rahat kontrol edebilmek için hastanenin yakınlarında oturmasını önerir. Bu nedenle hastanede yatıp taburcu olduktan sonra bir süre hastanenin yakınlarında tuttuğu oda da yaşar⁴⁵⁴.

Neyzen Tevfik, 1933 yılında hastalanır ve Belediye Bütçe Encümeni Başkanı Avni Yağız tarafından Cerrahpaşa Hastanesi'ne yatırılır. O günlerde ziyaretine gelen Haseki Hastanesi Başhekimi karaciğerinde sorun olduğu için onu Haseki Hastanesi'ne aldırır. Tedavisine başlanır. Bir süre sonra Hasan Vasıf Bey, Şefik Kolaylı'yı çağırarak, ağabeyinin hastalığının siroz olduğunu, iyileşemeyeceğini ve çok az ömrü kaldığı için eve götürülmesinin daha iyi olacağını söyler. Bunun üzerine Şefik Kolaylı ağabeyini Pendik'teki evine götürür. Doktorlarının umut kesmesine rağmen Neyzen Tevfik, kız kardeşinin de desteğiyle bir süre sonra iyileşir. Kendini daha iyi hissedince Beyoğlu'nda bir oda tutarak oraya yerleşir⁴⁵⁵.

⁴⁵⁰ *Hizmet* gazetesi, nr. 1218, 7 Ocak 1929.

⁴⁵¹ *Hizmet* gazetesi, nr. 1223, 13 Ocak 1929.

⁴⁵² Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen Mısır'da", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 613, 4 Şubat 1966.

⁴⁵³ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 33.

⁴⁵⁴ Neyzen Tevfik, "Atmaca ve Serçe", *Vatan* gazetesi, nr. 3607, 31 Mayıs 1951.

⁴⁵⁵ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Hastalığı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 616, 7 Şubat 1966; Şinasi Revi, "Neyzen Tevfik'in Kızı Babasını Anlatıyor", *Demokrat İzmir* gazetesi *Radyo İlavesi*, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

Neyzen Tevfik, 1934 yılında Soyadı Kanunu gereği “Tapmaz” soyadını alır, ancak bu soyadını kullanmaz⁴⁵⁶. Nüfus cüzdanında soyadı “Kolaylık” şeklinde yazılmıştır⁴⁵⁷. Kolaylı soyadını kardeşi Şefik Kolaylı almıştır. Şefik Kolaylı Lyon’da öğrenci iken resmî belgeleri ve diploması için sık sık soyadı sorulur. Osmanlı Devleti’nde soyadı kanunu olmadığı için kişiler lakaplarla, babasının veya sülalesinin adlarıyla anılır. Ancak, Lyon’da babasının adı, soyadı olarak kabul edilmez. Bunun üzerine Şefik Kolaylı, babasına bir mektup yazarak soyadı olarak ne yazdırması gerektiğini sorar. Babası, “Bize Bafra’da Kolaylıoğulları derler. Soyadı olarak bunu kullanmamız daha doğru olur” diyerek fikrini belirtir. Şefik Kolaylı babasının önerisi doğrultusunda, Lyon’da soyadı olarak “Kolaylı”yı kullanır. Diplomasında da bu şekilde yazılıdır. Türkiye’de soyadı kanunu çıktığında aynı soyadını alır⁴⁵⁸. Araştırmalarımıza rağmen Neyzen Tevfik’in soyadının neden “Kolaylık” yazıldığı konusunda bir bilgiye ulaşamadık.

Mısır’ın sıkıntılı havası Mehmet Akif’i hasta eder. Hava değişikliği için gittiği Mısır’da sıtmaya yakalanır. Mısır’da ölmekten korkar ve kendi ülkesinde ölmek istediğini belirterek 1936 yılının yaz başında yurda döner. İstanbul’da ülkenin en tanınmış doktorları tarafından yapılan konsültasyon neticesine siroz teşhisi konur. Bu günlerde Sait Halim Paşa’nın oğlu Halim Bey Alemdağı’nda kendilerine ait olan Baltacı Çiftliği’nde Akif’i rahat ettirecek şekilde tedbirler alarak kendisini oraya davet eder. Çiftlikte üç ay kalan Mehmet Akif, zaman zaman Halim Bey’in otomobiliyle tedavi için İstanbul’da Mısır Apartmanı’ndaki daireye gelip birkaç gün kalarak çiftliğe döner⁴⁵⁹. Neyzen Tevfik, Akif’in Baltacı Çiftliği’nde kaldığı günlerde çiftliğe sık sık uğrayıp ney üfleyerek hocasının acısını biraz olsun dindirmeye çalışır⁴⁶⁰.

⁴⁵⁶ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 261.

⁴⁵⁷ “Neyzen Tevfik’in vefatından sonra bazı eşyaları İstanbul Şehir Müzesi’ne hediye edilir. Burada bir Neyzen Tevfik köşesi hazırlanır. Bu köşede nüfus cüzdanı açık bir şekilde sergilenir. Soyadı hanesinde “Kolaylık” yazmaktadır. Burada enfiye kutusu, tütün tabakası, tespihi, ağızlığı, çakısı gibi özel eşyaları da sergilenir.”

İbrahim Kalyon, *Üstat Neyzen Tevfik*, İstanbul 1999, s. 5; Halit Kıvanç, “Neyzen Tevfik”, *Milliyet* gazetesi, nr. 3336, 28 Ocak 1961.

⁴⁵⁸ Şefik Kolaylı’nın mektubundan alınmıştır.

⁴⁵⁹ Kâzım Yetiş, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 34-36.

⁴⁶⁰ Yücebaşı, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 87.

1936 yılı sonlarına doğru Fikret Adil bir makale yazar. Makalede devlet dairelerine Atatürk'ün fotoğraflarını yüksek fiyata satarak zengin olan bir şahıstan bahseder. Bu fotoğraflar çok başarılı çalışmalar değildir, bunların yerine Atatürk'ün yağlıboya tabloları konulursa hem Atatürk'ün daha doğru temsil edileceğini hem de ressamlarımıza destek olunacağını yazar. Bu yazıyı okuyan ressam Fikret Mualla, piyasada bulunan Atatürk fotoğraflarını ve portrelerini inceler ve bunların gerçekten pek de iyi çalışmalar olmadığını fark eder. Ekonomik anlamda sıkıntı çekmektedir ve Türkiye'de ressam olarak algılanmadığı için kırıktır. Bu çirkin portrelere ve fotoğraflara harcanan paranın kendi resimlerine layık görülmemesini ve gerçek sanatçılara Türkiye'de kıymet verilmemesini hazmedememektedir. Bulunduğu her ortamda sanatçıyı sömürenlere ve ticari zekâsıyla sanat üzerinden para kazananlara duyduğu öfkeyi ifade eder⁴⁶¹. 1936 yılının aralık ayında bir akşamüstü Balıkpazarı ile Çiçek pasajı arasındaki Degüstasyon Lokantası'na uğrar. O yıllarda Degüstasyon Lokantası İstanbul'da ressam, şair ve yazarların uğradığı en ünlü yerlerden biridir. Birkaç kadeh içtikten sonra gözü duvardaki Atatürk portresine ilişir. Bir Alman ressamın yaptığı bu portre çoğaltılmış ve o yıllarda bütün mağaza ve bürolara dağıtılmıştır. Bu portreyi beğenmez ve Degüstasyonun sahiplerine bunu anlatırken sinirlenir⁴⁶². “Bak şu şaşkaloza!” der ve kadehini resme fırlatır⁴⁶³. Müşteriler arasında Atatürk'ün aşçısı Ekrem Muhittin Yeğen de vardır. Bu olayı Atatürk'e hakaret olarak algılar ve polis çağırır. Fikret Mualla tartaklanarak Galatasaray Polis Karakolu'na götürülür. Atatürk'e hakaret etmediğini, ressamın Atatürk'ü kötü resmetmesine kızdığını bir türlü anlatamaz. Karşındakiler de onu anlamak istemezler. Bu sorun ya siyasî dava açılarak ya da aklî dengesinin tespiti için bir süre hastanede yatması sağlanarak olayın unutturulması yoluyla çözülecektir. Akıl hastanesine götürülmesi çözümü o dönemde sık sık uygulanmaktadır. Çeşitli sebeplerle Neyzen Tevfik gibi sanat âleminin tanınmış simaları Bakırköy Akıl Hastanesi'nde bir süre misafir edilirler. Fikret de Bakırköy Akıl Hastanesi'nin yirmi birinci koğuşuna gönderilir. Bir yıla yakın burada kalır. Dr. Mazhar Osman, Dr. Fahri Celâl, Neyzen Tevfik ve Tarık Carım

⁴⁶¹ Orhan Koloğlu, “*Türk Van Gogh'u Fikret Mualla*”, *Milliyet* gazetesi, nr. 7480, 20 Eylül 1968.

⁴⁶² Hıfzı Topuz, “*Bir Bohemin Anatomisi*”, *Milliyet* gazetesi, 6 Şubat 1985.

⁴⁶³ Orhan Koloğlu, “*Türk Van Gogh'u Fikret Mualla*”, *Milliyet* gazetesi, nr. 7480, 20 Eylül 1968.

hastane günlerinde ona destek olurlar⁴⁶⁴. Fikret Mualla altı aydan fazla bir zaman Neyzen Tevfik ile aynı odada kalır. Birlikte kaldıkları süre boyunca Neyzen Tevfik ney üfleyerek, Fikret Mualla resim yaparak zaman geçirir⁴⁶⁵. Fikret Mualla yıllar sonra edebiyat bilgisini ve zevkini Neyzen Tevfik'ten aldığını söyler. Taburcu edilirken ondan ayrılmayı istemez. Hastanede olduğu günlerde dostlarına gönderdiği mektuplardan birisi *Tan* gazetesinde yayımlanır. Mektubunda hastane günlerini şöyle anlatmaktadır⁴⁶⁶:

Tımarhanedeyim. Neyzen Tevfik ile karşı karşıyayız. Odamız iyi. Ağaçların arkasından güneşin çıktığını her sabah erkenden gördükçe, Neyzen neyini alıyor, güneşe doğru üfürüyor. Hazakatzedede, adliyezede, hukukzedeyiz.

Bir mektubunda Neyzen için şöyle der⁴⁶⁷:

Heccavlık mühimdir. Bülbül dilinin cezasını çeker derler. Bir tanesi ise sevgili Neyzen Tevfik Bey'di. Kendisi ile Bakırköy Emraz-ı Akliye Hastanesi'nde altı aydan fazla beraber bulunduk. O, dilinin cezasını bir türlü, rakının sefası ile cefasını bir başka türlü çekerek ölmüştür. Kendisini çok severdim.

Fikret Mualla ve Neyzen Tevfik'in mizaçları ve hayatları çok benzeşir. Neyzen Tevfik için hayatta en önemli iki şey ney üflemek ve içmektir, Fikret Mualla'nın hayatının merkezinde ise resim yapmak ve içki vardır. Her ikisi de bir takım psikolojik etkenler nedeniyle içkiye sığınmış, derbeder hayatlar sürmüşlerdir. Hayatları boyunca neredeyse hiçbir zaman düzenli bir evleri olmamış ve sağlıklı beslenememişlerdir. Her ikisi için de doktorlar çok kısa ömür biçerler buna rağmen onlar bu teşhislere inat uzun yıllar yaşarlar. Neyzen Tevfik yetmiş üç yaşında, Fikret Mualla altmış dört yaşında vefat eder. Her ikisi de akıllarda içki içmeleri ve sanatlarıyla yer etmişlerdir.

Fikret Mualla, yıllar sonra bile Neyzen Tevfik'i unutmaz ve memleket hasreti çektiği günlerde onun şiirlerini okur. Abidin Dino, Fikret Mualla'nın Reillanes günlerini anlatırken şunları söyler⁴⁶⁸:

⁴⁶⁴ Hıfzı Topuz, "Bir Bohemin Anatomisi", *Milliyet* gazetesi, 6 Şubat 1985.

⁴⁶⁵ Orhan Koloğlu, *Fikret Mualla Bir Garip Kişi*, Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 54.

⁴⁶⁶ "Ressam Fikret Mualla'nın Bir Mektubu", *Tan* gazetesi, nr. 990, 30 Ocak 1938.

⁴⁶⁷ Fikret Mualla'nın 22 Temmuz 1966 tarihli mektubundan alınmıştır.

Taha Toros, *Fikret Mualla 1903-1967*, Akbank Yayınları, İstanbul 1986, s. 52.

Canı sıkıldıkça oyalanmak için eski ya da yeni harfli Türkçe kitaplara dalıyordu. Mualla, “Vatan yahut Silistre”yi okuyordu örneğin. Sil baştan... Fakat en iyisi Neyzen Tevfik’i okumaktı.

1937 yılında İstanbul Radyosu’nun Türk Musikisi Heyeti’nde yer alır. Heyette onun dışında Hanende Nuri Halil, Kemanî Reşat, Kanunî Vecihe Hanım, Tamburî Dürrî, Kanunî Sedat gibi dönemin ünlü müzisyenleri bulunur. Bu heyet Türk Musikisi eserlerini okumak, çalmak, plağa çekmek ve arşiv hazırlamak amacıyla toplanmıştır. Heyet çalışmalarını konservatuarda yapar⁴⁶⁹. Neyzen Tevfik’in bu derece önemli bir çalışmaya dahil edilmesi yaşadığı düzensiz hayatın müzik kariyerini olumsuz etkilemediğinin göstergesidir.

İkinci Dünya savaşı yıllarında, Yeni Cami’nin arkasındaki Valide Sultan türbesinde heykeltıraş Ratip Aşir Acudoğlu’na tahsis edilen heykel atölyesine sık sık uğrar ve burada kalır. Burada bulunduğu zamanlarda her ihtiyacını Ratip Aşir karşılar⁴⁷⁰.

İçki komasına girerek Bakırköy Akıl Hastanesi’ne yattığı bir dönemde Cahit Irgat da hastanenin misafiridir. Neyzen Tevfik’i onun kaldığı odaya yatırır. Kendine geldikten sonra hastabakıcılardan, Doktor Fahrettin Kerim geldiğinde kendisine uğramasını rica eder. Tıp camiası Neyzen Tevfik’e her zaman iyi davranmış ve değer vermiştir. Fahrettin Kerim de onu kırmayarak, hastaneye geldiğinde onun odasına uğrar, hatrını sorar ve derdini dinler. Hastanede kaldığı günler boyunca rahat etmesi için elinden geleni yapar. Haftada iki gün ziyaret günü olmasına rağmen Cahit Irgat ve Neyzen Tevfik hastanede kaldıkları sürece Abidin Dino, Arif Dino, Asaf Halet Çelebi ve Sait Faik gibi isimler istedikleri zaman ziyarete gelirler. Hastane personeli onlara karşı anlayışlı davranır. Abidin Dino her gelişinde Neyzen Tevfik’in karakalem resimlerini çizer. Onun yüzü için “Bulunmaz bir yüz ne kadar çizsem çizmeye doyamıyorum” der. Bu çizimlerini *Ses* dergisinde yayımlar⁴⁷¹.

⁴⁶⁸ Abidin Dino- Ara Güler, *Fikret Muallâ*, Cem Yayınevi, İstanbul 1980, s. 129.

⁴⁶⁹ Ömer Rıza Doğrul, “Türk Musiki Heyeti İle Beraber”, *Tan* gazetesi, nr. 896, 26 Ekim 1937.

⁴⁷⁰ Taha Toros, “Neyzen Tevfik”, *Milliyet-Aktüalite*, Sayı: 20, 24 Ocak 1988, s. 12.

⁴⁷¹ Cahit Irgat, “*Timarhane Bana Neyzen Tevfik’i Tanıttı*”, *Akşam* gazetesi, 7 Temmuz 1968.

Nuri Demirağ'ın Serencebey'deki evinin bahçesinde 11 Kasım 1943 tarihinde düzenlediği yemekçe⁴⁷² Rıza Tevfik ile Neyzen Tevfik'i davet eder. O gün çektiardıkları fotoğrafın arkasına Rıza Tevfik şöyle bir dörtdük yazar⁴⁷³:

*Dünya dedikleri ulu yapıdan,
Maksat ne, hikmet ne, bilen olmadı
Mezar dedikleri ulu kapıdan
Kafiler geçti, gelen olmadı.*

1946 yılında Fatih'teki Reşadiye Otelinde bir odada kalır⁴⁷⁴.

9 Mart 1946 tarihinde İstanbul Bölgesi Basın Birliğı bir konser düzenler. Üç saat süren bu konserde Sadi Hoşses, Hamiyet Yüceses, Mustafa Çağlar, Mefharet Yıldırım, Safiye Tokay, Müzeyyen Senar, Zeki Arif ve Neyzen Tevfik sahne alır. Uzun zamandır dinleyici karşısına çıkmayan Neyzen bu konser sayesinde sevenleriyle hasret giderir⁴⁷⁵.

1945 yılında Adnan Menderes ve Fuat Köprülü *Vatan* gazetesinde demokratikleşmeyi destekleyen yazılar yazar. Bir müddet sonra bu gazetede yazı yazdıkları bahanesiyle Cumhuriyet Halk Partisi'nden çıkarılırlar. Bu nedenle Cumhuriyet Halk Partisi taraftarları gazetenin sahibi Ahmet Emin Yalman'a cephe alır⁴⁷⁶. Gazeteci Nurettin Artam, Yusuf Ziya Ortaç'a bir dörtdük verir ve bu dörtdüğü Neyzen Tevfik'in yazdığını söyler. Yusuf Ziya Ortaç, Cumhuriyet Halk Partisi'ni desteklediğı için bu dörtdüğü kurucusu olduğı *Akbaba* dergisinde yayımlar⁴⁷⁷:

*Şu bizim dönme dolap Ahmet Emin
Din ü imânımıza çatmadadır.
Başımız ağrılmaz etsek de yemin:*

⁴⁷² H. Cengiz Alpay, "Büyük Feylesof Rıza Tevfik'i Bir Tahlil", *Son Saat* gazetesi, nr. 1245, 4 Ocak 1950.

⁴⁷³ Yüksel Baştuñ, "En Uçtaki Adam, Neyzen'in Kartviziti: İki Karış Boyunda Bir Değnek", *Tercüman* gazetesi, 14 Ocak 1989.

⁴⁷⁴ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 38.

⁴⁷⁵ Sadun Galip Savcı, "Basın Birliğı Konseri", *Vatan* gazetesi, nr. 117, 10 Mart 1946.

⁴⁷⁶ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. 4, Yenilik Basımevi, İstanbul 1971, s. 33-44.

⁴⁷⁷ Neyzen Tevfik, "Ahmet Emin Yalman", *Akbaba* mecmuası, Sayı: 84, 1 Kasım 1945, s. 6.

(Vatan)ı on kuruşa satmadadır!

Neyzen Tevfik bu duruma çok sinirlenir ve isyan eder. Ahmet Emin Yalman'a yazdığı bir mektupta bu kıtayı yazmadığını ısrarla belirtir. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastanesi'nde yazdığı bu mektup 26 Kasım 1945 tarihli *Vatan* gazetesinde yayımlanır⁴⁷⁸. Mektubunda bu durumdan dolayı çok üzgün olduğunu, kıtayı kimin yazdığını bilmediğini, ancak zaman zaman bazı çirkin şiirlerin kendisine isnat edildiğini ve bu karalamalardan dolayı çok rahatsız olduğunu ağır bir dille ifade eder. Gerçek yıllar sonra anlaşılır. Nurettin Artam kıtayı kendisinin yazdığını Yılmaz Çetiner'e söyler⁴⁷⁹. Yusuf Ziya Ortaç da yıllar sonra Ahmed Emin Yalman'dan özür diler⁴⁸⁰.

Neyzen Tevfik'in vefat ettiği yıl kardeşi Şefik Kolaylı, *Vatan* gazetesinde bir açıklama yapar. Ağabeyinin, yobazlığın arttığını fark ederek buna karşı savaştan bir gazete olduğu için *Vatan* gazetesini takdir ettiğini söyler. Ayrıca, Ahmed Emin için yazılan kaba hicvin ona ait olmadığını, bu suçlamayı kendisinin de asla kabul etmediğini bildirir⁴⁸¹.

1947 yılında Niyazi Ahmet Banoğlu, Bakırköy Akıl Hastanesi'nde Neyzen Tevfik ve onun doktoru ile röportaj yapar. O yıllarda tedavisi ile ilgilenen Doktor Neşet Halit Bey, hastalığının dipsomani olduğunu söyler⁴⁸². Dipsomani bir çeşit alkol bağımlılığıdır. Bu bağımlılık sürekli olabildiği gibi belirli dönemlerde sönüp belirli dönemlerde nüksedebilir. Dipsomaniden muzdarip kişiler uzun süre içkiden uzak dururlar; ancak kriz anında çok fazla içtikleri için neredeyse komaya girecek duruma gelirler. Bu hastalık daha çok kaygı düzeyi yüksek olan ve kalabalık ortamlarda rahat edemeyen insanlarda görülür. Kişinin bilinçli olduğu zamanlarda bastırdığı her duygu kriz anında kontrolden çıkar ve kişi kendisinden beklenmeyen davranışlarda bulunur. Alkolün etkisiyle kişi muvazenesini koruyamaz hâle gelir. Bu şahıslar kriz sonrası

⁴⁷⁸ Neyzen Tevfik, "Neyzen Tevfik'in Mektubu", *Vatan* gazetesi, nr. 1613, 26 Kasım 1945.

⁴⁷⁹ Yılmaz Çetiner, "Keşke Güçlü Rakiplerimiz Olsa", *Milliyet* gazetesi, 29 Ağustos 2002.

⁴⁸⁰ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. 4, s. 46-47.

⁴⁸¹ Şefik Kolaylı, "Neyzen Tevfik Demişti ki", *Vatan* gazetesi, nr. 4416, 1 Eylül 1953.

⁴⁸² Niyazi Ahmet Banoğlu, "Yetmişinde Bir Genç Neyzen'e Dair Birkaç Hatıra", *Ulus Gazetesi*, 3 Nisan 1947.

yaptıklarını çoğu zaman hatırlamazlar, hatırladıklarında da daha çok sinirli olurlar⁴⁸³. Neyzen Tevfik'te bu hastalığın tüm özellikleri görülmektedir. Bütün hayatını gözümüzden geçirdiğimizde pek çok tutarsız davranışının bu hastalığın etkisiyle ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

1 Temmuz 1949 tarihinde Ankara Radyosu'nda Neyzen Tevfik için özel bir yayın yapılır. Önce ney taksimlerinden biri çalınır, ardından Refik Ahmet Sevengil hayatını özlü bir şekilde anlatır ve şiirlerinden birkaçını okur⁴⁸⁴.

1950 yılında bir grup aydın Nâzım Hikmet'in serbest bırakılması için kampanya başlatır. Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday, Nâzım'ı desteklemek için Ankara'da üç gün açlık grevi yaparlar. Doktor Adnan Adıvar ve Halide Edip Adıvar'ın teşebbüsü ile bir af dilekçesi hazırlanarak imza toplanır. Hazırlanan dilekçe ve imzalar başbakanlığa verilir. Listede dönemin pek çok entellektüelinin ismini görmek mümkündür. Halide Edip Adıvar, Adnan Adıvar, Ahmed Emin Yalman, Nadir Nadi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Neyzen Tevfik, Bedri Koraman, Sabahattin Eyüboğlu, Mehmet Ali Aybar, İbrahim Çallı, Cahit Sıtkı Tarancı, Melih Cevdet Anday, Orhan Veli Kanık, Cüneyt Gökçer, Oktay Rifat ilk göze çarpan isimlerdir. Şair, bu çabaların sonucunda 15 Temmuz 1950'de çıkarılan genel af kanunundan yararlanarak hapisten çıkar⁴⁸⁵.

Neyzen Tevfik, 1950 yılında yönetmen Mümtaz Ener'in ısrarları sonucunda⁴⁸⁶ *Onu Affettim* adlı bir filmde rol alır. Yönetmenliğini Mümtaz Ener'in, görüntü yönetmenliğini Lazar Yazıcıoğlu'nun yaptığı filmde Bülent Ufuk, Sadettin Erbil ve Suzan Yakar Rutkay ile kamera karşısına geçmiştir⁴⁸⁷. Kostüm olarak frak giydiği filmde bir konser verir⁴⁸⁸. Film 1954 ve 1955 yıllarında sinemalarda gösterilir⁴⁸⁹.

⁴⁸³ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara 2005, s. 215.

⁴⁸⁴ "Neyzen Tevfik Yetmiş Yaşında", *En Son Dakika* gazetesi, nr. 3524, 2 Temmuz 1949.

⁴⁸⁵ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. 4, s. 196.

⁴⁸⁶ Hüseyin Şehsuvar, "İkinci Ölüm Yıldönümünde Neyzen Tevfik İle Hasbıhal", *Zafer* gazetesi, nr. 2191, 3 Şubat 1955.

⁴⁸⁷ Erman Şener, "Sinema Oyuncusu Neyzen Tevfik", *Milliyet* gazetesi, nr. 9959, 27 Temmuz 1975.

⁴⁸⁸ Cahit Irgat, "Tımarhane Bana Neyzen Tevfik'i Tanıttı", *Akşam* gazetesi, 7 Temmuz 1968.

⁴⁸⁹ "Bakırköy Sineması, Onu Affettim, Neyzen Tevfik", *Milliyet*, nr. 1573, 5 Ekim 1954.

"Azak Sineması, Onu Affettim, Neyzen Tevfik", *Milliyet*, nr. 1947, 19 Ekim 1955.

1950 yılının ekim ayından vefatına kadar⁴⁹⁰ Nuri Demirağ'ın⁴⁹¹ Beşiktaş Saman İskelesi'ndeki fabrikasında kendisine tahsis edilen bir odada kalır⁴⁹². Nuri Demirağ ona maaş da bağlar⁴⁹³.

6 Mayıs 1952 tarihinde saat yirmi birde Şehir Komedi Tiyatrosu'nda salonu hınca hınç dolduran sevenleri karşısında jübilesini yapar. Jübile İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Fahrettin Kerim Gökay'ın başkanlığında belediye tarafından titizlikle hazırlanır⁴⁹⁴. Program 2,4 ve 5 Mayıs 1952 tarihlerinde *Vatan* gazetesinde duyurulur. Jübile için Ankara Devlet Operası bas baritonu Ruhi Su 4 Mayıs'ta Ankara'dan İstanbul'a gelir⁴⁹⁵. Geceyi düzenleyen komitenin başkanı İhsan Ada'dır. Gecede, İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Fahrettin Kerim Gökay bir konuşma yapar. İstanbul Konservatuvarı İcra Heyeti (Mefharet Yıldırım, Mustafa Çağlar, Salih Dizer, Mustafa Kovancı, Salâhattin Pınar, Ahmet Üstün), Ruhi Su, Şemsi Yastıman, Süleyman Erguner ve arkadaşları, Sabahattin Volkan ve arkadaşları, Âşık Veysel ve Tevfik'in kendisi sahne alır. Ruhi Su Âşık Garip, Pir Sultan Abdal, Kul Halil ve Öksüz Oğlan'dan türküler söyler. Ayrıca ilk defa Orhan Veli ve Melih Cevdet Anday'ın şiirlerini halk müziğinden melodiler eşliğinde okur⁴⁹⁶.

Neyzen Tevfik, kendi jübilesinde tanıştığı Âşık Veysel ile dost olur. Ona destek olmak için 13 Mayıs 1952 tarihinde düzenlenen Âşık Veysel Jübilesi'nde bulunur. Geceye onun dışında Ruhi Su, Azize Tözem, Mustafa Çağlar, Şemsi Yastıman, Bayram Aracı, Sadi Yaver Ataman Ses Birliği, Nedim Otyam Korosu, Sivas Halay Ekibi, Âşık

⁴⁹⁰ Muzaffer Uyguner, *Neyzen Tevfik Yaşamı-Sanatı-Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000, s. 15.

⁴⁹¹ "Nuri Demirağ, Cumhuriyet'in ilk yıllarında modern Türkiye'nin kuruluşunda emek sarf etmiş değerli bir iş adamıdır. 1886 yılında Sivas'ın Divriği ilçesinde doğmuştur. Rüştüye'yi bitirdikten sonra çeşitli memurluklarda bulunur. 1920'li yıllardan 1950'lere kadar Türkiye'de pek çok yeniliğe imza atar. 1936 yılında ilk Türk uçağını yaptırır, 1922'de ilk Türk sigara kâğıdı fabrikasını açar, Ankara'nın doğusuna ilk demiryolunu yapar ve Karabük'te demir-çelik fabrikası kurar. 1957 yılında vefat etmiştir." Fatih M. Dervişoğlu, *Nuri Demirağ Türkiye'nin Havacılık Efsanesi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007, s. 59-183.

⁴⁹² Nedret Selçuker, "Neyzen'in Beşiktaş'taki Münzevî Odasında", *Yeni Sabah* gazetesi, nr. 4948, 26 Aralık 1952.

⁴⁹³ Dervişoğlu, *Nuri Demirağ Türkiye'nin Havacılık Efsanesi*, s. 137.

⁴⁹⁴ "Neyzen Tevfik Jübilesi", *Vakit* gazetesi, nr. 12424-1672, 3 Mayıs 1952.

⁴⁹⁵ "Neyzen Tevfik Jübilesi Yarın Gece Yapılıyor", *Vatan* gazetesi, nr. 3942, 5 Mayıs 1952.

⁴⁹⁶ Sadun Tanju, "Neyzen Tevfik'in Yetmiş Beşinci Yılı", *Vatan* gazetesi, nr. 3943, 7 Mayıs 1952.

Veysel, Heyecan Başaran, Nevin Akkaya, Mesud Cemil Tel, Eflatun Cem Güney, Vedat Nedim Tör, Ahmet Kutsi Tecer, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Behçet Kemal Çağlar da katılır⁴⁹⁷.

9 Ağustos 1952 tarihinde Türkiye Tekstil İşçileri Sendikaları Federasyonu'nun, Açık Hava Tiyatrosu'nda saat yirmi birde düzenlediği geceye katılır. Programda Hamiyet Yüceses, Saime Sinan, Sabite Tur Gülerman, Muzaffer Birtan, Mustafa Kovancı, Bayram Aracı, Celal Şahin, Neyzen Tevfik, Ruhi Su, Sadi Tek Tiyatrosu Kadrosu, Mürüvvet Sim Skeç Topluluğu, Tevhit Bilge Tropu, Elen Akrobat Yıldızları ve Arap Rakkase Tahiyye Muhammed sahne alır. Gecede konuşma yaptıktan sonra ney üfler. Programda en çok Ruhi Su ve Neyzen Tevfik ilgi görür⁴⁹⁸.

Hastalanıp yatağa düşmeden önce İstanbul Radyosu'na ney üflemek için başvurur. İstanbul Radyo'su müdürü teklifini kabul eder. İsteğini valiye de bildirir. Vali ses kayıt makinesi gönderip ney taksimlerini kaydedeceklerini söyler. Ancak, her ikisi de sözlerini tutmazlar. Bu duruma çok üzülür ve “Yetmiş seneden beri bir kamışa vakf-ı hayat ediyorum, bunu da reddettiler” der⁴⁹⁹.

6. VEFATI

Neyzen Tevfik, 29 Ocak 1953 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre 28 Ocak 1953 günü akşam saat 19.10'da Beşiktaş'ta Saman İskelesi'ndeki evinde vefat etmiştir. Son üç aydır kronik bronşit teşhisiyle hasta yatmaktadır. Vali Fahrettin Kerim Gökay, hastalığı sırasında onu hastaneye kaldırmak için gelir, ancak artık yapılacak bir şey kalmadığı gerekçesiyle kabul etmez. Hiçbir zaman hastaneye yatmak istemediğini

⁴⁹⁷ “Âşık Veysel Jübilesi”, *Vakit* gazetesi, nr. 12431-1679, 10 Mayıs 1952.

⁴⁹⁸ “Teksif Gecesi Haberi”, *Vatan* gazetesi, nr. 5036, 9 Ağustos 1952.

“Teksif Gecesi Başarılı Oldu”, *Vatan* gazetesi, nr. 5037, 10 Ağustos 1952.

⁴⁹⁹ Hasan Bedrettin Ülgen, “İstanbul'un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik”, *Hürriyet* gazetesi, nr. 1698, 10 Ocak 1953.

belirtir. Bunun üzerine tedavisi evde yapılır. Kendisiyle hem belediyenin doktoru hem de kendi doktoru ilgilenir⁵⁰⁰.

Doktoru Arif Neşet Sözmén, ölmeden bir ay önce felç olduğunu ve durumunun daha da ağırlaştığını ifade eder⁵⁰¹. Manevî oğlu Nihat Karpat son anlarına kadar yanından ayrılmaz. Ölmeden önce Asrî mezarlığa gömülmeyi istemediğini söyler. Cenazesine otopsi yapılmamasını, cenazesinin evinden kalkmasını ve cenazesine çiçek gönderilmemesini çiçek paralarının hayır kurumlarına ve fakirlere verilmesini vasiyet eder.

30 Ocak 1953 tarihinde saat on birde cenazesi hastaneden alınarak Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camii'ne getirilir, namazı burada kılındıktan sonra Kabataş İskeleyi'nden arabalı vapurla Üsküdar'a geçilir ve Kartal Mezarlığı'na defnedilir. Cenaze törenine Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Belediye Reis Vekilleri, Şehir Meclisi Azaları, profesörler, Abdülbaki Gölpınarlı, Osman Nihat Akın, Mümtaz Ener, Neyzen Nihat, Neyzen Gavsi Baykara, Münir S. Çapanoğlu, son günlerde ona kırgın olmasına rağmen Nuri Demirağ⁵⁰², tanınmış şair ve yazarlar, saz ve ses sanatçıları, akrabaları ve büyük bir kalabalık katılır⁵⁰³. Mezarı başında hem Mevlevi hem Bektaşî usulünce tören yapılır. Defin sırasında vasiyeti gereği konservatuar sanatçılarından Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Baki Efendi'nin oğlu Gavsi Baykara⁵⁰⁴, neyle acem aşîran makamında bir taksim yapar. Abdülbaki Gölpınarlı, yanından ayırmadığı mansur neyini mezarına bırakır⁵⁰⁵. Ardından orada bulunan musiki üstatları onun sevdiği bir Yunus Emre ilahisi okurlar⁵⁰⁶. Mevlevî usulüne göre kısa bir kabir gülbankı çekildikten sonra tören sona erer⁵⁰⁷.

⁵⁰⁰ İlhan Turalı, "Neyzen Tevfik'in Cenazesi Bugün Törenle Kaldırılıyor", *Son Posta* gazetesi, nr. 5637+2454, 30 Ocak 1953.

⁵⁰¹ "Neyzen Tevfik Dün Vefat Etti", *Son Posta* gazetesi, nr. 5637+2453, 29 Ocak 1953.

⁵⁰² Hüseyin Şehsuvar, "İkinci Ölüm Yıldönümünde Neyzen Tevfik İle Hasbıhal", *Zafer* gazetesi, nr. 2191, 3 Şubat 1955.

⁵⁰³ "Neyzen Tevfik Bugün Defnediliyor", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 10238, 30 Ocak 1953.

⁵⁰⁴ Cevdet Tont, "Neyzen Tevfik'in Yolladığı Mektup", *Son Saat* gazetesi, nr. 2357, 8 Şubat 1953.

⁵⁰⁵ "Neyzen Tevfik Dün Toprağa Verildi", *Vatan* gazetesi, nr. 4208, 31 Ocak 1953.

⁵⁰⁶ "Neyzen Tevfik'in Cenazesi Dün Defnedildi", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 10239, 31 Ocak 1953.

⁵⁰⁷ Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Neyzen'in Kabri Başında", *En Son Dakika* gazetesi, nr. 4812, 31 Ocak 1953.

Çeşitli gazetelerde Neyzen Tevfik'in düşkünler evinde öldüğü ve cenazesini belediyenin kaldırdığı⁵⁰⁸ yönünde haberler çıkar. Bunun üzerine kardeşi Şefik Kolaylı'nın 19 Şubat 1953 tarihli *Ulus* gazetesinde "Neyzen'in Cenazesinde İstanbul Belediyesi Hiçbir Şey Yapmamıştır" başlıklı bir yazısı⁵⁰⁹ yayımlanır. Şefik Kolaylı, ağabeyine yıllardır kendisinin baktığını ve cenaze masraflarını kendisinin karşıladığını belirtir. Belediyenin ağabeyine her ay verilen elli lirayı üç aydır vermediğini, tabutun parası peşin verilmeden cenaze arabasına alınmadığını söyler. Belediyenin sadece tabut ve bir otobüs sağladığını belirtir.

Yaşam tarzından dolayı Tevfik'in dinsiz olduğunu söyleyenler olur. Tevfik ölmeden birkaç gün önce Cemâleddin Server Revnakoğlu'na "Vallahi mü'minim! Sen şahit ol" diyerek imanını tazeler⁵¹⁰.

Ölümü üzerine Mevlevi Şeyhi Remzi Dede şöyle bir tarih yazar⁵¹¹:

Remzi tarihin yazarken çekti bir ah-ı hazin

Gitti Neyzen elde mey, Kevser şarabın içmedi.

Hafız Yusuf da şöyle bir beyitle ölümüne tarih düşürmüştür⁵¹²:

Son dem oldu bu târih-i güher

Nağme-i şâd Lebbeykullah

Vefatından sonra Ankara Radyosunda Refik Ahmet Sevengil ve Aka Gündüz, İstanbul Radyosunda Meliha Avni Sözen birer konuşma yaparlar⁵¹³.

⁵⁰⁸ Cevdet Tont, "Neyzen Tevfik'in Yolladığı Mektup", *Son Saat* gazetesi, nr. 2357, 8 Şubat 1953.

⁵⁰⁹ Şefik Kolaylı, "Neyzen'in Cenazesinde İstanbul Belediyesi Hiçbir Şey Yapmamıştır", *Ulus* gazetesi, nr. 11367, 19 Şubat 1953.

⁵¹⁰ Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Neyzen'in Kabri Başında", *En Son Dakika* gazetesi, nr. 4812, 31 Ocak 1953.

⁵¹¹ "Türk Mizahının Öncüleri-Neyzen Tevfik", *Milliyet* gazetesi eki, Fasikül: 18, 16 Eylül 1981, s. 137-138.

⁵¹² Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 5.

⁵¹³ "Neyzen ve Radyo", *Vatan* gazetesi, nr. 4264, 28 Mart 1952.

Gazetelerde yaptığımız araştırmalarda ölümünden sonra Neyzen Tefik için çeşitli anma törenleri yapıldığını tespit ettik. 8 Mart 1953 günü ölümünün kırkinci günü nedeniyle Kartal'daki mezarı başında dostları, tanıdıkları ve hayranları tarafından samimi bir törenle anılır. Sazlar, neyler çalınır ve türküler söylenir. Başucuna servi, mezarının etrafına çiçekler dikilir. Bir hayranı mezarına neyi temsilen kamış diker⁵¹⁴.

Aynı gün Şefik Kolaylı Ankara'daki evinde mevlit okutur. Mevlide yüz elliye yakın davetli katılır. Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, eski Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Halk Partisi Genel Sekreteri Kasım Gülek, Refik Ahmet Sevengil, Müslüman olmuş Amerikalı bir bayan, birçok yabancı misafir ve tanınmış sanatsever şahsiyetler misafirler arasındadır. Dört saat süren toplantıda Radyo Musiki Heyeti ve Neyzen Halil Can'da bulunur. Mevlitin ardından ilahiler okunur, Neyzen'in eserleri ney ile çalınır ve Türk müziğinin nadide örneklerine yer verilir⁵¹⁵.

Şair Eşref mezar taşına yazılmak üzere şöyle bir kıta söyler⁵¹⁶:

*Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Gelmesin reddeylerim billâh öz kardaşımı
Gözlerim ebnâ-yı âdemden o rütbe yıldı kim,
İstemem ben Fâtiha, tek çalmasıınlar taşımı*

Şairin vasiyeti üzerine mezar taşına bu kıtası yazılır. Ancak, mezar taşı 1931 yılında meçhul şahıslar tarafından parçalanır⁵¹⁷ ve 11 Ocak 1937 tarihinde çalınır⁵¹⁸. Bu kadar fazla olmasa da Neyzen Tefik de mezar taşı konusunda hocası gibi talihsizdir. Mezarının taşı ilk yaptırıldığında adı Neyzen Teyfik Kolaylı (1880-1953) şeklinde yazılmıştır. Şefik Kolaylı'nın ısrarlarına rağmen taşı yapan usta adını doğru yazdığını

⁵¹⁴ "Neyzen Tefik Dün Anıldı", *Vatan* gazetesi, nr. 4245, 9 Mart 1953.

⁵¹⁵ Nurettin Artam, "Neyzen ve Ney", *Ulus* gazetesi, nr. 11388, 12 Mart 1953.

"Neyzen İçin Muhteşem Bir Mevlit Töreni", *Milliyet* gazetesi, nr. 1018, 9 Mart 1953.

⁵¹⁶ Ömer Faruk Huyugüzel- Şerife Çağın (Hazırlayan), *Eşref Bütün Eserleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 206.

⁵¹⁷ Önder Göçgün, *Şâir Eşref*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 6-7.

⁵¹⁸ "Heccav Eşref'in Mezar Taşını Çalmışlar", *Tan* gazetesi, nr. 623, 11 Ocak 1937.

iddia eder. Sonradan taş değiştirilir⁵¹⁹. Ne talihsizliktir ki şimdiki mezar taşında da öldüğü gün yanlış yazılmıştır.

Ölümünden sonra eşyaları, ölümünün son anlarına kadar yanında olan manevî oğulları Nihat Karpas ve Kemal Karpas tarafından İstanbul Belediyesi Müzesi'ne hediye edilir⁵²⁰.

Ölümünün ikinci yıl dönümünde Kartal'daki mezarı başında saat on birde anma töreni yapılır. Törene dostları, hayranları ve Kartal Belediye'si mensupları katılır. İhsan Ada bir konuşma yapar. Neyzen Halil Can ney taksimi yapar. Abdülbaki Gölpınarlı, onun şahsiyetini anlatan bir konuşma yaptıktan sonra *Geçer* adlı şiirini okur. Abdülkadir Ceyhun ve Neyzen Ali de şiirlerinden örnekler okurlar. Ankara'dan Şefik Kolaylı'nın gönderdiği telgraf okunduktan sonra tören son bulur⁵²¹.

Ölümünün üçüncü yıl dönümünde dostları ve sevenleri mezarı başında toplanır. Törende dostları konuşma yapar ve hatıralarını anlatır. Ardından rakı içilir ve ney üflenir⁵²². Ölümünün üçüncü yıl dönümü için Şefik Kolaylı Ankara'da Küçükcesat'taki evinde mevlit okutur. Mevlide çok sayıda davetli katılır. Mevlit okunduktan sonra, ney üflenir⁵²³.

7. ÖLÜMÜNDEN SONRA NEYZEN TEVFİK

Neyzen Tevfik, hayattayken ney üflemede gösterdiği ustalık, hicivleri, ilginç karakteri ve derbeder yaşam tarzı ile çevresindeki insanların ilgisini çekmiş ve sempatisini kazanmıştır. Ona duyulan hayranlık ölümünden sonra azalacağına yıllar içerisinde daha da artmıştır. Şiirleri ve anekdotları Türk toplumunun gönlünde ve zihninde halen yaşamaktadır. Hayatı boyunca pek çok konsere katılır, gazetelerde onunla ilgili çeşitli haberler çıkar. Ölümünden sonra da unutulmaz ve hemen her yıl

⁵¹⁹ Refi Cevat Ulunay, "Neyzen Tevfik", *Milliyet* gazetesi, nr. 7262, 12 Şubat 1968.

⁵²⁰ "Kısa Haberler", *Milliyet* gazetesi, nr. 1282, 3 Aralık 1953.

⁵²¹ "Neyzen Tevfik Dün Anıldı", *Vatan* gazetesi, nr. 4928, 31 Ocak 1955.

⁵²² "Neyzen Tevfik'in Üçüncü Ölüm Yıldönümü", *Son Saat* gazetesi, nr. 3432, 29 Ocak 1956.

⁵²³ Hasan Âli Yücel, "Evsiz Neyzen'den Mezarsız Mozart'a", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 11324, 5 Şubat 1956.

ölüm yıldönümünde Kartal'daki mezarının başında sevenleri tarafından ney nağmeleri eşliğinde anılır.

Dresden Operası müdürü Kurt Striegler, Neyzen Tevfik'in vefat ettiğini öğrenince çok üzülür. 1958 yılında onun için yaptığı bir besteyi Dresden Radyosu'nda çaldırır⁵²⁴.

Ömer Şener 1961 yılında Kolay Köyü'nün Kızılırmak Mahallesi'nde açılan yeni okula tayin edilir. Okulun adı Yukarı Yazı İlköğretim Okulu'dur. Daha önce görev yaptığı Demşek Köyü'ne, bir gezisi sırasında gelen Samsun valisi⁵²⁵ Bafra'da Neyzen Tevfik'in adının yaşatılması gerektiğini söyler. Ömer Bey Kolay Köyü'ne tayin edildiğinde, Neyzen Tevfik'in isminin verileceği okulun onun memleketi olan Kolay'da bulunmasının daha uygun olacağını düşünür. Bu teklifini Bafra Kaymakamlığı'na sunar. Kaymakamlık, Ömer Bey'in önerisini kabul eder ve okulun adı 1962 yılında "Neyzen Tevfik İlköğretim Okulu" olarak değiştirilir. Okulun adı değiştirildikten sonra Samsun valisi Ankara'da Şefik Kolaylı'yı ziyaret eder ve ağabeyinin adını taşıyan bu okula yardımda bulunmasını rica eder. Ağabeyinin adını taşıyan bir okulun memleketleri Kolay'da bulunmasına çok sevinen Şefik Kolaylı okula kitap, harita, ecza dolabı ve kitaplık gönderir. Kolay'da bulunan akrabalarına mektup yazarak okula yardım etmelerini ister. Bir akrabaları okulun elektrik tesisatını yaptırır. Daha sonra Şefik Kolaylı okula babası ve ağabeyi ile ilgili belgeler ve fotoğraflar gönderir, bu belgelerle okulda Neyzen Tevfik Köşesi yaptırılır. Ancak, 1980 yılında Kolay'da yapımına başlanan Altinkaya Barajı nedeniyle okulun bulunduğu bölge sular altında kalacağı için okul boşaltılır. Neyzen Tevfik'e ait pek çok belgenin yer aldığı bu köşedeki malzemeler okulun son müdürü tarafından Kolay Belediye'sine teslim edilir. Ancak belediye ihmalkârlık nedeniyle belgeleri kaybeder. Okul 1982 yılında sular altında kalır⁵²⁶.

⁵²⁴ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen ve Dostları", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 611, 2 Şubat 1966.

⁵²⁵ Fahrettin Erverdi 1960-1962 yıllarında Samsun valiliği görevinde bulunmuştur.

1967 Samsun İl Yıllığı, Ankara 1968.

⁵²⁶ Bu bilgiler Tevfik'in akrabası İdris Anarat'tan alınmıştır.

1969 yılında Almanya’da çalışan bir grup Türk işçisi Bodrum’a bir Neyzen Tevfik heykeli diktirmek için para toplar⁵²⁷. Bu heykel günümüzde Bodrum’da Neyzen Tevfik Caddesi üzerinde yer almaktadır.

1-7 Eylül 1973 tarihlerinde Bodrum’da Halikarnas Haftası düzenlenir. Program Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından desteklenir⁵²⁸. Bu etkinlik çerçevesinde bir gün Neyzen Tevfik’e ayrılır. Neyzen Tevfik gününde onun anılarında bahsedilir, şiirleri okunur, şiirlerinin yazılı olduğu pankartlar şehrin belirli yerlerine asılır ve besteleri çalınır⁵²⁹.

Şefik Kolaylı 1979 yılında ağabeyi Neyzen Tevfik’in sazlarını, neylerini, eserlerini ve bazı eşyalarını İstanbul Belediyesi Müzesi’ne hediye eder⁵³⁰.

28 Ocak 1983 tarihinde saat 19.50’de İstanbul Televizyonu’nun hazırladığı Neyzen Tevfik’i Anma Programı sunulur. Programda Hilmi Yücebaş, Yesari Asım Arsoy ve Fahrettin Kerim Gökay anılarından yola çıkarak Neyzen Tevfik’i anlatırlar. Fikret Bartıg, onun nihavent semaisini ney ile çalar⁵³¹.

8 Aralık 1983’te babasının memleketi olan Samsun’un Bafra İlçesi’nin Kolay Köyü’nde Neyzen Tevfik büstünün açılışı yapılır⁵³².

4 Şubat 1990 tarihinde ölümünün otuz yedinci yıl dönümü münasebetiyle Kartal’daki mezarı başında saat on beşte anılır. Saat on beş otuzda da Neyzen Tevfik Parkı’nın temel atma töreni gerçekleştirilir. Aynı gün Pendik Belediyesi “Ölümünün Otuz Yedinci Yılında Neyzen Tevfik ve Türk Yergi Edebiyatı” konulu bir panel düzenler. Panele Aziz Nesin, Alpay Kabacalı, Oğuz Aral, Ataol Behramoğlu, Aydın Boysan, Konur Ertop, Mehmet Kemal ve Recep Usta konuşmacı olarak katılırlar⁵³³.

⁵²⁷ “Neyzen Tevfik’in Heykeli Dikilecek”, *Milliyet* gazetesi, 18 Ekim 1969.

⁵²⁸ “Kırımlı: 973 Turizmde”, *Milliyet* gazetesi, nr. 9153, 29 Nisan 1973.

⁵²⁹ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 22.

⁵³⁰ “Neyzen Tevfik’in Sazları Belediye Müzesine Hediye Edildi”, *Milliyet* gazetesi, nr. 11283, 31 Mart 1979.

⁵³¹ “Dostları Neyzen Tevfik’i Anlatıyor”, *Milliyet* gazetesi, nr. 12660, 28 Ocak 1983.

⁵³² “Neyzen Tevfik Büstü Açıldı”, *Milliyet* gazetesi, 8 Aralık 1983.

⁵³³ “Neyzen Tevfik Anılıyor”, *Milliyet* gazetesi, 4 Şubat 1990.

Pendik Belediye'si Neyzen Tevfik'i anma törenini gelenekselleştirir. Neyzen Tevfik her yıl ölüm yıldönümünde belediyenin düzenlediği törenle mezarı başında anılmaktadır⁵³⁴.

Tuncer Cücenoglu, Neyzen Tevfik'in hayatını konu edinen "Neyzen"⁵³⁵ adlı bir tiyatro oyunu yazar. Bu eser ülkemizde pek çok kez sahnelenmiştir.

Bodrum'da deniz kenarındaki en işlek caddeye "Neyzen Tevfik Caddesi" adı verilmiştir. Pendik'te bir sanat merkezine "Neyzen Tevfik Kültür Sanat Evi" adı verilir. 25 Nisan 2010 tarihinde Kartal Belediyesi tarafından yaptırılan Neyzen Tevfik heykeli açılmıştır.

Kolay Belediyesi, 2009 yılı temmuzunda Üçüncü Neyzen Tevfik Şenliği'ni düzenler.

8. KARAKTERİ VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

a. KARAKTERİ

Edebiyat ve müzik tarihimizin renkli simalarından Neyzen Tevfik yaşam şekli, hayata bakışı ve hayatın dinamiklerini algılayışı açısından son derece ilginç bir kişiliktir. Onu anlamak için yaşamının her merhalesini çok iyi bilmek ve incelemek gerekir. Ancak o yaşadığı derbeder ve kayıtsız hayatını tam manasıyla toparlayabilmemiz için çok az ipucu bırakarak bizlere son bir oyun oynamayı tercih etmiştir. Hayat hikâyesiyle ilgili bulduğumuz bilgilerden ve onu tanıyanların cümlelerinden yola çıkarak onun karakterini ortaya koymaya çalışacağız.

Neyzen Tevfik, çocukluğunda şahit olduğu talihsiz bir olay neticesinde ruhsal bunalım geçirir. Bir tür bayılma hastalığına yakalanır. Bu nedenle ruh hâli çok çabuk değişir. Kimi zaman çok durgun, sessiz, karamsar ve mutsuzken kimi zamanda çok hareketli, esprili ve neşelidir. Hayatının pek çok aşamasında aldığı kararlarda bu yönünün etkisi görülür. Hastalığı hayatının ilerleyen yıllarında alkolizm ile birleşerek

⁵³⁴ "Pendik Belediyesi Kültür Sanat Etkinlikleri", *Milliyet* gazetesi, 14 Ocak 1993.

⁵³⁵ Tuncer Cücenoglu, *Neyzen*, Mito Yayınları, İstanbul 1999.

daha yıkıcı bir yapıya bürünür. Doktorların çok fazla baskı görmemesi gerektiği yönündeki uyarıları neticesinde çocukluğundan itibaren disiplinli bir hayatı olmaz. Disipline, sorumluluk almaya ve kapalı mekanlarda kalmaya gelemmez. İsteddiği zaman, istediği gibi düşünür ve davranır.

Çok çabuk sinirlenir ve böyle zamanlarda duyulmadık küfürler eder, keyfi yerinde olduğu zamanlarda ise hoş sohbetir⁵³⁶. “Küfür lisanın tuzu biberidir” der⁵³⁷. Çok çabuk darılır. İstekleri yerine getirilmediğinde küsüp gider⁵³⁸.

Üstün bir konuşma yeteneğine sahiptir. Kendi üslubuyla giriştiği sohbetleri keyifle dinlenir. Hazırcevap⁵³⁹ biri olduğu için insanları bazen şaşırtan bazen güldüren sözleriyle her zaman ilgi çekmiştir.

Ferdi Öner, Neyzen Tevfik’i kimseye minnet etmeyen, hayatı acı ve tatlı tarafları ile olduğu gibi kabul eden, sıkıntılarını kimseye söylemeyen biri olarak anlatır. Maddiyata, övgülere ve nişanlara önem vermediği için II. Abdülhamit’in kendisine hediye ettiği nişanı Dolmabahçe Sarayı’nın balkonundan attığını söyler. Neyzen Tevfik için şöyle der⁵⁴⁰:

Bir filozof ki, hayatı bütün cepheleri ile tenkit etmiş, hicvetmiş, fakat tabiat ve san’atı o kadar sevmiş ve benimsemiş ki, ruhunun o isyankâr tezahürlerine rağmen manevî bir âlemde yaşar gibi ömür sürmüştür.

Neyzen Tevfik, Ferdi Öner gibi pek çok dostu tarafından maddiyata önem vermeyen biri olarak anlatılır. Kendisi paraya neden değer vermediğini şöyle izah eder⁵⁴¹:

Ben paralı olsam, konforlu bir yerde otursam, ne çalabilirim, ne yazabilirim. Acı benim sembolümdür. Görmüyor musun Allah bütün zevkleri acıda toplamıştır. Alkol, morfin,

⁵³⁶ Fahri Celâl Göktulga, “Neyzen Tevfik’ten Bir Hikâye”, Cumhuriyet gazetesi, nr. 12429, 1 Mart 1959.

⁵³⁷ “Neyzen Tevfik ve Sövmeye Hürriyeti”, Yeni Sabah gazetesi, nr. 8403, 5 Ağustos 1962.

⁵³⁸ Yüksel Baştuğ, “En Uçtaki Adam, Ne Meysiz Ne Neysiz”, Tercüman gazetesi, 13 Ocak 1989.

⁵³⁹ Cevdet Tont, “Ölümünün Yirmi Dördüncü Yılında Neyzen Tevfik”, Son Havadis gazetesi, 28 Ocak 1977.

⁵⁴⁰ Ferdi Öner, “Ölümü Münasebet İle Neyzen Tevfik”, Cumhuriyet gazetesi, nr. 10238, 30 Ocak 1953.

⁵⁴¹ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Maddiyata Değer Vermezdi”, Yeni Tanin gazetesi, nr. 612, 3 Şubat 1966.

eroin, kokain, kahvedeki kafein, çaydaki tein, bunlarda hep zehir vardır. Daha ilerisine gideyim mi? Hatta aksülümen denilen süblimeyi, hiç şakası olmayan en müthiş istiriktinini yutanları çok gördüm.

Başka bir konuşmasında para için şöyle der⁵⁴²:

Hayatımda iki şeye sahip olamadım. Para ve uşak... Paraya sahip olamadım. Çünkü onda saklanacak bir kıymet göremedim. Uşağa sahip olamadım. Çünkü uşağın en alçak gönüllüsü ile bir saat içinde yüz göz oluyorum. Ondan sonra hangimiz efendi hangimiz uşak bilmiyoruz. İkimizde perişan oluyoruz.

Sait Halim Paşa'nın kendisine hediye ettiği pırlantalarla işlenmiş neyi kabul etmez. "Bana bunun yerine beş lira ver ben bunu satarım" diyerek, pırlantalı neyi beş liraya değişir⁵⁴³. Son halife Abdülmecit Efendi'nin hediye ettiği altın neyi sattırarak parasıyla fakir çocukları giydirebilir⁵⁴⁴. Her parasız kalışında "Allah mekândan münezzektir, ben metelikten" diyerek kendisiyle eğlenir⁵⁴⁵. Onun hayatında, maddiyata değer vermediğine dair pek çok örnek verilebilir.

Hocası Şair Eşref'te onun kimseye minnet etmeyen, gururlu ve herkese karşı hoşgörülü olan kişiliğini şöyle övmüştür⁵⁴⁶:

*Kimseler Hâfız'a alnı yere gelmiş diyemez
Doğduğundan beri k.ç dönmedi şeytâna bile
Çok cevâmide, mesâcidde dolaştı ammâ
Koymadı alnını hiç secde-i Rahmân'a bile
Hacıyatmaz gibidir sanki köpek oğlu köpek
Ayaküstünde durur düşse de mîzâna bile*

Hakkı Süha Gezgin Neyzen Tevfik'in dış görünüşünü şöyle tarif eder⁵⁴⁷:

⁵⁴² Refi Cevat Ulunay, "Hicvin Matemi", Milliyet gazetesi, nr. 10241, 1 Şubat 1953.

⁵⁴³ Yücebaş, Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri, s. 158-159.

⁵⁴⁴ Cevat Şakir Kabaağaçlı, "Neyzen Tevfik", Demokrat İzmir gazetesi Radyo İlavesi, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

⁵⁴⁵ Yücebaş, Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri, s. 16.

⁵⁴⁶ Huyugüzel- Şerife Çağın, Eşref Bütün Eserleri, s. 337.

Orta boylu, geniş omuzlu, kalın boyunlu bir adamdı. Büyük, yuvarlak başındaki saç yerine sanki şerâreden bir yele vardı. Koyu renkli dudaklarından kamış parçasına dökülen nefes, perdelerden ateş olup fışkırıyordu.

Neyzen Tevfik'in yaşlılık döneminde yüzündeki kırıksıklıklar artar. Altmışlı yaşlarındayken onu tanıma fırsatı bulan Mina Urgan onun kırıksıklıklarla dolu yüzünü şöyle anlatır⁵⁴⁸:

Onu tanıdığım sırada altmış yaşlarındaydı. Ama ancak yüz yaşında bir adamda görülebilecek kırıksıklıklar vardı yüzünde ve bu kırıksıklıklar aklın alamayacağı kadar ilginç çizgiler oluşturuyordu. Ona bakan desen ustasının böyle çizgilere dayanabilmesinin imkânı yoktu. Nitekim Abidin Dino, Neyzen Tevfik ile karşılaşır karşılaşmaz, istekten neredeyse titreyerek, dakikasında bir kalem kâğıt kapar, Neyzen'in yüzündeki çizgileri çizmeye başladılar. Aliye Berger'in de aynı isteği duyduğunu, hem ağabeyi Cevat Şakir'in, hem de Neyzen'in portresini çizdiği bir gravürden anladım.

Mina Urgan'ın tespiti doğrudur, Fikret Mualla, Abidin Dino, Zahir Güvemli, İbrahim Ersaraç, İbrahim Çallı, Cemal Nadir, Kemal Sönmezler ve Mehmet Cüda'nın da aralarında bulunduğu pek çok ressam ve çizer onun yüzünden aldıkları ilham ile sayısız portrelerini yapmışlardır.

Hakkı Süha Gezgin Neyzen Tevfik'in kişiliğini şu sözleriyle anlatır:

Şimşeğe niye göz kamaştırıyorsun diye kızılır mı? Ateşi okşamak isteyenler avuçlarına tahammülün sırlı eldivenini giyer, ruhlarını velilerin sabrıyla zırhlarlar. Neyzen de şimşek gibi, ateş gibidir. Ham ruhla ona yaklaşılmaz. Dilediği vakit keseni, istediği zaman gücünü, kuvvetini ona bağışlayacak, nazını çekecek, küfrüne eyvallah diyeceksin. Gökke çamur onun hamurudur. Şimdi bir ufuktan bir ufka altın mahyasını kuran bir şahap, biraz sonra vıcırdayarak fışkıran bir çamur fiskiyesidir. Diyojen'in⁵⁴⁹ hiç

⁵⁴⁷ Hakkı Süha Gezgin, "Neyzen Tevfik", *Yeni Mecmua*, Sayı: 35, 29 Ocak 1939, s. 5, 20.

⁵⁴⁸ Mina Urgan, *Bir Dinazorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 229.

⁵⁴⁹ Ali Canip Yöntem, Tevfik için "Yunan'ın Diyojeni kadar Türk'ün Neyzen'i hayret-bahşır, bu muhakkak." der. İlerleyen yıllarda da pek çok kişi Neyzen Tevfik'i yaşam şekli ve hayata bakış açısı ile Yunan Filozofu Diyojen'e benzetmiştir.

Ali Canip Yöntem, "Neyzen ve Şiirleri", *Hayat mecmuası*, nr. 123, 4 Nisan 1929, s. 2.

olmazsa bir fıçısı vardı. O yeryüzünde mekân seçmek külfetine katlanamaz, cihana sığmayan bu feza gibi adam, mekâna sığar mı? Neyzen'in ruhuna diktiği istiklâl bayrağını, ne insanların paşası ne tabiat kanunları indirebildi. Hürriyeti dehası gibi sınırsızdır.

Doktoru Fahri Celâl, Neyzen Tevfik'in şahsî özelliklerini şöyle anlatır⁵⁵⁰:

Başı hoş olduğu zamanlar pek halden anlar, nazik ve zarıftı. Yani içmediği zamanlar demek istiyorum. Zaten devresi gelmeden kimse bir tek kadeh içiremezdi. Midesi ekşidiği vakit gözü döner, fena olurdu. Hattâ o kötü hicivlerini de ancak böyle bozuk olduğu zamanlar yazmıştır. Kadından zevk alır, meclislerde mavi saçlarıyla mutlaka dikkati çekmekten hoşlanırdı. Onun kadar ahababı çok, olmadık insanlarla tanışan kimseyi tanımadım. Sanki mıknaş gibiydi. Acayip maceralar, tuhaf vak'alara eşhas olur, seyircilikten ziyade işlerin içinde bulunurdu, bütün hüviyetiyle. Mısır'a Sultan Hamid'in korkusuyla değil, Şair Eşref'in hasretiyle kaçmıştı. Kimselere eyvallah etmezken Eşref'e vurgundu. Hicivleri onun tesirinde, ağza alınıp iğrenilip tükürmek kabilindendir. Yoksa kuvvetli şairdi.

Neyzen Tevfik'i en iyi tahlil eden yine kendisidir⁵⁵¹:

Neyzen Tevfik sazı ile sözü ile düzü (rakı) ile seyyar bir ibret-i mücessemedir.

Bodrum düğünlerinde, İzmir Mevlevihanesi'nde, hocası Cemal Bey ile gittiği İzmir'in zengin konaklarında ve nihayet İstanbul'da katıldığı meclislerde içenleri görmüş ve merak ederek kendisi de içmiştir. Hayatı boyunca rakı, şarap, ispiroto⁵⁵² gibi hemen her çeşit alkollü içeceği tüketir. Rakı ile olan macerasını şöyle anlatır⁵⁵³:

Çocukluk devrini geçirmiş, delikanlılık çağına girmiştım. Baktım herkes rakı içiyor, bunda ne var diye merak ettim. Misvakla dişlerini yıkayan, yün çorapla ayaklarının murdar kokusunu gidermek için "hacı yağı" süren hocanın; bıyıklarını "sünnet-i seniye" tarifince kestiren hacının tiksindiği şeyde bir fenalık görmedim. Beni rakı

⁵⁵⁰ Fahri Celâl Göktulga, "Neyzen Tevfik", Cumhuriyet gazetesi, nr. 10825, 12 Eylül 1954.

⁵⁵¹ Yücebaş, Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri, s. 16.

⁵⁵² Çapanoğlu, Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları, s. 121.

⁵⁵³ Münir S. Çapanoğlu, "Neyzen Tevfik Beyi Dinlerken", Yedi Gün dergisi, Sayı: 27, 13 Eylül 1933.

içmeye teşvik eden olmadı. Ben, ona hürmetle başladım, tazimle içtim. Bir zemzem gibi dudaklarıma değdirdim. Bugün içmediğim hâlde, ona hala bir hiss-i hürmetle mütehasşısım. Senelerce ayık gezdiğimi bilmiyorum. Esasen hayatımda bir kere sarhoş oldum. İçim bir kere “maya” tutmuştu. Bir gün Üsküdar’daki evimizde bermutat çakıyor, sabah rakısı içiyordum. Babam seslendi, tuz almak için bakkala yolladı. Tuzu aldım, fakat tamam bir buçuk sene sonra eve dönebildim. Umumî Harbe kadar 1868 okka rakı içtim, bütün gazeteler de yazdı ya... Ondan sonrasını hesap etmedim. Bir mandalina, bir dilim portakalla bir okka rakı içtiğim olmuştur. Aylarca değil yemek, bir lokma ekmek bile ağzıma koymadım.

İçtiği dönemlerde boynunda taşıdığı ve “Kallavi” adını verdiği, Kurtuluş Savaşı’ndan kalma keçe kaplı asker matarasında her zaman rakı bulundurur, böylece istediği zaman içer⁵⁵⁴. Bu matarasından şiirlerinde de bahseder⁵⁵⁵:

Gözüm açılmaz a, el yordamıyla bir bakayım,

Ne var şu matarada, şöyle beş on yudum çakayım!

.....

Boşaltırım yine kallaviyi, tevekkülüme

Cevap olur bu kadeh her ne olsa müşkülüme

NeyzenTevfik sürekli içen biri değildir. Hayatı boyunca pek çok kez içkiyi bırakmayı dener. Ancak hastalığının tam olarak tedavi edilmesine müsaade etmeden, istediği zaman hastaneyi terk ettiği için bu hastalıktan kurtulması mümkün olmaz. Hayatının bazı dönemlerini içkiden arınmış, kendisini okumaya, şiire ve müziğe vermiş bir aydın⁵⁵⁶, bazı dönemlerini ise bir gecede yetmiş iki duble rakıyı içebilen bir alkolik olarak geçirir⁵⁵⁷. Bu açıdan düşündüğümüzde sarhoş Neyzen Tevfik ile sarhoş olmayanı

⁵⁵⁴ Yüksel Baştuñ, “En Uçtaki Adam, Ne Meysiz Ne Neysiz”, *Tercüman* gazetesi, 13 Ocak 1989.

⁵⁵⁵ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 195-196.

⁵⁵⁶ Zafer Karalar, “Neyzen Tevfik Pendik Anıları”, *Pendik* gazetesi, 9 Ekim 2008.

⁵⁵⁷ Gültekin Tarı, “Ney, Mey ve Neyzen Tevfik”, *Milliyet Sanat* dergisi, Sayı: 17, 26 Ocak 1973.

arasında çok büyük fark vardır. Kızı Leman da babasının her zaman içmediğini, içkiyi bıraktığı dönemlerde sakin, sohbeti dinlenen biri olduğunu söyler⁵⁵⁸.

İçmediği zamanlarda kendisini okumaya verir. Edebî, felsefî, tarihî ve sosyal konulu pek çok kitap okumuştur. Ölümünden iki yıl önce kardeşi Şefik Kolaylı ziyaretine gider. O sıralarda *Şefikname*⁵⁵⁹ adlı bir eser okumaktadır. Bu eser o yıllar için çok eski olmasına rağmen onu kolayca okuyabilecek kadar birikime sahip olmuştur⁵⁶⁰.

İçki haricinde zihnini bulandırmaya yarayacak esrar, afyon ve süblime⁵⁶¹ gibi hemen her türlü maddeyi tüketmiştir. Bu maddelerin hayatına nasıl hâkim olduğunu şöyle anlatır⁵⁶²:

Rakıdan başka üç dört ton esrar içtim. Bir o kadar da afyon yuttum. Bu üç azametli hükümdar kafamın üstünde saltanat kurdular, senelerce kımıldamadılar. Bu üç büyük kuvvetin sayesinde her renge girdim, her boyaya boyandım. Sürttüm, sefil oldum, serserilerle gezdim, parasız gezdim. Sokaklarda, Yeni Cami'nin arkasındaki merdivenlerin üstünde köpeklerle koyun koyuna yattım. Taş, soğuk, yağmur bana hiçbir şey yapmadı, sapasağlam gezdim. Fakat bazen tımarhaneyi boyladığım oldu, hem kaç kere. Mazhar Osman Beyle, bunun için aramız çok iyidir.

Uzun yıllar sulandırılmış eroin kullanır. Bakırköy Akıl Hastanesi'nin başhekimisi Fahri Celal'in izniyle eroini temin etmektedir. Reçeteyi Sağlık Müdürlüğü'nün bilgisi dahilinde Şehzadebaşı'nın ünlü doktorları Cemil Sağlık ve Sadık Bilgiseven'den alır. Eroin, acilen lazım olacağı zamanlar için küçük plastik kapaklı

⁵⁵⁸ Şinasi Revi, "Neyzen Tevfik'in Kızı Babasını Anlatıyor", *Demokrat İzmir gazetesi Radyo İlavesi*, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

⁵⁵⁹ "Şefikname: Osmanlı münşî, şair ve tarihçisi Şefik Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmıştır. 1703 yılında yaşanan Feyzullah Efendi veya Edirne Vak'ası olarak adlandırılan olay üzerine 1706 yılında yazılmıştır."

"Şefikname", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, c. 11, İstanbul 1970, s. 384-386.

⁵⁶⁰ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Hayatı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 608, 30 Ocak 1966.

⁵⁶¹ Kemal Emin, "Velbasü Badel Mevt", *Temaşa* mecmuası, nr. 9, 26 Eylül 1918.

⁵⁶² Münir S. Çapanoğlu, "Neyzen Tevfik Beyi Dinlerken", *Yedi Gün* dergisi, Sayı: 27, 13 Eylül 1933.

şışelerde muhafaza edilir. Kendisi gidemediği zamanlarda bir tanıdığı ile iki karışlık beyaz bir değnek gönderir, eczacı da bu şışelerden birini ona gönderir⁵⁶³.

Hayatında hastanelerin özel bir yeri vardır. Pek çok kez hastanede yatar. Dostları onun hastane ziyaretleri konusunda farklı yorumlarda bulunurlar. Abidin Dino, Neyzen Tevfik’i hastanede olduğu günlerde sık sık ziyaret eder ve onun hastane günleri için şöyle der⁵⁶⁴:

Canı isteyince tekkeye döner gibi Bakırköyü’ne sığındığını, bir süre ortadan kaybolduğunu biliyordum. Başı derde girdiğinde, esrarı, afyonu, içkiyi, küfürü, taşlamayı, şiiri fazla kaçırdığında, kendiliğinden buraya gelir, dinlenirdi bir iki ay. Neyzen’in yatağı daima hazırды.

Abidin Dino’nun bu sözlerine göre Neyzen Tevfik hastaneyi psikolojik sorunlarından ziyade sosyal problemlerinden kaçış yeri olarak görmektedir.

Hasan Âli Yücel’e göre, II. Abdülhamit döneminde istibdadın baskısından kurtulmak için işi deliliğe vurarak mesul ve mükellef olmaktan kurtulmak ve serseriliğe vurmak gibi iki yol vardı. Neyzen Tevfik bu yollardan bazen birine bazen diğerine başvurarak rahatça yaşamıştır⁵⁶⁵.

Kendisi hastaneye gitme sebebini şöyle açıklar⁵⁶⁶:

Sen hiç kalafat yerine gittin mi? Orada gemiyi karaya çekerler. Sonra altındaki deniz içine giren yerlerine ateş tutarlar. Bu ateş tahta içine girmiş olan kurtları öldürür. Ondan sonra boyalarlar. Ve denize salıverirler. İşte ben de aynı şeyi yaparım. Zamanı geldi mi herhangi bir sebep altında içerim. Bu bir çeşit kalafat demektir. İçki, vücudumdaki ölmüş hücreleri dışarı atar. Ondan sonra içkiyi bırakır, perhizime devam eder ve yepyeni bir adam olurum.

⁵⁶³ Yüksel Baştuñ, “En Uçtaki Adam, Neyzen’in Kartviziti: İki Karış Boyunda Bir Değnek”, Tercüman gazetesi, 14 Ocak 1989.

⁵⁶⁴ M. Şehmus Güzel, *Abidin Dino*, Kitap Yayınevi, c. 1, İstanbul 2008, s. 143.

⁵⁶⁵ Hasan Âli Yücel, “Üç Hür Tip”, Cumhuriyet gazetesi, nr. 10252, 13 Şubat 1953.

⁵⁶⁶ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen’in Firarı”, Yeni Tanin gazetesi, nr. 608, 30 Ocak 1966.

Bu tespitlerden yola çıkarak Neyzen Tevfik'in hastaneyi hem bir sağlık merkezi hem de sığınılacak bir yer olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Yaşadığı dönemlerin en ünlü simalarıyla tanışma fırsatı bulur. Dostları arasında şairler, yazarlar, sporcular, politikacılar, doktorlar ve ressamalar gibi pek çok meslek erbabı bulunur. Neyzen Tevfik'i yakından tanıyan Abidin Dino onunla ilgili şunları söyler⁵⁶⁷:

Neyzen'le çok iyi tanışırdık, birkaç kez onunla sabahlamış, İstanbul'u birbirine katmıştık. Yaşıt değildik, fakat yönettiği seyyar kalenderlik okuluna kimi genç ve "istidatlı" öğrenciyi kabul eder, meyhane meyhane dolaştırır, rakı içmeyi, ney dinlemeyi, çifte kâğıt sarmayı, dünyaya hayran bakmayı öğretirdi. Kendini yitirmenin de bir erkânı vardı.

Dinî eğitimini farklı dönemlerde babası, Mevlevihaneler, Bektaşî Tekkeleri ve medresede alır. Münir S. Çapanoğlu, onun *Kur'an*'ı ezbere bildiğini ve birçok hadis ezberlediğini söyler⁵⁶⁸. Buna rağmen tamamen kendine has bir üslupla inanmış biridir. Örneğin Akif'in ısrarları üzerine meyhaneye adım atmayacağına dair yemin eder. Ancak daha akşam olmadan İzmir'den gelen bir dostunu meyhanede ağırlamaya karar verir ve at üstünde gittiği meyhanede yeminini bozup içer. Meyhaneye adım atmamıştır, ancak içmiştir. Vicdanı elvermez, yeminini bozmanın kefareti, aldırıldığı yedi okka ekmeği sokak köpeklerine yedirerek öder. Hem yeminini bozmuş hem de içmiştir. İslâm dinine göre günaha girmiştir. Ancak aç hayvanları doyurarak vicdanını temize çeker ve günahından arındığını düşünür⁵⁶⁹.

Her zaman halkın yanındadır ve onların sıkıntılarının tercümanı olur. "Ben, bağı açık ve bağı yanık insanların hizmetçisiyim" der⁵⁷⁰. Toplumdaki aksaklıkları iyi gözlemlemiş ve kendi kudretince bunları çözmek için çabalamıştır. Bu duyarlılığını şöyle ifade eder⁵⁷¹:

⁵⁶⁷ M. Şehmus Güzel, *Abidin Dino*, c. 1, s. 143.

⁵⁶⁸ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 32-33.

⁵⁶⁹ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 82-86.

⁵⁷⁰ İhsan Ada, "Bir İnsan Göçtü", *Vatan* gazetesi, nr. 4207, 30 Ocak 1953.

⁵⁷¹ Neyzen Tevfik, "Atmaca ve Serçe", *Vatan* gazetesi, nr. 3607, 31 Mayıs 1951.

İnsanlık vazifem bana hayatta kabiliyetim nispetinde ezilenlerin ve yolunanların müdafiacısı olmayı emrediyordu.

Yaşamı boyunca her aklına eseni yaptığı halde sürekli özgürlüğünün kısıtlandığından bahseder. “Hayatım boyunca hürriyeti aradım. Bulur gibi olduğum zaman da ya gasp ettiler veya çalıverdiler” der⁵⁷².

Neredeyse her camiadan pek çok dostu olmasına, gazeteciler tarafından sık sık ziyaretine edilmesine, doktorlarının kendisiyle yakından ilgilenmelerine rağmen her zaman nankörlükten yakını⁵⁷³. Onun bu yönünü bilen dostları her zaman nazını çeker ve bir dediğini iki etmez, gönlünü hoş tutarlar.

Neyzen Tefik, zaman zaman evsiz ve parasız kalır. Kahvehanelerde, parklarda ve sokaklarda yatar. Böyle dönemlerinde onun bu perişan haline üzülen dostları, sokaklarda yatmasını istemezler ve onu evlerine davet eder, bir dediğini iki etmezler. Ancak, düzenli bir hayata tahammül edemez ve misafir edildiği evi bir süre sonra terk eder. 1923 yılında⁵⁷⁴ dostlarından birinin kendisine yardım etme çabasını şöyle anlatır⁵⁷⁵:

Yeni Cami'deki kahveyi⁵⁷⁶ polisler kontrol altına almışlardı. Artık orada barınmak kabil değildi. Elime beş on arşın boyunda bir bayrak geçmişti. Geceleri buna sarılıp bir sokak köşesinde yatıyordum. Bayrağıma sarınıp yatmak, bu ne güzel, ne korkusuz bir uyku idi. Gene böyle bir gece idi. Tünelin yakınındaki sokakta, duvar dibine kıvrılıp yatarken yanıma biri yaklaştı. Polis değildi, onlar beni bilirler, tanırılar, bir şey söylemezlerdi. Herhalde aşına bir sima idi. Dikkatle baktım, fakat tanıyamadım, şimdi bile hatırlamıyorum kim olduğunu. Galiba Mânizade Hüseyin Efendi yahut Sait Cebbare idi. Beni evine götürdü, elbise çamaşır verdi, bir oda ayırdı, ceplerimi para ile doldurdu. Fakat kim durur? İki gün güç sabrettim, üçüncü günü kaçtım. Doğru soluğu Galata'da aldım, meyhanelerden birine daldım, başladım çakmaya. Gece orada

⁵⁷² İhsan Ada, “Bir İnsan Göçtü”, Vatan gazetesi, nr. 4207, 30 Ocak 1953.

⁵⁷³ H. Süha Gezin, “Neyzen”, Vakıf gazetesi, nr. 12688, 30 Ocak 1953.

⁵⁷⁴ Selahattin Enis, “Neyzen”, İkdâm gazetesi, nr. 9853, 8 Eylül 1924.

⁵⁷⁵ Münir S. Çapanoğlu, “Neyzen Tefik Beyi Dinlerken”, Yedi Gün dergisi, Sayı: 27, 13 Eylül 1933.

⁵⁷⁶ İsa'nın Kahvesi.

yatmışım. Sabahleyin uyandığımda cebimde on para kalmamıştı, üstelik elbiseler de gitmişti, sırtımdaki şey yağlı bir makinist tulumu idi. Gece içerken biri ile mübadele etmişim. Müze Müdürü Muhtar Paşa'nın Arap'ı vardı. Hani tımarhane arkadaşım, ona vermişim. O paralara gelince şuna buna dağıtmışım.

Sultan Reşat, Hıdiv Abbas Hilmi Paşa, Sadrazam Sait Halim Paşa, Abbas Halim Paşa gibi pek çok nüfuzlu şahıs Neyzen Tevfik'i saraylarında ve konaklarında ağırlamak isterler, ancak kabul etmez. Hatta Sultan Reşat'ın kendisine hediye ettiği nısfıyeyi başkasına hediye eder. Bu nısfıye III. Selim'in üflediği nısfıyelerdendir⁵⁷⁷.

Zamanının büyük çoğunluğunu kahvehanelerde geçirir, hatta kalacak yer bulamadığında buralarda uyur. En sık gittiği kahvehane ve gazinolar, Fener İskele Gazinosu, Kürt Yusuf'un Kahvesi, Hacı Reşit'in Çayevi, Yakup'un Çayhanesi, Hacı Mustafa'nın Çayhanesi, Yavru'nun Çayhanesi, Gavran Mustafa'nın Esrar Kahvesi, İstasyon Birahanesi, Arnavut İsa'nın Kahvesi, Küllük Kahvesi⁵⁷⁸, Bizans Birahanesi, Cenyo Lokantası, Bulgar'ın Meyhanesi⁵⁷⁹, Steinburg Birahanesi⁵⁸⁰, İsmail Ağa'nın Çayhanesi⁵⁸¹, Güneş Kiraathanesi, Arabacı İsmail ve Kavaklı Ahmet Bey'in Esrar Kahvesi⁵⁸², Aksaraylı Hamdi'nin Gazinosu⁵⁸³, Degustasyon⁵⁸⁴, Özcan Meyhanesi, Fischer Restoranı, Çiçek Pasajı ve Tuna Birahanesi'dir⁵⁸⁵.

Neyzen Tevfik, neyini ve şiirlerini hiçbir zaman geçim kaynağı olarak görmez. Bunlardan kazandığı paranın "Tavukpazarı Meyhaneleri'nde bir sarhoşa meze parası" etmeyeceğini söyler. Neyini bir geçim kaynağı olarak görmeyi ömrü boyunca kendisine hayat arkadaşlığı etmiş, sadık ve vefalı dostuna hakaret olarak nitelendirir⁵⁸⁶. Bu nedenle ney üfleyerek kazandığı bütün parayı içerek, dostlarına ziyafet vererek ya da fakirlere dağıtarak değerlendirir.

⁵⁷⁷ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 42.

⁵⁷⁸ Birsell, *Kahveler Kitabı*, s. 43, 77, 117, 134, 135, 142, 242, 244, 246, 317.

⁵⁷⁹ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 81, 83.

⁵⁸⁰ Refi Cevat Ulunay, "Selâtin Meyhâneler", *Milliyet* gazetesi, nr. 2714, 1 Aralık 1957.

⁵⁸¹ Kutbay, "Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor", nr. 2582, 27 Kasım 1946.

⁵⁸² a. g. y. , nr. 2583, 28 Kasım 1946.

⁵⁸³ Refik Durbaş, *Rakı İle Edebiyat Muhabbeti*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007, s. 115.

⁵⁸⁴ M. Şehmus Güzel, *Abidin Dino*, c. 1, s. 146.

⁵⁸⁵ Cahit Irgat, "Tımarhane Bana Neyzen Tevfik'i Tanıttı", *Akşam* gazetesi, 7 Temmuz 1968.

⁵⁸⁶ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. VI.

Hayatı boyunca sadece güreş sporuna gönül vermiş, çocukluğunda bir arkadaşıyla güreştiği sırada yaşadığı talihsiz bir kaza neticesinde çok sevdiği bu sporla bir daha fiilî olarak ilgilenememiştir. Daha sonraki yıllarda Akif ile İstanbul'un pehlivan kahvelerini ve güreş çayırıları gezerek güreş sporunu takip eder. Güreşe olan sevgisi hayatının ilerleyen dönemlerinde de devam eder. Güreşçi Celal Atik'e hayrandır. Her maçından sonra onu sofrasına çağırır ve onunla sohbet eder⁵⁸⁷.

Kılık kıyafetine pek önem veren biri değildir. Genelde düğmeleri açık bir asker pantolonu, en kalın abadan bir asker kaputu, yakasız gömlek ve ipsiz postal giyer⁵⁸⁸. Dostlarının hırpani kılığına üzülmek kendisine hediye ettiği kıyafetleri, çoğu zaman karşısına çıkan ilk fakir kişinin üstündekilerle değiştirir.

Neyzen Tevfik hayvanları çok sevdiği için hayatı boyunca pek çok kez bir köpek veya kedi besler. Bir dönem Arap adını verdiği bir kedisi vardır⁵⁸⁹. Mısır'da tesadüfen karşılaştığı Çakaralmaz'ı eğitmek için çok uğraşır. 1934 yılında Bakırköy Akıl Hastanesi'nde iken ölen köpeği Mernuş için *Mernuş* adlı bir şiir yazar. Hastaneye daha önceki gelişlerinden birinde getirdiği köpeğinin ölümü üzerine ona hastanede bir cenaze töreni de yaptırır. Mernuş'u, kız kardeşi Behiye Hanım'ın verdiği ipek bir gömleğe sararak gömerler. Törene hastanenin bütün hekimlerini çağırır. Ayrıca Aziz Baba, Selanikli Kamil ve personeli hazır bulunurlar. Köpeğinin ölümüne çok üzülmüş ve onun ardından uzun süre ağlar⁵⁹⁰.

Neyzen Tevfik, hazırcevap, nükteci, zeki, karşılaştığı sorunların üstesinden gelmeyi bilen biridir. Derbeder yaşamı ve kişiliği onun bir fıkra kişisi olmasına neden olmuştur. Yaşadığı dönemde başlayan bu durum günümüzde de devam etmektedir. Onun etrafında anlatılan pek çok fıkra vardır.

Şinasi Revi, Neyzen Tevfik'in hayatı boyunca hiç işi olmadığını söyler⁵⁹¹. Bütün ömrünü keyfince yaşadığı için hiçbir işte çalışmadığı düşünülebilir. Çok uzun süre

⁵⁸⁷ Celal Atik, "Güreş Minderlerinde Kırk Yılım", *Milliyet* gazetesi, nr. 10902, 11 Mart 1978.

⁵⁸⁸ Yüksel Baştuğ, "En Uçtaki Adam, Ne Meysiz Ne Neysiz", *Tercüman* gazetesi, 13 Ocak 1989.

⁵⁸⁹ Münir S. Çapanoğlu, "Neyzen Tevfik", *Yeni Mecmua*, Sayı: 13, 28 Temmuz 1939.

⁵⁹⁰ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 186.

⁵⁹¹ Şinasi Revi, "Neyzen Tevfik'in Kızı Babasını Anlatıyor", *Demokrat İzmir* gazetesi *Radyo İlavesi*, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

disiplinli bir şekilde bir işte, bir memuriyette görevlendirilmez. Bununla birlikte ihtiyaçlarını karşılamak için belirli dönemlerde çeşitli işlerde çalışır. Ney üfleme dersi verir, Manisalı İzzî Dede ile kahve çalıştırır, plak doldurur, 1908 yılında açılan Dârü'l Mûsikî-i Osmânî adlı konservatuarda öğretmenlik yapar, İstanbul Radyosu'nun ilk sanatçılarından, 1937 yılında İstanbul Radyosu'nda Türk Musikisi Heyeti'nde yer alır, özel toplantılarda ney üfler ve konser verir, bir dönem seyyar çalgıcı vesikası ile çalışır⁵⁹².

Neyzen Tevfik Allah'ın varlığı, birliği ve kudreti karşısında insanın sadece bir “Hiç” olduğu görüşündedir. Bu nedenle hayatının bazı dönemlerde boynuna Osmanlı Türkçesi ile “Hiç” yazdığı bir tabela ile dolaşır. Bu haliyle bir fotoğrafı da mevcuttur. Hiçliğini o kadar içselleştirir ki ilk eserine “*Hiç*” adını verir.

b.NEYZENLİĞİ

Yedi yaşındayken ilk defa dinlediği ney hem hayat arkadaşı hem de en iyi dostu olur. Ailesi ve dostlarından çok onunla vakit geçirmiş ve pek çok badireleri onunla atlatmıştır. Ney, hayatına öyle hükmeder ki, onu “Tevfik” olmaktan çıkararak “Neyzen Tevfik” yapar.

Neyzen Tevfik, musikiyi, vicdanî temennilerin kabulü için hakikatin ağlayarak yalvarışı olarak tanımlar⁵⁹³. Bir başka konuşmasında da musiki için şöyle der⁵⁹⁴:

Musikinin alaturkası alafrangası olamaz. Ruhunda, dimağında, hayalinde tecelli eden ve yoğunlaşan güzel nağmeleri sazda hakkıyla yapabiliyor musun, işte musiki budur. Ve musikişinas da sensin.

Batı müziğini beğenir, halk türkülerine hayrandır. Özellikle Ege türkülerini, zeybek ezgilerini ve Rumeli türkülerini beğenir.

⁵⁹² Hasan Bedrettin Ülgen, “İstanbul’un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik”, *Hürriyet* gazetesi, nr. 1698, 10 Ocak 1953.

⁵⁹³ İhsan Ada, “Halkın Kucakladığı Adam Yetmiş Beş Yaşında”, *Vatan* gazetesi, nr. 3943, 6 Mayıs 1952.

⁵⁹⁴ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 15.

1933 yılında içki içmeyi özendirdiği gerekçesiyle incesaz musikisinin gazino, bar gibi yerlerden kaldırılması tartışması yaşanır. Yeşilay ikinci başkanı İbrahim Zati Bey'in başlattığı bu tartışmaya bir süre sonra psikiyatr Mazhar Osman da katılır. Mazhar Osman bu tartışmada suçlunun incesaz musikisi değil içki olduğunu söyler ve içkiye yasak getirilmesini daha doğru bulur⁵⁹⁵. Neyzen Tevfik çok fazla içen biri olmasına karşın içkili lokallerde musiki yapanları onaylamaz ve o dönemde çok meşhur olan cazbant ve incesaz için şunları söyler⁵⁹⁶:

Geçen akşam Cemal Reşid'in konserinde bulundum. Yeni Türk gençliğinin gösterdiği bedîî kudretin kıymetini takdirden acizim. Cazbandı tebrik ederim. Cazbandı hürmetle dinlerim. Çünkü beşer onunla artık riyakâr dalgalardan, ağır namelerden kurtulmuş oluyor. Yok... Manasız külfetlere lüzum yok. Alaturka, iki ayakları tutmayan kötürümdür. Sen alaturka dinleyenleri hiç görmedin mi? Önlerinde rakı, karşılarında kadın. İşte adına musiki dediğimiz bu kötürümün koltuk değneklerinden birisi kadın, birisi rakıdır. Onlarla yürüyebiliyor. Kendi kendine yetmiyor demek.

Daha sonraki konuşmalarında Doğu müziğini musiki adına zillet saydığını⁵⁹⁷, Doğu ile Batı müziği arasındaki ayrımı gidermek için çabaladığını söyler⁵⁹⁸. Neyzen Tevfik, çevresindekilerden çok çabuk etkilenebilen ayrıca bir gün önce ısrarla savunduğu fikrin tam tersini ertesi gün savunabilen enteresan bir şahsiyettir⁵⁹⁹. Onun, müziğini Doğu müziğinin kutsal saydığı bir müzik aleti olan ney ile icra ederken ve sahip olduğu tüm müzik terbiyesi ve bilgisi Doğu kültürüne aitken bu sözleri sarf etmesini ruh haline ve değişken kişiliğine bağlamak gerekir. Bu sözlerin onun musiki hakkındaki gerçek düşüncelerini ifade etmediği kanısındayız.

⁵⁹⁵ Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, s. 316-319.

⁵⁹⁶ Feridun Kandemir, "Neyzen Tevfik Anlatıyor", *Haftada Bir* dergisi, Sayı: 1, 1936.

⁵⁹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, "Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Neyzen Tevfik", *Vatan* gazetesi, nr. 4927, 30 Ocak 1955.

⁵⁹⁸ İhsan Ada, "Halkın Kucakladığı Adam Yetmiş Beş Yaşında", *Vatan* gazetesi, nr. 3943, 6 Mayıs 1952.

⁵⁹⁹ Cahit Irgat, "Timarhane Bana Neyzen Tevfik'i Tanıttı", *Akşam* gazetesi, 7 Temmuz 1968.

Neyzen Tevfik, Berber Kazım Ağa, İzmir Mevlevihanesi Neyzen Başî Cemal Bey, Neyzen Cevabî, Yenikapı Mevlevihanesi neyzenlerinden Cemal Efendi, Mevlevî Halit Bey ve Bahariye Mevlevî Tekkesi'nin Neyzen Başî Aziz Dede'den⁶⁰⁰ ney dersi alır. İzmir, İstanbul ve Mısır'da pek çok nitelikli müzisyeni dinleme fırsatı bulur. Saraylarda, zengin konaklarında düzenlenen musiki meclislerinde ney üfleyerek kendisini geliştirir. Çok genç yaşta ünü ülkeyi aşan, iyi bir ney virtüözü olur. Suriye, Mısır ve Irak'ta "Rabbün Ney" olarak bilinir⁶⁰¹. Nefesi o kadar kuvvetlidir ki bir defasında Refi Cevat Ulunay, o ney üflerken neyin ikiye bölündüğüne şahit olur⁶⁰².

Neyzen Tevfik, "Tercüme-i Hâlim" adlı şiirinde İzmir Mevlevihanesi'ndeyken gördüğü bir rüyadan bahseder. Rüyasında bütün dişleri eline dökülür, ancak elindeki dişler sedef gibi parlaktır. Ayrıca acı hissetmez. Birden elinde tuttuğu ney gökyüzüne uçar. Onun bu rüyasını Mevlevihane'de rehberi olan Halil Efendi ileride sözü ve saziyla çok yükseleceğine yorar⁶⁰³. Yıllar sonra rüyası gerçek olmuş ve ünlü bir neyzen olarak ad yapmış, şiirleriyle zihinlerde yer etmiştir.

Neyzen Tevfik'in ney taksimlerini özel kılan, günümüzde dahi neyde tercih edilen uzun süreli seslerle oluşturulmuş ağır ve mistik ezgiler yerine, küçük süreli seslerden oluşan dinamik, geleneğin dışında ve bu yönleriyle şaşırtıcı olan ezgileri tercih etmesidir. Bu tür ezgileri ney ile seslendirmek güçtür. Bir bakıma bu tür ezgiler ney müziğinin geleneğine bir başkaldırı olarak görülebilir. Bu noktada pek çok şiirindeki hicvi taksimlerine de yansıttığını söyleyebiliriz⁶⁰⁴.

Neyzen Tevfik, her zaman ve her isteyen için ney üflemez. Önce kendisinin istemesi gerekir⁶⁰⁵. Üflediği zaman da mecliste konuşan olursa rahatsız olur ve bu rahatsızlığını ifade etmekten çekinmez. Bir mecliste kendisi ney üflerken önemli bir şahıs konuşunca dayanamayıp şöyle der⁶⁰⁶:

⁶⁰⁰ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen ve Dostları", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 611, 2 Şubat 1966.

⁶⁰¹ Hakkı Süha Gezin, "Neyzen", *Vakit* gazetesi, nr. 12688, 30 Ocak 1953.

⁶⁰² Refi Cevat Ulunay, "Nay-Ney", *Milliyet* gazetesi, nr. 3367, 25 Eylül 1959.

⁶⁰³ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 213.

⁶⁰⁴ Akdoğan, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, s. 35.

⁶⁰⁵ Nurettin Artam, "Gene Neyzen", *Ulus* gazetesi, nr. 11350, 2 Şubat 1953.

⁶⁰⁶ Ferdi Öner, "Ölümü Münasebet ile Neyzen Tevfik", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 10238, 30 Ocak 1953.

*Sanma ciddiyet ile sarf ederim sanatımı
Ney elimde suyu kurumuş musluk gibidir
Bezm-i meyde süfehânın neye meftun oluşu
Nazarımda su içen eşeğe ıslık gibidir.*

Şair Eşref, başyazarlığını yaptığı *Eşref* gazetesinde Neyzen Tevfik için şöyle der⁶⁰⁷:

İzmirli Hafız Tevfik, reji kaçağı değilse de idare-i sâbika-i müstebideden kaçak ve İstanbul'da olduğu gibi Mısır'da da... idi. Gayet ten-perverdir. Mâhâza sazdan, sözden anlayanlardandır. O kadar güzel ney çalar ki devr-i hâzırda nazîri gösterilemez dense pek de mübalağa edilmiş olmaz.

Şair Eşref onun ney üfleyişini şöyle över:

*Mûsikî İzmirli Tevfik'in bugün öz mâludur
Münkirân-ı Hakk'a karşı şâhid-i dünyâ çıkar
Hazret-i Hâfız izâle etti nâyın bîkrini
Her delikten şimdi bin evlâd-ı Mevlânâ çıkar*

Eşref bir başka kıtasında onun için şöyle der:

*Yağlasın kız neyini hazret-i pîr
Bârekallâh koca Hâfız alıyor
Ba'demâ kalmadı hâcet nefese
Kamışı şimdi... tünden çalıyor*

Burhan Felek, Neyzen Tevfik'in Bükreş orkestrası ile piyanoya neyle eşlik etmek üzere anlaşma yaptığını, fakat bir süre sonra sıkılarak işi bırakıp geldiğini

Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 232.

⁶⁰⁷ nr. 3, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909).

söyler⁶⁰⁸. Bu bilgi doğrultusunda onun sanatının Avrupa’da da hayranlıkla karşılandığını söyleyebiliriz.

Neyzen Tevfik, ney sesinin sadece kuru bir kamıştan çıkmadığını ona hayat verenin kendi dudakları olduğunu söyler. Beşiktaş Muhafızı Hacı Hasan Paşa’nın⁶⁰⁹ oğlu Sait Paşa’nın yalısında demir borudan yaptığı neyden çok güzel bir taksim yapar. Anadolu Hisarı’nda Hasan Kaptan’ın oğlu Arif Bey’in evindeki saz âleminde kuvvetli bir aşkla üflediği neyi çatlatır. Karamürselli Tahir adlı dostunun eğlenceleri yarıda kaldığı için üzüldüğünü görünce bira şişesi ile muhteşem bir ney taksimi yapar⁶¹⁰. Bakırköy Akıl Hastanesi’nde yatarken diğer hastaların kırmaması için karyola demirinden yaptığı neyi Ethem Ruhi Üngör’ün koleksiyonunda yer almaktadır⁶¹¹.

Neyin dışında bağlama, cura, tambura⁶¹², nısfıye ve mansûr⁶¹³ çalar⁶¹⁴.

Nısfıyelerinden birine “Karabüzük” adını verir⁶¹⁵.

Neyzen Tevfik, ney üfleme dersleri de verir. 1950 yılında ders vermeye başladığı son öğrencisi İlyas Çelikoğlu İstanbul’da Hoca Ahmet Yesevi İlim ve İrfan Vakfı’nda hâlen ney dersleri vermektedir⁶¹⁶.

⁶⁰⁸ Burhan Felek, “Derbeder Deha”, *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 10238, 30 Ocak 1953.

⁶⁰⁹ Yedi-Sekiz Hasan Paşa.

⁶¹⁰ Refii Cevat Ulunay, “Neyzen Tevfik”, *Milliyet* gazetesi, nr. 7262, 12 Şubat 1968.

⁶¹¹ Mehtap Çiloğlu, “Cindoruk’un Sazları”, *Milliyet* gazetesi, 22 Temmuz 1995.

⁶¹² Karaalioğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, s. 22.

⁶¹³ “Ney: Mevlânâ zamanında, onun meclislerinde rebab çalınıyordu. Kendisi, oğlu ve torunu da rebap çalıyorlardı. Sonraları ney ve kudüm, Mevlevî müziğinin özel icrâ vasıtaları haline geldi. Ney, kamıştan yapılan, bağadan yahut kemikten üflenecek bir yeri bulunan yedi delikli bir musiki aletidir. Nefesle üflenir, üflenecek yerine, “baş-pâre” derler. Ney çalmaya, ney üflemek, ney çalana da “ney-zen” denir. Neyzenleri idare edenlere “Neyzenbaşı” derler.”

Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 45.

“Nısfıye: Ney’in bir çeşididir. Ney’in bir sekizli tiz seslisidir.”

“Mansûr: Bir ney çeşidi. 78-80 santim boyutundadır.”

Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, s. 28, 116-118.

⁶¹⁴ Münir Süleyman Çapanoğlu, “Neyzen Tevfik”, *Resimli Yirminci Asır* dergisi, Sayı: 27, 14 Şubat 1953.

⁶¹⁵ Münir Süleyman Çapanoğlu, “Neyzen Tevfik”, *Yeni Mecmua*, Sayı: 13, 28 Temmuz 1939.

⁶¹⁶ Mehmet Nuri Yardım, “Neyzen Tevfik’in Son Talebesi İlyas Hoca”, *Pendik* gazetesi, 15 Mart 2008.

c. MEVLEVİLİK, BEKTAŞİLİK VE NEYZEN TEVFİK

Neyzen Tevfik, *Öz Duygum* adlı şiirinde yer alan “Meyde Bektaşî göründüm neyde oldum Mevlevî” ve “Meşrebim Mollâ-yı Rûmî, mezhebim Bektâşîdir”⁶¹⁷ dizeleriyle hem Mevlevî hem Bektaşî tarikatine mensup olduğunu belirtir.

Gençlik yıllarında İzmir Mevlevihanesi’nin gönüllü çömezi olur, burada dört yıl Mevlevî terbiyesi ve eğitimi ile yetişir. Mevlevihane’de rehberi Halil Efendi’dir⁶¹⁸. İstanbul’a gittiğinde Yenikapı, Galata ve Bahariye Mevlevihanelerine devam eder. Ancak, kurallara uymadığı için uzaklaştırılır. Mevlevî dervişliğine⁶¹⁹ ikrar verip vermediği hakkında hiçbir bilgi bulunmadığı için muhiblik derecesinde kaldığını düşünüyoruz.

Sütlüce Bektaşî Tekkesi’ne gitmesinin sebebi ise meraktır. Ancak ilk gittiğinde gördüğü sıcak ilgi ve Bektaşî geleneklerini beğenmesi tekkeye sık sık uğramasına vesile olur. Medrese ve Mevlevihanelerden uzaklaştırıldığı günlerde yalnızlığını ve İzmir Mevlevihanesi’ne olan özlemini gidermek için Sütlüce Bektaşî Tekkesi uygun bir yerdir. Tekkenin şeyhi Münir Baba’dan nasip alır⁶²⁰. İstanbul’da hapishaneden salıverildikten sonra istibdadın baskısı nedeniyle dostlarını göremediği için yalnız kalır ve peşindeki hafiyelerden bunalarak tekkeye sığınır. Mısır’a kaçtığı 1904 yılına kadar tekkeye devam eder. Mısır’da bulunduğu dönemde Hıdiv’e yazdığı ağır bir hiciv nedeniyle onun gazabından korkarak Kaygusuz Sultan Bektaşî Tekkesi’ne sığınır, bir süre burada saklanır. Ancak, tekkenin kurallarına uygun davranmadığı için uyarılır. Tekkenin bu tutumunu özgürlüğüne müdahale olarak nitelendirir ve tekkeden ayrılır.

⁶¹⁷ Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 190.

⁶¹⁸ a. g. e. , s. 213.

⁶¹⁹ “Derviş (Dede): Derviş olmayı isteyen muhib bin bir gün hizmet ederek çile çıkaran, hücrede de üç gün sırrolunduktan sonra on sekiz gün hücre çilesini bitiren ve “Hücre-nişin” olan zata dede ve derviş denir.” Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 149-152.

⁶²⁰ “Bektaşî olmak isteyen kişi bir Bektaşî Babasına başvurur, kabul edilirse ihvân toplanır ve bir özel bir törenle tarikate kabul edilir, Bektaşî olur. Bu kişiye muhib denir. Bektaşî olmak isteyen kişi dilediği babaya başvurup ondan nasip alabilir.”

Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1992, s. 4.

Yakın dostu C. Server Revnakoğlu, Neyzen Tevfik'in Bektaşiliği ve Mevleviliği için şöyle der⁶²¹:

Gençliğinde İzmir Mevlevihanesi'nde, pek kısa bir müddet de Galata ve Kasımpaşa Mevlevihanelerinde -ney ve mutrib dolayısıyla-Mevlevilikle ilgisi olduğunu biliyoruz. Fakat "teslik" edildiğine dair malumatımız hemen hiç yok gibi. "İkrarnâmesinin"⁶²² yazıldığı 1318 de ise Sütluçe Bektaşî tekkesi şeyhi merhum Münir Baba'dan nasip aldığı⁶²³ ve "ikrarlı" bir Bektaşî muhibbi(dervîşi) olduğu kat'i ve sarîh.

Neyzen Tevfik, Mevlevî muhibi oluşu, ney üflemesi ve aykırı kişiliği sebebiyle ilginç yorumlara zemin hazırlamıştır. *Zafer* gazetesinde onun için şöyle denir⁶²⁴:

Mevlana ile birçok ortak noktaları vardır. Mevlana'ya, Tebrizli Şems'in ölümü ve emsalsiz hasretiyle ârız olan müthiş buhran, Tevfik'e ezelden mukadder olmuş, büyük tasavvuf ve şiir sultanının âhir ömründe gösterdiği gümrah feveran onun bütün hayatı boyunca, hızını kaybetmeden ve temposunu değiştirmeden devam edip gitmiştir. Büyük Mevlana, aşkın şarabıyla kendinden geçinceye kadar sarhoş olmuş, saza ve neye sarılmıştı. Tevfik, aşkı hem ney'de hem mey'de bulmuştu. Mevlana'nın Mesnevisi'ni vücuda getiren yirmi binden fazla mısra Hüsamettin Çelebi tarafından yazılıp ebediyete mal edilmişti. Tevfik'in derbeder ve kalender hayatında söylediği sayısı malum olmayan mısraları da onunkiler gibi hayranları tarafından toplanıp zapt edilmiş, hicivde, aşkıta ve tasavvufta demet hâlinde bedialar olarak Türk edebiyatına armağan edilmiştir.

Ali Rıza Avni, Neyzen Tevfik ile Mevlana arasında şöyle bir ilgi kurar⁶²⁵:

Mevlâna ile Tevfik arasında yakın bir ilgi var. Bu iki ulu kişinin de ulaşmak istedikleri hep "O" ama izledikleri yol ve bize görünüşleri ikisini birbirinden ayırmaktadır. Mevlâna ney'i dergâha soktu. Tevfik, dergâh'tan çıkarıp aramıza getirdi. Mevlâna'nın

⁶²¹ Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Neyzen'in Kabri Başında", *En Son Dakika* gazetesi, nr. 4812, 31 Ocak 1953.

⁶²² "İkrarnâme" adlı şiirini Münir Baba Tekkesi'nden dönerken yazar. Şiirin yazılış tarihi 25 Şubat 1903'tür. Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*, s. 187-189.

⁶²³ "Nasip Almak: Arapça'da nasîb, pay demektir. Özellikle Bektaşîlerde, tarikata girmek isteyen kişiye bir tören yapılır ve buna nasîb almak denir." Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 464.

⁶²⁴ "Türk Sanat Dünyasının Büyük Kaybı Neyzen Tevfik", *Zafer* gazetesi, nr. 1364, 30 Ocak 1953.

⁶²⁵ Ali Rıza Avni, "Neyzen Tevfik Kolaylı", *Yeni Asır* gazetesi, 27 Ocak 1970.

ney'i Tevfik'in mey'i "Hakikat ve Mecaz"ın aynı potada eriyip gönüllerimizi beslemesinden başka bir şey değildir. Mevlana'ya "veli" denildi, bizim Tevfik'e "deli" denildi.

Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlana ve Neyzen Tevfik'in ortak yönlerinden şöyle bahseder⁶²⁶:

Her bilgine eskiden "Mevlânâ" denirdi. Fakat adı anılmadan "Mevlânâ" dendi mi, hatıra ancak, insanlık babalarından biri, Belh'te doğan, Konya'da gönüllere gömülen ebedi Mevlânâ Celâleddin gelir. Tıpkı onun gibi adı anılmadan "Neyzen" dendi mi hatıra Tevfik geliyor.

Neyzen Tevfik, çeşitli sebeplerle Mevlevi ve Bektaşî tarikatlarında bulunur. Onun yaşamının iki önemli köşe taşı olan ney ve mey Mevlevilik ve Bektaşîliğin çok kaba anlamda sentezi gibidir. Onun serazat yaşamaya meyyal ruhu bu tarikatların birini seçip onun yolundan gitmesini engellemiştir. Ancak bu tarikatlarda aldığı terbiye onu Neyzen Tevfik yapmıştır.

II. BÖLÜM: NEYZEN TEVFİK'İN YAZI FAALİYETİ

Neyzen Tevfik, şiir söylemek ve yazmak hevesini, küçüklüğünde Bodrum kahvelerinde dinlediği halk şairlerinden alır. İzmir Mevlevihanesi'nde İzmir'in ünlü edip ve muharrirlerinden şiir ve edebiyatın inceliklerini öğrenir. Şair Eşref, Tokadizade Şekip, Bıçakçızade Hakkı, Tevfik Nevzat, Ruhi Beybaba ve Ermenekli Hasan Rüştü'nün edebî sohbetlerini ve şiirlerini dinleyerek kendini geliştirir. Mevlevihane'de bulunduğu dört yıl boyunca pek çok ünlü şairin divanını okur, beyitlerini ezberler. Hacı Hafız'dan Türkçe, Ermenekli Hasan Rüştü'den Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri alır. Şair Eşref'e büyük hayranlık duyar ve onu hocası sayar.

Edebiyat mahfillerinde bulunmaktan hoşlanır. Bu nedenle İzmir ve İstanbul'da bulunduğu yıllarda dönemin gazetelerinin idarehanelerini ziyaret ederek ünlü

⁶²⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, "Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Neyzen", *Vatan* gazetesi, nr. 4927, 30 Ocak 1955.

muharrirlerle tanışır. İzmir Mevlevihanesi'nde tanıdığı Tokadizade Şekip'in okul niteliğindeki *Hizmet* gazetesi idarehanesinde bulunur. O yıllarda *Hizmet* gazetesi İzmir'deki Türk basınının temsilcisi hatta Türklerin sesi niteliğindedir. Halit Ziya *Hizmet*'in o günlerini şöyle anlatır⁶²⁷:

Gazetenin birden bire kurulan bir şöhreti oldu. O vakte kadar İzmir'de Fransızca ve Rumca birçok havadis gazeteleri varken vilayetin resmi gazetesinden başka Türkçe hiçbir şeyler yoktu. Birinci defa olarak resmi olmayan bir gazetenin çıkmasına herkes tarafından büyük bir şey gözüyle bakıldı. Sonra, ne olursa olsun, bir gazete, memurların dost edinilmeye layık sayacakları bir kuvvetti. Fikir ve kalem işlerine uzaktan yakından alakası bulunanların Hizmet idarehanesi tabii bir toplantı yeri oluyordu. İş büyükmeden denilebilir ki bu küçük idarehane İzmir'in bir nevi kültür, edebiyat ve – o zaman büyük bir cesaret- siyaset mahfeli olmuştu.

Hizmet'in idarehanesinde aktüel olayları takip eder ve edebî sohbetleri dinler. İstanbul'da *Servet-i Fünûn*, *Malûmat*, *Karagöz*⁶²⁸ ve *Eşek*⁶²⁹ gibi pek çok gazetenin idarehanelerini dolaşır, buralarda ünlü şair ve yazarlarla tanışır, onların sohbetlerinden faydalanır.

İstanbul'da yaşadığı dönemde pek çok şair ve yazarla tanışır. Edebî bilgisini okuyarak ve kahvehanelerde, gazinolarda kurulan meclislerde edebî sohbetleri dinleyerek geliştirmeye devam eder. Şiir yazmaya İzmir Mevlevihanesi'nde bulunduğu yıllarda başlamış, hayatının sonuna kadar da devam etmiştir. İlk şiiri gazel, son şiiri ise bir kıtadır.

Hakkı Süha Gezgin, Neyzen Tevfik'in güzel şiirler yazabilecek kadar Farsçaya hâkim olduğunu söyler ve onun bu yönüyle ilgili şöyle bir anısını anlatır⁶³⁰:

⁶²⁷ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969, s. 180-181.

⁶²⁸ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 117.

⁶²⁹ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 35-37.

⁶³⁰ H. Süha Gezgin, "Yine Neyzen", *Vakit* gazetesi, nr. 12688, 31 Ocak 1953.

Ancak, araştırmamıza rağmen Hakkı Süha Gezgin'in bahsettiği şiirlere ulaşamadık.

Neyzen Tevfik, Farsça şiirlerini incelemesi için Muallim Feyzi'ye götürür. Muallim Feyzi de her defasında şiirlerini acımasızca eleştirir. Şiirlerinin bu şekilde tahrip edilmesine kızdığı bir gün hocaya bir şiir verir. Hoca her zamanki gibi şiiri çizmeye başlayınca telaşla:

Aman üstat yanlış vermişim, o düzelttiğin gazel benim değil Hâfız-ı Şirazi'nindir, der. Bu davranışı üzerine Muallim Feyzi bir daha Neyzen Tevfik'in şiirlerini düzeltmez⁶³¹.

Kartal mezarlığında cenazesinin defni sırasında Debistan-ı Daniş-i İraniyan Okulu'ndan⁶³² iki yetkili Şefik Kolaylı'ya baş sağlığı diler. Bu duruma bir anlam veremeyen Şefik Kolaylı'ya yanında bulunan Hakkı Süha Gezgin, Neyzen Tevfik'in Farsçaya hâkim olan sayılı şahıslardan biri olması nedeniyle geldiklerini söyler⁶³³.

Neyzen Tevfik, Arapçayı iyi bilir. Elmalılı Hamdi, onun Arapçasını takdir eder. Mısır'da bulunduğu yıllarda "Lisân-ı Beledî" denilen Kahire'ye mahsus Arapçayı da öğrenir. Mısır'da kahve işlettiği günlerde, kahveye gelen Arap şairler vasıtasıyla çok sayıda Arapça şiiri okuyup inceler. Arapça ve Farsçaya olan hakimiyetini şiirlerinde görmek mümkündür. Ancak, Arapça ve Farsça kelimeleri çok fazla kullanması çoğu şiirinin günümüzde anlaşılmasını ve okunmasını güçleştirmiştir.

Dehâyı eyledim ufk-ı bedâyi'e sayyâd;

Zekâyı, fıkır-i taharrî için delîl ettim,

Îrâde, dest-i teşebbüste ser-şikeste-i gâm;

Ümîdi rûh-ı tecessüs için delîl ettim⁶³⁴.

⁶³¹ Bu olayı Münir Süleyman Çapanoğlu biraz daha farklı anlatır:

"Neyzen eski an'aneye uyarak gazel yazmaya başlamıştı. Esasen o yıllarda revaçta olan şiir tarzı da bu idi. Daha yalnız bu tarzın değil, şiirin de acemisi olduğu için yazdığı gazelleri devrin şöhretlerinden olan Muallim Feyzi Efendi'ye götürüyor, düzeltmesini rica ediyordu. O da kalemi eline alıp, üstatlığın verdiği gururla, hiç kusuru olmayan bu şiirleri düzeltmeye kalkıyordu. Neyzen buna çok kızılıyordu. Yine bir gün, yeni yazdığı bir şiirini muallime verdi. Feyzi Efendi bermutat kaleme sarıldı ve düzeltmeye başladı. Bir aralık Neyzen atıldı:

-Aman hocam dur dedi bu benim değil Fuzuli'nindir. Yanlışlıkla vermişim."

Münir Süleyman Çapanoğlu, "Salon Nüktedanları-Neyzen Tevfik", *Kahkaha* dergisi, Sayı: 14, Aralık 1949, s. 17-23.

⁶³² İran Maarif Nazırlığı tarafından 1882 yılında İstanbul'da kurulan okul.

⁶³³ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Hayatı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 608, 30 Ocak 1966.

⁶³⁴ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 102.

Neredeyse sadece fiillerin Türkçe olduğu buna benzer şiirlerinin dışında daha sade bir Türkçe ile yazdığı şiirleri de vardır ve bunlar son derece güzel örneklerdir.

*İhtimâl vermezsin, hem inanmazsın,
Ateşler sarmıştır, sen uyanmazsın.
Mest olduktan sonra artık yanmazsın
Gönlüm gibi hikmet peymânesinde*⁶³⁵.

Abdülbaki Gölpınarlı, Neyzen Tevfik'in edebî bilgisini takdir eder ve şöyle bir anısını anlatır⁶³⁶:

Mevlânâ'yı yazdıktan sonra Neyzen'e verdim. Birkaç gün sonra uğradığımda eseri okuduğunu, bazı yanlışlar olduğunu, bunların altlarını kalemle çizdiğini anlattı. Baktım ki gerçekten gözümünden kaçmış.

Neyzen Tevfik, tercüme eserler ile Batı edebiyatını tanır. Öldükten sonra yatağı toplanırken yastığının altından dört adet kıymetli tercüme eser çıkmıştır⁶³⁷. Şiirlerinde ve konuşmalarında Batı edebiyatına mensup şairlere ve yazarlara yer verir. Shakespeare⁶³⁸, La Fontaine⁶³⁹, Bernard Shaw, Victor Hugo, Tolstoy, Jean Jacques Rousseau gibi ünlü şair, yazar ve düşünürleri tanır. Bernard Shaw'un "Hayat bir atölyedir ki; Tanrı orda ıslahı nefse çalışıyor" sözünü beğenir⁶⁴⁰. Ömer Hayyam ve Tagor'a hayrandır⁶⁴¹.

Vatan gazetesinde "Neyzen'in Sesi" adlı bir köşesi vardır. Ancak yazıları düzenli olarak çıkmaz. Gazete yazılarında, daha çok toplumda gözlemlediği aksaklıklara yer verir. Bu yazılarında, çoğu şiirinde kullandığı Arapça, Farsça

⁶³⁵ a. g. e. , s. 128.

⁶³⁶ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Hayatı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 608, 30 Ocak 1966.

⁶³⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, "Ölüm Yıl Dönümü Münasebeti İle Neyzen", *Vatan* gazetesi, nr. 4927, 30 Ocak 1955.

⁶³⁸ *Azâb-ı Mukaddes*, s. X.

⁶³⁹ Neyzen Tevfik, "Dervişin Oltası", *Vatan* gazetesi, nr. 3573, 27 Nisan 1951.

⁶⁴⁰ İhsan Ada, "Halkın Kucakladığı Adam Yetmiş Beş Yaşında", *Vatan* gazetesi, nr. 3943, 6 Mayıs 1952.

⁶⁴¹ Münir S. Çapanoğlu, "Neyzen Tevfik", *Yeni Mecmua*, Sayı: 13, 28 Temmuz 1939.

kelimelerle dolu bir dil yerine Türkçenin toplumun her tabakasında kullanılan biçimini kullanmayı tercih etmiştir. Cümleleri kısa ve özür. Son derece samimî bir üslubu vardır. Birçok hikâye ve fıkra bilir. *Gülistan*'ı neredeyse tamamen ezberlemiştir⁶⁴². Bu hikâyeleri gazete yazılarında da kullanır. Günlük hayatında, sohbetleri sırasında genellikle Mevlana ve Sadi'den hikâyeler anlatır.

Zaman zaman kaba bir dille yazılmış kıtalar Neyzen Tevfik'e mal edilir. Bu değersiz hiciv kıtalarının kendisininmiş gibi gösterilmesinden hoşlanmaz⁶⁴³. Necip Fazıl'ın çıkardığı *Borazan* adlı mizah gazetesi⁶⁴⁴ ve *Türk Musikisi* dergisinde⁶⁴⁵ kendisine ait olmayan eserler yayımlandığı için üzüdür. *Vatan* gazetesine yazdığı mektupta bu durumu şöyle yorumlar⁶⁴⁶:

Kendime ait şiir, kıta ve hareketleri, kabul etmekte hiçbir zaman tereddüt etmem. Fakat başkalarına ait şiir ve kıtaların bana mal edilmesine de müsamaha edemem. Esasen bunlara ihtiyaç duyacak kadar da edebiyat fakiri değilim.

Abidin Dino, Neyzen Tevfik'in içkiyi ve esrarı fazla kaçırınca duvarlara şiir yazdığını söyler⁶⁴⁷. Yüksel Baştuñ, Fatih'te Reşadiye otelinin kaldırılmasına ve duvarlara eline geçirdiği kireç parçasıyla beyitler yazdığına şahit olmuştur. Kardeşi Şefik Kolaylı da ağabeyinin bazı şiirlerini bir parça kâğıda, sigara paketlerinin arkasına veya bulunduğu yerin duvarına yazdığını söyler⁶⁴⁸. Bu nedenle şiirlerinin çoğu kaybolmuştur.

⁶⁴² Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 33.

⁶⁴³ H. Süha Gezgini, "Yine Neyzen", *Vakit* gazetesi, nr. 12688, 31 Ocak 1953.

⁶⁴⁴ "28 Kasım 1947-12 Aralık 1947 tarihleri arasında üç sayı çıkan mizah gazetesi. 1948 yılında kapatılır. Gazetenin üçüncü sayısında Neyzen Tevfik'in bir beyiti çıkar:

Ol kadar hâr koştular ki âsiyâb-ı devlete
Çiğnemekten birbirini dolab-ı devlet dönmüyor."

Mustafa Miyasoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 109-116.

Birinci sayısında iki kıta ve üçüncü sayısında bir beyit Neyzen Tevfik'in imzasıyla yayımlanır. Neyzen Tevfik kendisine ait olmayan bu şiirleri tekzip için gazeteye yazı gönderir. Ancak, üçüncü sayıdan sonra gazete kapandığı için bu mektubu yayımlanmaz.

"Neyzen Tevfik'in Açıklaması", *Vatan* gazetesi, nr. 2370, 2 Ocak 1948

⁶⁴⁵ "Başka Yer Bulamamış" başlığı altında Neyzen Tevfik'in tükürecek başka yer bulamadığı gerekçesiyle bir dostunun yüzüne tükürdüğünden bahsedilir.

Süleyman Erguner, "Başka Yer Bulamamış", *Türk Musikisi* dergisi, Sayı: 2, 1 Aralık 1947, s. 17.

⁶⁴⁶ "Neyzen Tevfik'in Açıklaması", *Vatan* gazetesi, nr. 2370, 2 Ocak 1948.

⁶⁴⁷ M. Şehmus Güzel, *Abidin Dino*, c. 1, s. 143.

⁶⁴⁸ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Şiirleri", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 615, 6 Şubat 1966.

Gazete ve dergilerde kalan şiirleri ve yazıları üzerine müstakil bir çalışma yapılmamıştır.

Neyzen Tevfik'in iki şiir kitabı yayınlanmıştır. *Hiç*, 1335 (1919) yılında İstanbul Mahmut Bey Matbaası'nda basılmış elli altı sayfalık bir eserdir⁶⁴⁹. Neyzen Tevfik, bu eserini işgal devrinde Eskişehir'de yazar. Kitap, Ahmet Halit Yaşaroğlu tarafından bastırılır. Ahmet Bey, bu eseri karşılığında Neyzen Tevfik'in Sirkeci'deki *Manto* adlı meyhaneye olan beş liralık borcunu öder. Birkaç adet de kitap verir. Fakat bu kitaplar Eskişehir Yunan işgalindeyken kaybolur. Bunun dışında kitaptan para kazanamaz.

Münir Süleyman Çapanoğlu'na göre Neyzen Tevfik, *Hiç* adlı eserinden sonra hicivlerini *Yuf* adlı bir kitapta toplamak için çalışır. *Azâb-ı Mukaddes*'ten senelerce önce bu kitabı hazırlamaya başlar. Şiirlerini bir defterde toplar. Bu defteri Eskişehir'de bulunduğu günlerde bir tanıdığına verir ve sonra defter kaybolur⁶⁵⁰.

Hasan Sait Çelebi'nin yardımlarıyla şiirlerini fasiküller hâlinde yayımlamaya çalışır. Ancak bu girişimi iki fasikülden sonra noktalanır. İlk iki fasikül 1924 yılında *Azâb-ı Mukaddes-Forma 1* ve *Azâb-ı Mukaddes-Forma 2* adıyla, "Neyzen Bucağı Külliyyatından" ibaresiyle bastırılır. Hasan Sait Çelebi, bu eserine karşılık Neyzen Tevfik'e Avukat Hasan Hayri'den aldığı bir liralık telif ücretini verir. Bu kitabından da para kazanamaz.

Vatan gazetesi muharrirlerinden İhsan Ada, Neyzen Tevfik'in şiirlerini onun kontrolünde baskıya hazırlar. Bu çalışma 1945 yılında başlar. Neyzen Tevfik tashih işinde çok titizdir; veznin, kafiyelerin ve kelimelerin okunuşuna dikkat eder. Onunla çalışmanın getirdiği bütün zorluklara rağmen İhsan Ada eseri sabırla hazırlar. Bu kitapta *Hiç*'te yer alan şiirlerin on dokuzu⁶⁵¹, *Azâb-ı Mukaddes* adlı eserindeki şiirleri, Neyzen Tevfik'in hafızasında kalan şiirler, dostlarında kalan şiirleri ve Neyzen Tevfik hakkında dergi ve gazetelerde çıkan yazılar yer alır. 1949 yılında basılan bu kitaba da *Azâb-ı*

⁶⁴⁹ Neyzen Tevfik, *Hiç*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1335 (1919).

⁶⁵⁰ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 32.

⁶⁵¹ "Öz Duygum", "İskelet", "İkrarnâme", "Abdülhamid'in Ağzından Bir Nutk-ı Hümâyün", "Zafernâme-i Meşrutiyet", "Baktım Ağladım", "Sahne-i Ömrümden Nefs-i Emmareye Hitabım", "Tercüme-i Hâlim" adlı şiirleri ile on bir kıtası *Azâb-ı Mukaddes*'te tekrar yer alır.

Mukaddes adını verir. Kitabın basılmasına Kardeşler Basımevi'nin sahibi Kemal Onan destek olur⁶⁵². Ressam Kemal Sönmezler, kitabı resimler⁶⁵³.

İhsan Ada eseri hazırlarken pek çok güçlükle karşılaşır. Neyzen Tevfik'in çok çabuk değişen ruhsal yapısı, yıpratıcı şartların hayatında bıraktığı derin izlerin marazi tezahürleri, zaman zaman nükseden içki krizleri ve hastane günleri şiirlerin toplanmasını güçleştirir.

Eserde şiirler İhsan Ada tarafından, "İçtimaî Şiirler", "Felsefî Şiirler", "Aşk Şiirleri", "Portreler", "Kendi Dilinden Kendisi" olmak üzere beş bölüme ayrılır. Her bölümde önce aruz vezniyle yazılan şiirler sonra hece vezniyle yazılan şiirler yazılış tarihlerine göre kronolojik olarak yer alır. Aruzla yazılan şiirler terkipler, mesneviler ve kıtalar ard arda gelecek şekilde sıralanır⁶⁵⁴.

Neyzen Tevfik, bu eserinde önsöz mahiyetindeki "Çoban Armağanını Sunarken" adlı yazısında kendisini bir şair veya yazar olarak görmez ve şöyle der⁶⁵⁵:

Âşınalarım iyi bilirler ki, ben şimdiye kadar kendi kendime hasbihal kılıklı yazdığım üç beş satırı hiçbir zaman okuyun diye kimseye sunmadım. Zaten bence şu muhakkak ki, herhangi bir yazıyı bitirinceye kadar, duyduğum cılız heyecanımın neş'esini hisseder gibi olurum. Eserin bitmesi ile beraber o heyecan da uçar gider. Yâni onlar bende yok veya yanmış sayılır. Israrsız tekrarına dahi lüzum görmem.

Şiirlerinin çoğunu geçirdiği ruhsal bunalım anlarında şuursuz ve iradesiz bir hâldeyken söyler. Bunların büyük bir kısmını Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Toptaşı Bimarhanesi ve Zeynep Kamil

⁶⁵² Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 32.

⁶⁵³ Ahmet Köksal, "Kemal Sönmezler", *Milliyet* gazetesi, 24 Ekim 1985.

⁶⁵⁴ *Azâb-ı Mukaddes*, s. XIV.

⁶⁵⁵ a. g. e. , s. V.

Hastanesi'nde yazmıştır⁶⁵⁶. *Azâb-ı Mukaddes*'teki “Çoban Armağanını Sunarken” başlıklı yazısında şiirlerinin yazılış aşamasından şöyle bahseder⁶⁵⁷:

Memleketçe bilindiği üzere bu yazıların hemen pek çoğu hastanelerde, diğer kısmı meyhanelerde, baştan çıktığım perişanlık devrelerinde yazılmış veya sayıklanmıştır. Bersâmî hamlelerin tufan ve girdapları ortasında dönerken, şuraya buraya veya hastane duvarlarına karalanan veya mırıldandığım sıralarda tesadüfen yanımda bulunanlar tarafından not edilen bu dağınık sözlerde, asla mutlak bir hikmet olduğunu kabul etmiyorum.

Neyzen Tevfik yazdığı şiirler üzerinde pek durmaz. Akif onun bu tutumu için, “Ben zaman olur ki bir kelime üzerinde günlerce meşgul olurum. Eğer Tevfik bunu yapsa harikulade eserler yaratır. Ne yapalım ki yaratılışı buna müsait değil” der⁶⁵⁸.

Şiirlerini çok sahiplenmese de hayatının son yıllarında şiirlerinin basılmasını ve bundan bir kazanç elde etmeyi ister. Ancak, şiirlerini basma vaadinde bulunan pek çok kişi sözünü tutmaz. “Ara sıra birileri gelir şiirlerimi alır, bastıracağız derler, ama sonra sesleri çıkmaz” diyerek sitem eder⁶⁵⁹.

Neyzen Tevfik, şiirlerini 1898- 1953 yılları arasında yazmıştır. Şiirlerini etkilendiği şahsiyetler ve şiirlerinde gözlenen muhtevalar açısından üç döneme ayırabiliriz.

a. Gençlik Şiirleri (1898-1908)

İlk şiiri 1898 yılında yazdığı bir gazeldir. Neyzen Tevfik'in şiir söylemeye başladığı dönem Türk edebiyatında Servet-i Fünun dönemine tekabül eder. Neyzen Tevfik, İzmir Mevlevihanesi'nde Şeyh Nurettin, Şair Eşref, Tokadizede Şekip, Tevfik Nevzat, Abdülhalim Memduh, Bıçakçızâde İsmail Hakkı, Bektaşî Şeyhi Ruhi Bey ve

⁶⁵⁶ *Azâb-ı Mukaddes*'te yer alan şiirlerinden doksan dördünün nerede ve ne zaman yazıldığı belirtilmiştir. Bu şiirlerden otuzunu Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde, sekizini Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde, beşini Toptaşı Tımarhanesi'nde ve birini Zeynep Kamil Hastanesinde yazmıştır.

⁶⁵⁷ *Azâb-ı Mukaddes*, s. V.

⁶⁵⁸ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Şiirleri”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 615, 6 Şubat 1966.

⁶⁵⁹ Hasan Bedrettin Ülgen, “İstanbul'un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik”, *Hürriyet* gazetesi, nr. 1698, 10 Ocak 1958.

Ermenekli Hasan Rüştü'nün sohbetleriyle Türk edebiyatını tanır ve şiirin inceliklerini öğrenir. Burada bulunduğu dört yıl boyunca pek çok divan okur. Bu yıllarda yazdığı dört gazeli ve bir naziresi muhteva ve estetik açısından divan şiiri geleneğine uygun eserlerdir. İlk şiirlerinin bu yönde olmasında okuduğu çok sayıda divanın etkisi olmuştur.

Neyzen Tevfik, çoğu divan şairinin divanlarını okumasına ve şiirlerini beğenmesine rağmen sadece Abdülhalim Memduh'un bir gazeline nazire yazmıştır⁶⁶⁰. Divan şairlerine göre bir şairin şiirlerini tanzir etmek ona saygı duyulduğunun ve şiirinin üslubunun beğenildiğinin ifadesidir⁶⁶¹. Bu noktada, Neyzen Tevfik'in divan şairleri ve Mevlevihane'de tanıyıp hayran olduğu şairlerin şiirleri arasında Abdülhalim Memduh'un bir gazeline nazire yazması dikkat çekicidir.

Neyzen Tevfik hiciv sahasında Şair Eşref'ten etkilendiğini söyler ve onu hocası sayar. Türk şiirinin modernleşmesinin neredeyse bütün evrelerine şahit olduğu halde bütün manzumelerinde Eşref gibi divan edebiyatı nazım şekillerini kullanır. Eşref yeni formlar denemek yerine eski formları deforme ederek kendine has bir söyleyişe ulaşır⁶⁶². Neyzen Tevfik ise dört adet koşması dışında şiirlerinde şekil açısından pek fazla değişik yapmaya çalışmaz.

Edebiyatımızda hiciv sahasında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle hicivle ilgilenen pek çok şairin biyografilerine dair elimizde kaynak yoktur. Ancak, bu sahanın son iki önemli temsilcisinin Şair Eşref ve Neyzen Tevfik olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre sahanın son şairi olan Neyzen Tevfik'in şiirleri Eşref'inkilere nispeten çok azdır⁶⁶³. Neyzen Tevfik, Şair Eşref'in aksine şairlikte iddiası olmadığı gibi, şiirlerinin üzerine de çok düşmemiştir. Bu nedenle şiirlerinde Şair Eşref'in şiir kudretine yaklaştığı hatta bazen onu geçtiği olmuştaysa da hocasını aşan bir şair olduğunu söyleyemeyiz.

⁶⁶⁰ *Muktebes* dergisi, Sayı: 29, 16 Temmuz 1314 (28 Temmuz 1898).

⁶⁶¹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 269.

⁶⁶² Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 340.

⁶⁶³ Şair Eşref'in bin yüz kırk şiiri tespit edilmiştir.

a. g. e. , s. 333.

Araştırmamızda, Neyzen Tevfik'in yüz yetmiş sekiz şiirini tespit ettik.

Neyzen Tevfik, 1899 yılında İstanbul'a gelir. İstanbul'daki ilk günlerinde Mehmet Akif Ersoy ile tanışır. Neyzen Tevfik'in, Şair Eşref'ten sonraki hocası Akif'tir. Akif'ten Arapça, Farsça ve Fransızca derleri alır. Aruz bilgisini ondan aldığı derslerle pekiştirir⁶⁶⁴. Şiirinde sosyal faydaya yönelmesi ve divan edebiyatı nazım şekillerini kullanmasında Eşref'ten sonra Akif'in de etkisi olmuştur. Akif şiirlerinde en çok mesnevi nazım şeklini kullanır. Neyzen Tevfik'in de kıtadan sonra en çok kullandığı nazım şekli mesnevidir. Neyzen Tevfik Mısır'da bulunduğu yıllarda, Akif'in fikirlerini beğendiği Muhammed Abduh'tan ders alır. Ancak iki ay sonra çok fazla anlayamadığı ve zahidâne yaşama dayanamadığı için dersleri bırakır. Onun Abduh'tan ders almasında Akif'in Abduh'a duyduğu sempatinin etkisi vardır.

1901-1908 yılları arasındaki şiirlerinde kişileri ve toplumsal aksaklıkları hicveder, aşk ve din temalarını da işler. Abdülhamit ve istibdat yönetimini yerer. Bu dönemdeki bütün şiirlerinde bir koşması dışında divan edebiyatı nazım şekillerini kullanır.

1321 (1905/1906) yılında Kahire'deyken "Abdülhamit'in Ağzından Bir Nutk-ı Hümayun" adlı gazelini yazmıştır. Bu gazeline daha sonra *Hiç* ve *Azâb-ı Mukaddes* adlı kitaplarında da yer verir. Abdülhamit'i hicvettiği bu gazeli, duyuş, düşünüş ve kullandığı mazmunlar yönüyle divan şiirinin etkisindedir.

Neyzen Tevfik, Rıza Tevfik ile tanışır ve onunla dost olur. Ayrıca bazı şiirlerinde onu hicveder. Buna rağmen, Neyzen Tevfik'in 1908 yılında yazdığı koşmasında Rıza Tevfik'in sade dille yazdığı Türkçe şiirlerinin etkisi görülür. Rıza Tevfik bir koşmasında şöyle der⁶⁶⁵:

*Felâket bağını gezdim serseri,
Feryâd ü zârımı duyan kalmamış
Aradım o şahin yiğit erleri,
Yattıkları yerden nişan kalmamış*

⁶⁶⁴ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 18.

⁶⁶⁵ Abdullah Uçman, *Rıza Tevfik, Gaye Matbaacılık, Ankara 1986*, s. 33-34.

Neyzen Tevfik'in bir koşmasındaki şu dörtlükte ahenk, akıcılık ve dildeki sadelik açısından Rıza Tevfik'in etkileri sezilir⁶⁶⁶:

*Hicran kucağında tuttuğun sırdaş,
Çağlamış, bulanmış, durulmuş olsun,
Sözüne, sazına güven de yanaş,
Kulağı ezelden burulmuş olsun.*

Hatta Neyzen Tevfik'in dörtlüğünün daha akıcı ve sade olduğu açıkça görülür. Arı bir Türkçe ile yazdığı koşmaları liriktir. Ancak fazla benimsemediği bu tarzda sadece dört şiir yazmıştır.

Gençlik dönemi şiirlerinde divan şairlerinin, İzmir Mevlevihanesi'ndeki şairlerin Şiar Eşref'in, Mehmet Akif'in ve Rıza Tevfik'in etkileri sezilir. Şiirde herhangi bir akıma dahil olmamış daha çok Şair Eşref'in etkisiyle divan edebiyatı nazım şekillerini kullanarak hiciv tonunda şiirler yazmıştır. İlk dönem şiirlerinde nazım şekilleri, edebî sanatlar, vezin ve kelime dünyası bakımından divan şairlerini taklit ettiği görülür. Hayalleri ve mazmunları klişedir. Buna rağmen, şiirde farklı bir duyuş kudretine sahip olduğu sezilir.

b. II. Meşrutiyet'ten Sonraki Şiirleri (1908-1919)

Neyzen Tevfik, Abdülhamit'i yanlış politikaları ve halka zulmettiği gerekçesiyle hicveder. İstibdadın koyu bir karşıtı olur. Meşrutî idareyi savunduğuna dair elimizde bir bilgi bulunmamaktadır, ancak 1908'e kadar hürriyet aşkıyla şiirler yazar. II. Meşrutiyet ilan edildiğinde, istibdadın baskısıyla kaçtığı Mısır'dadır. Hürriyetin sevincini Mısır'da kutlamaya başlar, meşrutiyetin ilanından dört beş gün sonra İzmir'e geçer. Bir ay sonra gittiği İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra meşrutî idarenin Abdülhamit yönetiminden farkı olmadığını görür. Bu dönemdeki şiirlerinde meşrutî idareyi ve yöneticileri hicveder. Din ve aşk temalarını işlemeye devam eder.

⁶⁶⁶ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 127.

1909 yılında *Eşref* gazetesinin üçüncü sayısında bir gazeli⁶⁶⁷ ve beşinci sayısında bir tahmisi⁶⁶⁸ yayımlanır. Gazeli, “İran Şahı’nın Bağ-ı Şahta Manzum Bir Nutk-ı Hümayunu” başlığını taşır. Bu şiir “Abdülhamit’in Ağzından Bir Nutk-ı Hümayun” gazeline iki beyit daha eklenerek Muhammed Ali Şah için düzenlenmiştir. Bunun dışında Abdülhamit’e yazdığı gazelden farksızdır. *Eşref*’in beşinci sayısındaki tahmisini Fuzulî’nin

Reng-i rûyından dem urmuş sâgar-ı sahbâya bah

Âfâtâb ile kılur da’vî dutulmuş aya bah

beyitiyle başlayan gazeline yazmıştır. Bu tahmisinde söyleyiş güzelliği ve tekniğinin Fuzulî’ye yaklaştığı kısımlar görülür.

Râh-ı aşkında dönen necm-i seher peymâyâ bah

Zülfünün mecnûnudur serkeşte-i leylâyâ bah

Ufk-ı hüsnünden doğan mihr-i cihan-ârâyâ bah

Reng-i rûyından dem urmuş sâgar-ı sahbâya bah

*Âfâtâb ile kılur da’vî tutulmuş aya bah*⁶⁶⁹

Tevfik Fikret, Servet-i Fünun edebiyatının en önemli şairlerindendir. Aşırı duyarlılığı, içine kapanıklığı ve şekle önem vermesi onun karakterinin en belirgin özellikleridir. Çok küçük yaştan itibaren son derece hassas ve içe kapanık biridir. Gençlik yıllarında hayata, aşka ve dine bakışı iyimserken yirmi dokuz yaşından sonra hayata bakışı derin bir değişime uğrar ve kötümser, hayattan şikâyet eden, dinî konularda kararsız biri hâline gelir⁶⁷⁰.

Neyzen Tevfik de Fikret gibi hassas yapılı bir çocuktur. Yedi yaşındayken şahit

⁶⁶⁷ nr. 3, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909).

⁶⁶⁸ nr. 5, 2 Nisan 1325 (15 Nisan 1909).

⁶⁶⁹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 135.

⁶⁷⁰ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir- Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 65-68.

olduğu olumsuz bir olay ve Urla'da geçirdiği nöbetlerin etkisiyle ruhu sarsılmıştır. Çocukluğunda, hastalığı nedeniyle ailesi tarafından serbest bırakılır, Mevlevihane'de ve İstanbul'da çok rahat yaşar. Ancak Mevlevihane ve medreseden kovulması, istibdadın baskısı, hapse girmesi, Mısır'a kaçmak zorunda kalması, Mısır'da kaldığı yıllar boyunca sürekli içki ve esrar tüketmesi onu hayata karşı isyankâr ve katı biri yapar. Tevfik Fikret'i beğenir. İstanbul'a gittiği ilk günlerde *Servet-i Fünun* idarehanesini ziyaret ederek Tevfik Fikret ile tanışmak ister. Ancak tanıştıklarına dair elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır.

Tevfik Fikret'in şiirlerini okur, onun üslubundan ve kelime dünyasından etkilenir. "İstanbul"⁶⁷¹ şiirinde Fikret'in "Sis" şiirindeki söyleyişine yakın bir ifadeye ulaşmıştır.

Fikret "Sis" şiirinde İstanbul'a duyduğu nefreti şöyle ifade eder:

*Ey sahn-ı mezâlim... Evet, Ey sahn-ı garrâ
Ey sahne-i zî-şâ'saa-i haîle-pîrâ!*

Neyzen Tevfik de "İstanbul" şiirinde şöyle der:

*Sen ey muhît-i mülevves sen ey hadd-i fesâd,
Sen ey nifâk u şikakıyle melânet-âbâd*

Mehmet Kaplan, Fikret'in "Sis" şiirini şöyle değerlendirir⁶⁷²:

Türk edebiyatında İstanbul, ilk defa Sis ile menfûr ve mel'un bir şehir olarak ele alınmıştır. Fikret'ten önce İstanbul'dan bahseden Türk şair ve yazarları, onu hiçbir zaman böyle toptan bir nefret konusu yapmamışlardır. Eski Türk Edebiyatında Nedîm ve Nâbî İstanbul'u yüksek bir medeniyet ülkesi olarak tasvir ettiler. Onların bu davranış tarzı hayata siyasî bir gözle bakmamış olmaları ile açıklanabilir. Fakat eserleri siyasî

⁶⁷¹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 44-49.

⁶⁷² Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1*, s. 110.

ve sosyal tenkitlerle dolu olan Tanzimat yazarlarında da nefret duygusu, bütün şehre, bir mâziye ve bir medeniyete yayılmaz.

Kaplan'ın bu tespitiye rağmen Neyzen Tevfik'in şiirinde İstanbul lanet ile anılır ve bütün kötülüklerin temelinde İstanbul'un olduğu düşünülür.

Neyzen Tevfik meşrutiyetten sonraki şiirlerinde, gençlik dönemindeki şiirlerinde ele aldığı konuları işlemeye devam eder. Gençlik dönemi şiirlerine nispeten ifade kudreti ve duygu tarzında, kullandığı hayaller ve imajlarda kendine has olma yolunda bir değişim görülür.

c. 1919-1953 Yılları Arasındaki Şiirleri

Neyzen Tevfik, 1919 yılına kadar hiciv şiirleri, dinî mahiyette ve aşk temini ele aldığı şiirler yazmış ve şiirinin estetik yönünü geliştirmeye çalışmıştır. 1919 yılından sonraki şiirlerinde, II. Meşrutiyet dönemi yöneticilerini, şair ve yazarları hicveder; aşk şiirleri, dinî şiirler ve kendisinden bahseden şiirler yazar. Kurtuluş Savaşı'nı ve Atatürk'ü yücelten şiirleri vardır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde de görevini yerine getirmeyen yöneticileri eleştirmeye devam eder. Ancak, nazım şekli, dil ve üslup olarak divan nazımının özelliklerini kullanmaya devam eder.

Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında, değişen dünya düzeni ve Osmanlı Devleti'nin bu sürece ayak uyduramaması nedeniyle devletin kozmopolit yapısı dağılmış, ülkede çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu az sayıda vatandaş kalmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda Osmanlı ülkesine siyasî, sosyal ve edebî manada Türkçü bir bakış açısı hakim olur. 1911 yılında Selanik'te çıkmaya başlayan *Genç Kalemler* dergisi milliyetçi akımın edebiyattaki öncüsüdür. Millî bir edebiyat yaratmak isteyen şair ve yazarlar, millî dilin gerekliliğini savunurlar. Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem, Türkçeyi sadeleştirmeye yönelik çalışmalar yaparlar. Bu dönemde, konuşma dili ve yazı dili arasındaki ayrımın kalkması ve halkın

anlayabileceği sade bir dille eser verilmesi yönünde fikirler öne sürülür ve bazı şair ve yazarlar uygulamaya başlarlar.

Neyzen Tefvik şiirlerinin çoğunu bu dönemde yazmıştır. Bu devredeki şiirlerinin bir kısmında Türkçe kelimelere ağırlık verirken bir kısmında ise Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle yüklü bir dil kullanır. Sade dille yazdığı şiirlerine şu dörtlüğü örnek verebiliriz⁶⁷³:

Deli gönül neyi özler durursun
Acınacak dostun cânânın mı var?
Dünya yansa yorganın yok içinde
Harâp olmuş evin dükkânın mı var.

1923 yılında yazdığı “Türk’e Birinci Öğüt”⁶⁷⁴ şiirinde ise Arapça, Farsça kelimeler ağırlıktadır:

Şimdi geldin az buçuk aslındaki imâna Türk
Çekmek isterdim seni çoktan beri dîvâna Türk,
Sînede mihrâb-ı beytullahı bul, virâne Türk.
Bî-tekellüf gir harîm-i Hazret-i Yezdân’a Türk,
Bastığın yerlerde şan ver cinsine, vicdâna Türk.

Bu dönemde şiirleri dil ve muhteva açısından ikiye ayrılmıştır. Bir yandan millî edebiyata uygun konular seçer ve dilini sadeleştirir bir yandan da divan edebiyatının estetik kurallarıyla yergiler söyler. 1953 yılına kadar yazdığı şiirlerinde bu ikilik devam eder. Millî edebiyata yönelmek ister ve bu yolda denemeler yapar fakat içinde yetiştiği ve beslendiği divan şiiri kültüründe ifade kudretini bulduğu için gelenekten kopamaz.

⁶⁷³ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 7.

⁶⁷⁴ a. g. e. , s. 23-27.

1953 yılında kadar sade ve akıcı bir dille yazdığı şiirleri de vardır. Ancak ölmeden birkaç gün önce söylediği son kıtası onun gelenekten kopmadığını gösterir⁶⁷⁵:

*Felsefemde yok ötem, ben çünkü sırr-ı vâhîdim,
Cem-i kesrette yekûnen sıfr-ı mutlak olmuşum
Yokluğumla âşikârım, Ehl-i Beyt'e âidim.
Secdemin şeklindeki Muhammed şâhidim.*

Neyzen Tevfik, divan şairleri, Şair Eşref, Mehmet Akif, Rıza Tevfik ve Tevfik Fikret'in şiirlerinden etkilenmiştir. Şiirlerinde şekilden çok muhtevaya önem verir. Divan edebiyatı nazım şekilleriyle sosyal konulara değinmesiyle Tanzimat'ın birinci dönem sanatçılarına, hicivleri yönüyle Şair Eşref'e, arı bir dille yazdığı koşmalarında Rıza Tevfik'e benzer. Ancak, şiir sahasında herhangi bir hareketin içinde yer almamıştır.

Neyzen Tevfik'in divan şiiri geleneğini devam ettiren hiciv şairlerinin sonuncusu olduğunu söyleyebiliriz. Nükteci, kıvrak bir zekâya sahip, sözünü sakınmayan, incittiği gibi güldürmeyi de bilen bir karaktere sahiptir. Medrese ve Mevlevihaneler'den uzaklaştırılmış, istibdadın baskısıyla ülkesinden kaçmak zorunda kalmış ve geçirdiği hastalıklar nedeniyle hayatının bir bölümünü hastanelerde geçirmiştir. Yaşadığı bu olaylar onun dini istismar eden kimselere, Abdülhamit'e, istibdada ve kendisine karşı isyankar olmasına sebep olur.

Şiirlerinde karamsarlık, sitem, isyan, yergi ve rind tonu görülür. Hicivlerinde, toplumsal aksaklıklara dikkat çekerek bunların düzeltilmesini amaçlar. Yeri geldiğinde hicvinin kılıcıyla yaralar, yeri geldiğinde gülümsetir, ama hep düşündürür. Özellikle dini istismar eden kişileri yerdiği şiirlerinde galiz kelimelere yer vererek hicvinin etkisini zayıflatır. Hiciv tonlu bir şiirin kıymeti sanat inceliği ve zeka unsuru taşımasındadır. Bu nedenle Neyzen Tevfik'in küfürlü ifadelerinin derecesini arttırdığı

⁶⁷⁵ Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Neyzen'in Kabri Başında", *En Son Dakika* gazetesi, nr. 4812, 31 Ocak 1953.

hiciv tonlu şiirleri zayıftır. Asıl şairlik kudretini zekâsının kullandığı, temiz bir dille ve orijinal imajlarla yazdığı hiciv tonuyla örülü şiirlerinde görürüz. Hicivlerinde kişisel hırslarından ziyade sosyal sorumluluk hissinden yola çıkar. Bu nedenle özellikle ve sürekli hicvettiği bir şahıs yoktur.

Davranışlarını tasvip etmediği kimseleri yerdiği gibi çok sevdiği ve beğendiği dostlarını da yerer. Onlardan kendisinin olamadığı kadar mükemmel olmalarını bekler. Bu noktada acımasız ve bencil davrandığını söyleyebiliriz. Kendini beğenmez ve hep aciz, zavallı görür. Şiirlerinde kendinden bahsederken “serseri, âvâre, deli, fakir, it, bî-çare” gibi ifadelerle sık yer verir. Kendisini doğrudan hicvetmese de bu ifadelerle aşağılar.

Neyzen Tevfik, şiirlerinde estetik açıdan daha çok divan edebiyatına bağlı bir şairdir. Kendisine has üslubu, hayallerinin ve imajlarının yeniliği, söyleyiş kudreti ve kişiliğinin şiirine olan etkileri yönüyle gelenekten ayrılır.

III. BÖLÜM: ŞİİRLERİNDE MUHTEVA

1. HİCİVLERDE MUHTEVA

A. ŞAHISLARA YÖNELİK HİCİV

Neyzen Tevfik, yaşadığı olaylar karşısında şaşkınlığını, kızgınlığını ifade etmek ve en önemlisi susup kabullenmemek için hemen oracıkta olayın müsebbibine kinini kusuvermiştir. Ancak şahıslara yönelik hicivleri özellikle bir kişinin üzerinde yoğunlaşmaz. Bu nedenle öncelikle hicvettiği şahısları sınıflandırmayı tercih ettik.

a. Devlet Başkanları: II. Abdülhamit, İran Şahı Muhammed Ali, Mısır Hıdivi, Mısır Kralı I. Fuad, Rus Çarı Nikola, Alman İmparatoru II. Wilhelm, Adolf Hitler, Benito Mussolini, İsmet İnönü.

b. Devlet Adamları ve Bürokratlar: Serasker Mahmut Şevket Paşa, Bahriye Nazırı Ahmed Cemâl Paşa, Sadrazam Talât Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Maliye Nazırı Cavid Bey, Malta Sürgünleri, Levazım Dairesi Reisi İsmail Hakkı Paşa, Sadrazam Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı Ali Kemal, Ferik Fehim Paşa, Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey, Başbakan Adnan Menderes, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, İstanbul Belediye Başkanı ve Valisi Lütfi Kırdar.

c. Şairler, Yazarlar, Doktorlar ve Diğerleri: Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ziya Gökalp, Refik Halit Karay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy, Çaycı Hacı Mustafa, Hüseyin Cahit Yalçın, Refi Cevat Ulunay, Yahya Kemal Beyatlı, Cafer Kırımı, Mazhar Osman Uzman.

Neyzen Tevfik'in *Hiç* adlı eserinde çoğunu kıtaların oluşturduğu yirmi yedi şiirden on dokuzu hiciv mahiyetindedir. Bunlardan sekizinde farklı şahıslar hicvedilir. Şahısların hicvedildiği şiirlerin altısı kıtadır. Ayrıca bazı şiirlerde hem kişilere yönelik hiciv hem de basın, yönetim gibi değişik konulara yönelik hiciv görülür.

Azâb-ı Mukaddes'te yüz kırk dokuz şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin on dokuzu *Hiç* 'te de yer alır. *Azâb-ı Mukaddes*'te yer alan şiirlerinden on altısında baştan sonra kadar, yedisinde ise şiirin bazı kıtalarında farklı kimseler eleştirilir.

a. Devlet Başkanları

II. Abdülhamit

Neyzen Tevfik, çocukluk yıllarını Bodrum ve Urla'da geçirir. Çocukluğu boyunca Abdülhamit'in zulmünden öğretmen olan babasına dert yanan insanları dinlemiştir. Urla'dan ayrılıp İzmir'e taşındıktan sonra dört yıl İzmir Mevlevihanesi'nde bulunur. Burada devrin ünlü şair ve âlimlerini tanır. Bu şahısların sohbetleri vesilesiyle koyu bir istibdat karşıtı olur. 1899 yılında İstanbul'a gittiğinde İzmir'den istibdadın baskısının pek de yoğun hissedilmediğini anlar. İstanbul'da kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığını, insanların İzmir'deki gibi rahat yaşayamadığını gördükçe hiddetlenir ve dostlarının uyarılarına aldırmayarak her yerde uluorta yönetime ve II. Abdülhamit'e dair hakaretler savurur. Bu nedenle hafiyeler tarafından jurnallenerek hapse atılır. Bu

günlerde II. Abdülhamit'e olan kını perçinlenir. Bir süre hapishanede kaldıktan sonra salıverilir. Ancak peşinde hafiyeler olduğu için dostlarından, alıştığı ve sevdiği mahfillerden uzaklaşmak zorunda kalır. Bunun üzerine 31 Kânunusani 1319 (13 Şubat 1904) tarihinde Mısır'a kaçar. Mısır'da onunla aynı kaderi paylaşan pek çok istibdat mağduru vardır. Burada bulunduğu günlerde, ülkenin durumunu konuşmak üzere Türk aydınlarının düzenlediği bir toplantıya katılır. Bu toplantının tesiriyle "Abdülhamit'in Ağzından Bir Nutk-ı Hümâyun"⁶⁷⁶ adlı manzumesini yazar. Bu manzume Abdülhamit'in adını zikrettiği ve onu doğrudan acımasızca hicvettiği tek şiiridir. Abdülhamit'in ağzından söylenmiş olan bu gazelde padişah, zulmünün farkında olan bir cani gibi gösterilir.

Kal'a-i âsâr-ı zulme verdim istihkâm-ı tâm

Ettim istibdâd ile târihte ibkâ-yı nâm.

Öyle temkîn eyledim, olsa cihân zîr ü zeber

Attığım üss-i mezâlim haşre dek eyler devam.

Bu kıtada Abdülhamit, yaptığı zulümlerin bir kale kadar güçlü ve sarsılmaz olduğunu, bu zulüm ve baskılar sayesinde tarihte kalıcı bir yeri olacağını söyler. İnşa ettiği zulüm ve baskı kalesini fenalıklarıyla öyle sağlamlaştırmıştır ki bu kötülük kalesi kıyamete dek yaşayacak kadar kuvvetlidir. Yöneticiler genellikle iyilikleri, izzet ve ihsanlarıyla bilinip yüceltilmek isterler. İlk beyitte, ironik bir tavırla Abdülhamit tarihte elde ettiğini düşündüğü kalıcı yeri saygıdeğer bir mevkiymiş gibi düşünür ve zulmünden, başarılarını anlatır gibi övünçle söz eder.

Ben o cellâdım; vatanda açtığım her yârenin

İltihâbı bir zamân etmez kabul-i iltiyâm.

Nerde Cengiz. Engizisyon, nerde Haccâc u Yezîd

⁶⁷⁶ İlk defa *Hiç'te* (s. 21) yer alan bu şiiri *Azâb-ı Mukaddes'te* (s. 15) de yayımlanmıştır.

Nerde Timur u Hülâgû, nerde ecdâd-ı azâm?

Nerdedir Şeddâd u Nemrûd, nerdedir Âd u Semûd

Her cihetle zâlimân-ı dehre ben oldum imâm.

Abdülhamit ülkesinde ve insanlarında onulmaz yaralar açtığıнын farkındadır. Buna rağmen zulmüne son vermek yerine fenalıklarını arttırır. Kendisini Cengiz Han, Engizisyon mahkemeleri, Haccâc, Yezit, Timur, Hülâgû, Şeddâd ve Nemrut gibi tarihte bilinen en acımasız ve kötü kişilerin yanında daha kötü bulur. Kâinatın en kötülerinin, arkasında namaz kıldığı bir imam olduğunu söyleyerek kötülüğünü katmerler. İmam, cemaate rehberlik eden, örnek olan ve cemaate nispeten dini en iyi bilen kişidir. Neyzen Tevfik, burada Abdülhamit'i zalimlerin imamı olarak nitelendirir ve kötülerin en kötüsü olduğunu düşündürür.

Ben ölürsem; mülk ü millet bitmeden! Volkan gibi

Ka'r-ı lâhdimden tüter; eflâke dûd-i intikâm!

Ol kadar ezdim şu miskîn milleti ki: Etmesin

Fasl-ı dâ'va eylemekçün rûz-ı mahşerde kıyam!

Manzumenin başından itibaren Abdülhamit kendisinin kötü olduğunun farkındadır. Halka karşı, hiç tükenmeyen bir kin duymaktadır. Öyle ki, ölse bile intikamının dumanının volkan gibi mezarının en dibinden göklere yükseleceğini söyler. Son kısımda baskı yaptığı halkının dünyada olmasa bile ahrette kendisini yargılayabileceği kaygısını taşıdığını görürüz. Bu tavrı onu korkak bir zalim olarak düşünmemizi sağlar. Yargılanacağı endişesi ile sadece dünyada değil mahşerde dahi hakkını aramak için ayağa kalkmasın diye halkını ezer. Neyzen Tevfik bu kısımda hicvinin etkinliğini arttırmak ve okuyucunun zihninde Abdülhamit'in kötülüğünü canlandırmak için mübalağadan faydalanır.

Şair, şiirin bütününde II. Abdülhamit'i halkını düşünmeyen, her konuda halkını ezen ve bundan zevk alan, kötülüğü ile övünen marazî bir şahsiyet olarak göstermiştir.

İran Şahı Muhammed Ali

Neyzen Tevfik'in *Eşref* gazetesinde "İran Şahının Bağ-ı Şahda Manzum Bir Nutk-ı Hümayûnu"⁶⁷⁷ notu eklenmiş bir gazeli çıkar. Bu gazel bazı küçük farklar dışında "Abdülhamit'in Ağzından Bir Nutk-ı Hümayûn" adlı gazelinin aynısıdır. Bu manzumesinde İran Şahı Muhammed Ali'yi⁶⁷⁸ hicveder. Muhammed Ali Şah halkına davranış tarzı ve meşrutiyetçilerle mücadele etmesi gibi yönleriyle II. Abdülhamit'e çok benzer.

İran Şahı, zulmünün bir kale gibi sağlam olduğunu, yaptığı baskı ve zulümlerle tarihte yer edeceğini, kurduğu baskı düzeninin kıyamete dek süreceğini söyler.

Düşmen-i bî-rahm-ı mülküm vurduğum ilk darbeye

Ta esasında yıkıldı tâk-i adl ü intizam

Matmah-ı enzâr-ı hırsım milletin mahvındadır

Lâ-şerîk ü lâ-nazîrim mesleğimde vesselam

Ülkenin acımasız düşmanı olduğunu, vurduğu ilk darbeyle adaleti ve düzeni kökünden yıktığını, hırsını milleti mahvetmek için kullandığını ve bu konuda eşsiz, benzersiz olduğunu belirtir. Neyzen Tevfik burada Muhammed Ali Şah'ın İran

⁶⁷⁷ nr. 3, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), s. 3.

⁶⁷⁸ "1907-1909 yılları arasında hüküm sürer. Muzafferüddin Şahın oğludur. Kaba ve sert tabiatlıdır. Anayasayı ve meşrutiyeti kabul eden babasının ölümü üzerine aynı vaatlerle şah olur, fakat sözünü tutmaz. Nazırların Meclis-i Şura-yı Milli'ye (İran Parlamentosu) gitmelerine izin vermez. Bir hayli dış borç altına girer. 1907'de Sadrazamı Atabek'in, Abbas Ağa adlı bir fedai tarafından öldürülmesi meşrutiyet hareketini güçlendirir. Rusların da aldatmasıyla olumsuz tavrını sürdürüp meşrutiyetçilere karşı çok sert davranır. Rusların yardımı ve İngilizlerin tasvibi ile meclisi topa tutturup Tahran'daki inkılâpçı hareketi susturur, buna rağmen Tebriz inkılâpçıların elinde kalır. Daha sonra Tahran'a yürüyen inkılâpçılar, şahı tahttan uzaklaştırıp oğlu Ahmet'i şah ilan ederler."

Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 63-84.

Meclisi’ni topa tutmasını eleştirir. Şah, kendisinin Cengiz Han, Engizisyon mahkemesi, Haccâc, Yezit, Timur, Hülâgû, Nemrut ve Şeddâd’tan daha kötü olduğunu hatta kötülükte onlara önder olduğunu söyler.

Öyle cellâdım ki ben şu dest-i pür-hûnumdaki

Tig-i zulmün yarası etmez kabûl-i iltiyâm

Şah, öyle eli kanlı bir cellâttır ki, zulmünün kılıcının yaraları iyileşmez. Halkına çok yoğun bir nefret duyar, milleti yok etmeden ölürse, mezarının dibinden intikamının dumanının volkan gibi yükseleceğini belirtir. Halkını mahşer gününde kendisini şikâyet etmemeleri için, bir daha dirilemeyecek şekilde ezer. Neyzen Tevfik, İran Şahı’nın milletine olan kötü tavrını mübalağa ederek okuyucunun gözünde dramatize eder.

Mısır Hıdivi

1900’lü yılların başında Hac yollarında güvenlik sorunu yaşanmaktadır. Neyzen Tevfik, Mısır’da bulunduğu dönemde bu tehlikeyi bilmesine rağmen hacca giden Mısır Hıdivi’ni eleştirir.

Efendina hacı olmağa gitmiş,

Belki günahsız dönebilir ama

Yüz karasının zemzemle

Temizleneceğine kani değilim⁶⁷⁹.

Hıdiv’in iyi biri olmadığını düşünür ve hacca gitmekle bu imajı silemeyeceğini söyler. Ayrıca hacca gidenlerin günahlarından arındığı düşüncesini de eleştirir. Hıdivin şahsiyetinde, dinî bilgilerin saptırılmasını ve dini kullanarak insanların gözünde yer etmeye çalışan kişileri yerer.

⁶⁷⁹ Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, nr. 2687, 17 Mart 1947.

Mısır Kralı I. Fuad

1928 yılında Mehmet Akif'i görmek için Mısır'a gider. Bu günlerde İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Mısır'ın ilk kralı Fuad'ın⁶⁸⁰ parlamentoyu açmak üzere büyük bir saltanatla dolaştığını görür. O sırada bir İngiliz hafiyesi de kralı takiptedir. Kralın bu hayalî saltanatını görünce dayanamaz ve şu kıtayı söyler⁶⁸¹:

İngiliz palyaçosu şu kralın hâlini gör.

Yurdunun sînesine tohumu esâret ekiyor.

Yuları düşman elinde, beşere çifte atan

Bir Mısır eşeğini, sekiz eşek çekiyor.

Kral Fuad bağımsızlığını ilan etmiştir, ancak ülkenin yönetiminde alttan alta İngilizler söz sahibidir. Neyzen Tevfik, bu şekilde yönetilen bir ülkeye bağımsız denemeyeceği için esaret kelimesini kullanarak durumu tezat sanatını kullanarak yerer. Kralın, İngilizlerin güdümünde olduğunu ve halkına eziyet ettiğini söyler. Kralı, arabasını çeken eşeklerle bir tutarak aşağılar.

Rus Çarı II. Nikola

Rus Çarı II. Nikola⁶⁸², Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da öldürülmesi üzerine 30 Temmuz 1914 tarihinde ülkesinin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi kararını alır. Onun bu kararı neticesinde 1 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı ülkesinin doğu sınırında Kafkas Cephesi açılır ve Rusya Doğu Anadolu'ya girer.

⁶⁸⁰ Ahmet Fuat Paşa 1922 -1936 yılları arasında Mısır kralı olur.

⁶⁸¹ Hasan Bedrettin Ülgen, "İstanbul'un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik", *Hürriyet* gazetesi, nr. 1698, 10 Ocak 1953.

⁶⁸² "Rus Çarı II. Nikola 1 Kasım 1914'te tahta çıkar. Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da öldürülmesi üzerine ordudan gelen baskı sonucunda 30 Temmuz 1914 tarihinde seferberlik ilan eder. Savaş yıllarında ülkenin yönetiminde pek başarılı olamaz. 8 Mart 1917'de St. Petersburg'ta başlayan ayaklanmanın kontrol edilememesi neticesinde tahttan çekilir ve Rusya'da bin yıllık monarşi rejimin bitmesine sebep olur."

Servet Avşar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Propagandaları ve Osmanlı Devleti", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 14, 2003, s. 79-88.

Neyzen Tevfik, bu olay üzerine 1914 yılında “Hüsn-i Tefeül” adlı kıtasında Çar II. Nikola için şöyle der⁶⁸³:

*Âteş-i zulmü başından burc-ı tahtına çıkmada
Bunca vâhın, nâlenin, derdin, gâmın, âhın ofun
Dübb-i ekber kutbuna baktım tefeül eyledim
Taht-ı Çar’ı tersine dönmüş semâda Moskof’un*

Neyzen Tevfik, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren siyasî olayları takip eder. Burada onun bu bilgileri doğrultusunda bir çıkarım yaptığını görüyoruz. Çar II. Nikola Birinci Dünya Savaşı’na İtilaf Devletleri safında girerek Osmanlı Devleti’ni paylaşım planının önemli aktörlerinden biri olur. Ancak ülkesindeki monarşi karşıtları da çalışmalarına hızla devam etmektedirler. Neyzen Tevfik, II. Nikola’yı daha kendi ülkesinin iç problemlerini çözmeden pastadan pay almak umuduyla büyük bir savaşa girmesi nedeniyle hicveder. Çar’ın tahtının tehlikede olduğu o kadar aşikârdır ki onun tahtının ters döndüğünü yıldızlar bile söyler olmuştur. Nitekim Ekim 1917 Devrimi ile Çar tahtından olur.

Neyzen Tevfik, Birinci Dünya Savaşı başladığı günlerde Rus hükûmeti ve Çar II. Nikola’ya şöyle seslenir⁶⁸⁴:

*Boğaz’ın derdine düşmekte idin
Mes’ele şimdi, çatallandı ayı!*

*Çar-ı nâ-çârına mağrur iken...
Mes’ele şimdi: Çatallandı. Ayı!*

*Çıpayı boynuna taktı devrân,
Denizin ka’rına sallandı ayı!*

⁶⁸³ *Hiç*, s. 12.

⁶⁸⁴ a. g. e. , s. 13.

Rusya'nın İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını ele geçirerek Akdeniz'e inme hayaliyle Birinci Dünya Savaşı'na girmelerini eleştirir. Rusya'nın Anadolu üzerinde yüzyıllardır böyle bir hedefi vardır ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerine hep bu ideal yön vermiştir. Neyzen Tevfik, Osmanlı Devleti'ni "Hasta Adam" olarak nitelendiren Rusya'nın mağrur tavırlarının başarısızlıkla sonuçlanmasıyla eğlenir. Rusya, Birinci Dünya Savaş'ında hem çok kayıp vermiş hem de 1917 Devrimi nedeniyle savaştan çekilmek zorunda kalmıştır.

Alman İmparatoru II. Wilhelm

II. Wilhelm⁶⁸⁵, Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki münasebeti arttırmak için tahta çıktıktan sonra ilk resmî ziyaretini 1899 yılında İstanbul'a yapar. Bu ziyaretin ardından Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan aldığı silah sayısı artar. II. Wilhelm'in politikalarının etkisiyle Osmanlı Devleti Almanya ile yakınlaşır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girer. II. Wilhelm İstanbul'a üçüncü ziyaretini 1917 yılı ekim ayında yapar. Bu ziyareti sırasında Padişah'ı genel karargâhına davet eder⁶⁸⁶. Neyzen Tevfik, onun gelişi için şu kıtayı söyler⁶⁸⁷:

Anlaşıldı hâl u tavrından Yahudi olduğun!

Va 'z-ı yed ettin cihânın garbına, hem şarkına.

Tilki bilmez, bilmiş ol! Âlemde dehrin bildiğin

Pek güvenme "Kayzer"im Bismark'ına, pis markına

⁶⁸⁵ "Alman İmparatoru II. Wilhelm, 1888 yılında tahta çıkar. Osmanlı ülkesindeki karışıklıkları ve ekonomik sorunları değerlendirerek Osmanlı Devleti üzerindeki ekonomik, kültürel ve siyasî nüfuzunu arttırmayı hedefler. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun ağır yenilgiye uğraması, ordunun modern yöntemlerle düzenlenmesi zorunluluğunu getirir. II. Abdülhamit ordunun modernizasyonu görevini İngiltere ve Fransa'ya karşı duyduğu güvensizlik nedeniyle Almanya'ya verir." Hakan Aykar, "Bismarck ve II. Wilhelm'in Osmanlı Üzerine Düşünceleri", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003, s. 47-60.

⁶⁸⁶ Aykar, "Bismarck ve II. Wilhelm'in Osmanlı Üzerine Düşünceleri", s. 60-80.

⁶⁸⁷ Hiç, s. 12-13.

II. Wilhelm uyguladığı politikalarla ülkesinin sınırlarını genişletmeye çalışır. Ekonomik anlamda da güçlenmek için çareler arar. Ülkesini daha güçlü kılmak amacıyla Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması konusunda Avusturya'yı destekler. Bir süre sonra Osmanlı Devleti'ni de savaşa girmesi için ikna eder. Böylece hem doğudan hem batıdan birer ülkeyi kendi yanına çekmiştir. Ancak, Avusturya, Almanya ve Osmanlı Devleti karşısındaki İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı çok güçsüzdür ve savaşı kaybetme ihtimalleri yüksektir. Neyzen Tevfik, çok güçlü düşmanları olduğunu bilmesine rağmen, doğu ve batıda bulunan iki güçsüz ülkeden aldığı destekle savaşı kazanacağını düşünen II. Wilhelm'i eleştirir.

II. Wilhelm ile Bismarck'ın arası iyi değildir⁶⁸⁸. Almanya'nın savaş sırasında ekonomisi hızla düşüşe geçmiştir. II. Wilhelm'i bu durumda savaşa girdiği için yerer. Nitekim Neyzen Tevfik'in tespiti doğru çıkar ve Almanya Birinci Dünya Savaşı'nda yenilir.

Adolf Hitler

Hitler'e pek çok kez suikast düzenlenir, ancak başarılı olunamaz. Neyzen Tevfik bu kıtayı 20 Temmuz 1944 tarihinde Hitler'e bomba ile düzenlenen suikast için söylemiştir.

Bay Hitler'e yaralandı dediler.

Menhus yıldız çabuk doğar dulunur,

Sen köpeğe kuduz de de geçiver,

*Nasıl olsa bir öldüren bulunur*⁶⁸⁹.

Neyzen Tevfik İkinci Dünya Savaşı'nın başında, Hitler'in başarılı olduğu günlerde onu destekler, ancak Hitler yenildikçe ona olan hayranlığı azalır⁶⁹⁰. 1945 yılına

⁶⁸⁸ "Bismarck Avusturya ve Fransa'yı yenerek 1871 yılında Alman Milli Birliği'ni kumuştur. Ancak 1890 yılında II. Wilhelm ile anlaşamayıp istifa eder."

Aykar, "Bismarck ve II. Wilhelm'in Osmanlı Üzerine Düşünceleri", s. 40.

⁶⁸⁹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 177.

gelindiğinde Hitler'in yıldızı sönmüştür. Neyzen Tefvik, savaşta başarısız olan ve savaş süresince vahşi tavırlar sergileyen Hitler'i uğursuz bir yıldızla benzetir. Uğursuz olduğu için çok kısa sürede dönemini doldurmuştur. Ayrıca “Şahane Cehalet”⁶⁹¹ adlı şiirinde Hitler için şöyle der:

*Huzûrunda bu zâtın intihar ederdi Cebrâil,
Bilinseydi ezelde hilkatın bu sırrı evvelce;
Yıkardı arşı, kürsîyi, eğer çıksaydı bu dâhi
Bu şahâne cehâlet uğrattırdı Tanrı'yı felce!*

Neyzen Tefvik'e göre, Hitler Tanrı'yı felce uğratacak, Cebrail'i intihara sürükleyecek kadar kötü ve cahildir. Eline daha fazla güç geçmesi hâlinde dünyayı mahvedebilecek biridir. Hitler'in uğruna savaştığı fikirler son derece sapkındır ve yöntemleri de çok acımasızdır. İnsanı yaratan Tanrı onun her yönünü bilir. Neyzen Tefvik burada mübalağanın dozunu arttırarak Hitler'in cehaleti karşısında Tanrı'nın şaşkınlıktan felç geçirebileceğini söyler.

Neyzen Tefvik hiciv mahiyetinde olan şiirlerinde genellikle kıta nazım biçimini kullanır. Kıtanın ilk dizesinden son dizesine doğru hicvin dozunu arttırır ve hicvin vurucu tonunu son dizesine yükler. Ancak bu kıtasında neredeyse bütün kıta tek parça hâlinde bir hiciv yumağı gibidir.

Benito Mussolini

1940 yılı Ekim ayında İtalya Yunanistan'a saldırır. Ancak başarısız olur. Bunun üzerine Adolf Hitler Balkanları kontrol altına almak için ordularını Yunanistan'a

⁶⁹⁰ Cahit Irgat, “Tımarhane Bana Neyzen Tefvik'i Tanıttı”, *Akşam* gazetesi, 7 Temmuz 1968.

⁶⁹¹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 151.

yönlendirir. 1941 yılı nisan ayında Almanya, İtalya ve Bulgaristan orduları tarafından Yunanistan işgal edilir. Ancak Avrupa’da en iyi direnişi Yunanistan gösterir.

*İşte kanbur feleğin emriyle
Mihver’in⁶⁹² çarkını kırdı devran.
Duçe’dir⁶⁹³ Akdeniz’in yüz karası,
Topyekûn ağzına s...ı Yunan⁶⁹⁴*

Neyzen Tevfik, Hitler’in önderi olduğu Mihver Devletlerin çıkardığı haksız savaşın başarısız olduğunu söyler. Mussolini’nin, Yunanistan karşısındaki başarısızlığıyla eğlenir. Yunanistan’ın İtalya’ya nispeten güçsüz olmasına rağmen, direnmesini haklı bulur ve Mihver Devletleri durdurmasından memnun olur.

Bu kıtada hemen her türlü donanıma sahip emperyalist güçlerle millet olmak ve ülkesini korumak ülküsüyle hareket eden Yunanistan’ın durumu kıyaslanır ve milli değerlerin üstünlüğü ortaya konulur. Şair güçlü imajlarla başladığı hicvini son dizede kullandığı galiz sözle zayıflatmış, eleştirisinin gücünü kırmıştır.

İsmet İnönü

İsmet İnönü, Atatürk’ün ölümünün ardından cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanı olduğunda, Türkiye Cumhuriyeti gelişme aşamasındadır. Dünya da yeni ve büyük bir savaşa doğru hızla ilerlemektedir.

*Atatürk, İnönü’nün ruhuna munzam oldu
Yed-i İsmet’te kılıç, kahir-i âzam oldu⁶⁹⁵.*

⁶⁹² İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya, İtalya ve Japonya’nın oluşturduğu bloğa Mihver Devletler denmiştir. Amerika, Sovyet Rusya ve Birleşik Krallık Müttefik Devletleri oluşturur.

⁶⁹³ İtalyanların İkinci Dünya Savaşı sırasında Mussolini’ye taktıkları isim.

⁶⁹⁴ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 175.

⁶⁹⁵ a. g. e. , s. 237.

Neyzen Tevfik, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı dönemindeki sert tavrını eleştirir. Atatürk'ün İsmet İnönü'nün ruhuna eklendiğini, bu güçle İsmet İnönü'nün daha zalim olduğunu söyler. Burada İnönü'nün iktidarı dönemindeki katı tutumunun altını çizerken Atatürk'ün onun ruhuna eklendiğini söyleyerek dolaylı olarak Atatürk'ü de yerer. Bu beyitte asıl vurgu ikinci dizededir.

b. Devlet Adamları ve Bürokratlar

Bağdatlı Mahmut Şevket Paşa

13 Nisan 1909'da patlak veren 31 Mart Vakası'ndan sonra 27 Nisan 1909'da II. Abdülhamit tahttan indirilir, yerine Sultan Reşat tahta çıkar. Neyzen Tevfik bunu duyar duymaz eve koşar ve babasına “Baba Sultan Reşat tahta çıktı” der. Esprili biri olan babası “Deme Tevfik! O da mı tahta çıktı” diyerek güler. Birkaç yıl sonra Bağdatlı Mahmut Şevket Paşa da Serasker olur⁶⁹⁶. Neyzen Tevfik onun için şöyle der⁶⁹⁷:

*Sorulsun, sadrâzamdan, bizimçün varsa lutf etsin,
Hududa tahta perde çekmenin, imkân ve icâdı.
Alır ibret, bugün, enkâz-ı devletten nazar ehli,
Çıkınca padişah tahta, serasker oldu Bağdâdî.*

Neyzen Tevfik, bu kıtada ince bir söz oyunu yapar. Son dizedeki Bağdâdî kelimesiyle hem Mahmut Şevket Paşa'nın Bağdatlı olmasından dem vurur hem de tahta ağırlıklı yapılan bina tarzını kastederek paşayı yerer. Ülkenin durumu her an daha kötüye gitmektedir. Buna rağmen alınan önlemler basit ve yetersizdir. Neyzen Tevfik bu önlemlerin aczini ülkenin sınırlarına tahta perde çekerek düşmanların durdurulup durdurulmayacağını sorarken ironik bir şekilde hicveder. Burada çok iyi bildiği bir gerçeği bilmezlikten gelerek hicvini temellendirir. Bu kıtada birinci ve üçüncü dizeler

⁶⁹⁶ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen'in Şiirleri”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 615, 6 Şubat 1966.

Mahmut Şevket Paşa ilk olarak 1910 yılının ocak ayında bu göreve gelir.

Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 10.

⁶⁹⁷ *Hiç*, s. 11.

hicvin tonunun zirveye ulaştığı ikinci ve dördüncü dizeler için zemin hazırlamıştır. Bu kıtadan yola çıkarak Neyzen Tevfik’in galiz sözlere kaçmadan sağlam bir kurgu ile yaptığı hicivlerinin daha güçlü olduğunu söyleyebiliriz.

Bahriye Nazırı Ahmed Cemâl Paşa

Ahmed Cemâl Paşa, 1903-1907 yılları arasında Bahriye Nazırlığı görevinde bulunur⁶⁹⁸. Neyzen Tevfik, Ahmed Cemâl Paşa’nın Bahriye Nazırı oluşunu şöyle değerlendirir⁶⁹⁹:

Rû-yi ikbâl-i felek şimdi Cemâl’e döndü.

Yine bin kan, akacak daire-i cevrinde.

Geşti-i devlete, madem kapudân oldu.

Çok kürekler, çeker, evlad-ı vatan, devrinde.

Cemâl Paşa’yı çok gaddar ve cani biri olarak gösterir. Feleğin yüzüne güldüğü Paşa Bahriye Nazırı olmuştur. Ancak, “yine” kelimesi kullanılarak Paşa’nın daha önceki görevlerinde emrindekilere kötü davrandığı hatırlatılır. Kaderin yüzüne gülmesiyle yönetilen konumundan yönetici konumuna geçen Paşa’nın emrindekilere karşı ezici bir tavır alması eleştirilir. Neyzen Tevfik burada bir kişinin davranışından yola çıkarak bir genellemeye varır ve bu şahsın nezdinde zalimliği yerer. Bu kıtada yergi kıtanın geneline yayılarak verilmek istenen fikrin daha dikkat çekici bir hâl alması sağlanmıştır.

⁶⁹⁸ Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 3.

⁶⁹⁹ *Hiç*, s. 13.

Sadrazam Talât Paşa

Mehmed Talât Paşa⁷⁰⁰, 1917-1918 yılları arasında sadrazamlık görevinde bulunur. Edirne’de doğmuştur. Bir dönem, Edirne’de doğmasından yola çıkılarak Talât Paşa’nın Çingene olduğu iddiaları ortaya atılır. Amerikan Büyükelçisi Morgenthau’nun da hatıralarında bunu dile getirmesi üzerine Talât Paşa hatıralarında ailesinin kökeni hakkında ayrıntılı bilgi verme gereği duyar. Böylece, bu iddianın doğru olmadığını kanıtlar⁷⁰¹. İbnülemin Mahmut Kemal de Talât Paşa’nın Türk olduğunu söyler⁷⁰². Tevfik, Talât Paşa’nın çok yardımını görmesine rağmen ülkeyi yıkılışa sürükledikten sonra 1918 yılında firar eden, paşayı hicvetmekten çekinmez⁷⁰³:

*Fırka, parti diye halkın boğazından sıkarak
Milletin on senedir olmuş idi, mengenesi,
Kazdığı câh-ı belâya yine kendi düştü
Örsünü, kışkacınımin çingenesi*

Talât Paşa’nın İttihat ve Terakki Fırkası’nı her şeyin üstünde tutmasını, kişisel hırsları uğruna halka eziyet etmesini eleştirir. Talât Paşa, Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmesini onaylamış, savaşın yenilgi ile sonuçlanacağını anlayınca firar etmiştir. Paşa’nın kendi menfaatlerini önde tutarak onayladığı bu savaş sonucunda her şeyini kaybedip ülkeden kaçmak zorunda kalmasını hak ettiğini düşünür. Ayrıca onu hatalarından ders alıp sorunlarla mücadele etmek için ülkede kalacak kadar cesur olmadığı için de eleştirir.

Bu kıtada ilk üç dizede başarıyla kurguladığı yergiyi, kırılganlığının derecesini ifade etmek için küfürle bitirmiştir. Bu şekildeki kıtalarında hicvi sadece doğruları göstermek için değil öfkesini belirtmek için de kullandığını söyleyebiliriz. Neyzen

⁷⁰⁰ Mehmet Talât Paşa (1874-1921), Dâhiliye Nazırlığı (1909- 1911), PTT Nazırlığı (1912), Dâhiliye Nazırlığı (1913-1918), Maliye Nazırlığı (1914-1917) ve sadrazamlık (1917-1918) görevlerinde bulunmuştur. Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 105.

⁷⁰¹ Osman Selim Kocahanoğlu, *Hatıraları ve Mektuplarıyla Talât Paşa*, Temel Yayınevi, İstanbul 2008, s. 15-16.

⁷⁰² İnal, *Son Sadrazamlar*, c. 4, s. 1964.

⁷⁰³ *Hiç*, s. 13.

Tevfik'in çabuk sinirlenen biri olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu tavrı doğaldır. Ancak bu şekilde kendisini kontrol edemeyerek hicvini öfkesine kurban eder.

Başka bir kıtasında Talât Paşa için şöyle der⁷⁰⁴:

Kazılan hendek-i zulme dem-i millet doldu.

Böyle gösterdi mason fırkasının minkalesi

Taş çıkardı vükela kahkaha-i mel'una bile

Oldu kâşâneleri her birinin Kan Kal'ası

Talât Paşa'nın, II. Abdülhamit'in zalimliğini bahane ederek başa geldiğini söyler. Ayrıca Paşa'yı Mason Locası Üstadı⁷⁰⁵ olduğu için yerer. Talât, Enver ve Cemal Paşaların icraatlarıyla Abdülhamit'e bile taş çıkardıklarını düşünür. Yaptıkları zulüm ve döktükleri kan ile her birinin evinin birer kan kalesine benzediğini söyler. Bu kıtası bir önceki kıtasına göre daha kuvvetli ve sağlamdır. Her bir dizedeki yergi yoğunluğu neredeyse aynıdır. Onun hiciv sahasındaki kuvvetini ve maharetini bu tarz kıtaları göz önüne serer.

Neyzen Tevfik, Şair Eşref'i hocası sayar, hicivlerinde Şair Eşref'in etkisinde kaldığını söyler. Talât Paşa için bu kıtayı söylemesinde Eşref'in o günlerde Paşa için söylediği şu kıtanın da etkisi olabilir⁷⁰⁶:

Âlemi dûçâr-ı beht ü hayret etti Tal'at'ın

Haddini bilmez aceb çingâne bir Jön Türk müstün?

Milk-i millet sû-i tedbîrinle mahv olmaktadır

⁷⁰⁴ a. g. e. , s. 21.

⁷⁰⁵ "Talât Bey, Edirne Askeri İdadisi'ni bitirdikten sonra posta idaresine girer. Bu sıralarda II. Abdülhamit aleyhine çalışmaya başlar, fakat bu çalışmaları öğrenilince tutuklanır ve çarptırıldığı üç yıllık hapis ve sürgün cezasından sonra Selanik'te hukuk mektebine devam eder, burayı bitiremeden ayrılır. Selanik'te Siyonist Yahudilerin Alyans İsrailite Universelle okulunda Türkçe öğretmenliği yapar. Bu günlerde Selanik'teki İttihatçıların başına geçer. 1906 yılında Selanik İttihatçıları ile Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurar. Selanik Yahudi Cemaati ile yakın ilişkileri sırasında kendisini yakından tanıyan İtalyan pasaportlu Türk vatandaşı Yahudi Avukat Emanuel Karasu onu Selanik Mason Locasına kaydettirmiş ve kendisinden Siyonist amaçları için faydalanmayı amaçlamıştır. Talât Bey ilerleyen yıllarda Loca'nın Üstatlığına kadar yükselir." Özden, *II. Meşrutiyet'in İlânı Öncesi ve Sonrası*, s. 50-51.

⁷⁰⁶ İnal, *Son Sadrazamlar*, c. 4, s. 1963.

Hey [eşek] oğlu [eşek] Jön Türk müsün bön Türk müsün?

Maliye Nazırı Mehmed Cavid Bey

Mehmed Cavid Bey, 1909-1911 yıllarında Maliye Nazırı olur⁷⁰⁷. Kendisi İttihat ve Terakki Fırkası'nın önemli simalarındandır. Neyzen Tevfik, Mehmed Cavid Bey ve İttihat ve Terakki'nin üç gözde paşasını "İskelet"⁷⁰⁸ adlı manzumesinde hicveder. Cavid Bey için şöyle der:

*Nezaretler irâdetler verildi, üste "Cavid"e,
O demde başladı aylıkları ehlince tezyîde...*

*Uyup her "daire" "kanun"a çevrildi fırıldaklar.
"Usûl-i darb"ı tuttu "Meclis-i Milli"de yordaklar.*

Cavid Bey'in, Maliye Nazırı olmasıyla bütün hazineyi kontrol ettiğini, onun döneminde maaşlara keyfi zam yapıldığını, her dairede bir yolu bulunup kanuna uydurularak para çalındığını söyler. Cavid Bey'in destekleyenleri olduğu için rahatça para kaçırabildiğini düşünür. "Cavid" hem Paşa'nın ismi hem de sonsuz manasında tevriyeli olarak kullanılmış, bu şekilde Paşa'nın bu görevde sonsuza kadar kalacağını düşünmesi yerilmiştir. Paşa bu güçle rahat davranır. Onun bu safça zannı yerginin temelini oluşturur. Diğer eleştiriler bu temel üzerinde kurulur. Bu kıtada hicvin fışkıran lavlar gibi değdiği yeri yaktığını hissederiz.

Aynı manzumede Cavid Bey'den sonra Cemal, Enver ve Talât Paşa'yı hicve başlar:

*"Davul" boynunda halkın, parsayı birkaç şakî toplar
Ki: Onlarda "Cemal", "Enver" ile "Talât" gibi hoplar.*

⁷⁰⁷ Ayrıca 1914 yılında ve 1917-1918 yılları arasında da bu görevde bulunur. Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 7.

⁷⁰⁸ *Hiç*, s. 14-17.

Kaçarlar, dîdeden olmak nihân onlarca bir şey mi?

Vatan uğrunda tebdîl-i mekân onlarca bir şey mi?

Neyzen Tevfik; Cemal, Enver ve Talât Paşaları halkın parasını toplayan eşkıyalar olarak niteler. Ülkeden kaçmalarını eleştirerek, bunun onlara yakışan bir davranış olduğunu belirtir. Vatanın iyiliği için mekân değiştirdiklerini söylerken, aslında onların gitmesiyle ülkenin rahatladığını kasteder. Bir yandan da onlardan, ülkeyi kurtarmak için kaçan kahramanlar olarak bahsedip tezat oluşturur. Yergisini bu tezat üzerine kurar.

“İskelet” manzumesinin ikinci kısmında bir fıkra anlatır. Bu fıkra Cemal ve Enver Paşaları ayı ve maymuna, Talât Paşa’yı da onları oynatarak geçimini sağlayan bir Çingene’ye benzetir. Burada Talât Paşa’nın soyu konusundaki tartışmaya ve onun İttihat ve Terakki Fırkası Reisliği’ne dokundurur. Paşa’yı fırkanın reisi olarak ipleri elinde tutan kişi olarak gördüğü için bütün fenalıkları da ona yükler, Enver ve Cemal Paşaları kukla gibi gösterir.

“Havale”⁷⁰⁹ adlı manzumesinde İttihat ve Terakki’nin ileri gelenlerini eleştirmeye devam eder:

Enver’ini, Topal’ını⁷¹⁰, Şaşı’yı,

Sakallı’yı⁷¹¹ bizim Çeribaşı’yı⁷¹²

⁷⁰⁹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 11-12.

⁷¹⁰ “Levazım Dairesi Reisi İsmail Hakkı Paşa. İttihat ve Terakki Fırkası’nın önderlerinden Talât Paşa ve Enver Paşa arasında gizliden gizliye bir mücadele vardır. Tam anlamıyla açığa çıkmamış olmakla birlikte, Enver Paşa’nın, İttihat ve Terakki’nin sivil kanadına güvenemediği için, İstanbul’da her an hükümeti görevinden uzaklaştırabilecek gizli bir vurucu güç oluşturduğu ve İsmail Hakkı Paşa’nın bu güç içerisinde kilit adam rolü üstlendiği anlaşılmaktadır. Kısaca, Enver Paşa’nın yakın koruması altındaki Hakkı Paşa’ya kimse dokunamaz. Birinci Dünya Savaşı yıllarında yiyecek sıkıntısı baş gösterdiğinde İsmail Hakkı Paşa’nın vagonla mal taşımasına izin verdiği kimselerin sağladığı büyük çıkarlar ile ilgili spekülasyonlar kamuoyunda büyük yankı uyandırır. Talât Paşa, İsmail Hakkı Paşa’nın koruduğu ve desteklediği kimseler için halkı ezdiğini, onun bu davranışlarının şikâyetlere sebep olduğunu söyler.”

Kocahanoğlu, *Hatıraları ve Mektuplarıyla Talât Paşa*, s. 21-23.

⁷¹¹ Bahriye Nazırı Ahmed Cemâl Paşa.

⁷¹² Sadrazam Talât Paşa.

Malta'daki tavşanlara aşığı

Vurmak için bir doktora bıraktım

Enver Paşa'yı, Levazım Dairesi Reisi İsmail Hakkı Paşa'yı, Bahriye Nazırı Ahmed Cemâl Paşa'yı, Talât Paşa'yı ve Malta sürgünlerini vatan haini olarak görür. Çingene olduğu yönündeki tartışmalardan ötürü Talât Paşa'yı Çingenelerin reisi manasına gelen Çeribaşı olarak adlandırır. Bu adlandırmayla onu, saydığı kötü kişilerin reisi sayar. Ayrıca Talât Paşa'nın hem İttihat ve Terakki Fırkası Reisliği hem de sadrazamlık görevlerinde bulunmasına gönderme yapar. Paşa'nın bu iki görevi kendi çıkarı için kullandığını vurgular.

Malta Sürgünleri

1919-1920 yıllarında İstanbul'un işgali sırasında işgal kuvvetleri tarafından yüz elliye yakın Türk devlet adamı, asker, idareci ve aydın tutuklanarak bir İngiliz sömürgesi olan Malta Adası'nda tutulur. Neyzen Tevfik, "Çok Şükür"⁷¹³ adlı şiirinde bu şahısları kurnaz kişiler olarak niteler.

Nene yetmez senin şu kuru kaval?

Pîr aşkına sıkıldıkça durma, çal.

Malta'daki kurnazlardan ibret al,

Paran mı var, bağın, bostanın mı var?

"Sözüm Ona Efendim Sensin"⁷¹⁴ adlı manzumesinde Malta sürgünlerini cahil ve yabanî olmakla suçlar ve onlara hakaret eder:

Âlim, cahil, handavallı, külhânî

Sözüm buradan öte, Malta yarânı,

⁷¹³ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 7-8.

⁷¹⁴ a. g. e. , s. 141-142.

*Hepisi de birbirinden yabâni,
Domuz oğlu domuz efendim sensin!*

Malta sürgünlerinin kimini âlim kimini cahil kimini de kabadayı tavırlı gördüğü için yerer. Ancak, yergisini bir fikir etrafında şekillendirmek yerine kaba sözlerle örerek zayıflatır.

Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Dâhiliye Nazırı Ali Kemal

“Çok Şükür”⁷¹⁵ adlı şiirinin bir kıtasında Damat Ferit Paşa ve Dâhiliye Nazırı Ali Kemal’i yerer:

*İspermeçet-zâde*⁷¹⁶, *Kirpi*⁷¹⁷, *Pehlivan*⁷¹⁸
Yanaşması, o bayraklı Kahraman.
*Sadrazamlar içinde en düztaban*⁷¹⁹
İmzacılar başı Mervan’ın mı var?

Neyzen Tevfik, *Peyâm* gazetesi sahibi Ali Kemal’den tanıştığı ilk günden itibaren hoşlanmamıştır. Ali Kemal İngiltere yanlısıdır ve yine İngiltere yanlısı Damat Ferit Paşa’nın hükümetlerinde Maarif ve Dâhiliye Nazırlığı görevlerinde bulunmuş, ayrıca Milli Mücadele’ye karşı tavır almıştır. Bu nedenle Ali Kemal’i eleştirir. Damat Ferit Paşa’yı Sevr Antlaşması’nı imzaladığı için yerer. Milli Mücadele’ye karşı oluşu da eleştirilmesinin bir başka sebebidir. Refik Halit Karay, İttihatçılara karşı olmasına rağmen dönem dönem Talât Paşa’dan destek görür. Ayrıca İttihat ve Terakki Fırkası’na karşı kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın kuruluş toplantılarına katılır ve burada Damat Ferit Paşa ile tanışarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın bir üyesi olur. Ali Kemal,

⁷¹⁵ a. g. e. , s. 8.

⁷¹⁶ Ali Kemal (1869-1922), Maârif Nazırlığı (1919), Dâhiliye Nazırlığı (1919) görevlerinde bulunmuştur. Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 63.

⁷¹⁷ Refik Halid Karay.

⁷¹⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

⁷¹⁹ Damat Ferit Paşa.

Maarif Nazırı olunca ondan boşalan *Sabah* gazetesi başmuharrirliğine getirilir. Bu gazetedeği görevi Hürriyet ve itilaf Fırkası'nı ve Damat Ferit Paşa hükümetini savunmaktır⁷²⁰. Neyzen Tevfik, Refik Halit'i çıkarları doğrultusunda sürekli taraf değıştirdiğı, Milli Mücadele'ye karşı olduğı ve İngiltere yanlısı olduğı için eleştirir.

Bağımsızlık için savaşmak yerine manda yönetimini destekleyen bu şahısları kahraman olarak nitelendirerek tezat sanatı yoluyla hicveder. Damat Ferit Paşa'yı Sevr Antlaşması'nı imzaladığı için Hz. Osman'ın mührünü kullanarak kargaşa çıkarmaya çalışan Mervan gibi görür.

Ferik Fehim Paşa

Neyzen Tevfik, "Sözüm Yabana"⁷²¹ adlı manzumesinde Fehim Paşa'yı⁷²² yerer. Fehim Paşa, istibdat döneminde padişaha yakınlığı sayesinde halka çok fazla eziyet eden biridir. Onun kötülüklerinden şöyle bahseder:

*Dilediğı şahsı azapla ezer,
Onun emiri altında hükm ü kader
Yer gök secde eyler, esnaf baş eğer
Hangi kâra etse meyil!*

Neyzen Tevfik, davranışlarını beğenmediğı kimseleri genellikle bir kıta ile yerer. Aktüel olaylara dayanan yergilerinin etkileyici olmasında ve akılda kalmasında kıta nazım şeklini kullanmasının da payı vardır. Çok az sayıda kişiyi başlı başına bir şiir yazarak hicveder. Bu kişiler II. Abdülhamit, İran Şahı Muhammed Ali, Fehim Paşa ve

⁷²⁰ Şerif Aktaş, *Refik Halit Karay*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 34-47.

⁷²¹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 143.

⁷²² "Fehim Paşa, Abdülhamit'in sûtkardeşi İsmet Bey'in oğludur. Harbiyenin Zadeğân sınıfını bitirerek asker olur. Alt rütbelerden hızla yükselerek Birinci Ferik (orgeneral) rütbesini alır. Aynı zamanda Padişahın Yaver-i Hususi-i Hazret-i Şehriyaris'i'dir. Fehim Paşa mağazaları haraca bağlar, istediğı kişiyi dövdürür, verdiğı jurnallerle çok kişinin başına iş açar, kadınlara düşkündür, Müslüman veya Hristiyan ayırt etmeksizin istediğı kadını elde eder, bir süre sonra başından atar." Özden, *II. Meşrutiyet'in İlânı Öncesi ve Sonrası*, s. 32-33, 73.

Adnan Menderes'tir. Bu tutumunda adı geçen kimselerin olumsuz ve eleştiriye açık davranışlarının çoluğu etkili olmuştur.

Dersim Mebusu Lûtfi Fikri Bey

Neyzen Tevfik, Lûtfi Fikri Bey ile Mısır'da bulunduğu yıllarda tanışır. Onu bir kıtayla hicveder⁷²³:

*Lûtfi Fikri Beyefendi aklınca
Sözde boş torba ile at tutacak.
Bu tavassut babası uçmak için,
Zokayı kendi eliyle yutacak*

Lûtfi Fikri Bey, bir dönem İttihatçıları destekler, 1911-1913 yılları arasında çıkardığı *Tanzimat* adlı gazetede ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın sözcüsü olur. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin kararlarına karşı olan tutumu nedeniyle İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanır. 1919 yılında ise daha önce inkılâplarını eleştirdiği Cumhuriyet'in İstanbul Barosu'nda sekiz yıl başkanlık görevinde bulunur. Neyzen Tevfik onun sürekli taraf değiştirmesini eleştirir. Temelsiz fikirlere sahip olduğunu düşündüğü Lûtfi Fikri Bey'in bu donanımıyla büyük hedefler peşinde koşmasını yersiz bulur.

Adnan Menderes

Neyzen Tevfik, ülkenin gündemini her zaman takip eder ve doğru bulmadığı davranışları eleştirir. Onun eleştiri oklarından Adnan Menderes de nasibini almıştır⁷²⁴.

Arkada kırbaç, elinde dinciler, Mosko Kazak

⁷²³ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 174.

⁷²⁴ "Ney, Neyzen ve Yetmiş Beş Yıl", *Yeni İstanbul gazetesi*, nr. 884, 6 Mayıs 1952.

Koltuğunda Kâbe, evlâd-ı Arap hac bir tuzak

Kendini bilmek ise bizde hakikatten uzak

Nerde mihrâk-ı siyâset nerde devlet Menderes.

Adnan Menderes, Cumhuriyet Halk Partisi’ni ve İsmet İnönü’yü ülke siyasetindeki katı tutumlarından dolayı eleştirir. Bu yoldaki söylemleri neticesinde seçimleri kazanarak iktidara gelir. Halk onun iktidarıyla daha özgür ve huzurlu günlerin başladığını düşünürken, hissedilen baskının dozu pek de hafiflemez. Neyzen Tevfik hükümetin bu sert tavrını kırbaçla sembolize eder. Adnan Menderes dönemine kadar ezan Türkçe okunmaktadır, onun döneminde ezan tekrar Arapça okunmaya başlar. Ayrıca 1948 yılında Cumhuriyet Halk Partisi’nin kurduğu imam-hatip kursları liselere dönüştürülür. Demokrat Parti’nin bu tavırları laiklik- din tartışmalarını da beraberinde getirir. Neyzen Tevfik, Menderes’in bu tarz davranışlarla ülkedeki dindar kesimin desteğini aldığını söyler ve Menderes’i dini kullanmakla suçlar. Adnan Menderes ekonomik sıkıntı nedeniyle gittiği Amerika’dan eli boş dönünce Rusya’dan yardım talep edilir. Neyzen Tevfik onun Rusya’ya güvenmesini de eleştirir. Menderes’in iç ve dış politikada aldığı kararların niteliğini “nerde” sorusunu tekrar ederek sorgular.

Hasan Ali Yücel

1941 yılında Hasan Ali Yücel Ankara’ya bağlı Hasanoğlan Köyü’nde “Hasanoğlan Köy Enstitüsü”nü açar. Bunun üzerine, Neyzen Tevfik, Hasan Âli Yücel için şu beyiti yazar⁷²⁵:

Nâm-ı nâmisine âli meşreb,

Hasanoğlan diye açmış mekteb.

Bu beyit “oğlan” kelimesinin kullanımıyla galiz bir eleştiri hâline gelmiştir.

⁷²⁵ Yücebaşı, *Neyzen Tevfik Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, s. 28.

Refi Cevat Ulunay, Neyzen Tevfik'in Hasan Ali Yücel için şöyle bir beyit yazdığını söyler⁷²⁶:

Şu b.ka b.k deme, b.klar duyar ar eyler
B.ka bir zerresi konsa, b.ku murdar eyler

Ancak, Şefik Kolaylı⁷²⁷ ve Hasan Ali Yücel⁷²⁸ bunun doğru olmadığını söylerler.

Lütfi Kırdar

1945 yılında İstanbul'da su sıkıntısı baş gösterir. Ancak belediye sorunu çözmede yetersiz kalır. Neyzen Tevfik, bu sorunu çözemeyen İstanbul valisi ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'ı eleştirir⁷²⁹:

Sıkboğaz etti yine halkı susuzluk derdi,
Biliriz yaz ayının şehri bunalıtan huyunu.
Boğar İstanbul'u toplarsa eğer Vali'miz,
Belediye kapısında dökülen yüz suyunu!

Su kesintilerinin halkın yaşam kalitesini olumsuz etkilediğini ve yaz sıcakları bastırdıkça insanların bunaldığını belirtir. Valiyi beceriksiz bulur ve su sıkıntısını şikâyet etmek için belediyeye giden vatandaşların döktükleri yüz suyunun İstanbul'u boğacak kadar çok olduğunu söyler. Halkın şikâyetlerini mübalağa sanatını kullanarak ifade eder ve soruna dikkat çekmeye çalışır. Bu kıtada yergiyi sadece bir şahsı eleştirmek amacıyla kullanmaz. Aynı zamanda toplumsal bir soruna dikkatleri çekerek çözüm bulunmasını hedefler.

⁷²⁶ Refi Cevat Ulunay, "Neyzen Tevfik", *Milliyet* gazetesi, nr. 7262, 12 Şubat 1968.

⁷²⁷ Bu bilgi Şefik Kolaylı'nın Kolay Köyü'nden Cavit Sarpunlu'ya 14 Nisan 1974 tarihinde yazdığı mektuptan alınmıştır.

⁷²⁸ Hasan Ali Yücel, "Üç Hür Tip", *Cumhuriyet* gazetesi, nr. 10252, 12 Şubat 1953.

⁷²⁹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 176.

c. Şairler, Yazarlar, Doktorlar ve Diğerleri

Rıza Tevfik Bölükbaşı

Neyzen Tevfik, Rıza Tevfik'i tanır ve sever. Onunla aynı ortamda pek çok kez bulunmuştur. Ancak "Çok Şükür" adlı şiirinde onu şöyle hicveder⁷³⁰:

Feylesof'um dedi herif, pap çıktı,

Nâzır oldu, saman sattı sap çıktı.

Reçetede şurup yazdı hap çıktı,

Yutmayacak yoksa âyanın mı var?

Rıza Tevfik Bölükbaşı, felsefeye olan merakı ve bu alandaki çalışmaları nedeniyle Filozof Rıza olarak anılır. Tıp eğitimi almıştır. Ayrıca, 1918-1919 yılları arasında Maarif Nazırı olarak görev yapar⁷³¹. Neyzen Tevfik bu kıtasında onun çok yönlü kişiliğini eleştirir. Üç farklı alan ile ilgilenmesine rağmen hiçbirinde başarılı olmayışını küçümseyerek anlatır. "Fânus-ı Hayâl" şiirinde Rıza Tevfik için şöyle der⁷³²:

Feylesof'u çağırmışlar konaktan,

Pap'ım çıkmak istemezmiş yataktan,

Madam Miloviç'i⁷³³ şöyle uzaktan

Göstersem de aport dersem koş olur.

⁷³⁰ a. g. e. , s. 7-8.

⁷³¹ Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, s. 118.

⁷³² *Azâb-ı Mukaddes*, s. 10.

⁷³³ "Cordy Milowitz, 1918 yılında İstanbul'a gelen Avusturyalı bir operet yıldızıdır. Bu kadını, bazı zengin Türk vatandaşları sigarasını kâğıt paralarla yakacak kadar şımartmışlardır." Engin Ardiç, "Gerçekten Hazır mısınız?", *Sabah* gazetesi, 24 Ekim 2007.

Cordy Milowitz, 1918 yılında İstanbul'a geldiğinde bazı zengin Türk vatandaşları ona aşırı ilgi gösterir. Neyzen Tevfik, bu kıtasında hem kadınlara düşkün biri olarak eleştirdiği Rıza Tevfik'i hem de Madam Milowitz'e aşırı ve gereksiz ilgi gösteren Türk zenginlerini küçümser. "İkinci Arz-ı Hâl" ⁷³⁴ adlı manzumesinde Rıza Tevfik için şöyle der:

*Demiş ki Feylesof, bence ya altındır ya gırtlaktır,
Vatan lafzı bizimçün hâk gibi meçhûl-ı mutlaktır,
Aceb kabl-el-beşer bu bir lügat mi yâ Resûlallah?*

Burada Rıza Tevfik'i paraya ve yemeğe düşkün, kendi çıkarları için ülkesini kolayca gözden çıkarabilecek biri olarak değerlendirir. Bunun nedeni Rıza Tevfik'in Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyette yer almasıdır. Değer verip saygı duyduğu bir dostunun ülkenin bağımsızlığı konusunda bu derece pervasız olmasına bir anlam veremez. Bu davranışı nedeniyle Rıza Tevfik'i vatan haini sayar.

Ziya Gökalp

Ziya Gökalp, Türkçülük fikrinin önde gelen savunucularındandır. Neyzen Tevfik, "Çok Şükür" şiirinde Ziya Gökalp'i Turancılık ülküsü nedeniyle hicveder ⁷³⁵:

*Çünkü neden? Dalyanın yok, ağın yok,
Bir tek hamsi kızartacak yağın yok.
Ocağın yok, dalın yok, budağın yok,
Yoksa Gökalp gibi Turan'ın mı var?*

Bu kıtasında "Turan"dan sadece Ziya Gökalp'in zihninde var olan bir yermiş gibi bahsederek Turancılık fikrini küçümser.

⁷³⁴ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 21.

⁷³⁵ a. g. e. , s. 7.

“Üçüncü Arz-ı Hâl”de Ziya Gökalp için şöyle der⁷³⁶:

Kesip almış vatanda ilm ü irfânı Ziyâ Gökalp

Mesîl-i hâmesinden süzmüş ezmânı Ziyâ Gökalp

Bugün fevkasse mâ ilmin hükümrânı olmuş Ziyâ Gökalp

Yarın tahtesserâ fennin bedestanı Ziyâ Gökalp

Bu Nemrûd’a bugün Turan Bâbil yâ Rasûlallah

Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki Fırkası üyelerindendir. Rusya’da 1905 Devrimi’nden önceki günlerde Azeri ve Tatar aydınları tarafından ortaya atılan Turancılık fikrini Türkiye’de savunanların başında gelir. Turan ile ilgili şu dizeleri meşhurdur:

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan;

Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan.

Ziya Gökalp’in Turancılık ile ilgili fikirlerini, İttihatçılardan en çok Enver Paşa destekler. Enver Paşa’nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi’ndeki birinci hedefi Rusları yurttan atmak, ikinci hedefi ise Kafkasya üzerinden Orta Asya’daki Türklere ulaşarak Turan fikrini gerçekleştirmektir. Ancak bu girişim sırasında Sarıkamış’ta binlerce Osmanlı askeri şehit olur. Osmanlı Devleti diğer cephelerde yenilgiye uğradığı için Turan’ı kurmaya yönelik bu harekâta Kasım 1918’de son verilir. Neyzen Tevfik, Ziya Gökalp’in Turan idealini Bâbil Kulesi’ne benzetir. Bâbil Kulesi’ne ilişkin rivayetlerden birisi şöyledir: Nemrut, Tanrı’yı görmek için bir kule inşa ettirir. Tanrı, onun bu saygısızlığı nedeniyle kuleyi yıkarak o zamana kadar aynı dili konuşan insanların dilini yetmiş ikiye ayırır. Neyzen Tevfik, Ziya Gökalp’i Nemrut’a Turan’ı Babil’e benzeterek onun hayalini sapkın ve saçma bulduğunu ifade eder. Ziya Gökalp’in bu fikri ortaya atarak ülkede bölünmelere sebep olacağını, oluşan grupların

⁷³⁶ a. g. e. , s. 35.

Babil Kulesi'ni yapmaya çalışanların akıbetine uğrayarak birbirlerini anlayamayacaklarını öne sürer. Ülkede aydın kimliği ve donanımlı kişiliği ile tanınan Ziya Gökalp'in bu davranışını şaşkınlıkla karşılar.

Ziya Gökalp'i daha sonra "Sözüm Ona Efendim Sensin"⁷³⁷ manzumesinde de yerer.

... .. dedikleri, boyalı
 Bir çakalmış, ilmi Turan masalı.
 Gelmemiştir cihan cihan olalı
 Böyle bir zırtapoz efendim sensin!

Turancılık fikrini bir masal olarak değerlendirir. Bu masalla halkı uyutmaya çalıştığı için Ziya Gökalp'e hakaret eder.

Refik Halit Karay

Neyzen Tevfik "Fânus-ı Hayâl"de Refik Halit için şöyle der⁷³⁸:

Şu Kirpi'nin⁷³⁹ kürkü batsın gözüne,
 Sinek düştü o bal gibi sözüne,
 Mide bulandırdın desem yüzüne
 Durgunlar'a deh demeden çüş olur

Refik Halit'i Milli Mücadele'ye karşı olduğu için eleştirir. Bu tavrının onun yazarlığına gölge düşürdüğünü düşünür.

⁷³⁷ a. g. e. , s. 141.

⁷³⁸ a. g. e. , s. 10

⁷³⁹ "Refik Halid, 1908-1911 yılları arasında çıkan *Kalem* dergisinde *Kirpi* müstear ismiyle mizahî yazılar yazar. Bu müstear ismin babası Yakup Kadri'dir." Aktaş, *Refik Halid Karay*, s. 23,34-35.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

19 Nisan 1923 tarihinde *İkdam* gazetesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Ramazan Davulu” adlı bir yazı yazar. Bu sırada Ankara’da bulunan Neyzen Tevfik “Üçüncü Arz-ı Hâl” adlı şiirinde Yakup Kadri’yi bu yazısından dolayı eleştirir⁷⁴⁰:

*Makale yazdı İkdam’a bir... küfre daldıkça,
Hudûd-ı dîne saldırdı şerî’atten bunalдықça,
Cehâlet artar eksilmez denîler böyle kaldıkça,
Sahur vakti davul gûmbürtüsünden bekçi çaldıkça,
Olurmuş muztarîb bazı esâfil yâ Resulullah!*

*Niçün etmez bu ... çan sesinden iştikâ bilmem?
Bu câmi’ avlusunda Türk’e salyangoz satan âdem,
Teres Bâb-ı Âli’de fîrâten bir zâde-i Mülcem,
Ezân gül bâng-i tevhîdin senin yâ mefhar-i âlem,
Esîr-i aşkın en vahşi kabâil yâ Resulullah!*

*Davuldan ürken... le bugün fahreylesin Mardin,
Bu... ibn-i... sa ederler ins ü cin tel’in
Şeb-i kadrî’de doğmuş bir kaza-yı hâcet-i tekvîn
Ederdim âşikâr-ı sırr-ı irfân ben ana lâkin
Tutulmaz küfre mir’ât-ı şemâil yâ Resulullah!*

Yakup Kadri, gazetede ki yazısında ramazan davuluna artık gerek kalmadığını, oruç tutmak isteyenlerin saatlerini kurarak uyanabileceklerini böylece oruç tutmayanları rahatsız etmeyeceklerini söyler. Neyzen Tevfik, koyu taassup ehlinen nefret etmesine rağmen Yakup Kadri’nin dine karşı olan bu tavrına bir anlam veremez ve onu şeriaten

⁷⁴⁰ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 36-37.

bunaldıkça küfre dalan, ülkede cehaletin sebebi olan bir din düşmanı olarak niteler. Yakup Kadri'yi Bâb-ı Âli'nin yularlı bir temsilcisi olarak görür. Onun bu tavrından dolayı, kendilerini temsil etmesi için seçen Mardinlilerin övünmesini söyler. Burada tezat sanatını kullanarak Yakup Kadri'yi utanç vesilesi olduğu gerekçesiyle yerer. Hicvinin en kaba ve ağır tonu Yakup Kadri'nin, anne ve babasının ihtiyaçlarından doğan bir kaza sonucu dünyaya geldiğini söylediği kısımdır. Burada hicvini çirkinleştirir.

Tevfik Fikret

Neyzen Tevfik, “Bâd-ı Muhâlif”⁷⁴¹ manzumesinde Tevfik Fikret'e duyduğu kızgınlığı şöyle anlatır:

*Bu Fikret'e yanar âlem, fakîr ise kızarım,
Muhiti anlamamıştır, o bî-kese kızarım*

*Vefâtına sebebiyet veren şu hâl-i vatan,
Fakat bu hâli tedâvîye yeltenir insan.*

*Bu inkâra da çâre budur merd-i metîn,
Ederdi fikrini bir yolla millete telkîn.*

*Bu hizmeti yapamazdı, kalın gelirdi ona,
O Âşiyân'ı fedâ güççedir vatan yoluna.*

Tevfik Fikret'i vatanını çok sevmesine rağmen onun uğruna fedakârlık yapmadığı için suçlar. Abdülhamit'in istibdadını eleştirdikten sonra meşrutiyetin

⁷⁴¹ a. g. e. , s. 66-67.

başarısızlığı karşısında karamsar bir ruh haline bürünmesini doğru bulmaz. Bir kale gibi gördüğü evine sığınmasını eleştirir. Vatanın kurtulması için üzülmünün yeterli olmadığını, fikirleri ve kalemiyle vatani kurtarmak için çalışması gerekirken, kaçtığını söyler. Tevfik Fikret'in vatan yoluna Aşîyan'ı kaybetmeyi göze alamadığını düşünür. Fikret'i çok iyi bir edebiyatçı ve ikna kuvveti yüksek biri olmasına rağmen kendisini ülkesi için mücadeleye ikna edememekle suçlar. Bu nedenle onun ölümüne ağlamayı dahi doğru bulmaz.

Mehmet Akif Ersoy ve Çaycı Hacı Mustafa

Neyzen Tevfik, Mehmet Akif'i çok sever ve onu hocası sayar. Buna rağmen “Şaka” adlı manzumesinde onu hicvetmekten de kendini alamaz⁷⁴²:

Herkes gibi tosunum sen de 'a
Baytarlığı öğren amel'iden nazarîden,
Hayvanlığı teşrîhe özen kaz gibi durma,
Geç esfel-i âzaya amûd-ı fekarîden
Âşık Ömer'i, Dertli'yi, Köroğlu'nu belle;
Al felsefe-i şî'ri müverrih Taberî'den,
Ol rütbe çalış ey har-ı danâyı belâhet,
Eşşekliğe kaftan biç Efendi güderîden!
Fikrinde senin varsa eğer millete hizmet,
Hemcinsini kurtar şu vebâ-yı bakarîden

Akif'i hicvederken onun veterinerliğine değinir. Akif, Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'ni birincilikle bitirdiği için Ziraat nezareti Umur-ı Baytariyye ve Islah-ı Hayvanat Umum Müfettiş Muavinliği görevi ile teşkilatta alıkonulur, dolayısıyla ilk

⁷⁴² a. g. e. , s. 146.

görevinde hayvanlarla ilgilenmez⁷⁴³. Neyzen Tevfik, Akif'e veterinerliği hem teorik hem de uygulamalı olarak öğrenmesini söylerken onun masabaşı görevi almasını eleştirir. Ayrıca, Akif'in veteriner olduğu halde edebiyatla ilgilenmesini garip karşılar. Özellikle ikinci dörtlükte hicvi kabalaşır ve hakaret boyutuna varır. Akif'e bilgiçlik taslayan bön eşek gibi olmaması için çalışmasını ve yaptığı eşeklikleri açıklayacak mantıklı sebepler bulmasını salık verir. Ancak, son dizelerinde hocasına itibarını iade etmek istercesine insanlığı yakalandıkları sığır vebasından kurtarma görevini üstün insanî vasıflara hâiz olduğuna inandığı Akif'e verir. Böylece şiirin ilk dizelerinden itibaren hicvettiği hocasını över. Sadece Akif'i hicvettiği bu şiirinde eleştirinin dozunu abarttığını düşünerek geri adım atar.

Neyzen Tevfik, Şehzadebaşı'nda çayhane işleten Üsküplü Hacı Mustafa ile İstanbul'a gittiği ilk günlerde tanışır. Çayhanesine hocası Mehmet Akif ve diğer dostlarıyla sık sık gider ve kısa sürede onunla dost olur. Hacı Mustafa güvenilir biri olduğu için, onun çayhanesinde istedikleri her konuyla ilgili rahatça sohbet etme fırsatı bulurlar. Bektaşî olan Hacı Mustafa vesilesiyle ilk defa bir Bektaşî dergâhına gider. Tavla oynadıkları bir gün oyunu kaybeden Hacı öfkeyle dışarı çıkar. Neyzen de bunun üzerine onun için bir yergi yazar. "Hacı'ya"⁷⁴⁴ adlı bu şiirde hicvin tonu ilk dizeden son dizeye doğru yoğunlaşır. Son dize şiirin bütün etkisinin toplandığı en vurucu kısmıdır.

Geldiğinden bellidir dâr-üş-şifâ-yı âleme,

Az deme ha hayliden hayli delisin ya Hacı!

Pençe-i tezvîrine ger düşse kurtulmaz veli

Âdetâ hannâs-ı şerrin çengelisin ya Hacı!

⁷⁴³ Yetiş, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, s. 17.

⁷⁴⁴ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 145.

Hüseyin Cahit Yalçın

Hüseyin Cahit Yalçın, hükümete ağır eleştiriler yöneltir, halifeliğin yararlarını anlatır ve sahibi olduğu *Tanin* gazetesinde İttihatçı kadroları savunur. Bu sırada hükûmete olağanüstü yetkiler veren *Takrîr-i Sükûn Kanûnu* kabul edilir. 13 Şubat 1925'te *Tanin*'de Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası'nın binalarının polis tarafından basıldığı haberinin çıkması üzerine gazete kapatılır. 19 Nisan'da Hüseyin Cahit tutuklanır ve İstiklâl Mahkemesi kararıyla 7 Mayıs 1925'te Çorum'da ömür boyu sürgün cezasına çarptırılır⁷⁴⁵. Neyzen Tevfik, Hüseyin Cahit için yazdığı bir kıtasında bu olayları hatırlatarak onun yerli yersiz konuştuğunu, ancak mahkemenin onun ağzını sıkıca kapattığını, artık istediği gibi konuşamayacağını söyler.

Takma saç dış gibi dil de yapılır hem de takılır,

Ederim encümen âzası ile istidlâl.

Câhid'in ağzı bu perçinle bozulmaz artık,

*Yeni dil taktı ona Mahkeme-i İstiklâl!*⁷⁴⁶

Refi Cevat Ulunay

Refi Cevat Ulunay bir yazısında, Hüseyin Rifat'ın Nasır Hüsrev'den çevirdiği şu kıtadan bahseder:

Gözyaşlarımla makbere girdim çağladım,

Elden giden dostları andım birer birer.

“Bilmem ki neredeler?” Sordumdu onları,

Derhal o makber dedi: “Bilmem ki neredeler?”

Bu kıtayı okuyan Neyzen Tevfik, Ulunay'a şöyle cevap verir⁷⁴⁷:

⁷⁴⁵ Ö. Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Hikâye ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1984, s. 37-38.

⁷⁴⁶ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 174.

⁷⁴⁷ Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, s. 27.

*O arkadaşları sormuştu: Nerdeler? Ulunay,
Bunun cevabını Neyzen verir misin?-Hay hay!
Hayâ edenleri gurbette, dönmedi yurda,
Utanmayanları döndü ve hepsi de burada!*⁷⁴⁸

Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkıp dönemin güçlü devletlerinden birinin himayesine girmeyi daha doğru bulan bazı aydınlar, zaferden sonra yurt dışına kaçar. Bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılırlar. “Yüzellilikler” olarak adlandırılan bu kimseler 1938 yılında affedilir ve bir kısmı yurda döner⁷⁴⁹. Refi Cevat Ulunay da yurda dönenler arasındadır. Neyzen Tevfik, Ulunay'ın beğendiği bu kıtadan esinlenerek onun Yüzellilikler'den olduğunu hatırlatır. Onun nezdinde ülkenin varlık ve bütünlüğü için savaşmak yerine manda yönetimini tercih eden şahıslardan hiçbir utanma emaresi göstermeksizin yurda dönenleri yerer. Suçlarını kabul edip dönmeyenlerin daha onurlu olduğunu ifade eder.

Yahya Kemal Beyatlı

1948 yılında kardeşi Şefik Kolaylı, Avukat Hayati Arayıcı ile Neyzen Tevfik'i ziyarete gider. Bir müddet oturur sohbet ederler. Bir ara Neyzen Tevfik, heykellerin hangi tarafına yazı yazıldığını sorar. Onun bu sorusuna anlam veremeyen misafirleri, bir heykel ile ilgili yazının heykelin ön tarafına yazılmasının daha uygun olduğunu ifade ederler. Bunun üzerine evinin penceresinden görünen Barbaros Hayrettin Paşa Heykeli'ni gösterir. Beşiktaş Sementi'nde Barbaros Türbesi'nin hemen arkasında yer alan bu heykelin yazısı arka taraftadır⁷⁵⁰. Yazı kısmında Yahya Kemal'in *Süleymâniye'de Bayram Sabahı*⁷⁵¹ adlı şiirinden bir kısım yer alır:

Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?

⁷⁴⁸ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 176.

⁷⁴⁹ Şaduman Halıcı, *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998, s. 1-14.

⁷⁵⁰ Şefik Kolaylı, “*Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen ve Mazhar Osman*”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 617, 8 Şubat 1966.

⁷⁵¹ Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1974, s. 9-13.

*Barbaros belki donanmayla seferden geliyor
Adalardan mı? Tunus'tan mı? Cezayir'den mi?
Hür ufuklarda donanmış iki yüz pare gemi
'Yeni doğmuş ay'ı gördükleri yerden geliyor.
Ol mübarek gemiler hangi seherden geliyor?*

Neyzen Tefik, bu heykel ve üzerinde yazan şiirden yola çıkarak Yahya Kemal'i şöyle hicveder⁷⁵²:

*Edebî bilgini Hayrettin kaptan
Beş asır önceden biliyor gibi
İkına ıkına yazdığın şiire
Barbaros... çını siliyor gibi*

Yahya Kemal, kuyumcuların altın veya pırlantayı işlerken gösterdikleri hassasiyeti şiirine gösterir. Şiirlerini tıpkı bir kuyumcu gibi sabırla işler. Bu işleyişin bazı şiirlerde on yıl, yirmi yıl, hattâ kırk yıl sürdüğü olmuştur. Neyzen Tefik, Yahya Kemal'in şiirleri üzerinde çok uzun süre durmasını eleştirir. Şiirin heykelin arka tarafına yazılması da onun eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Son dizedeki ifadeleriyle Yahya Kemal'in şiirini, heykelin arka tarafında kaldığı için tuvalet kâğıdı olarak nitelendirir.

Cafer Kırımî Bey

İkinci Dil Kurultayı 18 Ağustos 1934 tarihinde Atatürk'ün önderliğinde Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleşir. Kurultaya bütün vekiller, bazı ülkelerin elçileri ve Türk dili üzerine çalışan âlimler katılır. Aynı gün İsmet İnönü de Bakırköy Pamuklu Sanayi Müessesesi'nin açılışını yapar. Dil kurultayında akademisyenler çalışmalarını

⁷⁵² *Azâb-ı Mukaddes*, s. 177.

sunarlar. Cafer Kırımî Bey fikirlerini sunmak üzere kürsüye çıktığında bir ara Kırımlı olması nedeniyle Rusya'ya sitem eder. Atatürk, dil kurultayında siyasî gerginlik yaratacağı endişesiyle Cafer Bey'in kürsüden indirilmesini emreder. Neyzen Tevfik, bu olayı şöyle hicveder⁷⁵³:

*Fabrika yaptı Sümerbank bez için
Çok muazzam bir eser bu lâf değil
Dil işinde ehli dil tezden dedi
St... Cafer bez getirsin başvekil.*

Bu kıtanın ilk üç dizesinde temiz bir üslup ile muhattabını yererken son dizede küfre başvurur. İlk dizeden son dizeye doğru artan eleştiriyi son dizede küfürle bağlayarak kalitesizleştirir.

Doktorlar

Neyzen Tevfik hayatı boyunca yakalandığı hastalıklar ve geçirdiği alkol krizleri sebebiyle sık sık hastanede yatmıştır. Hastane de kaldığı dönemlerde tedavisini üstlenen doktorlar ona her zaman nazik davranırlar. Buna rağmen 1933 yılında yakalandığı sirozun tedavisi sırasında geçirdiği bir mide rahatsızlığının⁷⁵⁴ ardından dayanamayarak “Hekimlere Naz” şiirinde doktorları da hicveder⁷⁵⁵:

*Bir hazâkatzedeyim mîdemi tıp tepti benim,
Kırk katır tepse yıkılmazdı şu âciz bedenim.
Kapladı her yanımlı sancı, elem, ağrı, bere,
Bir mezar oldu cihân, sanki etibba haşere!
Hastahane sanarak çok yere girdim çıktım,*

⁷⁵³ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen’in Hastalığı”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 616, 7 Şubat 1966.

⁷⁵⁴ Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen’in Hastalığı”, *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 616, 7 Şubat 1966.

⁷⁵⁵ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 191.

İbret aldım oralardan ve canımdan bıktım.

Hastalandığında Belediye Bütçe Encümeni Başkanı Avni Yağız tarafından hastaneye yatırılır. Tedavisini Haseki Hastanesi'nde Vasıf Bey yapar. Bu tedavi sırasında gördüğü ilginin etkisiyle doktorlarına nazlanır. Tıbbın kendisine verdiği acıyı kırk katırın veremeyeceğini, ağırlara dayanamadığını söyler. Bütün dünyayı mezara, kendisini cesede doktorları da böceklerle benzetir. İyileşebilmek umuduyla çok hastaneye gittiğini fakat bunların hiçbirinde derman bulmadığı için buraların hastane olduğuna inanmadığını söyler. Ancak yine de bu ziyaretleri işe yaramış ve hastanelerden ibret almıştır.

Mazhar Osman Uzman

Mazhar Osman 1924 yılında Feneryolu'nda kızı Tuba'nın adını verdiği bir köşk yaptırır⁷⁵⁶. Köşkünün bahçesi için o yıllarda Pendik Bakteriyolojihanesi'nde müdür olarak görev yapan Şefik Kolaylı'dan beş araba koyun gübresi ister. Şefik Kolaylı da onun bu isteğini kıramaz ve gübreyi gönderir. Ancak bu olay maliyeye ihbar edilir. Şefik Kolaylı müfettişle konuşarak sorunu çözer. O günlerde Neyzen Tevfik rakıyı bırakmış ve dinlenmek için Şefik Kolaylı'nın Pendik'teki evine uğramıştır. Kardeşi bu olayı anlatınca dayanamaz ve bir kıta söyleyiverir⁷⁵⁷:

Ser tabibin bilirim kudret-i ilmiyesini

Kimi hakkında, şöyle, kimi böyle dedi

Mîrîden çalma rüşvet olarak Pendik'den

Mazhar Osman tam beş araba gübre yedi

Kıtaya çok yardımını gördüğü Mazhar Osman'ı överek başlar. Sonra gübre olayına değinerek Mazhar Osman'ın aslında dürüst biri olduğunu bu nedenle rüşvet

⁷⁵⁶ Behmoaras, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına*, s. 278-279.

⁷⁵⁷ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen ve Mazhar Osman", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 617, 8 Şubat 1966.

olarak sadece devletten beş araba gübre çaldığını söylerken onu ironik bir anlatımla hicveder.

Neyzen Tevfik, gördüğü aksaklıkları yermekten çekinmeyen biridir. Mazhar Osman ise hayatı boyunca pek çok hasta ile ilgilenmiş ve onların sözlerine aldırış edilmeyeceğini çoktan öğrenmiştir. Mazhar Osman, 1940 yılı sonlarında Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi başhekimliğinden istifa ettirilir. Yerine Dr. Rüştü Recep tayin edilir. Ardından Mazhar Osman'ın eski asistanı Ahmet Şükrü Emet başhekim olur. Ahmet Şükrü, başhekimliği sırasında hastaneye ders vermeye gelen Mazhar Osman'a karşı olumsuz davranışlarda bulunur⁷⁵⁸. Çok üzgün ve gergin olduğu bu günlerde aralarındaki çekişmeyi fark eden Neyzen Tevfik'in yazdığı bir kıta üzerine ona darılır⁷⁵⁹:

Mazhar Osman ayıcı, maymunu Ahmet Şükrü

Olacaktı, fakat işler bunu tezkîp etti,

Dolabı tersine çevirdi şuûn-ı hikmet

Bu sefer maymun çingeneyi te'dîp etti

Diğerleri

Neyzen Tevfik, hastanede olduğu bir dönemde *Akşam* gazetesinde onun Toptaşı Bimarhanesi'nde yattığı ve Atatürk'e hakaret ettiği için sekizinci sorgu hâkimliğine verildiği haberi çıkar. Bunun üzerine kendisini ziyaret eden Münir S. Çapanoğlu'na asla Atatürk için kötü sözler sarf etmediğini söyler. İçinde bulunduğu durum için şu dörtlülüğü yazar⁷⁶⁰:

İçmişim bâde-i zakkumu otuz yıl naçar

Bu zehir ki beşeri tehlikeye davet eder.

İçen elbette olur maskara-i matbuat,

⁷⁵⁸ Behmoaras, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına*, s. 363, 371-373.

⁷⁵⁹ a. g. e. , s. 371-373.

⁷⁶⁰ Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları*, s. 81-84.

Okuyan Akşam'ı akşamcılar lânet eder

B. TOPLUM VE DEVLET KURUMLARINA YÖNELİK HİCİV

Neyzen Tevfik'in eserlerinde şahısların hicvedildiği şiirlerin dışında, topluma ve devlet kurumlarına yönelik hiciv tonunda şiirler de vardır. *Hiç*'te toplum ve devlet kurumlarına yönelik eleştirilerin ağırlıkta olduğu altı kıta ve iki müseddes yer alır. *Azâb-ı Mukaddes*'te yer alan otuz beş şiirinde ağırlıklı olarak çeşitli sosyal sorunları hicveder.

a. II. Meşrutiyet Yönetimi

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra seçimi muhalefetsiz kazanmalarına rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti doğrudan iktidara gelmez. Küçük Sait Paşa, 23 Temmuz 1908'den sonraki on üç günlük sadrazamlığından sonra istifa eder, yerine Kâmil Paşa sadrazam olur. Genç İttihatçılar kendilerine güvenmedikleri için yeni hükümeti Abdülhamit'in eski sadrazamı Kâmil Paşa kurar. İttihatçılar devletin nasıl yönetildiğini yeni yeni öğrenmeye başladıkları için zafer sarhoşluğu ile her şeye karışırken hükümeti kurmayı göze alamazlar. İttihatçıların bu tutumu siyasî huzursuzluk yaratır. Ancak onlar hükümeti dışarıdan idare etme yöntemini tercih ederler. Cemiyet ileri gelenleri arasındaki güç dengelerinin sürekli değişmesi de yönetimde bir takım aksaklıklara sebep olur. İttihatçıların ülke siyasetindeki baskın etkisi II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılından parti liderlerinin yurt dışına kaçtığı 1918 yılına kadar devam eder⁷⁶¹.

Neyzen Tevfik, II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Mısır'dadır. Hürriyetin ilan edildiğini duyar duymaz hocası Eşref'i bulur ve müjdeyi verir. Ancak Eşref hiç istifini bozmayarak, bu hürriyetten pek de umutlu olmadığını söyler. Hocasını fazla şüpheli bulan Neyzen Tevfik önce Mısır'daki Türklerle hürriyeti kutlar, ardından heyecanla

⁷⁶¹ Özden, *II. Meşrutiyet'in İlânı Öncesi ve Sonrası*, s. 66-67.

yola çıkar ve İzmir’e ulaşır. İzmir’i de hürriyet coşkusu sarmıştır. Büyük bir sevinçle buradaki kutlamalara da katıldıktan sonra İstanbul’a gider. İstanbul’da bir müddet kaldıktan sonra gelişen olaylar karşısında onun da hürriyet heyecanı söner. Bu hayal kırıklığını şu kıtasında görebiliriz⁷⁶²:

*Şâhid şevk ü safâ etmez, teveccüh bizlere
Yâver-i bahtı, ezelde, gırtlğından boğmuşuz
Safha-i mâzi-i mülevves, hâl.... âtî...
Mâder-i hürriyetin güyâ: gö...den doğmuşuz*

Neyzen Tevfik, çok bahtsız olduğunu düşünür. Abdülhamit dönemi kirli ve karmaşık geçmiştir. Meşrutiyet dönemi de ondan farklı değildir, gelecek konusunda da ümitsizdir. Hürriyetin başlangıcı olarak düşündüğü meşrutiyet onu hayal kırıklığına uğratmıştır.

“İskelet”⁷⁶³ adlı manzumesinde, tarihe ve ecdadına “Bu kadar karmaşık günde kimden yardım isterdin?” sorusunu yönelterek içinde bulundukları dönemin çaresizliğini ortaya koyar. Ardından Osmanlı Devleti’nin ihtişamlı günlerini anarak ülkenin nasıl bu kadar kötü bir sürece girdiğini anlatır. II. Abdülhamit döneminde ülkenin durumunun kötüye gittiğini, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin de bunu daha kötü bir hâle getirdiğini belirtir. Maliye Nazırı Cavid Bey’in görevini kötüye kullanarak ülkeyi ekonomik anlamda yıprattığını, devlet dairelerinde kanunun uygulanmadığını, İttihat ve Terakki’nin ülkeyi soymaya ve yok etmeye yönelik davranışları desteklediğini düşünür. Cemal, Enver ve Talât Paşaların boyunlarına davul asarak ellerinde bir dilenci çanağıyla halkın parasını topladıklarını, halkı fakir düşürdüklerini söyler. İttihadın ileri gelen üç paşasını ülkeyi yıkılışa sürükledikten sonra ülkeden kaçtıkları için eleştirir. Enver ve Cemal Paşa’yı ipleri Talât Paşa’nın elinde bulunan birer ayı ve maymuna benzetir.

⁷⁶² *Hiç*, s. 11.

⁷⁶³ a. g. e. , s. 14-17.

“Zafernâme-i Meşrutiyet”⁷⁶⁴, manzumesi adına bakıldığında meşrutiyete övgü olarak düşünülebilir. Ancak, Neyzen Tevfik’in bu şiirdeki her olumlu sözünün altında bir şikâyet, bir sitem yatar. Meşrutiyetin ilanının ülkenin gidişatını olumlu etkilediğini, Hakk’ın lütfu sayesinde ülkenin her yerinin cennet gibi olduğunu, bunun farkına varmayanların cahil olduğunu söyler. Kanun-ı Esasi’nin hikmetlerle dolu olduğunu belirtir ve on yıldır siyasette kopan fırtınaları olumlu gidişin ispatı olarak nitelendirir. Bu övgülerinin ardından, manzumenin üçüncü bendinde bütün bunları hükûmetin korkusuyla söylediğini, gerçekleri söylerse sürgüne gönderileceğini belirtir. İlk bendde söylediklerinin tersini düşündürmeye çalışmıştır. Burada tezâtı yergisine alet eder. Aynı zamanda meşrutî idarenin de Abdülhamit gibi hak ve özgürlükleri kısıtladığını, iradelerine karşı gelenleri ülkeden sürdüğünü ilk bendeki tezâtıyla daha dikkat çekici bir şekilde ifade eder. Meşrutiyet için çekilen çileler boşa gitmiş ve halk umduğu refah ve huzura kavuşamamıştır. Bu dönemdeki yönetimi şöyle hicveder⁷⁶⁵:

*Toplanır haftada üç kere gürûh-ı Vükelâ,
Sakın Ashâb-ı Kehf sanma uyurlarsa daha,
Kimi Mernûş u Debernûş, kimisi Yemlihâ,
İşte bunlar ile bâ-izn-i Cenâb-ı Mevlâ
Bâb-ı Âli koca bir dâr-ı siyâset gibidir.*

Milletvekillerinin haftada üç kere toplantı yapmalarına rağmen ülkenin gidişatı karşısında “Yedi Uyuyanlar” gibi uyuduklarını, gerçekleri görmekten uzak olduklarını söyler.

Neyzen Tevfik, “Maşallah”⁷⁶⁶ adlı manzumesinde, 1920 yılının işgal altındaki İstanbul’unda Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmesine sebep olan İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin tutumlarını eleştirir. Özellikle Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı’na girilmesi konusunda ısrar etmiştir. Onun Turan’a ulaşma hayali neticesinde

⁷⁶⁴ a. g. e. , s. 22-24.

⁷⁶⁵ “Zafernâme-i Meşrutiyet”, a. g. e. , s. 23.

⁷⁶⁶ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 18.

Sarıkamış'ta binlerce asker soğuktan şehit olur. Enver Paşa'nın Turan hayalini şöyle hicveder:

Mevsimi geldi vatan pür şeref ü şân olacak!

Seyreden satvet-i milliyeyi hayrân olacak!

Ordumuz arz u semâlarda hükümrân olacak!

Saf-be-saf ins ü melek bende-i Tûrân olacak!

Bu dörtlükte, tezat sanatını kullanarak yaşanan olayların tam tersini anlatıp içine düşülen acı durumu gözler önüne serer. Turan hayali bittiği gibi, binlerce vatan evladı da bu hayal uğruna hunharca harcanmıştır. Artık Turan ilinin sakinleri Sarıkamış'ta şehit olan binlerce askerdir. Turan fikri de onlarla birlikte ötelere gitmiştir.

Neyzen Tevfik aynı şiirde hükûmetin Avrupa üzerindeki emellerini de eleştirir:

Yakacak Avrupa'yı nâire-i savletimiz,

Yıkacak yumruk ile şeş ciheti milletimiz,

Tutacak enfüs ü âfâkı bütün şöhretimiz,

Nice mamûrelerin halkı perişân olacak!

Hükûmet Birinci Dünya Savaşı sonunda, hızla gelişmekte olan Almanya'dan siyasî ve maddî destek sağlamayı hedefler. Ancak, Almanya savaştan yenilgi ile çıkınca Osmanlı Devleti de yenik sayılır. Neyzen Tevfik, bu kıtasında Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girdiği dönemde kurulan hayalleri dile getirir. Savaşın başında ihtişamlı ve olası görünebilecek bu hayaller yenilginin gölgesinde acınacak bir hâl alır. Burada kelimelerden ziyade durumdan anlaşılan bir tezat vardır. Bu tezat hicvin üslubunu ironikleştirir.

“Maşallah” şiirinin bir başka kıtasında şöyle der:

Alacak Rusya'da Petersburg'u askerimiz,

Dalacak Kutb-ı Şimâlî'ye yaman leşkerimiz,

*Olacak Eskimo 'lar bende-i fermânberimiz,
Şerrimizden nice zî-rûh herâsân olacak.*

Rusya'da Saint Petersburg'un fethedileceğini, askerimizin Kuzey Kutbu'na sefere gideceğini ve Eskimo'ları Osmanlı tebasına katacaklarını söyleyerek yönetimin afakî kararlarını hicveder.

Meclis-i Mebûsân'daki milletvekillerini yapıcı çözümler üretmedikleri için yerer:

*Nâfia emredecek şimdi mühendis Agob'a,
Bir tünel açmak için şöyle Kutub'dan Kutub'a,
Köprü inşası için lazım olan hayli duba,
Vükelâ Meclisi'nin boş kafasından olacak.*

“İstanbul”⁷⁶⁷ adlı manzumesi Tevfik Fikret'in “Sis” şiirini andırır. Bu şiirde şehre nefretle bakar ve bütün kötülüklerde onun da payının olduğunu düşünür. İstanbul'un pek çok fenalığa müsaade ettiğini, her köşesinin farklı bir insanlık dramına sahne olduğunu söyler. Meclis de İstanbul'un başına buyruk tavırlarından etkilenmiş ve asıl görevini unutmuştur.

*Bakınca Meclis-i Millî'ye bir de Âyân'a,
İçinde çifte atanlarla döndü Nallıhan'a.*

Milletvekillerini vicdansız, hiçbir kutsal değeri olmayan ve halkı ezmekten çekinmeyen duygusuz kimseler olarak görür.

⁷⁶⁷ a. g. e. , s. 44-49.

Neyzen Tevfik, II. Abdülhamit'in yönetim tarzını ağır bir şekilde eleştirmiş ve meşrutî idarenin gerekliliğine her zaman inanmıştır. Ancak, İttihat ve Terakki yönetimi onu hayal kırıklığına uğratar. Bu hayal kırıklığını şöyle dillendirir⁷⁶⁸:

*Sirâc-ı nâr-ı saâdet deyip de aldandık,
Ki on birinci yıl oldu, cayır cayır yandık*

1918 yılına gelindiğinde ülkenin durumu daha kötü bir hâl almıştır. BU dönemde yönetime olan kızgınlığını “İkinci Arz-ı Hâl”⁷⁶⁹ manzumesinde şöyle ifade eder:

*Ârz mı, Bâb-ı âli mi, sıfat mı yâ Rasûlallah?
Hükümet mi, esâs-ı meskenet mi yâ Rasûlallah?
Belânın ismi mi yoksa ma'delet mi yâ Rasûlallah?
Devâir hep mezâr-ı marifet mi yâ Rasûlallah?
Diyâr-ı eşkıya mı, memleket mi yâ Rasûlallah?*

Bir başka bendde yönetimi tembellikle, cahillikle ve halkı perişan etmekle suçlar. Milletvekillerinin çalışmaktan çok konuştuklarını söyler⁷⁷⁰.

*Cehâlet fikr-i cemiyetle her beyne çakılmıştır,
Şeref, nâmûs, milliyet ocaklarda yakılmıştır,
Tutuştukça memâlik, zevk u handeye bakılmıştır,
Giribânında halkın bir belâ, resmen takılmıştır,
Yed-i pür hûn-ı devlet mi, rozet mi yâ Rasûlallah?*

Ülkede cahilliğin kol gezdiğini; şeref, namus gibi kavramların kıymetini yitirdiğini; ülkenin durumu kötüye gittikçe yönetimin eğlenceye daldığını halkın ise bir türlü beladan kurtulamadığını söyler. II. Meşrutiyet'ten sonra hükûmet sonu gelmeyen

⁷⁶⁸ a. g. e. , s. 47.

⁷⁶⁹ a. g. e. , s. 21-22.

⁷⁷⁰ a. g. e. , s. 21.

savaşlara girerek halkın fakir düşmesine ve binlerce gencin uzak cephelerde telef olmasına seyirci kalmıştır. Şair, halkının ve ülkesinin geleceğini gözetmeyen yöneticilere kızıdır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yönetimdeki aksaklıklara ordu ve donanmada baş gösteren sorunlar da eklenince ülke hızla çöküşe doğru sürüklenir. Neyzen Tevfik, “Zafername-i Meşrutiyet”⁷⁷¹ adlı manzumesinde Osmanlı ordusunun artık eski gücünde olmadığını, özellikle donanmanın çok zayıf düştüğünü söyler.

*Verdiler bezm-i ezelden bize tig-i zaferi,
Emr-i Hak'la açarız semt-i adûya seferi,
Kâfirin kahrıdır ordumuzun her neferi,
Bu ne dehşet ki donanmaya verip zi'b ü ferî,
Çıkmamız Marmara'ya Kutb'a seyâhat gibidir.*

Osmanlı ordusu, şanlı mazisine kanarak uzun yıllar modern silahları ve modern ordu düzenini uygulamayı reddetmiştir. Yıllar içerisinde bu soruna çareler aranmışsa da bulunan çözümler hep yüzeyde kalmış, sorunun temeline inilememiştir. Donanma ise II. Abdülhamit'in, Sultan Abdülaziz gibi donanma toplarının tehdidiyle tahttan indirileceğinden korkması, büyük borçlar harcanarak kurulan donanmanın savaşlarda varlık gösteremeyişi, İngiltere ve Rusya'ya karşı dostça tavır alma endişesi gibi sebeplerle uzun yıllar ihmal edilir. Neyzen Tevfik ordu ve donanmanın bu derece ihmal edilmesini eleştirir. II. Meşrutiyet döneminde baş gösteren Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı da ordunun yıpranmasına ve güç kaybetmesine neden olur. Ülke topraklarının çok geniş olması ve savaşların ard arda baş göstermesi Osmanlı Devleti'nde savunma sorununu doğurur. Neyzen Tevfik, sınırları çok geniş ve çok fazla düşmanı olan bir ülkenin savunma konusunda bu kadar gevşek davranmasına bir anlam veremez.

⁷⁷¹ *Hiç*, s. 22-24.

“İdâre-i Mahsusa” adlı Osmanlı deniz taşımacılığı şirketi 1910 yılında meşrutiyet hükümeti tarafından yapılan ıslah çalışmaları sırasında “Osmanlı Seyr-i Sefâin İdaresi” adını alır. Neyzen Tevfik, çok bakımsız vapurları, kaba ve anlayışsız çalışanları olan bu kurumu “Seyr-i Sefâin” adlı şiirinde şöyle eleştirir⁷⁷²:

*Zâhirinden kapı, girsek içine in gibidir,
Levhâsında yazılan Seyr-i Sefâin gibidir.
Rûh-ı Nuh anlayamaz dâire mi, nâire mi?
Bir dolaptır ki akıl ermez çeviren cin gibidir.*

b. Millet

Neyzen Tevfik, 1919 yılına kadar yazdığı şiirlerde “millet” kelimesi ile bütün Osmanlı teba’sını kasteder. Osmanlı ülkesinde yaşayan farklı halklara mensup kimseleri Osmanlı vatandaşı olarak değerlendirdiğine göre, onun Osmanlılık fikrini benimsediğini söyleyebiliriz. Ancak Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünya düzenine uyarak milliyetçi söylemlerde bulunur. 1919 yılından sonraki şiirlerinde sadece “Türk” milletinden bahseder ve sık sık “Türk” kelimesini kullanır. Osmanlı Devleti’nden ayrılan topluluklardan Arapları ve Yunanlıları “Açmaz”⁷⁷³ şiirinde yerer, bunun dışında şiirlerinde Osmanlı tebasından ayrılan hiçbir topluluğu anmaz.

*Ulu tanrım, bu **Arap** açmazı Türk’ü yendi,
Tam bin üç yüz sene bî-çâreye Müslim dendi
.....
Sargı sarmış gibi bir kör çıbana, manzarası
O kızıl fes, o **Grek** damgası, yüzler karası*

⁷⁷² Azâb-ı Mukaddes, s. 20.

⁷⁷³ a. g. e. , s. 69.

Sadece “İstanbul” adlı mesnevisinde Osmanlı teba’sı içinde bulunan farklı halkların isimlerini bir defaya mahsus olmak üzere zikreder⁷⁷⁴:

*Arab o “kavm-ı necîb” oldu cümleden dilgîr,
Muhîbb-i Âl-i Nebî’îmiş Acem görüldü hakîr*

*Yüründü üstüne topraklarla Kürd’ün, Arnavud’un,
Ne Rum ne Ermeni kalmıştır olmadık dilhûn.*

.....

*Nifâk u tefrikâ düştükçe beynine millet
Girişti birbirine kalktı ortadan hürmet*

*Bu devletin ki cenâze namâzına niyet,
Eden bu zümre-i fâsık bu kanlı Cemiyet*

Osmanlı Devleti’ni oluşturan ve bir süre öncesine kadar kardeşçe yaşayan halkların, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ektiği nifak tohumları sebebiyle birbirlerine düşerek devletin yok olmasına sebep olduklarını söyler. Bu mesnevide hala Osmanlılık fikrini savunduğunu görürüz.

Azâb-ı Mukaddes adlı eserinde yer alan, “Meşime-i Ümmîd” (1921), “Türk’e Birinci Öğüt” (1923), “Türk’e Birinci Öğüt’e Zeyl” (1923), “Düşündükçe” (1925), “Üçüncü Arz-ı Hâl” (1923) ve “Türk’e İkinci Öğüt” (1929) şiirlerinde Osmanlı Devleti’ni halka zulmettiği için yerer ve küllerinden doğup Cumhuriyet’i kuran “Türk’e övgüler yağdırır, nasihatlerde bulunur.

⁷⁷⁴ a. g. e. , s. 48.

Hükûmeti ve Abdülhamit'i yerdığı şiirlerinde cahil bırakılan milletin savaşlar ve vergilerle fakir düşürüldüğünü söyler. Abdülhamit'in millete sonsuz bir kin duyduğunu ve millete zarar vermekten zevk aldığını düşünür.

*Ben ölürsem; mülk ü millet bitmeden! Volkan gibi
Ka'r-ı lâhdimden tüter; eflâke dûd-i intikâm!*

*Ol kadar ezdim şu miskîn milleti ki: Etmesin
Fasl-ı dâ'va eylemekçün rûz-ı mahşerde kıyâm!*⁷⁷⁵

Meşrutiyet yönetiminin yaptığı eziyetleri şöyle anlatır⁷⁷⁶:

*Bir cezâ çektin ki on beş yıl sebebden bî-haber,
Üç buçuk mülhid rezîlin keyfine oldun esîr,
Padişah alçak, kumandan fâhişe, hâin vezîr,
Sû-i idrâkinle Azrail'i zannettin sefir,*

Medreselerin, tekkelerin ve mekteplerin milleti kandırdığını söyler⁷⁷⁷:

*Kendi yurdunda, evinde kaç asır kaldın garîb,
Başına oldu musallat bin heyulâ-yı acîb,
Medrese, tekke, mekâtib, hepsi de millet firîb*

Birinci Dünya Savaşı yıllarında uzun yıllar süren savaşlar nedeniyle fakir düşen halkın çektiği yiyecek sıkıntısını eleştirir⁷⁷⁸:

*Kimse ta'yîb edemez bize kafa göz yarsak da,
Döğüşe, kavgaya var milletin elbet hakkı.*

⁷⁷⁵ Hiç, s. 21.

⁷⁷⁶ "Türk'e Birinci Öğüt", Azâb-ı Mukaddes, s. 24.

⁷⁷⁷ a. g. e. , s. 24.

⁷⁷⁸ a. g. e. , s. 75.

*Yatalı beş senedir sade mısır ekmeğine
Kalmadı halkımızın Hind horozundan farkı.*

Milletin kötü muamele görmesini eleştirirken sadece yöneticilere kızmaz, aynı zamanda yaşadıkları zulme isyan etmeyen milleti de yerer⁷⁷⁹:

*Bakan müstakbele, mâzîye, hâle
Görür mahkûmdur millet zevâle
Girer zanneylemek mızrak çuvala
Teşebbüs etmedir emr-i muhâle
Bu milletten bekâ her kim ki bekler
Güler ahvâline itler köpekler*

c. Din ve Din İle İlgili Kurumlar

Neyzen Tevfik, pek düzenli olmasa da uzun yıllar dinî eğitim almıştır. İstanbul’da medresede ve Mevlevihane’de yaşadığı deneyimler nedeniyle dini sömüren, dindarlık kisvesi altında halkı soyan ya da kandıran insanlara karşı her zaman katıdır. Bu noktada şeyhülislamlık makamını dahi hicvetmekten çekinmez. “Zafernâme-i Meşrutiyet” manzumesinde Bâb-ı Meşîhat’i⁷⁸⁰ kenefe benzetir⁷⁸¹:

*Ey bana pend ü nasîhat veren ehl-i himmet,
Sözüme kızma sakın çünkü bu bence müsbet,
Beynimizde bulunan farka edersen dikkat,
Bize nisbet ile Âbide-i Hürriyet,
Size nisbetle kenef Bâb-ı Meşîhat gibidir.*

⁷⁷⁹ “Bu da Bulunsun”, *Hiç*, s. 13.

⁷⁸⁰ Şeyhülislamlık makamı.

⁷⁸¹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 17.

“İkinci Arz-ı Hâl” manzumesinde, Bâb-ı Meşihat’e iyice yüklenir⁷⁸²:

*Meşihât bence gayyâ-yı cehil, yekpâre bir tâbût,
Bu nebbâşan-ı eytâma cehennemler olur mebhût,
Eder lânet bu hakla sakinân-ı âlem-i lâhût,
Boğazlar kardeşi kardeşi sebep bu zümre-i tâgut,
Fazâhat devri Rûz-ı mes’adet mi yâ Rasûlallah?*

Neyzen Tevfik, meşihate karşı nefret ve kinle doludur. Bu duygularını her fırsatta ifade etmekten çekinmez. Meşihat’i cahiller kuyusuna ve tabuta benzetir. Cehennemin dahi bu mezar soyucu öksüzler taifesi karşısında şaşıracağını söyler. Onlar, o kadar kötüdürler ki cehennem bile onların yanında masum kalır. Büyücü gibi halkı birbirine düşüren meşihat üyelerinin, bütün ulular tarafından lanetleneceklerini düşünür. Devir onların elinde adeta edepsizlikler devri olmuştur.

Azâb-ı Mukaddes’te yer alan “Aygır İmâm”, “Hoca”, “Vaiz”, “Softa”, “Çehre-i Meşihatın Iskâtı”, “Yobaz”, “Ferdâ-yı Vahdet”, “Şüphe” ve “Açmaz” adlı şiirlerinde dinî konulara eleştirel yaklaşır.

“Aygır İmâm”⁷⁸³ şiirinde dini kullanarak zayıfları ezen, rüşvet alan, paraya tapan, içkiyi kötüleyip kendisi içen, genç kızları türlü bahanelerle ağına düşüren ve nefsinin yemeklerle körelten bir imam anlatılır.

*Yan bakarsın biraya, konyağa, amma geriden,
K.ç atarsın şaraba, sertçe düze Aygır İmâm!
Bayılırsın pilice zannederim tilki gibi,
Lüferin tazesini olmaz mı meze Aygır İmâm!*

⁷⁸² a. g. e. , s. 22.

⁷⁸³ a. g. e. , s. 149-150.

“Hoca”⁷⁸⁴ adlı mesnevisinde çok rahat yalan söyleyen, sözleriyle nifak tohumları eken, kendisi altmış yaşında olmasına rağmen on üç yaşında bir çocuk ile evlenmekten çekinmeyen, şeriatin kendisine diğer insanlara nispeten üstünlük sağladığını düşünen ve düşündüren, her türlü cinsel sapkınlığa dalmış ve canı sıkıldığında eşini boşama hakkını kendinde bulan bir sahtekârdan bahseder.

Livâta bahsine ait kurûn-ı ûlâdan

Bu âna dek yazılan her kitâb-ı hazz-ı eîşân

Yataklarının başucunda durur, edille olur,

Fazâyihî tatbîk için mecelle olur.

Hoca’nın bu kadar çirkinliği tek başına yapamayacağını, ona bu gücü sağlayanların din korkusuyla ağzını açamayan cahil halk olduğunu söyler. Ayrıca genç yaşta kızlarını bu tarz sahtekârlarla evlendiren ailelerin hükümet tarafından ihmal edilmiş, fakir düşürülmüş kimseler olduğunu söyleyerek toplumsal bir yaraya da parmak basar. İdarecilerin sorumsuz tutumlarının bu vahşete sebep olduğunu söyler.

...er ...er ve doyunca bıkar, boşar yeniden,

İkinci bir kız alır, çünkü bunca hicret eden

Garîb ü bîkes ü âvâre, serserî dolaşan,

Zavallı âileler var, hükümetin bir an

Muhâcirîni düşünmek için zamânı mı var?

Elinde bunları iskân için mekânı mı var.

⁷⁸⁴ a. g. e. , s. 152-154.

“Vaiz”⁷⁸⁵ adlı mesnevisinde dış görünüşünden yola çıkarak bir vaizin dini çirkin emellerine alet edişini hicveder:

*Bıyık kesik, iki cânıpten uçları sarkık,
Yanaklar etlice, solgun, dudak kalın ve çıkık*

*Ağızda öfke köpürmüş, bir hırka bir ihtirâs ile şiş
Açılmadan da kokar ya, içinde birkaç diş.*

*Sakal şakakların altından uçları sivri,
İner ta göğse kadar bu şiâr-ı dîn eseri*

İnsanlar her ne kadar inancın kalpte gizlendiğini bilseler de onun vücuttaki tezahürünü görmek isterler. Sakalları uzun, eli tespihli, dudakları dualı, gözleri semada kimseler zihinlerde hep inancın timsali gibi algılanmışlardır. Neyzen Tevfik, “Vaiz”de bu aldatmacadan yola çıkarak inancın ruhta gizlendiğini vurgular. Dindarlık kisvesine bürünen sahtekârları şöyle yerer:

*Vaaz bitince duâya şu tavr ile başlar,
Alışkın idmâna, sun ’î gözündeki yaşlar*

*“Cenâb-ı Hak ulemâyı sevindiren kulunu
Cehenneminden esirger, kapar nefis yolunu!”*

“Çehre-i Meşihatın Iskatı”nda⁷⁸⁶ dinî değerleri sömürerek geçimini sağlayan, dinin kendine verdiği hakkı kullandığı gerekçesiyle on üç eş değiştirmiş, Bâb-ı Meşihat’te sözü geçen, aklından hile ve şerden başka bir şey geçmeyen bir hocadan

⁷⁸⁵ a. g. e. , s. 155-157.

⁷⁸⁶ a. g. e. , s. 161-163.

bahseder. Hocayı sapkın olduğu için yerer ve bunu yaparken galiz kelimeler kullanmaktan çekinmez.

*Hacımda âr u hâyâdan eser sakalla sarık,
Hocamda sûre-i Lût'a nişân: kulak kabarık!*

“Çehre-i Meşihatın Iskâtı”, “Hoca” ve “Vaiz” mesnevilerinde çok fazla galiz kelime kullanır. Bu manzumelerinde temiz ve akla dayalı hiciv örneklerine çok fazla rastlanmaz. Kırk dört beyitten oluşan “Softa”⁷⁸⁷ adlı mesnevisi bunlara nispeten daha başarılıdır, ayrıca bu şiirde bayağı kelimelere yer vermez. Ele alınan konu bakımından bu mesneviyi iki kısımda inceleyebiliriz. Birinci kısımda genç bir medrese öğrencisinin bin bir hevesle gittiği medresenin gerçek yüzüyle karşılaşması anlatılır. Bu kısımda eleştirilen dinin kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanılmasıdır.

*Cehl: Bu lânede perverde-i şeriattır,
Bu lâne ki yeni bir hücre-i meşihattır!*

Birinci kısımda medreselerin eğitimden bihaber kurumlar olduğunu, buralarda eğitim alan çocukların zihinlerinin boş şeylerle doldurulduğunu, medreselerde verilen dinî eğitimin yetersiz ve yanlış olduğunu ifade eder. İkinci kısımda softa meşihat makamının gerçek yüzünü görür. Burada meşihat makamının verdiği karanlık fetvalarla milleti mahvettiğini söyler. Dinin insanlara yerleştirdiği kaderci zihniyetin ülkenin sonunu hazırladığını düşünür.

“Açmaz” adlı manzumesine şöyle başlar⁷⁸⁸:

*Ulu Tanrım, bu Arap açmazı Türk'ü yendi,
Tam bin üç yüz sene bîcâreye Müslim dendi!*

Altı bin yıl bu maval gezdi ağızdan ağza,

⁷⁸⁷ a. g. e. , s. 164-167.

⁷⁸⁸ a. g. e. , s. 69.

*Kapılan yandı bu imân denilen mihladıza*⁷⁸⁹

İslâm'ın millî değerlere üstün gelerek Türk ruhunu pasifleştirdiğini ve Müslümanlığın Türklere yüklediği görevlerin çok ağır olduğunu ifade eder. Din uğruna pek çok insanın perişan olduğunu belirtir;

*Âdemin hasleti temsîl edemez bu piyesi,
Türk'e düştü beşerin zâviye-i tesviyesi*

İnancın Türklere ve insanlığa büyük bir oyun oynadığını düşünür. Onları bu çirkin oyundan Türklerin kurtaracağını söyler.

“Ferdâ-yı Vahdet”⁷⁹⁰ manzumesinde sadece İslâmiyet'te değil diğer dinlerde de inancın insanları kandırmak için kullanıldığını söyler:

*Maâbidin gibi dâr-üs-sınâî ifsâd
Dem-i cinâyet, Hâbîl'le Kabîl'e isnâd.*

*Eden ve hakkı-ı verâset güden şu insanlar
Ki gayz u kînine şâhit minâreler, çanlar*

*Birinde bâng-i Muhammed birinde savt-ı Yesû
Belâ-yı kizb ü cehâlete kubbeler meşbû*

.....

*Haham, papaz, hoca cürmün birer nighbânıdır
Erâzilin bu maâbid gedikli dükkânıdır.*

⁷⁸⁹ Mıknatıs.

⁷⁹⁰ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 54-59.

Bu manzumede kötülüğün temelinde, din kadar temiz bir olguyu kendi istekleri doğrultusunda kullanan insanın olduğunu söyler. Bu tarz insanlar kendi menfaatleri için her türlü kutsal değeri kullanmaktan çekinmezler. Neyzen Tevfik, insanların din kisvesindeki her söze körü körüne inanmalarını doğru bulmaz, zekâlarını kullanarak gerçeğe ulaşmalarını önerir. İnsanların çoğunun sorgulamadan inanmaları nedeniyle cehaletlerinin tuzağına düştüklerini düşünür. İslâm'ın kadına bakışını insanların kendi istekleriyle saptırdığını belirtir.

*Kadın elindeki kirmiş erkeğin dince,
Bu kir çıkarmış elinden boşarsa fikrince*

Evlilik kurumunun dine dayandırılan bir takım safsatalarla yönlendirilmesini doğru bulmaz. İslâm'da boşanmanın erkeğin dilindeki üç kelimedenden ibaretmiş gibi gösterilmesini ve hülle yöntemini eleştirir. Erkeğin bir sinir anında, eşinin düşüncelerini umursamadan boşanmasını ve sonra tekrar evlenebilmek için hülle yapılmasını istemesini kadının hak ve özgürlüklerine, kişiliğine bir hakaret olarak değerlendirir.

*Kimin vücuduna atsın, ne semte fırlatsın?
Tanınmayan bir adamla, evet, nasıl yatsın?*

*Evet, bu emr-i şerîat, bu hülle olmak için,
Şakırtısında da vâzıh hukuk arar bir din.*

“Şüphe”de⁷⁹¹ zihninin çok karıştığını ve inancın her türlüşünü sorguladığını görürüz. Bu sorgulama öyle bir raddeye gelir ki artık kendini tutamaz ve isyan eder:

*Şüphemin dalgaları her dini boğdu, aştı
Gönümün yolları gittikçe karanlıklaştı*

⁷⁹¹ a. g. e. , s. 121.

*Bir tesellî veremez bilgi denen şu kötürüm
Hele imân ise, o köhne yular, mahz-ı cürüm*

*Sû-i kasd eylemeyen aklına imân edemez
Takılıp bir masalın ardına mantık gidemez*

Neyzen Tevfik, dinî kurumları ve dini şahsî menfaatleri için kullanan kimseleri son derece nefretle hicveder. Bu konulara ilişkin düşüncelerini söylerken daha kaba, nefret dolu ve hırçındır. Bu nedenle diğer sosyal konulara ilişkin hicivlerine nispeten dinî konulara ilişkin hicivlerinde daha çok bayağı ifade kullanır. Bu tarz şiirleri onun heccavlık yönünü güçsüz kılar. Bu sert tavrında gençken medrese ve Mevlevihanelerden uzaklaştırılmasının etkisi olduğu düşünülebilir.

d. Basın

Neyzen Tevfik, çocukluğunda dinlediği halk hikâyeleri ile başlayan edebiyat sevgisini, edebiyatın her yönüyle ilgilenerek pekiştirir. Gazeteler ve gazetelerin idarehaneleri her zaman ilgisini çekmiş ve edebî bilgisini arttırmasında etkili olmuştur. İzmir’de ve İstanbul’da çeşitli gazetelerin idarehanelerini dolaşarak basın âlemini yakından tanır. Zaman zaman bazı dergi ve gazetelerde şiirleri ve yazıları çıkar. Bu ortamın iç yüzünü gördükçe olumsuz bulduğu durumları hicveder. “Fânus-ı Hayâl” adlı manzumesinde kendisinin matbuat âlemindeki yeri için şöyle der⁷⁹²:

*Uryan girer matbûâtın yurduna,
Masal okur kuzusuna kurduna.
Tel kırmadan rebâbın akorduna
Ahenk eder şebâbı bîhûş olur.*

⁷⁹² a. g. e. , s. 9.

Basın camiasını pek dürüst bulmaz. Herhangi birinin koruması olmadan, kimsenin yönlendirmelerine kanmadan basın dünyasında kendi çabalarıyla var olduğunu söyler.

II. Abdülhamit döneminde basın çok sıkı kontrol edilir. Sansürler ve kapatma cezaları nedeniyle yazarlar düşüncelerini özgürce ifade edemez hâle gelirler. II. Meşrutiyet'in ilanıyla basın sınırsız bir özgürlüğe sahip olur. 25 Temmuz 1908 günü *İkdam* altmış bin, *Sabah* kırk bin nüsha basar. Bu dönemde basında çıkan bazı haberler ülkede gerginliklere yol açınca meşrutî idare de basına bir takım kısıtlamalar getirir. 31 Mart Olayı'ndan sonra basına sansür uygulaması tekrar başlar⁷⁹³.

Meşrutiyeti toplumun her kesimi kendi açısından sınırsız haklar ve özgürlükler olarak algılar. Basın da II. Meşrutiyet'in ardından toplumda cereyan eden her olayı kendi fikrinde değerlendirince ortaya çıkan bilgi kirliliği çok fazla soruna sebep olur. Neyzen Tevfik, "İstanbul" şiirinde basını böylesi kritik bir dönemde olayları tam anlamıyla araştırmadan haber yaptıkları için yerer⁷⁹⁴.

Hakikate eden isyân yalancı matbûât,

Bu halka rehber olan şu erâzile, heyhât.

e. Musiki

Neyen Tevfik, iyi bir ney virtüözüdür ve musiki konusunda her zaman hassas davranır. Her mecliste ve her isteyen için ney üflemez, genellikle kendisi istediğinde neyine hayat verir. Toplantılarda ney üflerken konuşan olursa bunu saygısızlık olarak algılar ve sinirlenir. Katıldığı bir toplantıda kendisini dinlemeyen bir şahsı şöyle hicveder⁷⁹⁵:

Sanma ciddiyet ile sarf ederim san'âtımı

Ney elimde suyu kurumuş musluk gibidir

⁷⁹³ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 230.

⁷⁹⁴ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 47.

⁷⁹⁵ a. g. e. , s. 232.

Bezm-i meyde süfehânın neye meftûn oluşu

Nazarımda su içen eşeğe ıslık gibidir.

1929 yılında on ay süre ile Klasik Türk Müziği'nin devlet radyolarında çalınmasının yasaklanması⁷⁹⁶ üzerine “Türk’e İkinci Öğüt” adlı şiirinde şöyle der⁷⁹⁷:

Musikiye ârız olmuştur yobazlık bit gibi,

Bu akan çirk-i hilâfet san'âta kibrit gibi,

Saltanat davasına her faslı şâhit gibi,

Toplanıp hep bir ağızdan hırлаşarak it gibi,

Eyle bunlardan şikâyet Dâhî-i Serdâr'a Türk

1934 yılı başlarında, radyodaki Türk müziği yayınlarına yapılan eleştiriler artmaya başlar. Bu tartışmalar üzerine Atatürk 1934 yılı kasım ayında Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında o yıllarda dinletilen müziğin yüz ağartacak değerde olmadığını ifade ederek, “ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri toplamak ve onları son musiki kurallarına göre işlemek” gerektiğini söyler. Bu konuşmanın hemen ertesinde İçişleri Bakanlığı, İstanbul ve Ankara radyolarında Türk müziği yerine yalnızca “Batı tekniğiyle bestelenmiş” parçaların çalınacağını açıklar. Bu yasak, 1935'te ve 1936 yılının ilk yarısı boyunca sürer. İki yıla yakın bir zaman diliminde İstanbul ve Ankara radyolarında yayınların yüzde yetmişini Batı müziği oluşturur. Klasik Türk müziği radyoda hiç çalınmaz, türküler ise tek tük çalınır. Radyosunda klasik Türk müziği dinlemeye alışmış olan dinleyicilerin önemli bir kısmı, Batı müziğine kıyasla Türk müziğine daha yakın olan Arap şarkılarını dinlemek için antenlerini Mısır radyosuna çevirir. Hattâ Kırım ve Erivan'ı dinleyenler olur⁷⁹⁸.

⁷⁹⁶ Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, s. 299-300.

⁷⁹⁷ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 41.

⁷⁹⁸ Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, s. 321.

Neyzen Tevfik, Türk musikisinin bir icracısı olarak bu yasağı doğru bulmaz ve “İstanbul Radyosu’nda Musiki” adlı gazelinde eleştirir⁷⁹⁹:

*Tüylerim ürperiyor duydukça
Mûsikî nâmına zillet şu sazı.*

*Yurdumuzdan azametle yayılır
Cehlin âfâk-ı cihâna âvâzı!*

*Okuyuşta daha hâlâ tecvîd,
Ağzına ... madrabazı!*

*Telsizin işlemeden maksat
Çıksın üç-beş ... boğazı!*

*Radyodan her gece Garb’ın yüzüne
Geğirir zannederim yobazı!*

“Aygır İmâm”⁸⁰⁰ adlı manzumesinde musikiyi kötü ve haram sayan, onu yasaklamaya çalışan zihniyeti şu sözleriyle yerer:

*Ben nasîhat veremem gerçi size Aygır İmâm,
Kafa tutma saz için sen de bize Aygır İmâm,
Sû-i niyet taşıyan alçağa lânet olsun,
Yoktur asla garazım zâtınıza Aygır İmâm.*

⁷⁹⁹ Azâb-ı Mukaddes, s. 43.

⁸⁰⁰ a. g. e. , s. 149-150.

Neyzen Tevfik, kendisini şairden çok müzisyen olarak görmüş ve her zaman müziğin saygıdeğer bir sanat dalı olduğunu belirtmiştir. Başarılı bir ney virtüözüdür ve musiki konusunda hassas davranır, bu nedenle “Aygır İmâm”da musikiyi günah sayan medrese zihniyetini yerer ve hicvinde kaba ifadelere yer vermekten çekinmez.

2. HİCİV DIŞINDA KALAN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA

a. Dinî-Tasavvufî Şiirleri

Neyzen Tevfik, İzmir Mevlevihanesi’nde, medresede, Bektaşî tekkelerinde, İstanbul’daki Mevlevihanelerde ve Mısır’da El-Ezher Medresesi’nde din eğitimi alır. Bunun dışında Mevlevî ve Bektaşî tekkelerine mensuptur. Bu nedenle hicivlerinden sonra en çok dinî olaylar, şahsiyetler ve tasavvuf hakkında şiirler yazmıştır. *Hiç* adlı eserinde “Öz Duygum” ve “İkrarnâme” ; *Azâb-ı Mukaddes*’te ise “Seyran”, “Değil mi?”, “Olur ya?”, “Mutasavvıfâne”, “Neve”, “Terâne-i Gurur”, “Bir Hâtıra-i Mâzi”, “Hakikat Vehim”, “Görünmüştür Bana” ve “Şüphe” adlı manzumeleri buna örnektir.

“Öz Duygum”⁸⁰¹ adlı manzumesinin teması tasavvuftur. Bu şiirinde Mevlevîliğe ve Bektaşîliğe nasıl bağlandığını anlatır. Hayatın anlamını bu tarikatların önemli unsurları olan ney ve meyi aynı potada eriterek bulduğunu söyler:

Meyde Bektaşî göründüm neyde oldum Mevlevî

.....

Meşrebim Molla-yı Rumî, mezhebim Bektaşîdir

.....

Olmadım meftûnu malın, rütbenin, sîm ü zerin

Zevk-i şevki neyle meydir rind-i âzâde-serin

⁸⁰¹ *Hiç*, s. 7-8.

“İkrarnâme”yi⁸⁰² hapisten çıktıktan sonra Sütlüce’deki Münir Baba Tekkesi’ne devam ettiği günlerde yazmıştır. Bu şiirde Hz. Ali’ye sığınarak adeta günah çıkarır. Kimsesi olmadığını, ümitsiz olduğunu, günahkârlığı nedeniyle Hz. Peygamber’e sığınmadığını, imanının zayıfladığını, psikolojisinin bozulduğunu, çok insanın gönlünü kırdığını bu nedenle Münir Baba’ya sığındığını söyler. İçinde bulunduğu durumdan çıkabilmek için Hz. Ali’den yardım ister. Şiir bu yönüyle Tanrı’ya yalvarıp yakarmak, günahların bağışlanmasını dilemek için yazılan münacâta benzer, ancak Neyzen Tevfik, işlediği günahlardan dolayı doğrudan Tanrı’ya yalvarmaya utanır ve Hz. Ali’yi kendisine elçi seçer.

*Çok gönül kırdım, gücendirdim civân ü pîrden,
Her nasılsa saptı bir kere yolum tedbîrden.
Gerçi sönmez muktezâ-yi tâlihîm takdîrden,
Himmetin hâli değil lâkin buna tesîrden.
Merhamet et hâlîme her şeye âgâhım Ali,
Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali?*

Azâb-ı Mukaddes’te yer alan “Seyran” ve “Olur ya?” manzumeleri birer devriyedir. Devir kuramı Hz. Muhammed’in “Ben nebî iken Âdem su ile çamur arasındaydı” hadisi ile ilgilidir. Mutasavvıflar ruh hâlinde olan Hz. Muhammed’in ezelden beri var olduğunu, vücut hâlindeki Hz. Muhammed’in ise yeryüzüne sonradan geldiğini söylerler. Kurama göre vakti gelen ruh maddî âleme iner. Önce cansız varlıklara, sonra bitkilere, insana ve en sonra da insân-ı kâmile geçer. Oradan da ilk büyük ruh olan Allah’a döner ve onunla birleşir. Bu inişe nüzûl, tekrar Allah’a dönüşe urûc denir⁸⁰³. Devriyeler, mutlak varlığın insan suretinde tecelli edinceye kadar bütün

⁸⁰² a. g. e. , s. 18-21.

⁸⁰³ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 348.

varlıklardan geçip, kâinattan süzülmesini anlatan ve insanın kâinatın özü olduğu fikrine dayanan şiirlerdir.⁸⁰⁴

Neyzen Tevfik, “Seyran”⁸⁰⁵ adlı on iki dördlükten oluşan şiirinde, devir nazariyesini kendi üslubunca özlü ve akıcı bir şekilde anlatır.

*Âdem öldü, İdris gitti, Nuh geldi,
Lût'un işi başka, Yusuf güzeldi,
Hangi dinle bu kârhâne düzeldi,
Hangi şâhın mülkü virân olmadı?*

Devir süreci tamamlanıp bütün ruhlar Allah’a döndüğünde âlemde sadece kendisi ve Bekrî Mustafa’nın kaldığını söyler. Neyzen Tevfik’e göre, Allah’a dost olabilecek nitelikleri taşıdıkları için Allah onları misafir eder.

*Hakkın birliğinde yoktur şekimiz,
Bize hazır her noktadan tekimiz.
Bekrî Mustafa’yla kaldık ikimiz,
Çünkü bizden namı mihmân kalmadı.*

“Olur ya?”⁸⁰⁶, adlı devriyesi yirmi altı dördlükten oluşur. Felsefî mahiyet gösteren şiir diğer devriyelerine nispeten daha kuvvetlidir:

*Farz ediniz üç bin sene evvel ben
Geldim gittim dehre, bir insân idim
Fakat beş bin sene önce yok iken
O sûrete bir sîrette kân idim*

⁸⁰⁴ Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, s. 71.

⁸⁰⁵ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 86-87.

⁸⁰⁶ a. g. e. , s. 94-97.

Neyzen Tevfik, ruhunun devri sırasında bir ara eşek olur ve sahibini iman noktasında geçerek sidreye⁸⁰⁷ ulaşır. Bu şekilde kimin veya neyin iman konusunda önde olacağının bilinemeyeceğini hatırlatır.

*Şu yediği incirdeki çekirdek
Düşündüğü hayâle, fikre felek
Ben Neyzen'im diyen o koca eşek
Ben idim be, hem iyi rahvân idim*

*Sahibimi göremezdim binince
Anlaşırdık yularımı çekince
Kanat taktı Refref oldum dînince
Ta Sidre'de onu bırakan idim.*

Devriyenin son kısmında Rıza Tevfik, Victor Hugo, Shakespeare, Jean Jacques Rousseau'yu anar ve şöyle bitirir:

*Sîretteki ruhum, benim sûrette
Neyzen oldum vatan adlı gurbette
Bir Azâb-ı Mukaddes'tim niyette
Terâneler içinde giryân idim.*

Devriyeleri sadece dinî konulu şiirleri arasında değil bütün şiirlerinin arasında en başarılı olan eserleridir. Bu şiirlerinde söze hükmünü geçirir, yaratılışın en karmaşık

⁸⁰⁷ "Sidre: Lûgat anlamı Arabistan kirazı demektir. Kur'an-ı Kerîm'de iki yerde geçer(Necm 14/16). Tefsirde bu ağacın arşın sağ yanında ilâhî bir ağaç olduğu bildirilir. Hadislere göre altıncı kat göktedir. Gökyüzüne yükselenler ancak buraya kadar çıkabilirler. Nitekim mirac gecesi Hz. Peygamber de Cebraîl'i burada görmüştür. Sidre'nin yanında cennet vardır ve cennetin nehirleri onun altından akar. Sidre'nin ötesi Allah'ın zât âlemdir."

İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1998, s. 353.

nazariyesini çok açık ve akıcı bir şekilde ifade eder. Abdülbaki Gölpınarlı, Neyzen Tevfik'in devriyeleri için şöyle der⁸⁰⁸:

Devri ve kültürü bakımından, Neyzen'in şiirlerindeyse "devriye", tamamiyle felsefî bir mâhiyet alıyor. Fakat bu yalnız Neyzen'e ait. Başka Bektaşî ve Alevî şairleri, hiçbir zaman bu kudreti gösterememişlerdir. Zaten Neyzen'e de Bektaşî şairi diyemeyiz.

İnançların alaylı bir şekilde tenkit edilmesi Alevi-Bektaşî edebiyatının karakteristik özelliklerindendir. Bektaşî yeri geldiğinde Hz. Ali'yi hatta Tanrı'yı bile eleştirir. Çünkü varlığına inandığı kudret, ona göre korkulacak, çekinilecek, tapılacak bir kudret değildir; aksine sevilecek, sırası gelince nazlanılacak bir kudrettir. Tanrı, kulunun nazını çeken ve aykırı sözlerini hoş görendir. Bektaşî, Tanrı'ya söylenmeyecek sözleri dile getirmekten, verilmeyecek vasıfları yakıştırmaktan çekinmez⁸⁰⁹.

Neyzen Tevfik, "Değil mi?"⁸¹⁰ adlı yirmi beş dörtlükten oluşan manzumesinde Tanrı ile teklifsizce konuşur ve onu eleştirir:

*Sen indirdin yere şu dört kitâbı
Ayrı ayrı her birinin hesâbı
Her bir dînin sensin putu kitâbı
Yalanına kendin imân edersin.*

Tanrı'nın yarattığı düzene anlam veremez. İyiliği ve kötülüğü yaratan Tanrı'nın bir süre sonra yarattıklarını zapt edemeyerek isyan ettiğini söyler. Tanrı bütün âlemleri yaratan ve düzenleyendir, gücü sınırsızdır. Bu nedenle yarattığı sisteme hakim olamayıp isyan etmesi mümkün değildir. Ancak, Neyzen, düzenin bozulmasını ve dini sömüren kimselerin faaliyetlerini gözler önüne sermek için mübalağa sanatını kullanarak Tanrı'nın dahi isyan ettiğini söyler.

Bozuktur düzenin, olmazsın akort

⁸⁰⁸ Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, s. 72.

⁸⁰⁹ a. g. e. , s. 204-205.

⁸¹⁰ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 90-93.

Tavşana kaç dersin taziya aport
Haham, papaz, hoca ettikçe zart zurt
Alay eder, güler, isyân edersin.

Şiirin son dörtlüklerinde kabalaşır ve bayağı ifadeler kullanır:

Sana giren çıkan nedir be dürzü
Dersin bana ey Allah'ın öküzü
İçirirsin on dört bin okka düzü
Beni bulutlarda mihmân edersin.

Neyzen Tevfik bazı şiirlerinde, Horasan'ın Esterâbâd şehrinde doğan Fazlullah tarafından 14. yüzyılda kurulmuş mistik ve felsefî bir akım olan Hurûfilik⁸¹¹ ile ilgili terimleri kullanır ve bunları açıklar. “Görünmüştür Bana”⁸¹² adlı manzumesi baştan sona bu şekilde yazılmıştır.

Fazl-ı Yezdân⁸¹³, kâinât olmuş, görünmüştür bana,
Câvidânî⁸¹⁴ mümkünât olmuş, görünmüştür bana,
“Sü vi du”⁸¹⁵ âb-ı hayât olmuş, görünmüştür bana,

⁸¹¹ “Hurûfilik İranlılar arasında çıkmışsa da kısa zamanda Anadolu’ya sıçramış ve yayılmıştır. Bazı Hurûfilere göre Fazlullah, Hz. Peygamber dahil bütün peygamberlerden üstündür. Kelam şeklinde tecellî eden Tanrı’nın harflerle ortaya çıktığına inanıldığı için haflerle ilgili nazariyeleri vardır. Bu tarikatta 4, 7, 14, 28 ve 32 rakamları önemlidir. Bu rakamlar ile bazı olay ve durumlar arasında bağlantı kurarlar. Mesela 4 rakamı ile ilgili şöyle düşünürler: Allah âlemi dört unsurdan yaratmıştır (ateş, hava, su, toprak); dört kutsal kitap vardır (Zebur, Tevrat, İncil, Kurân) vb.”

Fatih Usluer, *İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren Hurufilik*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009, s. 27, 108, 114-119, 418.

⁸¹² *Azâb-ı Mukaddes*, s. 113-114.

⁸¹³ “İsm-i azam, Allah’ın en büyük ismi için kullanılan bir terimdir. Fazlullah, ism-i azamın Fazl-ı Yezdân olduğunu söyler. Ona göre, yüzdeki hatlardan görülen Fazl-ı Yezdân’dır ve hatları oluşturan her unsorda Fazl-ı Yezdân yazılıdır. Bu isim on sekiz bin âlemi kuşatmıştır. Ancak bu bir şahsın ismi değildir, levhaya yazılmış bir isimdir. Fazlullah, Allah isminin ism-i azam olduğunu söyler.”

Usluer, *İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren Hurufilik*, s. 255.

⁸¹⁴ “Cavidî, Allah’ın tüm isimlerine ve manalarına sahip ve hepsini kapsayan, Allah’ın en büyük ismidir.” a. g. e. , s. 257.

Hatt-ı menşûr, iltifât olmuş, görünmüştür bana,

Her sadâ bir esselât olmuş, görünmüştür bana,

Hurûfilik, daha çok Anadolu'da faaliyet gösterir. Bu dönemde Fazlullah'ın öğretileri Bektaşilik ile karışmıştır. Buna göre, Neyzen Tevfik'in hurûfiliğe olan eğilimini ve bilgisini Bektaşiliğe intisab ettiği dönemde aldığını söyleyebiliriz. Ancak onun Hurûfi olduğu konusunda elimizde sağlam bir bilgi bulunmamaktadır. Nitekim Abdülbaki Gölpınarlı, her Hurûfi temayı kullanan şair veya yazarı Hurûfi kabul etmemek gerektiğini söyler ve Neyzen Tevfik'i Hurûfi temaları kullanan bir şairi olarak nitelendirir⁸¹⁶. Neyzen Tevfik, "Görünmüştür Bana" dışında, bazı şiirlerinde de Hurûfilik ile ilgili ifadelere az da olsa yer verir.

Neyzen Tevfik'in baştan sona din ve tasavvuf temini ele aldığı on beş şiiri vardır. Bu şiirlerinde Allah'ın sıfatlarından bahseder; ruhun Allah'tan ayrıldıktan sonra çektiği acılardan bahsederek, insân-ı kâmil olma yolunda yapılması gerekenleri anlatır; Hurûfilik ile ilgili terimleri açıklar; vahdet-i vücûd ve devir nazariyesinden bahseder; Mevlevilik ve Bektaşiliğe değinir. Bu tarz şiirlerinde isyan ve kabullenme iç içedir. Din temalı şiirlerinde ele aldığı konular nedeniyle dili külfetlidir. Çok fazla Arapça- Farsça kelime ve terkip kullanır.

b. Rindâne Şiirleri

Tasavvuf terminolojisinde zâhid, ham sofu, çiğ tavırlı dindar, dinin özünden ziyade şekli ile ilgilenen, dediğim dedik ve dayatmacı kişi anlamına gelir. "Pişmek" kelimesini hiç tanımamış, bilge tecrübelerden uzak, ârif ve âşıklığın ne demek olduğunu anlamayacak kadar bağınaz ve dini dış görünüşünde göstermek için tavizsiz hareket eden, giysi ve sûretinin şeklinden başlayarak her konuda kendini zahire kaptırmış bir

⁸¹⁵ "Sividu, Farsça'da otuz iki demektir. Hurûfiler, sividuyu Arap yazısı ile sū şeklinde yazarlar. Fazlullah'ın eserlerini yazdığı Fars alfabesinde otuz iki harf bulunur. Buna göre evrende mevcut tüm sesler otuz iki tanedir. Başka bir deyişle varlık bu harflerdendir." a. g. e. , s. 191.

⁸¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1953, s. 375.

tiptir. Onun kendince doğruları vardır ve bunlardan taviz vermek, ona göre dinden çıkmak gibidir. Zâhidler dinî konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişilerdir. Daracık dünya görüşü içinde sıkışıp kalmışlardır. Hayatın acemisidirler. İmanda hiçbir zaman hakikate ulaşamamışlardır ve samimiyetleri yoktur. Zâhidin tek emeli cennete gitmektir⁸¹⁷.

Zâhidin zıddı olan kişiye ‘rind’ denir. Rind, dünyaya ait endişeleri hoş gören, üzüntü ve neşeyi aynı kategoride değerlendiren, hayat felsefesini dünyanın geçiciliği üzerine kurmuş bilge kişidir. Zâhidin zâhir ehli ve şekilciliği karşısında rind, batın ehli ve aldırıışsıdır. Zâhid ne kadar ham ise rind o derece pişmiştir. Zâhid aşka karşıdır, onu günah sayar; rind âşık olmakla iftihar eder. Zâhid aklıyla, rind ise gönlüyle ilgilenir. Rindlik düşüncesi Divan şiirinde bir mazmun olarak hep özenilen bir davranış biçimi olagelmıştır. Şairler kendilerini rind olarak değerlendirirler ve güya dünyaya bir pul kadar değer biçmezler. Rind, serbest tavırlıdır, içkiden, sevgiliden, zevk ve sefadan nasiplenmek ister. Böyle yaparak kulluğunu yerine getirmiş, cenneti kazanmış olacaktır⁸¹⁸.

Medreseler din konusunda son derece katıdır, musikiyi yasaklarlar ve şekle önem verirler⁸¹⁹. Neyzen Tevfik’in babası medrese eğitimi almış olmasına rağmen bu koyu taassubun etkisinde kalmaz. Son derece anlayışlı, musikiyi seven, aydın biridir ve oğlunu da bu şekilde yetiştirmeye çalışır.

Neyzen Tevfik, on beş yaşında İzmir Mevlevihanesi’ne kabul edilir. O dönemde tekkeler insana ve insanlığa verdikleri kutsallıkla medreseden farklı bir yere sahiptir. Mevleviler sanatı ve musikiyi Tanrı’ya ulaşma yolunda bir kapı olarak görürler, her görüş ve düşünceden insanı sonsuz bir hoşgörü ile kucaklarlar. Neyzen’in musiki ve içkiye olan meyli Mevlevihane’de daha da artar. Buradan ayrılıp İstanbul’da medrese eğitimi almaya başladığında, yetiştiği özgür ortamı arar. Medresedeki aşırı baskı

⁸¹⁷ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 421.

⁸¹⁸ a. g. e. , s. 330.

⁸¹⁹ Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, s. 1-2.

nedeniyle bu muhitten uzaklaşır ve rindâne bir yaşam sürer. Neyzenliği, içkiye olan aşırı düşkünlüğü, kendine has din anlayışı ile tam bir rinddir. Bu üslubunu şiirlerine de yansıtır.

“Çok Şükür”, “Havale”, “Geçerim”, “Dinle”, “Gönlümün Meyhanesinden Hitap”, “Sahne-i Ömründen Nefs-i Emmareye Hitabım”, “Münacât” adlı şiirlerinde rindâne ton baskındır. Neyzen Tevfik şiirlerinin çoğunu aşırı alkollü olduğu zamanlarda geçirdiği krizler esnasında veya hastanede yattığı dönemlerde söylemiştir. Rindâne şiirlerinde karamsar, sitemkâr ve rindâne tonlar arasında gidip gelir. Örneğin “Çok Şükür”⁸²⁰ şiirine girişinde karamsar ve sitemkâr bir rindin, gönlüyle yaptığı söyleşiye şahit oluruz:

Hatır gönül bulamazsın birinde

Dama dedi dışısında erinde

Vatan dedikleri yangın yerinde

İnsanlığa hâlâ imânın mı var

Aynı şiirde hisleri hızla yön değiştirir ve karamsarlıktan sıyrılarak dünyaya zerre kadar değer vermeyen, serbest tavırlı rindâne bir duyuşa yönelir:

Kendi cihânında sen bak keyfine

Kulak asma halkın hayfa-hayfine

Tanburuna, kemânına defîne

Sen de katıl neyde noksânın mı var

“Havale”⁸²¹ şiirinde dünyayı düzeltmeye çalışır, ancak ne yaparsa yapsın başaramaz, sonunda içine düştüğü karamsarlığa tahammül edemeyerek kendini eğlenceye bırakır:

Deli neyzen al mansûru destine

⁸²⁰ Azâb-ı Mukaddes, s. 7.

⁸²¹ a. g. e. , s. 11-12.

Terâneyle selâm yolla dostuna
Matbûâtın masasının üstüne
Seyyâh iken kırık billûr bıraktım

Zâhidlik disiplin, azim, kararlılık ve süreklilik gerektirir. Neyzen Tevfik, Mısır'dayken buranın meşhur müftüsü Abduh'tan tam bir zâhid terbiyesi ve disiplini ile ders alır. Ancak, fıkren ve ruhen zahitliğe heveslendiği bu dönem çok kısa sürer. ders almaya en fazla iki ay dayanabilir ve sonunda kendini Mısır'ın meyhanelerinde, esrar batakhanelerinde bulur.

Rindlere göre dünya geçicidir ve bu geçici âlemin dertlerine üzülmenin de bir anlamı yoktur. Neyzen Tevfik, "Geçerim"⁸²² adlı şiirinde geçici dünyanın derdini tasasını bir kalemde yok ediverir:

Geçen gençlik günlerine yanmayan
Yok gibidir, bense bakar geçerim
Yoku vara varı hiçe gömerek
Her solukta bir gam yakar geçerim.

Rindâne şiirlerinin hemen hepsinde bir sorundan bahsedip onun etkisiyle çok sıkıntı çektiğini, çözmek için elinden geleni yaptığını, ancak başarılı olmadığını bu nedenle serseriliğe meyil ettiğini söyler. Bu şekilde kendini, bütün ömrünü katı bir imanla dünyayı düzeltmek için harcayıp bir kez olsun gönlünün sesini dinleyemeden ölüp giden taassup ehlinden daha akıllı göstermeye çalışır.

Tam otuz yıl bu görünmez bu bilinmez emelin
Yanmışım kahrına bu müpheme-i muhteremin

Serserilik yaşatır sevdiğini hatırda

⁸²² a. g. e. , s. 88-89.

Yerde, gökte, balo, eğlence, denizde
Sırr-ı sevdâyı şikâf etmek için bir arada
Atmışız kendimizi arza efendim, burada
İş ne davada, ne kavgada, ne yaygarada
Bu irâdet bize fermân-ı nukuş-ı kıdemîn⁸²³

Rindler ve zâhidler genellikle birbirlerini eleştirirler. Neyzen Tevfik’in rindâne şiirlerinin çoğunda zâhidleri aşağıladığı görülür. *Azâb-ı Mukaddes*’te yer alan “Aygır İmam”, “Hoca”, “Vaiz”, “Çehre-i Meşîhatin Iskâtı”, “Softa” ve “Yobaz” manzumelerinde buna örnektir. Bu şiirlerinde tasvir ettiği kişiler dinin emirlerinin sadece yüzeydeki kısmını görüp bunları keyiflerince algılayarak zalimleşmişlerdir. Neyzen Tevfik’e göre, anlayışsız, katı ve kaba olan bu şahıslar imandan uzak kimselerdir.

Neyzen Tevfik, “Münacât” adlı şiirinde zâhidâne bakış açısına göre tamamen küfre batmıştır.

Ey bana kendini büyük tanıtan
Hâlîme bak da varlığından utan

diyerek sitem ve kızgınlıkla başladığı şiirinde,

Bende varsa eğer o kalb-i selîm
Arş-ı âlâna kör kütük de gelirim

dizeleriyle tam bir rind gibi düşünür. Zâhidler gibi sadece cenneti isteyen biri olmadığını, bu nedenle dinî kuralları harfiyen yerine getirerek cennet beklemektense temiz bir kalp ve imanla Tanrı’ya ulaşabileceğini söyler.

⁸²³ a. g. e. , s. 106-107.

Neyzen Tevfik hayatının büyük bölümünde içki ve eğlence âlemlerine dalmış, neredeyse bütün ömrünü sefahat âlemlerinde geçirmiş, Tanrı ile arasındaki perdeleri indirdiğine inanan ve bu konuda sınır tanımayan, İslâm'ın katılıktan uzak ve sevgi temeline dayanan bir din olduğunu düşünen bir rinddir. Onun yaşam şekli, şiirleri ve hayata bakışı yönüyle rindlik geleneğinin son temsilcisi olduğunu söyleyebiliriz.

c. Aşk Şiirleri

Neyzen Tevfik zaman zaman kadınları ve aşkı önemsemediğine dair açıklamalar yapar. Kadınlar için şöyle der⁸²⁴:

“Hilkat tezgâhından çıkan kadınla benim alakam yoktur. Fikrimce, kafese koyacağına emin olmadığı insana yüz vermez kadın.”

Hayatı boyunca sadece Mısır'da tanıdığı Lübnanlı Feride'ye aşık olduğunu söyler. Ancak, aşık olduğu dönemde muvazenesini kaybettiğini ve Feride'nin esiri olduğunu görür. Özgürlüğünü kısıtlayan bu aşktan korkar. Bu nedenle sevdiğinden uzaklaşır ve onu unutmaya çalışır. Yaşadığı olumsuz tecrübe nedeniyle özünden aşka mesafeli yaklaşmasına rağmen aşk şiirleri yazmaktan geri kalmaz.

İzmir Mevlevihanesi'nde bulunduğu dönemde *Muktebes* dergisinde yayımlanan dört gazeli aşk üzerinedir. Bunlardan sadece ilk yayımlanan gazeline *Azâb-ı Mukaddes* adlı eserinde yer verir⁸²⁵.

*Dil-şikârim! Sen esîr ettin dil-i nâ-şâdımı,
Şîve-kârım! Levha-i hüsnün gönül sayyâdı mı?*

şeklinde başlayan bu gazeline, sevgilinin işveleri ve güzelliği ile gönlünü avlayıp aşk acısıyla doldurduğunu söyler. Bir gafletle onun güzelliğinin eteklerine düştüğünü ve

⁸²⁴ Usta, *Tercüme-i Hâlim Neyzen Tevfik*, s. 354.

⁸²⁵ *Muktebes* dergisi, nr: 18, 30 Nisan 1314 (12 Mayıs 1898).

bunu farkettiğinde feryadının göklere yükseldiğini anlatır. Ayrılıktan dert yanar ve ayrılık acısının yüreğine bir hançer gibi saplandığını söyleyerek, kendisini incitmekten zevk alan maşûkuna sitem eder. Gazeline, Tanrı'dan vefasız sevgilisini kendisine bağışlamasını dileyerek son verir.

Diğer üç gazeline de benzer ifadeler kullanır. Şiire başladığı ilk yıllarda yazdığı dört gazeline beşerî aşkı ele alır. Bu gazellere, aşkının canını yaktığı söyleyerek başlar, sevgilinin güzelliğinden ve zalimliğinden söz ettikten sonra sevgiliye kavuşma temennileriyle son verir. Bu yönleriyle ilk gazelleri muhteva bakımından klasik gazelin özelliklerini taşır.

Hiç adlı eserinde aşk temasına yer vermez. *Azâb-ı Mukaddes*'te “Canan” ve “Baktım Ağladım” şiirleri ile bir kıta, iki koşma ve bir tahmisinde aşk temini işler.

“Canan”⁸²⁶ şiirinde, aşkın şakaya gelmeyecek kadar önemli olduğunu, aşıkların dünya gerçeklerinden koptuklarını söyleyerek aşka şüpheyile baksa da aşık olmaktan kendini alamadığını söyler.

*Bir serseriyim ki dur amân bilmem,
Kalbinden başka bir mekân bilmem,
Gökkandil olmuşum, âsumân bilmem,
Bu mavi gözlerin meyhânesinde.*

“Koşma”⁸²⁷ aşk temini işlediği en sade ve lirik şiiridir. Bu şiirinde hicivlerindeki gibi çok farklı bir Neyzen Tefik görürüz.

*Dudağında yangın varmış dediler
Tâ ezelden koşarak geldim
Alev yanakları sarmış dediler
Sevdâ seli oldum taşım da geldim*

⁸²⁶ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 128.

⁸²⁷ a. g. e. , s. 130.

“Baktım Ağladım”⁸²⁸ şiiri bütün aşk şiirlerinin içinde en karamsar olanıdır. Aşk ve ayrılıktan dolayı hissettiği acıya dayanamadığını söyler.

*Sen nerdesin ey nazlı yâr,
Sînemde aşkın pâ-y-dâr,
Kalbimde senden yadigâr
Esrâra baktım ağladım.*

Neyzen Tevfik, İzmir Mevlevihanesi’nde Fuzulî’nin gazellerini okur. Burada bulunduğu yıllarda pek çok ünlü şairin divanını okumasına rağmen sadece Fuzulî’nin bir gazeline tahmis yazmıştır. Fuzulî’nin,

*Reng-i rûyında dem urmuş sâgar-ı sahbâya bah
Âfitâb ile kılur da’vî dutulmuş aya bah*

beyitiyle başlayan yedi beyitlik gazelini tahmis eder. Bu gazelinde duygu ve üslup olarak Fuzulî’ye yaklaştığı görülür.

*Râh-ı aşkında dönen necm-i seher-peymâya bah
Zülfünün Mecnûn’udur sergeşte-i Leylâ’ya bah
Ufk-ı hüsnünden doğan mihr-i cihân-ârâya bah
Reng-i rûyında dem urmuş sâgar-ı sahbâya bah
Âfitâb ile kılur da’vî dutulmuş aya bah*

Neyzen Tevfik, hayatında aşka ve kadınlara yer vermenin doğru olmadığını düşünse de, aşk temini işlediği şiirlerinde aşkı seven, aşkı ve aşk acısını önemseyen biri

⁸²⁸ a. g. e. , s. 133-134.

olarak karşımıza çıkar. Gazel formuyla yazdığı aşk şiirleri divan şiirinin bütün özelliklerini taşır ve koşmalarına nispeten daha ağır bir dille kaleme alınmıştır. Ancak, yinede aşk temli gazelleri ve koşmaları son derece akıcı ve liriktir.

d. Methiyeler

Methiye, bir şahsın olumlu yönlerini açığa çıkarma, onu övme manasına gelir. Divan edebiyatında padişahları, sadrazamları, devlet ileri gelenlerini, din büyüklerini veya değer verilen herhangi bir şahsı övmek için methiyeler yazılmıştır⁸²⁹. Methiyeler, övülen şahsa duyulan saygı ve sevgiden dolayı söylendiği gibi, maddi kazanç sağlamak için, daha iyi görevlere gelmek için, hapisten veya idamdan kurtulmak için de söylenir.

Neyzen Tefvîk'in yergilerinin yanında methiyeleri de vardır. Atatürk, Mevlânâ, Mehmet Akif, Çaycı Hacı Mustafa, Hafız Osman Alper'in oğlu Muhammed Süleyman, köpeği Mernuş ve doktorları için methiyeler yazmıştır.

Neyzen Tefvîk, Atatürk'ü tanıma fırsatı bulur, onu takdir eder ve "Türk'e Birinci Öğüt", "Düşündükçe", "Üçüncü Arz-ı Hâl", "Türk'e İkinci Öğüt" gibi şiirlerinde ondan övgüyle bahseden kıtalara yer verir:

Bu eserler inkılâbın ekmeliydi şüphesiz

Türk'ün istikbâli ondan müncelîydi şüphesiz

Tuttuğun el Gazi-i müncî eliydi şüphesiz

Âkl-ı ferdâne-bîna meş'aleydi şüphesiz

*Secde eyler âsmânlar şemsini ikrâra Türk*⁸³⁰

Methiyelerde bir şahsın olumlu yönleri açığa çıkarılır. Mersiyelerde ise ölen kişiden bahsedilirken o kimsenin iyi yönleri anılır. Neyzen Tefvîk'in, Atatürk'ün

⁸²⁹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 40.

⁸³⁰ "Türk'e İkinci Öğüt", *Azâb-ı Mukaddes*, s. 42.

vefatının ardından yazdığı “O Ölmedi”⁸³¹ adlı şiiri ve köpeği için yazdığı “Mernuş” şiiri birer mersiye dir. Methiyelerde ve mersiye lerde övgü kavramının ortak olması ve Neyzen Tevfik’in sadece iki mersiyesi olması nedeniyle bu iki şiiri methiyeler kısmında ele almayı uygun bulduk.

Neyzen Tevfik, Atatürk’ün vefatından sonra yazdığı “O Ölmedi” şiirinde şöyle der:

*Biliyormuş kaderin cilvesini evvelce,
Bütün ecrâm-ı semâ yasla büründü o gece.*

*Yaklaşan acı önce güneşi korkuttu,
Ay tutuldu diyemem gökyüzü mâtem tuttu.*

Neyzen Tevfik Atatürk’ün ölümüne çok üzülür ve ölse bile milletin kalbinde çok kıymetli bir yeri olduğunu belirtir. Onun ölümüyle bütün gökyüzünün yasa büründüğünü, halkın duyduğu acının güneşi korkuttuğunu söyler:

*Tanrı ölmez, o dilerse görünür bir müddet,
Kaybolunca onu kalbinde bulur her millet.*

Tanrı’nın bir süre Atatürk’ün vücudunda dünyaya geldiğini ve görevini tamamladığında dünyadan ayrıldığını ifade eder.

Yedi beyitten oluşan bu mersiye son derece sadedir. Çok kısa ve özlü bir şekilde duyulan üzüntü ifade edilmiş ve gereksiz ahlanmalardan kaçınılmıştır.

Neyzen Tevfik ikinci mersiyesini köpeği Mernuş için yazar. “Mernuş”⁸³² adlı bu şiirinde Mernuş’tan ayrıldığı için çok üzgün olduğunu, ona kalpten bağlandığı için acısından ağladığını söyler ve ona yaşattığı acılardan dolayı bağışlanma diler;

⁸³¹ a. g. e. , s. 170.

⁸³² a. g. e. , s. 170.

*Bu engin ayrılık canıma yetti,
Başımdan aşıyor kederim Mernuş.
Bu yolda yazılmış fermân-ı kaza,
Bunu da gösterdi kaderim mernuş.*

Neyzen Tevfik, “Mevlânâ”⁸³³ adlı mesnevisinde Mevlana’ya olan saygısını ve hayranlığını ifade eder. Otuz beş beyitlik bu mesnevinin ilk on dört beyitinde Mevlânâ’nın dış görünüşünü anlatır:

*Yaş elli beş, boy uzunca imiş biraz kanbur,
Demek ayıp değil amma edepte hayli kusur
.....
İner o takkenin altından omza dek saçlar,
Kıvırcık uçları, pek çok değilse de ak var*

Daha sonra Mevlânâ’nın bulunduğu odayı tasvir eder. Mevlânâ’nın varlığının odayı aydınlattığını, onun yanında felsefenin kör, fennin kötürüm olduğunu, onun dehasının ihtişamı karşısında bütün zenginliklerin fakir görüldüğünü söyler. Neyzen Tevfik’in, Mevlana’yı methettiği bu şiiri diğer methiyelerine nispeten daha özenle işlenmiştir. Burada gerçeklerden çok fazla uzaklaşmadan övgüler dizmeye gayret etmiştir.

İstanbul’a gittiği ilk günlerde Mehmet Akif ile tanışır. Onun edebî zevkini geliştirmesinde ve tanınmasında Akif’in payı büyüktür. Neyzen Tevfik, Akif için başlı başına bir methiye yazmamışsa da “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinde ondan övgüyle bahseder⁸³⁴:

*Hazret-i Âkif ki sâhib-i fazl u üstâd-ı güzîn,
Her cihetle hâl-i dervişâneme oldu muîn
.....*

⁸³³ a. g. e. , s. 158-160.

⁸³⁴ a. g. e. , s. 219-220.

*Âdem etmek-çün beni çok yorulmuşdur bu zat,
Kalmışım ruhumla minnetdârı, mādâm- el-hayât.*

Neyzen Tevfik, çayhane işleten dostu Hacı Mustafa için söylediği “Hacı’ya”⁸³⁵ adlı manzumesine onu överek başlar:

*Himmetinden belli, evlâd-ı Ali’sin ya Hacı,
Her zaman bâb-ı rızâda müncelîsin ya Hacı
Pîş-i çeşminde şuûn-ı kainâtın hikmeti
Hallolunmuş vakf-ı sırr-ı belîsin ya Hacı
Hep Huseynî’dir nevâ-yı âteşinin sîneden
Şüphesiz kânûn-ı irfânın telisin ya Hacı*

Arkadaşı Çaycı Hacı Mustafa’yı övdüğü bu şiiri diğer methiyelerine nispeten daha çok övgü unsuru içerir.

Neyzen Tevfik arkadaşı Hafız Osman Alper’in oğlu Muhammed Süleyman için bir kıta söyler⁸³⁶:

*Uçup geldin bir şihâb-ı lâ-mekânsın sen!
Bu hikmet-i hâne-i hilkatte bir rûh-ül-beyânsın sen
Kudümünle müşerrestir bütün yârân ile ihvân
Nasıl etmem muhabbet hem Muhammed hem Süleymânsın sen*

Bu çocuk doğumuyla eşin dostun mutlu olmasını sağlamıştır. Ayrıca, Hz. Muhammed ve Hz. Süleyman’ın adını taşıdığı için bir sevinç sebebidir. Günahsızlığıyla da mutlak varlığın bir parçasıdır hala. Bu yönleriyle övgüyü hak etmiştir.

⁸³⁵ a. g. e. , s. 145.

⁸³⁶ a. g. e. , s. 176.

Neyzen Tevfik hastalandığı zamanlar kendisine özenle bakan Bakırköy Akıl Hastanesi doktorları Mazhar Osman Uzman, Fahrettin Kerim Gökay ve Rahmi Duman için bir methiye yazar.

Serveten mülk-i âdemde bir muazzam bankerim

Boş değildir bardağım, midem, çanağım, lengerim

Sizlerce Mevlâ kerimse bizce Fahrettin Kerim

Her seher bir meseleyle yükselir feryâdımız

Mazhar Osman'dır akılca pîrimiz üstâdımız

Gönlüme sundukça câm-ı sıhhati şef Rahmi Bey

Kaldı öksüz âkıbet meyhânede peymâne-i mey

Meclise şerh-i serencâm eyledikçe bang-i ney⁸³⁷

Nef'î, edebiyatımızda kaside üstadı olarak tanınmıştır. Devrinden başlayarak, son zamanlara kadar kaside yazan bütün şairler, onu üstat bilmişler ve taklit etmeğe çalışmışlardır. Ayrıca, edebiyatımızın hiciv sahasındaki en önemli simalarındandır. Övgülerinde mübalağalı olan Nefî, methettiği kişiyi en seçkin kelimelerle göklere çıkarken, hicivlerinde de mübalağanın dozunu düşürmez ve yerdığı kimseleri en galiz sözlerle yerin dibine batırır⁸³⁸.

Neyzen Tevfik'in methiyeleri çok azdır ve aslında hiçbiri tam olarak bir methiye özelliği göstermez. Neyzen Tevfik, çok fazla dostu olmasına ve dostlarının her zaman onunla yakından ilgilenmesine rağmen hayatı boyunca nankörlükten şikâyet eder. Yaşadığı sürece ailesi, dostları ve doktorları tarafından kollanmasına ve şımartılmasına rağmen dilinin kudretini övmek yerine yermek için kullanmayı daha çok tercih etmiştir. Hicivlerindeki, his ve duygularında aşırıya kaçıp orijinal hayaller üreterek ünlü hiciv üstadı Nef'î'ye yaklaşıırken, methiyelerinde sade olmayı tercih etmiştir.

⁸³⁷ Tefikoğlu, *Fahri Celâl Göktulga*, s. 83-84.

⁸³⁸ Halûk İpekten, *Nef'î Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 94.

e. Kendini Anlattığı Şiirleri

Neyzen Tevfik pek çok şiirinde dünyaya, insanlara ve hayata ilişkin fikirlerini ifade eder. Bunların dışında kendi hayatından bahseden şiirler de yazmıştır. “Kaval Aşk”, “Bir Hikâyet” ve “Tercüme-i Hâlim” şiirlerinde hayatını, kırgınlıklarını ve isyanlarını anlatır. Bu şiirlerinde kendinden bahsederken “serseri, âvâre, deli, fakir, it, bî-çare” gibi kaba ifadelere sık yer verir.

Bu şiirlerinden en önemlisi dört yüz yirmi altı beyitten oluşan ve doğumundan yirmi sekiz yaşına kadar olan hayat hikâyesini ayrıntılı bir şekilde anlattığı “Tercüme-i Hâlim”⁸³⁹ adlı şiiridir. Bu şiire onun otobiyografisi de diyebiliriz.

Çocukluğum ne zaman gelse yâdîma derhâl

Zavallı rûh-ı garîbim olur garîk-i melâl

Kalan sahâif-i gâm hücre-i hayâtımda

Birer birer açılır pîş-i hâtırâtımda

Bu uzun mesnevisinde hayatına dair pek çok ayrıntıya yer verir. Ailesi, okul yılları, Urla’daki hayatı, ney dersleri, İzmir Mevlevihanesi’nde geçirdiği günler, Mısır yılları ve II. Meşrutiyet’in ilanının ardından yurda dönüşünü anlattığı şiirinde hayatını kendi ağzından öğrenme imkânı buluruz.

Neyin hayatındaki yerini “Kaval Aşk”⁸⁴⁰ şiirinde anlatır. Uzun yıllar çalışarak neyi başarıyla üflemeyi öğrendiğini ve kaderini neyin çizdiğini söyler.

Efendiler bakınız şu elimdeki kavalın

Serâir-i nefehâtında ince, orta, kalın

⁸³⁹ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 199-231.

⁸⁴⁰ a. g. e. , s. 193-194.

Sadâları bulabilmem hemen otuz iki sene ki

Olur, sebâtıma san'atta şâhidim belki

“Bir Hikâyet”te⁸⁴¹ neyi, içkisi ve tütününü ile geçirdiği bir gününü anlatır. Uyandığında bir önceki gün çok içtiği için kendine zor gelir, uyanır uyanmaz boynunda taşıdığı ve “Kallavi” adını verdiği matarasındaki ispirotodan içer ve içkisinin çok az kaldığını anlayınca gözünü açamadığı için dükkânların kepenk sesini bekler ardından yavaşça ve sendeleyerek doğrulur. Kendine geldikten sonra meyhaneleri dolaşır, içer ve dostlarıyla sohbet eder. Hayatının büyük bölümünü bu şekilde geçirdiğini söyler.

Alır, öper basarım sîneme bu gâmlı neyi,

Niyâz eder çekerim çilelerle câm-ı meyi

.....

Asıl yuvam ki meyhâne, sahibi Yakomi

Bu yerde anlayabildim vücut ile ademi!

B. NEYZEN TEVFİK'İN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL VE ÜSLÛP

1. NAZIM ŞEKİLLERİ

Neyzen Tevfik'in yayımlanmış ilk şiiri tespit edebildiğimiz kadarıyla bir gazeldir. Bu şiir, 1898 yılında *Muktebes* dergisinin on sekiz numaralı sayısında neşredilir. Neyzen Tevfik, elimizde bulunan şiirlerinin çoğunu 1900-1929 ve 1936-1948 yılları arasında söylemiştir⁸⁴². Şiir söylemeye İzmir Mevlevihanesi'nde bulunduğu yıllarda başlar. Son şiiri ölmeden birkaç gün önce arkadaşı Server Revnakoğlu'na

⁸⁴¹ a. g. e. , s. 195-198.

⁸⁴² Neyzen Tevfik, *Azâb-ı Mukaddes*'te şiirlerinin çoğunu yazdığı tarihi belirtir. Buna göre *Azâb-ı Mukaddes*'te yer alan yetmiş dokuz şiirini 1900-1929 arasında, yirmi yedi şiirini 1936-1948 yılları arasında yazmıştır.

söylediği şu kıtadır⁸⁴³:

*Felsefemde yok ötem, ben çünkü sırr-ı vâhîdim,
Cem-i kesrette yekûnen sıfır-ı mutlak olmuşum
Yokluğumla âşikârım, Ehl-i Beyt'e âidim.
Secdemin şeklindeki Muhammed şâhidim.*

Neyzen Tevfik, eserlerinde kıta, mesnevi, murabba, muhammes, beyit, gazel, koşma, müseddes, tahmis ve tesdis nazım şekillerini kullanmıştır. Bunlardan en sık kullandığı nazım şekilleri kıta, mesnevi, murabba, muhammes, beyit ve gazeldir.

Neyzen Tevfik'in eserlerinde nazım şekillerinin dağılımı şöyledir:

HİÇ	AZÂB-I MUKADDES	KİTAPLARININ DIŞINDAKİ ŞİİRLERİ	TOPLAM
Kıta:17	Kıta:61	Kıta:9	Kıta:76
Gazel:2	Mesnevi:25	Gazel:5	Mesnevi:26
Murabba:2	Murabba:22	Murabba:3	Murabba:25
Müseddes:2	Muhammes:13	Muhammes:3	Muhammes:16
Mesnevi:2	Beyit:13	Beyit:1	Beyit:14
Muhammes:1	Gazel:8	Mesnevi:1	Gazel:14
Tesdis:1	Koşma:4	Toplam:22	Koşma:4
Toplam:27	Müseddes: 1		Müseddes: 2
	Tahmis:1		Tahmis:1
	Tesdis:1		Tesdis:1
	Toplam:149		Toplam:178

⁸⁴³ Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Neyzen'in Kabri Başında", *En Son Dakika* gazetesi, nr. 4812, 31 Ocak 1953.

İlk kitabı *Hiç*'te yer alan on bir kıta, iki mesnevi, iki murabba, bir gazel, bir tesdis, bir muhammes ve bir müseddes *Azâb-ı Mukaddes*'te de yer alır. Bu nedenle tablonun dördüncü sütunda tekrar yayımlanan şiirlerini hesaba katmadık.

Neyzen Tevfik, dört koşması dışında bütün şiirlerinde divan edebiyatı nazım şekillerini kullanır. En çok kıta nazım şekli ile şiir yazar. Sözlük anlamıyla “parça” demek olan kıta, yalnız ikinci ve dördüncü dizeleri birbirleriyle uyaklı iki beyitlik nazım biçimine denir. Kıtalarda beyitler arasında anlam birliği bulunur ve beyitler birbirini tamamlayıcı niteliktedir⁸⁴⁴. Felsefî veya tasavvufî bir fikir, bir hayat görüşü, bir nükte, bir kişiyi övme ya da yeme, bir olayın tarihi gibi pek çok konuda kıta yazılabilir. Neyzen Tevfik'in kıtayı daha çok tercih etmesinde hemen her konuda söyleniyor olmasının etkisi vardır. Kısa ve dinamik bir yapısı olan kıtayı düşüncelerini aktarabilmek için en iyi ifade aracı olarak görmüştür. En çok kıta nazım şekli ile şiirlerini söylediği için kıtalarında etkili ve kendine has bir söyleyişe ulaşmıştır.

Kıtayı çok kullanmasında kısa olmasının payı büyüktür. Kıtalarının hemen hepsini yaşanan bir olay üzerine, olay etkisini yitirmeden hemen oracıkta irticalen söyleyivermiştir. Şiirini haksızlıklara ve kötülüklere karşı bir yergi aracı olarak kullandığı için düşüncelerini çok uzun şiirlerle anlatmak yerine bir kıta ile özlü bir şekilde sunmayı tercih eder. Kıtalarında, uzun uzadıya anlatılacak bir konuyu dört dizeye sığdırması onun şiirdeki ustalığını gösterir. Basit ve kolay gibi gözüken, fakat herkesin söylemeye muvaffak olamadığı şiir veya beyitlerdeki sanat olan sehl-i mümteninin⁸⁴⁵ örneklerine onun şiirlerinde sıklıkla rastlanır.

*Hâdisatı oku her ân, o zaman geçti deme,
Hâbîl'i Kabîl'i sağ belle, basiretle geçin.
Asl-ı kanûnı tabiâtta tagayyür yoktur,
Vak'a tebdîl-i kıyâfetle gelir her gün için.*

⁸⁴⁴ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 202.

⁸⁴⁵ Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 218.

Neyzen Tevfik'in kıtaya ağırlık vermesinde hocası Şair Eşref'in kıta nazım şeklini çok kullanmasının⁸⁴⁶ da etkisi vardır.

Kıtalarının hemen hepsinde hiciv tonu ağır basar. Bunların bazılarında yergi şiirin tümüne yayılır:

*Huzûrunda bu zâtın intihar ederdi Cebrâil,
Bilinseydi ezelde hilkatın bu sırrı evvelce;
Yıkardı arşı, kürsîyi, eğer çıksaydı bu dâhi
Bu şahâne cehâlet uğrattırdı Tanrı'yı felce⁸⁴⁷!*

Bazı kıtalarında ise güçlü imajlarla başladığı hicvini son dizede kullandığı galiz sözle zayıflatır.

*İşte kanbur feleğin emriyle
Mihver'in çarkını kırdı devran.
Duçe'dir Akdeniz'in yüz karası,
Topyekûn ağzına s...ı Yunan⁸⁴⁸*

En çok kullandığı nazım şekillerinden biri de mesnevidir. Aynı vezinde ve her beyti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerine mesnevi denir⁸⁴⁹. Her beytin kendi içinde kafiyeli olması mesnevi nazım şekli ile uzun şiirlerin yazılmasını kolaylaştırır. Neyzen Tevfik'in en uzun şiirleri mesnevi nazım şekli ile yazdıklarıdır. Bunlardan en hacimli olanı dört yüz yirmi altı beyitten oluşan "Tercüme-i Hâlim" adlı mesnevisidir. Mesnevilerinin çoğunda tahkiyevî unsurlar kullanır. Mesnevi nazım şekli ile yazdığı şiirlerinde dinî ve sosyal hiciv tonu ağır basar. Ayrıca kendisinden bahsettiği

⁸⁴⁶ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 145.

⁸⁴⁷ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 151.

⁸⁴⁸ a. g. e. , s. 175.

⁸⁴⁹ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 59.

şiiirlerini de bu nazım şekli ile yazmıştır. “İskelet”⁸⁵⁰ adlı mesnevisinde alegorik unsurlar kullanmıştır.

Murabba edebiyatımızın ilk yüzyıllarından başlayarak son dönemlere kadar çok kullanılan musammatlardan biri olmuştur. Şairlerin çoğunun divanında en azından bir ya da iki murabba görülür. Murabbalarda övgü, yergi, dinî ve öğretici konular sık kullanılmıştır⁸⁵¹. Neyzen Tevfik murabbalarında dinî ve sosyal konularla ilgili hicivlerine yer verir ve kendisinden bahseder. Murabbaları en akıcı ve kıvrak şiirleridir. Okunduklarında çok kolay yazılacağı hissini verseler de yazılmaları zor olan şiirlerdir. Özellikle din konulu murabbaları sağlam bir tasavvuf bilgisinin ve idrakinin eserleridir.

Felsefî bir fikir, bir düşünce, bir dünya görüşü, övgü, aşk ve sevgiliyi özleyiş hemen her konuda yazılan muhammeslerin konusu olabilir⁸⁵². Türk edebiyatında muhammeslerde en çok aşk, tasavvuf, methiye, nasihat, münâcât, ve na’ttır ele alınmıştır. Genelde beş benden oluşur⁸⁵³. Neyzen Tevfik’in muhammeslerinde en çok dinî hiciv tonu hakimdir. Muhammeslerinin bent sayısı çok değişkenlik gösterir.

Divan şiirinde, gazellerde en çok aşk temi ele alınır. Sırasıyla sevgili, tasavvuf, rindlik ve şarap zevki, kişi tavsifi ve hikmet, aşktan sonra en çok ele alınan unsurlardır⁸⁵⁴. Neyzen Tevfik’in gazellerinde bu sıralama hiciv, aşk, tasavvuf ve hikmet olarak değişir. *Muktebes* dergisinde çıkan ilk dört gazelinde divan geleneğine uygun olarak aşk temini işler. Gazelleri aşk, tasavvuf ve hikmet unsurlarını ele alması ve kullandığı mazmunlar itibariyle klasik gazel tarzındadır.

Neyzen Tevfik, divan edebiyatı nazım şekillerini kullandığı şiirlerinde ele aldığı temler itibariyle geleneğin dışına çıkar. Ancak, teknik olarak nazım şekline sadık kalmıştır. Divan edebiyatında şiirlere isim verilmez. Şiirler nazım şekline göre veya

⁸⁵⁰ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 50-53.

⁸⁵¹ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 85.

⁸⁵² a. g. e. , s. 96.

⁸⁵³ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 338.

⁸⁵⁴ a. g. e. , s. 334.

kafiyelerine göre isimlendirilir. Neyzen Tevfik, kıtaları ve üç koşması dışında bütün şiirlerine isim vermiştir.

Sadece dört koşması vardır. Koşmalarında, son derece başarılıdır. Bu şiirlerinden sadece birine isim vermiş diğerlerini “Koşma” olarak adlandırmıştır. Bir koşması didaktik, diğer üç koşması teması aşk olan lirik şiirlerdir. Koşmalarını sade bir dille yazmıştır.

Neyzen Tevfik, en çok kıtayı kullandığı için bu nazım şeklinde zamanla kendine has bir üslup geliştirmiştir. Yeni nazım şekilleri kullanmak ve alışılagelmiş kalıpların dışına çıkmak yerine divan edebiyatı nazım şekillerinin sınırları içerisinde kendi fikirlerini söylemeyi tercih etmiştir. Muhtevayı şekilden üstün tutar. şiirde şekil üzerine fikirlerini beyan ettiği herhangi bir kaynağa ulaşmadık. Ancak, şiirlerinin şekil unsurları incelendiğinde sağlam bir şiir tekniği olduğu görülür.

şiiri üzerine düşüncelerini sadece *Azâb-ı Mukaddes*’e yazdığı mukaddime niteliğindeki “oban Armağanını Sunarken” ve “Mukaddime” kısımlarında anlatır. Burada yazdıklarının ilmî ve edebî değeri olmadığını, kendisinin bir şair sayılamayacağını söyler. *Hiç* adlı kitabını kendisi hazırlar. Bu eserinde şiirler hiçbir tasnife tabi tutulmamıştır. *Azâb-ı Mukaddes*’in tertibi de İhsan Ada’ya aittir. Bu noktada şiirlerine karşı umursamaz davrandığını söyleyebiliriz.

2. VEZİN VE KAFİYE

Arap edebiyatı kaynaklı aruz vezni Türk edebiyatına dolaylı olarak İran edebiyatından geçmiştir. 10. yüzyılda İslamiyet’i benimseyerek Arap kültürü ve edebiyatının etkisine girmelerinden önce Türklerin yüzyıllar boyu kullandıkları nazım şekilleri ile şiir ölçüleri vardı. Bu zamana kadar Türkçe şiirler dörtlükler halinde ve hece sayısına dayanan milli bir nazım ölçüsü ile söyleniyordu. Bu yüzyıldan başlayarak Arap kültürü ve edebiyatı İran kültür ve edebiyatını etkilediği gibi, dolaylı olarak Türk

edebiyatını da etkisi altına almaya başlamıştır. Türkçe şiirlerde eski nazım şekilleri olan dörtlükler ve hece ölçüsü halk şiirleri ve tasavvuf şiirlerinde kullanılmaya devam eder. Öte yandan İran'da uzun denemeler sonunda gelişip, yerleşen aruz ölçüsü de Türk şiirinde kullanılmaya başlanır. 15. Yüzyılda aruz ölçüsü artık Türk şiirine yerleşmiş ve başarıyla kullanılır olmuştur. Son devirlerde aruz ölçüsünün Arapça ve Farsça gibi yabancı kelimelerin yardımı olmadan da Türkçe şiirlerde başarıyla uygulanabileceğini Tevfik Fikret, Mehmet Akif ve Yahya Kemal gibi şairler şiirlerindeki uygulamalar ile kanıtlamışlardır⁸⁵⁵.

Neyzen Tevfik, nazım şekilleri ve ölçü konusunda divan edebiyatına bağlıdır. Aruzu, İzmir Mevlevihanesi'nde bulunduğu yıllarda öğrenir, hatta aruz vezniyle gazeller yazar. Arapça ve Farsçayı Ermenekli Hasan Rüştü ve Mehmet Akif'ten aldığı derslerle öğrenir. Okuduğu kitaplarla ve şiirlerle pekiştirir. Ancak onun aruz konusundaki asıl hocası Mehmet Akif'tir.

Azâb-ı Mukaddes'te dört koşması dışında bütün şiirlerinde aruz veznini kullanmıştır. Gazellerinde fâ'ilâtün(3)/fâ'ilün kalıbını, kıtalarında ise fe'ilâtün(3)/fe'ilün, fâ'ilâtün(3)/fâ'ilün kalıplarını sık kullanır. Mesnevilerinde fe'ilâtün(3)/fe'ilün ve mefâilün/fe'ilâtün/ mefâilün/fe'ilün kalıplarını tercih eder. Murabbalarında ve muhammeslerinde fe'ilâtün(3)/fe'ilün ve fâ'ilâtün(3)/fâ'ilün kalıplarını daha çok kullanır. Neyzen Tevfik'in hece veznini kullanmasında, bu vezne sıcak bakan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın etkisi olur. Edebiyatımızda önemli yeri olan bu isimler hece vezninin kullanılması konusunda sözler sarf etmişler ve bu vezinle şiirler yazmışlardır⁸⁵⁶. Neyzen Tevfik, bu yolda yazdığı koşmalarında hece ölçüsünün 6+5 duraklı kalıbını kullanır.

Şiirde ritim ve ahenk, vezin ve kafiyelerle sağlanır. Ayrıca şiirin dış düzenini sağlayan kafiye, onun hafızada kalmasında, kolayca ezberlenmesinde önemli bir role

⁸⁵⁵ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 140-141.

⁸⁵⁶ Hasan Kolcu, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 37-54, 112-125.

sahiptir. Şiirde kafiye varlığını hissettirmeyecek kadar doğal olmalıdır.

Neyzen Tevfik en çok kıta nazım şeklini kullanmıştır. Kıtalarda kafiye örgüsü genellikle xaxa, ab ab ve aaxa şeklindedir. Kıta dışında murabba ve mesneviye ağırlık vermiştir. Mesnevilerde her beyitin ayrı kafiyesi vardır. Murabbaların kafiye örgüsü ise aaaa, bbba, ccca veya aaaA, bbbA şeklindedir. Bunun dışında çoğu Tanzimat’tan sonra olmak üzere aBaB,cccB...; aaxa,bbxb,ccxc ve bbbv, cccv kafiyeleli murabbalar da yazılmıştır⁸⁵⁷. Neyzen Tevfik murabbalarında hem klasik kafiye örgüsünü hem de Tanzimat’tan sonra kullanılan kafiye örgülerini kullanır. Koşmalarında xaxa, bbba kafiye düzenini kullanmıştır.

Şiirlerinde, daha çok divan edebiyatında kullanılan tam ve zengin kafiye ile rediflere yer verir. Fiillerden oluşan ”bıraktım”, ” gelip geçiyor”, “olacak”, “düşündükçe” gibi redifleri sık kullanır. Bu redifleri kullandığı şiirlerinde fiiller ağırlıktadır. Mehmet Kaplan, şiirde fiil kullanımı için şöyle der⁸⁵⁸:

Alelade kullanılmayan fiiller bir sanatkârın üslubunu zenginleştirir. Fiilleri hususî bir şekilde kullanan sanatkâr onların içinden mizacına, muhayyilesinin şekline, dünya görüşüne göre tercihler yapar. Hareketi belirten, hâli belirten, zamanı belirten fiiller vardır. Her sanatkârın şiirinde bunların kullanılış nisbeti değişir.

Divan edebiyatında kafiye yapısını daha çok nazım şekli belirler⁸⁵⁹. Neyzen Tevfik, şiirlerinde divan edebiyatı nazım şekillerini kullandığı gibi kafiyelerinde de daha çok göz için kafiye kullanır.

Neyzen Tevfik’in şiirlerinde en çok hareketi ifade eden fiiller görülür. Bu onun tez canlılığının ve neredeyse baştan sona bir hareketlilik arz eden hayatının sonucudur. Tevfik en çok geniş zaman, görünen geçiş zaman, gelecek zaman ve bildirme ekini

⁸⁵⁷ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 84-85.

⁸⁵⁸ Kaplan, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, s. 240.

⁸⁵⁹ a. g. e. , s. 218-219.

kullanır. Aynı şiirde farklı zamanları kullandığı da olur. Bir bentte sürekli aynı zamanı kullanması şiirinin monotonlaşmasına sebep olur. Bu nedenle her bentte farklı kelime türlerinden redifler kullanarak şiiri hareketlendirir.

*Cehâlet fikr-i cemiyetle her beyne çakılmıştır,
Şeref, nâmûs, milliyet ocaklarda yakılmıştır,
Tutuştukça memâlik, zevk u handeye bakılmıştır,
Girîbânında halkın bir belâ, resmen takılmıştır,
Yed-i pür hûn-ı devlet mi, rozet mi yâ Rasûlallah?*

*Bu câha çullananlarda eser var istikâmetten,
Dönüp etrafa bakmazlar, ne var haktan, hyânetten,
Çekerler garına Ashâb-ı Kehf'in tel siyâsetten,
Ne farkı var imaâretten veya Bâb-ı Meşîhat'ten,
Sadâret Nallimescid'de cihet mi ya Rasûlallah?*

Şiirlerinde ahenk genellikle mısra sonlarında sağlanır:

*Bilinmeyen nice şahsiyetin nişânesiyiz,
Sevâb ü seyyienin mecmâ-ı fesânesiyiz,
Hadid-i zillete düşmüş hurâfe lânesiyiz,
Rebâb-ı hîcîde bir giryenin terânesiyiz.*

Neyzen Tevfik'in şiirlerinde kelime tekrarları geniş yer tutar. Mısra başında kelime tekrarını çok nadir yaparken, şiirlerinin çoğunda mısra sonunda kelime tekrarı yaparak ahenk sağlar.

*İşte Mekke, Müslümanlık inhisâr **altındadır**,
Hacca niyet eyleyen katl ü hasâr **altındadır**,*

*Bak vatan baştanbaşa bin iftikâr **altındadır**,
Yuttuğun bir lokma, hâlâ ihtikâr **altındadır**.*

Bazı şiirlerinde kıtanın büyük kısmını redif tekrarı kaplar:

*Âraz mı, Bâb-ı Âli mi, sıfat **mı** yâ Rasûlallah?
Hükümet mi, esâs-ı meskenet **mi** yâ Rasûlallah?
Belânın ismi yoksa ma'delet **mi** yâ Rasûlallah?
Devâir hep mezar-ı marifet **mi** yâ Rasûlallah?
Diyâr-ı eşkiyâ mı, memleket **mi** yâ Rasûlallah?*

Mısra başında yapılan kelime tekrarı ile ahenk oluşturmaya sadece bir şiirinde kullanır:

*Nerde Cengiz. Engizisyon, nerde Haccâc u Yezîd
Nerde Timur u Hülâgû, nerde ecdâd-ı âzâm?
Nerdedir Şeddâd u Nemrûd, nerdedir Âd u Semûd*

Türk şiirinde, halk şiirinden günümüze kadar en fazla k,l,m,n ünsüzleri tekrarlanır⁸⁶⁰. Neyzen Tevfik de şiirlerinde bu ünsüzleri tekrarlayarak ahenk sağlar:

*Kırk sekiz yıl kışver-i ibdâ'ı sardım, bekledim,
Altı bin yıllık birikmiş bir de mâzi ekledim,
Kurduğum tabya harâba tuttu yüz, mertekledim,
Gördüğüm âsâr ile müstakbeli gerçekledim
Sığmaz artık tuttuğun yol vâdi-i inkâra Türk*

Neyzen Tevfik'in şiirlerinde karamsar, isyankâr, sitemkâr, hicvî ve komik vurguları bir arada görebiliriz. Şiirin ahenk yapısı da bu tonlara göre değişiklik gösterir. Onun neredeyse hiçbir şiirinin tonu bir diğer şiirine benzemez.

⁸⁶⁰ Sabahattin Çağın, *Tokadî-zâde Şekip (Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri)*, s. 169.

3. EDEBÎ SANATLAR

a. Mübalağa

Anlatımı çarpıcı hâle getirmek, muhatabı etkilemek, yanıltmak veya ikna etmek gibi sebeplerle insanoğlunun başvurduğu en yaygın söz sanatlarından birisi mübalağadır. Herhangi bir şeyi olduğundan fazla veya az göstermeye abartma veya mübalağa denir. Sade ve kuru bir üslupla yazılmış ilmî metinlerin sanat eseri olarak kabul edilmemesinin sebeplerinden birisi, yazarlarının hakikate bağlılıklardır. Hakikat ancak sıra dışı olursa etkili olur. Sanatçı bazen hakikati veya olağanı mübalağa ile sıra dışı yapar. Mübalağa kısmî yalan demektir, yalanın boyutu da abartılan miktarla doğru orantılıdır⁸⁶¹.

Mübalağayı, hicvedilecek konunun veya kişinin esasen mevcut bir kusur yahut zaafının abartılarak gülünçleştirilmesi olarak da tanımlayabiliriz. Bu tanıma göre, hicivde bir şahıs, olay veya durumun eleştirilmesi ve olumsuzlanması söz konusudur. Neyzen Tevfik, bazı şiirlerinde olmayan bir durum varmış gibi gösterip çok fazla abartarak karşıdaki kişiyi olumsuz yönde eleştirilir, hatta komik duruma düşürür.

*Alacak Rusya'da Petersburg'u askerimiz,
Dalacak Kutb-ı Şimâlî'ye leşkerimiz,
Olacak Eskimolar bende-i fermânberimiz,
Şerrimizden nice zî-rûh her âsân olacak.*

Bu dörtlükte İttihatçıların siyasetini eleştirir. Askerî ve siyasî manada aldıkları kararların ne kadar temelsiz olduğunu anlatmak için yapılacak seferleri abartır. Olumsuz bir durumu olumlu gösterilip abartarak ironik bir anlatımla İttihatçıları küçük düşürür.

Doğrudan hiciv özelliği taşıyan şiirlerde çoğu zaman mübalağanın, toplum tarafından sembolik anlamlar taşıyan benzetme veya telmih unsurlarından doğduğunu

⁸⁶¹ Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, s. 163.

görürüz⁸⁶².

*Nerde Cengiz. Engizisyon, nerde Haccâc u Yezîd
Nerde Timur u Hülâgû, nerde ecdâd-ı âzâm?
Nerdedir Şeddâd u Nemrûd, nerdedir Âd u Semûd
Her cihetle zalimân-ı dehre ben oldum imâm⁸⁶³.*

Abdülhamit; Cengiz, Engizisyon mahkemeleri, Haccâc, Yezit, Şeddâd ve Nemrût'tan daha kötü gösterilir. Hatta onlara imamlık edip kötülük konusunda ders verecek kadar hepsinden üstündür.

Neyzen Tevfik, bazı şiirlerinde olumlu ifadeler kullanarak övüyor gibi görünür. Ancak bu ifadelerindeki mübalağa ile karşısındakini hicveder.

*Nâfîa emredecek şimdi mühendis Agob'a,
Bir tünel açmak için şöyle Kutub'dan Kutub'a,
Köprü inşâsı için lazım olan hayli duba,
Vükelâ Meclisi'nin boş kafasından olacak⁸⁶⁴.*

Osmanlı Devleti o kadar güçlü olmuştur ki Kutub'tan Kutub'a tünel açmak, köprü yapmak devletin rutin işler gibi anlatılır. Yergiyi, kıtanın sonunda milletvekillerinin boş kafalarının inşa edilecek köprü için duba olarak kullanılacağını söylerken yapar. Neyzen Tevfik, mübalağayı genelde, bu kıtada olduğu gibi hicivlerindeki dozu arttırarak hedefini alt etmek için kullanır.

Şair kendi gördüğü kötülükleri, tehlikeleri başkalarının gözleri önüne sererken bunlarla savaşılmamasını ve bunların yok edilmesini amaçlar. Bu mücadeleyi yaparken okuyucunun kendi tarafını tutmasını ister. Okuyucuya kendi gördüklerini göstermek ve sorunu tespit etmesini sağlamak için mübalağayı kullanarak soruna mercek tutar.

⁸⁶² Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 371.

⁸⁶³ *Hic*, s. 21.

⁸⁶⁴ *Azâb-ı Mukaddes*, s. 19.

*Kan taşından eşiği, lâht-ı ciğerden temeli
Bâb-ı Âli vatanın bir delinen şiryânıdır.
Âdetâ pıhtı gibi kırmızı koltuktakiler,
Dökülen yüz suyu sanki fukaranın kanıdır.*

Hükûmetin olumsuz tavırlarını anlatırken bir vahşet tablosu çizer. İttihatçılar, aldıkları yanlış kararlarla pek çok masum insanın ölümüne, halkın büyük kısmının da sefalet içinde yaşamasına sebep olurlar. Halkın kanı, ellerinin değdiği her yerdedir ve buna aldırmaksızın kötülüklerine devam ederler.

K. Tucholsky, hicivde abartmanın gerekliliğini şöyle açıklar⁸⁶⁵:

Hiciv abartmak zorundadır. Bazen bu abartma haksızlık sınırına kadar varır. Gerçeği daha belirgin hâle sokmak için hicivci onu bir balon gibi şişirir, tabi bu arada yaşın yanında kuru da yanar.

Mübalağa bir konu veya kavramı herhangi bir bakımdan olduğundan daha fazla göstermek suretiyle yapılmışsa ifrat adını alır. Bir kavram olduğundan daha önemli veya daha üstün kavramlarla anlatıldığında da ifrat sanatı meydana gelir. Örneğin sıradan denilecek bir icada asrın icadı denmesi, adaletli birisi için zalim denmesi gibi⁸⁶⁶. Bu şekilde söylenenin tam tersi kastedilir.

*Sakal şakakların altından uçları sivri,
İner ta göğse kadar, bu şiâr-ı dîn eseri*

Neyzen Tevfik, “Vâiz” adlı şiirinde sadece görünümüyle dindar olan ancak maskesinin altında insanların dinî duygularını sömüren bir vaizin şahsında bu tarz insanları hicveder. Burada vaizin sakalının dinin alameti olduğunu söyleyerek, sakal bırakıp

⁸⁶⁵ Yüksel Baypınar, “Hiciv Kavramı Üzerine Bir inceleme”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı:1/4, 1978, s. 33.

⁸⁶⁶ Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, s. 164.

dindar görünen sahtekârları yerer. Sakala gereğinden fazla değer verilmesini doğru bulmaz.

*Bârekallah bu gidiş ayni selâmet gibidir,
Bu tedâbir-i hikem, bâis-i nusret gibidir,
Sinede hubb-ı vatan nûr-ı saâdet gibidir,
Lutf-ı Hak'la vatanın her yeri cennet gibidir,
Bilmeyenler bunu timsâl-i cehâlet gibidir.*

Neyzen Tevfik, “Zafernâme-i Meşrutiyet” şiirinde II. Meşrutiyet yönetimini hicveder. İttihat ve Terakki liderleri ülkeye refah getireceklerini söyleyerek meşrutiyeti ilan ettirirler. Ancak onların dönemlerinde halk daha kötü duruma düşer. Artık II. Abdülhamit döneminin dahi daha iyi olduğu düşünülmektedir. Neyzen Tevfik yaşanan manzaranın tam tersini söyleyerek ifrat sanatına başvurur.

b. Tezat

Zıtlık edebiyatta, sinemada, resimde ve diğer birçok sanat dalında başvurulan etkili bir anlatım tarzıdır. Kavramlar, zıtları sayesinde daha iyi bilinirler. Resim sanatında bir nesneyi kendisine zıt olan bir çerçeve veya fonun içinde vermek, nesnenin daha iyi fark edilmesini sağlar. İki kavram arasındaki zıtlık, siyah beyaz derecesinde olabileceği gibi, açık renk koyu renk ilişkisi içinde de olabilir. Anlam, anlam çerçevesi veya mesaj bakımından birbirinin zıttı olan kelime veya kelamın, ifadeyi etkili ve güzel kılma maksadıyla bir arada ve birbiriyle ilişkili olarak söylenmesine tezat denir⁸⁶⁷.

Neyzen Tevfik’in şiirlerinde tezat sadece kelimelerle sınırlı kalmamış, şiirin tümüne yayılmıştır. Özellikle “Zafernâme-i Meşrutiyet” manzumesinde bunun en güzel örneğini görebiliriz. II. Meşrutiyet sonrasında yaşanan olayların ve İttihat ve Terakki Fırkası’nın faaliyetlerinin eleştirildiği şiirde her şey tersi ile anlatılır.

⁸⁶⁷ a. g. e. , s. 151.

*Mantık olmazsa da ef'âl-i kıyâsîmizde,
Akl u hikmet dolu Kanûn-ı Esâsîmizde,
Çakıyor berk-i zafer tığ-ı hamâsîmizde,
On sene oldu ki âfâk-ı siyâsîmizde,
Bu kopan fırtınalar hayra alâmet gibidir.*

Meşrutiyet ilan edileli on yıl olmuştur. Ancak beklenen hiçbir değişim gerçekleşmemiştir, hatta ülkenin durumu daha da kötüye gitmektedir. Şair, bütün bunları bildiği hâlde anayasanın çok nitelikli olduğunu, ordunun yeni başarılarla koştüğünü, meşrutiyetin ilan edilmesi için çekilen çilelere değdiğini söyler.

Neyzen Tevfik'in şiirlerinde kişilerin mevkileri ile davranışları arasındaki tezattan da faydalanılır⁸⁶⁸. Doktor ilacı yanlış yazar; vaizler hocalar sapıklık içindedir, sadrazam ülkesini çıkarları için harcar, padişah halkını ezmekten zevk alır. Rıza Tevfik'in Filozof, Maarif Nazırı ve Doktor olduğu hâlde hiçbir görevini layıkıyla yerine getirememesi buna örnektir:

*Feylesofum dedi herif, pap çıktı,
Nâzır oldu, saman sattı sap çıktı.
Reçetede şurup yazdı hap çıktı,
Yutmayacak yoksa âyânın mı var⁸⁶⁹.*

Bazı şiirlerinde zıt anlamlı kelimeleri bir arada kullanarak tezat oluşturur.

*Duyuldu bir mütehassıs ki ismi Mösyö Pepo,
Bu **derde** var ise **çare** mutlaka odur, O⁸⁷⁰.*

⁸⁶⁸ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 381.

⁸⁶⁹ "Çok Şükür", *Azâb-ı Mukaddes*, s. 8.

⁸⁷⁰ "Tercüme-i Hâlim", a. g. e. , s. 209.

***Zengin** olur kasaları kitlersin,
Fakir düşer garip başın bitlersin,
 Deri, kemik, beden bizi ciltlersin,
 Hicranlara canlı divân edersin⁸⁷¹.*

*Çıkmayan bir candan umut kesilmez,
 Rahmetinden zerre bile eksilmez,
 Gözümüzü senden başkası silmez,
Güldürmeden önce giryân edersin⁸⁷².*

Bazı şiirlerinde haksız, yalancı veya suçlu gördüğü kimseleri yererken, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, Mevlana ve Hacı Bektaşî Veli'ye telmihte bulunarak, onların olumlu yönlerini hatırlatma yoluyla tezat oluşturur.

*Âl-i Osman'da Hasan yahut Huseyn yahut Ali,
 Var mıdır böyle isim bak! Bu hakikat pek celî,
 Hepsi de baştan k.ça zulm u tasallut mahmili,
 Tam bin üç yüz yıl bu fitne, oldu halkın engeli!
 Sen bıraktın Hakk'ı taptın zalime Türk.*

c. Telmih

İfade içinde tarihî, menkıbevî, ilmî, edebî veya kültürel bir olay veya bilginin tamamını çağrıştıracak bir kelime kullanmaya telmih adı verilir. Telmihe ifadenin anlamını zenginleştirmek için başvurulur⁸⁷³.

Neyzen Tevfik; Bekrî Mustafa, Mervan, Mevlana, Hacı Bektaşî Veli, Cengiz Han, Haccâc, Yezid, Timur, Hülâgû, Şeddâd, Nemrûd, Ashâb-ı Kehf, Fazlullah, Lokman, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, Hz. Nuh, Hz. Yakup, Hz.

⁸⁷¹ "Değil mi?", a. g. e. , s. 92.

⁸⁷² "Değil mi?", a. g. e. , s. 92.

⁸⁷³ Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, s. 140.

Yusuf, Züleyha, Hz. İsa, Hz. Meryem, Rahip Büheyra, Beyzâvî, Nûşîrevân-ı Âdil, Zerdüş, Brahman, Buda, Cem Sultan, Leylâ, Mecnûn ve Neron'a telmihte bulunur. Telmihte bulunduğu kişiler, şiirlerinde işlenen konularla paralellik gösterir. Rindâne şiirlerinde Bekrî Mustafa ve Cem Sultan'a; dinî konulu şiirlerinde hemen bütün peygamberlere, Hz. Meryem, Mevlana, Hacı Bektaşî Veli, Fazlullah, Zerdüş, Brahman ve Buda'ya; aşk konulu şiirlerinde Leylâ ve Mecnûn'a telmihte bulunur. Abdülhamit'i hicvederken tarihte kötülüğü ile ün salmış Cengiz Han, Haccâc, Yezid, Timur, Hülâgû, Şeddâd ve Nemrûd gibi kimselerden bahseder:

Nerde Cengiz. Engizisyon, nerde Haccâc u Yezîd

Nerde Timur u Hülâgû, nerde ecdâd-ı azâm?

Nerededir Şeddâd u Nemrûd, nerededir Âd u Semûd

Her cihetle zalimân-ı dehre ben oldum imâm⁸⁷⁴.

Meclis-i Mebûsân'ı ülkede yaşananlardan haberdar olmadıkları için Ashâb-ı Kehf'e benzetir⁸⁷⁵:

Toplanır haftada üç kere güruh-ı Vükelâ,

Sakın Ashâb-ı Kehf sanma uyurlarsa daha,

Kimi Mernûş u Debernûş, kimisi Yemliha,

İşte bunlar ile bâ izn-i Cenâb-ı Mevlâ

Bâb-ı Âli koca bir dâr-ı siyaset gibidir.

Devir kuramına göre mutlak varlık insan suretinde tecelli edilinceye kadar bütün varlıklardan geçip kâinattan süzüldüğü için hemen bütün peygamberlere ve farklı inanışların liderlerine devriyelerinde telmihte bulunur:

⁸⁷⁴“Abdülhamit'in Ağzından Bir Nutk-ı Hümayun”, *Hiç*, s. 21.

⁸⁷⁵“Zafernâme-i Meşrutiyet”, a. g. e. , s. 23.

*Mûsâ Tûrâ, Îsâ hûra büründü,
Eyyûb hasta, Yakup yasta göründü.
Hepsine de hicrân eli sürüldü.
Halil gibi bir put kıran olmadı⁸⁷⁶.*

*Cebrâil'miş Buda'nın diktiği put,
Sen bu fikri burada terk et, unut!
Peygamberler buradan etti hübü't,
Bundan ötesine ben sultân idim⁸⁷⁷.*

Hurûfîlik ile ilgili şiirlerinde Fazlullah'tan bahseder:

*Bürhânım şu: Ben var mıyım, yok muyum?
Evet, varım, insanım Hind'li soyum,
Ve kendimde son bulduğum Vişno'yum.
Bu sûretle taptığım Yezdân idim⁸⁷⁸.*

Divan şiir geleneğinde Cem Sultan, Cengiz Han, Haccâc, Yezid, Timur, Hülâgû, Şeddâd, Nemrûd, Lokman, Hz. Muhammed, İsa ve Hz. Meryem'e çokça telmih yapılır. Neyzen Tevfik'in, telmihte bulunduğu kişiler dikkate alındığında, yetişmesinde divan edebiyatının etkilerinin baskın olduğu görülür.

⁸⁷⁶ "Seyran", *Azâb-ı Mukaddes*, s. 87.

⁸⁷⁷ "Olur ya", a. g. e. , s. 96.

⁸⁷⁸ "Olur ya", a. g. e. , s. 95.

d. Benzetme

Bir kavramın herhangi bir özellik bakımından kendisinden daha üstün veya daha meşhur başka bir kavrama benzetilmesine benzetme veya teşbih denir⁸⁷⁹. Mübalağa ve benzetmeyi birbirlerinden ayrı düşünmek imkansızdır. İkisinde de genellikle kötü olan daha kötüye, iyi olan daha iyiye benzetilir⁸⁸⁰. Neyzen Tevfik, bazı benzetmelerinde bunu uygulamaz. Abdülhamit'i hicvettiği şiirinde tarihin bütün kötü kimselerine telmihte bulunduktan sonra, onun daha zalim olduğunu söyler.

*Toplanır haftada üç kere güruh-ı Vükelâ,
Sakın Ashâb-ı Kehf sanma uyurlarsa daha,
Kimi Mernûş u Debernûş, kimisi Yemliha,
İşte bunlar ile bâ izn-i Cenâb-ı Mevlâ
Bâb-ı Âli koca bir dâr-ı siyaset gibidir.*

Burada milletvekillerini sorumluluklarını yerine getirmedikleri için yerer, Ashâb-ı Kehf 'e telmihte bulunarak milletvekillerinin de onlar gibi uyuduğunu söyler. Ancak, milletvekilleri ile Ashâb-ı Kehf'in uyuma sebepleri çok farklıdır.

Benzetmelerinde dinî ve tarihi göndermeler çoğunluktadır. Kötülüğün sembolü olarak Cengiz Han, Haccâc, Yezid, Timur, Hülâgû, Şeddâd, Nemrûd ve Neron'dan bahseder. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, Mevlana ve Hacı Bektaşî Veli iyiliği, doğruluğu temsil ederler. Bunların dışında ayı, maymun, tilki, eşek, domuz, ıstakoz, kuzu, kurt, baykuş, köpek, sinek, tavşan gibi hayvanları ve mezar, kenef, mezura, mıknatıs, kenef, Tosya pirinci, rozet gibi cansız nesneleri ve mekanları da benzetme aracı olarak kullanır.

⁸⁷⁹ Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, s. 43.

⁸⁸⁰ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, s. 383.

*Var imiş Çingene'de bir ayı bir de maymûn,
Oynatır bunları gündüz, üçü birden memnûn⁸⁸¹.*

*Ey bana pend ü nasihat eden ehl-i himmet,
Sözüme kızma sakın çünkü bu bence müsbet,
Beynimizde bulunan farka edersen dikkat,
Bize nisbet ile ...Âbide-i Hürriyet,
Size nisbetle kenef Bâb- Meşihat gibidir.*

⁸⁸¹ "İskelet", *Hiç*, s. 51.

SONUÇ

Neyzen Tevfik Kolaylı (1880-28 Ocak 1953), II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerine, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına, Kurtuluş Savaşı mücadelesine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk otuz yılına tanıklık etmiş daha çok hicivleriyle ve özellikle neyzenliğiyle ünlenmiş, havaî kişiliğiyle akıllarda yer etmiş birisidir.

1880 yılında Muğla'nın Bodrum ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Bodrum İptidai Mektebi'nde tamamladıktan sonra, Bodrum Rüştîye'sinde öğretmen olan babası Hasan Fehmi Efendi'nin öğrencisi olur. Yedi yaşlarındayken Bodrum'daki Tepecik Kahvesi'nde dervişlerden dinlediği neyin sesine hayran kalır. O yıllarda Bodrum'un Köşk İçi Meydanı'nda bir müfrezenin, yakaladıkları eşkıyaların kesilmiş başlarını sırkalar üzerinde gezdirmelerine tanık olur ve gördüğü manzaranın etkisiyle ruhsal bunalım geçirir. 1894 yılında babasının Urla'ya tayininin çıkması üzerine aile Bodrum'dan ayrılır. Urla'dayken babası, oğlunun Bodrum'da yaşadığı sıkıntıları atlattığını düşünerek, onu İzmir İdadisi'ne göndermeye karar verir. Ancak, Tevfik, 12 Ağustos 1894 tarihinde bir sinir krizi geçirir ve bu kriz babasının hayallerinin bir süre ertelenmesine sebep olur. Geçirdiği krizin ardından annesi ile İstanbul'a giderek hastalığına çözüm bulmaya çalışır. Karaköy'de Yüksek Kaldırım Caddesi Yazıcı Sokağı'nda muayenehanesi bulunan Musevi Doktor Pepo, bir çeşit bayılma hastalığı teşhisi koyar ve eğitim hayatına devam etmesinin sağlığı için sakıncalı olduğunu belirtir.

Tevfik, hastalığının sara olduğunu söyler. Münir Süleyman Çapanoğlu, Seyit Kemal Karaalioğlu ve Muzaffer Uyguner de hastalığının sara olduğunu ifade ederler. Ancak kardeşi Şefik Kolaylı, ağabeyinin bir çeşit bayılma hastalığı geçirdiğini ve bu hastalığın Doktor Pepo tarafından tedavi edildiğini anlatır. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Baştabip Yardımcısı Dr. Latif Alpkın, 1929 itibaren hayatının sonuna kadar on dört defa Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne yatan Neyzen Tevfik'in kayıtlara göre sadece alkolizm tedavisi gördüğünü ve sara hastalığı geçirmediğini belirtmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Tevfik'in hastalığının sara olmadığı açıktır.

İstanbul'dan döndükten sonra doktorunun istediği şeyle ilgilenmesine izin verilmesini tavsiye etmesi üzerine ailesi tarafından serbest bırakılır. Urla'da tanıştığı Berber Kazım Ağa'dan ney dersi alır. Ailesi hastalığı sebebiyle ona şefkatle yaklaşır ve isteklerini yerine getirmeye çalışır. Ney dersinin yanında, avcılığa merak salıp silah kullanmayı öğrenerek dağlarda gezer. Bu hayat tarzı, hastalığının olumsuz etkilerini azaltır. Bunun üzerine babası İzmir'de Baş Durak Camii civarında Kestelli Mahallesi Nakip'üleşraf Sokağı'nda bir ev alır. Tevfik, İzmir İdadisi'nde yatılı okuyacak, annesi ve kardeşleri bu evde kalacak, babası da görev yeri olan Urla'da yaşayacaktır. 1895 yılında İzmir İdadisi'ne yatılı olarak kaydettirilir. Ancak, disipline ve sorumluluk almaya tahammül edemeyerek sık sık baygınlık geçirmesi üzerine bir ayın sonunda okuldan atılır.

İdadiden atıldıktan sonra birkaç gün boş kalır ve düşünür. Urla'daki ney hocası Berber Kazım Ağa'nın bahsettiği İzmir Mevlevihanesi'ne gitmeye karar verir. Mevlevihanede, Şeyh Nurettin ile tanışır ve başarılı bir ney taksimi yaptıktan sonra babasının da iznini alarak buraya kabul edilir. İzmir Mevlevihanesi Neyzen Baş Cemal Bey'in öğrencisi olur. Mevlevihane'deki rehberi Halil Efendi'dir. Burada dört yıl boyunca muhib olarak bulunur. Devrin önemli şair, edip, muharrir ve müzisyenleri ile tanışır. Edebî bilgisini ve zevkini Şair Eşref, Tokadizade Şekip, Abdülhalim Memduh, Ruhi Beybaba, Bıçakçızade İsmail Hakkı ve Tevfik Nevzat gibi ünlü isimlerin sohbetlerinden alır. Dört yıl boyunca şiir ve ney üfleme konusunda kendisini geliştirir. Mevlevihane'nin müdavimlerinden olan Santo Şikârî, Kemani Yaşua ve Salomon Elgazi gibi ünlü musikişinaslardan musiki zevkini alır. Muhiblikte, mutrıba ve sema'a çıkacak kadar ilerler. İzmir Meclis-i Maarif Azası Hacı Hafız'dan Türkçe, Ermenekli Hasan Rüştü'den Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri alır. Ünlü şairlerin divanlarını okur.

Bodrum'daki kahvelerde halk şairlerinden dinlediği hikâyelerden etkilenip şiire ilgi duyar. İzmir Mevlevihanesi'nde aldığı derslerle kendini şiir konusunda geliştirir. Tespit ettiğimiz yayımlanan ilk şiiri 12 Mayıs 1898 tarihinde İzmir'de neşredilen *Muktebes* dergisinin on sekiz numaralı sayısında çıkan bir gazelidir.

1899 yılında babasının isteği üzerine eğitimine devam etmek için İstanbul'a gider. İstanbul'da, babasının ve Mevlevihane'deki dostlarının verdiği tavsiye mektupları sayesinde medreseye, Mevlevihanelere kabul edilir ve pek çok ünlü kimse ile tanışır. Babasının arkadaşı Balıkesirli Niyazi Efendi'nin verdiği tavsiye mektubu Fethiye Medresesi'ne kabul edilmesinde etkili olur. Burada Balıkesirli Mustafa Hoca'dan ders alır. İstanbul'daki ilk günlerinde İzmir'den tanıdığı Bursalı Hafız Emin ile karşılaşır. Onun sayesinde Mehmet Akif Ersoy ile tanışır. Akif'in öğrencisi ve dostu olur. İzmir Mevlevihanesi Şeyhi Nurettin Efendi'nin verdiği mektupları götürdüğü Yenikapı, Galata ve Bahariye Mevlevihanelerinde hoş karşılanır, ney üflemede gösterdiği maharet ile buralarda kendini kabul ettirir.

Medresede kaldığı günlerde arkadaşları Balıkesirli Galip ve Birgivî Mehmet Efendi'nin ısrarları üzerine ney üfler ve softa inzibatları tarafından odası basılarak medreseden atılır, ney üflediğini öğrenen hocası ona ders vermeyi reddeder. Bunun üzerine Musa Kazım Efendi, Tevfik'i derslerine kabul eder. Sonradan şeyhülislâm olan hocası Musa Kazım Efendi sayesinde Ahmet Mithat ile tanışır, ona ney üfler ve Fethiye Medresesi'nin müderrislerinden Şeyh Vasfî, Mustafa Sabri ve Nasuhizade Asım'ın ilgisini görür.

Mehmet Akif Ersoy; Hersekli Arif Hikmet, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın babası Emin Paşa, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Halil Edip ve Ragıp Paşa'yı tanınmasına vesile olur. Onun neyzen ve şair olarak İstanbul'a tanıtılmasında Akif'in katkısı mühimdir. Akif ile ünlü edebiyatçıların sohbetlerine katılır, pehlivan kahvelerine ve çayırlara giderek güreş izler.

Malûmat ve Servet-i Fünûn mecmualarının idarehanelerini dolaşarak ünlü şair ve ediplerle tanışır.

Babasının arkadaşının tavsiyesi ile girdiği medresede çok başarılı olur. Ancak, ney üflemesi, medresede düzenli olarak kalmaması, setre-pantolon giymesi sebebiyle Kara Hamit isminde medreseden bir arkadaşı tarafından şikayet edilir. Hocası Şeyh Vasfî sayesinde bu şikayetten ceza almadan kurtulur. Medresedeki öğrenciler, onun ceza almasını umarken ders vekilinin verdiği iki altın ile kurtulmasını Bâb-ı Meşîhat'te

destekleyeni olduğuna yorarak onunla uğraşmazlar, hatta ondan çekinirler. Medresede disiplinli yaşamak zorunda olması, arkadaşları ve ondan hoşlanmayan bazı hocalarının tavrı, şikâyet edilmesi ve rutubetten rahatsız olması gibi sebeplerle ayrılarak ders arkadaşlarından Erzurumlu Hüseyin Efendi ile beraber Fatih Camii'nin Marmara'ya bakan cephesindeki barakalardan birine taşınır. Buna rağmen medresedeki derslerini düzenli bir şekilde takip eder. Dört yıl boyunca bu sabrı göstermiş ve onun ney ve içki ile ilgilenmesini göz ardı eden hocası Musa Kazım Efendi'den ders almıştır. Barakasındaki kitaplarını bir sandığa kilitleyerek İzmir'e ailesinin yanına giderken Fatih Camii'nde gönüllü müezzinlik yapan Hacı Ahmet Efendi'ye evinin anahtarını bırakır. Döndüğünde sandığının kırıldığını, Hacı Ahmet Efendi'nin kitaplarını satarak hacca gittiğini öğrenir. Bu olay üzerine bu çevrede kalamayacağını düşünerek, Fatih'teki Şekerci Hanı'nda bir oda tutar. Burada kaldığı günlerde Mehmet Akif'e ney üfleme dersleri verir. Daha sonra, buradan ayrılarak Çukurçeşme'deki Ali Bey Hanı'na taşınır. Buradaki odası bir edebiyat ve musiki mahfeli hâline gelir. Ali Bey Hanı'nda kaldığı günlerde Akif'ten Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri alır. Akif'e ney dersi vermeye devam eder, ancak Akif dersin başında çok zor bir parça seçtiği için bir süre sonra ney üfleyemeyeceğini düşünerek dersi bırakır.

Yenikapı Mevlevihanesi'nden kendisini çekemeyen Hilmi Dede'nin karalama çalışmaları sonucu namaz kılmaması bahane edilerek kurallara uymamasının da etkisiyle uzaklaştırılır. Bunun üzerine medresedeki derslerine devam eder ve musiki ile ilgilenerek kendisini yetiştirmeye çalışır. Neyzen Halit Bey'den ve Bahariye Mevlevihanesi neyzenlerinden Aziz Dede'den ney meşk eder.

Tamburî Aziz Bey, İzmirli Kara Hafız Ahmet Efendi, Tamburî Cemil Bey, Karagümrüklü Avni, Kanunî Âmâ Nazım, Kemanî Agâh, Udî Kadri, Kanunî Hakkı Bey, Hafız Aşir, Kanunî Hacı Arif, Hanende Hafız İsmail, Kaşı Yarık Hüsamettin, Osman Hacı Muhittin, Bahriyeli Şehabettin, Kemençeci Vasil, Bolahenk Nuri, Hafız Şükrü ve Udî Nevres gibi İstanbul'un ünlü musikişinaslarıyla tanışır, bu kimselerle meclislerde ney üfler.

Sultan Reşat, Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın validesi Prenses Emine, Sultan II. Abdülhamit'in büyük kızı Zekiye Sultan, Zekiye Sultan'ın eşi Nurettin Paşa, Ragıp Paşa, Yusuf Paşa, Fehim Paşa ve Kabasakal Mehmet Paşa'ya ney üfler. Prenses Emine'nin saz heyetinde yer alır ve bu günlerde "Neyzen Tevfik" olarak anılmaya başlar.

1900 yılında Hafız Aşir vasıtasıyla ilk plağını doldurur, ancak sarhoşken ney üflediği için bu çalışma pek başarılı olmaz. Daha sonra pek çok plak doldurmuş ve plakları rağbet görmüştür.

Ahmet Rasim, Müstecabizade İsmet, Muhittin Raif, Samih Rifat, Şair Mehmet Celâl, Giritli Hasan Ali, Nuri Şeyda, Andelib, Mehmet Celâl, Ahmet Rasim'in damadı Filibelizade Nizami gibi şair ve yazarlarla tanışır, bu kimselerin sohbetlerinde bulunur.

Şehzadebaşı'ndaki Çaycı Üsküplü Hacı Mustafa ile dost olur. Hocası Akif ve Bursalı Hafız Emin ile sık sık buraya gidip sohbet ederler. Bektaşî olan Hacı Mustafa sayesinde Sötlüce'debulunan Bektaşî Tekkesi'ne giderek Şeyh Münir Baba ile tanışır. İlerleyen günlerde huzur bulduğu bu tekkenin şeyhi Münir Baba'dan nasib alarak Bektaşîliğe intisab eder.

Çaycı İsmail Ağa'nın Çayhanesi, Hacı Mustafa'nın Çayhanesi ve Güneş Kırathanesi sık gittiği yerlerdir. Buralarda, dostlarıyla sohbet eder ve edebî sohbetleri dinler. Mekteb-i Sultani'nin son sınıf öğrencisi Cemil ve Bedirhaniler'den Şeref Bey ile Galata civarında Arabacı İsmail ve Kavaklı Ahmet Bey'in işlettiği kahvede ilk kez esrar içer.

Neyzen Tevfik, bir saz âleminden dönüşte devriye gezen komiserlerden biri tarafından durdurularak sorguya çekilir ve saz âlemlerine gitmemesi konusunda uyarılır. Bu olayı, kendisini musiki meclisine davet eden Abdülhamit'e yakın paşalardan Yusuf Paşa'ya anlatınca, Paşa komiseri cezalandırır. Bu olay sebebiyle Neyzen Tevfik'in hafiye olduğu düşünülür.

İstibdadın zulmüne şahit oldukça her yerde Abdülhamit ve istibdat üzerine konuşmaya başlar. Ziya Şakir isminde bir şahıs ona yakınlık göstererek Şair Eşref'in

şiiirleri, Ahmet Rıza'nın Paris'te çıkardığı *Meşveret* ve Filibeli Ali Fehmi'nin Filibe'de neşrettiği *Muvazene* gazeteleri hakkında ondan bilgi almaya çalışır. Ancak, Neyzen Tevfik pek hoşlanmadığı bu şahsın sorularına doğru dürüst cevap vermez. Hacı Mustafa'nın çayhanesinde hafiye olduğu bir gün istibdada hakaretler savurur, oradan geçmekte olan Zaptiye Nazırı Ahmed Şefik Paşa'ya küfrederek. Sonraki günlerde Yusuf Cevat adında bir dostu, Ziya Şakir'in kendisini jurnallediğini haber verir. Üç gün sonra çayhaneye uğradığında tutuklanır. Karakolda daha önce otuz beş kez jurnallendiğini öğrenir. Hapiste siyasî suçlular ile aynı koğuştaki kalır. Burada daha önce denediği esrara alışır. Bir müddet hapiste kalıp sorgulandıktan sonra serbest bırakılır. Ancak, peşine hafiyeler takılır. Bu nedenle dostlarına zarar vermemek için sevdiği muhitlerden ayrılıp bir süre serseriler âlemine girer ancak, rahat edemez. Kendisini koruyan Evranoszade Sami Bey ona destek olamayacağını bildirir. Yaşadığı baskının etkisiyle Mısır'a firar etmeye karar verir.

13 Şubat 1904 tarihinde Mısır'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılır. Vapur yolculuk sırasında Larnaka'ya uğrar. Burada İstanbul'dan tanıdığı Sadi Bey'in misafiri olur. Hemen her akşam Sadi Bey'in dostları ile yalıda toplanır, meşk ederler. Bir kez İngiliz valinin daveti üzerine Vali Konağı'na gider, burada valiye ney üfler, onun ilgisini görür.

Larnaka'da bir ay kadar kaldıktan sonra bir İngiliz gemisiyle İskenderiye'ye ulaşır. Burada birkaç gün kalıp Kahire'ye geçer. Kahire'de dostlarının tavsiyesi ile Türkiye'den kaçan Jön Türklerin ilk uğrak yeri olan bir musiki mağazasına uğrar. Mağazanın sahibi Kayserili Artin Karakaş Efendi ile tanışır. Sohbet sırasında Artin Efendi, onun, plaklarını dinlediği "Neyzen Tevfik" olduğunu öğrenince tavrı değişir, iltifat eder. Neyzen Tevfik, Artin Efendi sayesinde Mısır'da bir gazino işleten Kirkor Ağa ve Kahire'nin sayılı gazinolarından Kafe Şişe'nin sahibi Sürenyan ile tanışır. Onların gazinolarında Türkiye'den kaçan Hüseyin Siret, Balkancı Ethem Ruhi, Babanzade Hikmet, Doktor Kerim Sebatî, Mahir Sait ve Bahriyeli Rıza gibi kimselerle görüşür ve dost olur.

Mısır’da Prens Mehmet Ali Paşa, Ferik Ahmed Celâleddin Paşa, Sait Halim Paşa ve Prenses Nazlı’ya ney üfler. Onların maddî desteğini görür. Mısır’ın ünlü müzisyenlerinden Kemanî Haçık, Udî Kirkor, Hanende Agop, Kanunî Mehmet Akkat, Udî üstatlar Ahmet Lis ve Mahmut Gömrikçi, Kemanî İbrahim Şahalon ve bestekâr Leon Hancıyan ile tanışır.

Mısır’da bulunduğu yıllarda Piramitleri görür. “Lisân-ı Beledî” denilen Kahire’ye mahsus Arapçayı öğrenir. Ezher Medresesi’nde Mısır Müftüsü Muhammed Abduh’tan ders alır. Kahire Mevlevihanesi’ni ziyaret eder. Manisalı İzzî Dede ile Kahire’de Şari-i Mehmet Ali’de Halmiye’ye yakın tramvay caddesinde bir kahvehane işletirler. Burada Mısır’ın şairlerini, ediplerini ve sporcularını tanır.

İstanbul’dan gelen dostlarıyla çok içtikleri bir akşam, İzmir’den tanıdığı Fitnat isminde bir kadının işlettiği geneleve giderler. Kapının açılmaması üzerine silahını ateşler. Bu nedenle tutuklanır. Mahkemede, hakimin verdiği cezaya razı olmayarak güçlük çıkarınca altı ay hapis ve ağır çalışma cezası alır. Hapishanede, yeni yapılan bir inşaata kum taşır, lağım boşaltma, kireç taşıma, at ahırını temizleme gibi işlerde çalıştırılır. Zamanla karşılaştığı tanıdıkları sayesinde imkanları düzelir. Temyiz mahkemesinde affedilerek hapisten kurtulur.

Hapisten çıktıktan sonra, Şair Eşref’in kendisini aradığını öğrenir. Eşref’i bulur ve hasret giderirler. Şair Eşref, Mısır’da bulunduğu ilk iki ay Neyzen Tevfik’in misafiri olur. Daha sonra bir oda bularak onun yanından ayrılır.

Neyzen Tevfik, ney üflediği bir toplantıda Mısır’ın zenginlerinden Yahya İlmî Bey ile tanışır. Onun sarayında uzun süre misafir olur. Mısır’da Lübnanlı, Feride adlı bir sahne yıldızına âşık olur. Ancak, her ikisini de perişan eden bu aşktan onları bir Arap bacının yaptığı büyü kurtarır.

Peyâm-ı Sabah gazetesi yazarı Ali Kemal’in, Osmanlı Devleti’nin durumunu konuşmak üzere düzenlediği toplantıya katılır. Bu toplantıda konuşulanların etkisiyle Abdülhamit’in “Ağzından Bir Nutk-ı Hümâyün” adlı şiirini yazar. Toplantıdan sonra gittiği her yerde istibdat ve Abdülhamit aleyhinde konuşur. İstanbul Kıraathanesi’nde etrafına topladığı Türk ve Ermeni gençlerine Abdülhamit’in ağzından yazdığı şiirini

yüksek sesle okuması üzerine Baklavacı Hasan Murat isminde Mısırlı Tatar hafîye tarafından jurnallenerek tutuklanır. Ancak, kahvede bulunan gençlerin karakola yürümesi üzerine serbest bırakılır. Sonraki günlerde bu şiirinin Mısır'da bir gazetede çıkması nedeniyle idam cezasına mahkûm edilir.

Parasının olmadığı bir anda Hıdiv için yazdığı kıtanın, bir gazetede “Türk Münevverleri Efendinayı Nasıl Görüyor?” şeklinde kocaman puntolu bir başlıkla çıkması üzerine saray haysiyet divanınca hakkında tatbikat yapılmasına karar verilir. Korkusundan Mısır'ın kuzeyinde Kahire'ye iki saat uzaklıkta bulunan Kaygusuz Sultan Bektaşî Tekkesi'ne sığınır. Bir müddet burada saklanır. Ancak, Muharrem ayında aşure dağıtımı sırasında genç bir kızı taciz ettiği için uyarılmasını özgürlüğüne müdahale edildiği şeklinde algılayarak darılır ve buradan ayrılır.

II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine 14 Temmuz 1324 (27 Temmuz 1908) tarihinde İsmailiye vapuru ile Mısır'dan ayrılarak İzmir'e döner. Yaklaşık bir ay kadar İzmir'de kaldıktan sonra 8 Ağustos 1324 (21 Ağustos 1908) tarihinde İstanbul'a geçer. Hilmi Yücebaş, Seyit Kemal Karaalioğlu ve Muzaffer Uyguner, Neyzen Tevfik'in Mısır'da yedi yıl kaldığını ifade ederler. Ancak Neyzen Tevfik, Mısır'da dört yıl, beş ay ve on dört gün kalmıştır.

İstanbul'a döndükten sonra ilk yıllarını musiki ile ilgilenerek, konserlere katılarak geçirir. 1910 yılında annesinin ısrarları üzerine Cemile Hanım ile evlenir. Ancak, sarıklı bir hoca olan kayınpederi ile anlaşamaz. Hoca da, torunu Leman üç aylık iken kızını ve torununu kaçıır ve kızının Neyzen Tevfik'ten boşanmasını sağlar.

Askerliğini Birinci Dünya Savaşı sırasında Ahmet Muhtar Paşa'nın kurduğu mehter takımında yapar.

Neyzen Tevfik, Bodrum'da yaşadığı yıllarda, düğünlerde içenleri gördükçe onların mutluluğuna heves eder. Sekiz yaşlarındayken bir vesileyle içtiği rakının tadını beğenir. İzmir Mevlevihanesi'nde bulunduğu yıllarda hocası Cemal Bey'in odasında kurulan meclise hizmet ederken, içme fırsatı olur. Ney üflemede ilerleyince Cemal Bey ile gittikleri İzmir'in zengin konaklarında da içer. İstanbul'da bulunduğu yıllarda

katıldığı meclislerde içkiye alışır. Hapishaneden kurtulduktan sonra yaşadığı olayları kaldıramayarak içki ve esrara daha da bağlanır. Mısır'dayken ülkesinden ayrı kalmaya dayanamayarak hemen her gün içer. II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a döndüğünde yıllarca içmesi sebebiyle alkolik olmuştur. Bu sebeple sık sık hastaneye yatar ve hastalığına bir çeşit alkol sorunu olan dipsomani tanısı konur. 1914 yılında Haydarpaşa Askeri Hastanesi başhekimî Mazhar Osman tarafından tedavi edilir. O günden sonra Mazhar Osman'ı doktoru olarak seçer ve her hastalandığında onun çalıştığı hastaneye yatar. Bu nedenle 1914 yılından ölümüne kadar Toptaşı Bimarhanesi, Zeynep Kâmil Hastanesi ve Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde tedavi olmuştur.

1919 yılında *Hiç* ve 1924 yılında *Azâb-ı Mukaddes* adlı kitapları yayımlanır. 1949 yılında İhsan Ada'nın topladığı şiirleri, Kardeşler Basımevi'nin sahibi Kemal Onan'ın desteği sayesinde yine *Azâb-ı Mukaddes* adıyla bastırılır.

1952 yılının kasım ayında kronik bronşit sebebiyle yatağa düşen Neyzen Tevfik, 28 Ocak 1953 günü akşam saat 19.10'da Beşiktaş'ta Saman İskeleyi'ndeki evinde vefat etmiştir.

Neyzen Tevfik, hayatı boyunca özgürlüğüne düşkün, kendi fikir ve inançlarından ödün vermeyen, paranın kıymetsiz olduğunu düşünen, ney, içki ve şiire düşkün son derece marjinal bir şahsiyettir.

Neyzen Tevfik'in eserlerinde yüz elli yedi şiir vardır. Çalışmamız sırasında eserlerinde yer almayan yirmi iki şiirini daha tespit ettik. Şiirlerinde divan edebiyatı nazım şekillerini kullanır. Bunlar kullandığı sıklığa göre kıta, mesnevi, murabba, muhammes, beyit ve gazeldir. Dört adet koşması dışında bütün şiirlerini aruz vezni ile yazmıştır. Arapça ve Farsçayı iyi bilir. Aruz bilgisini hocası Mehmet Akif Ersoy'dan aldığı derslerle pekiştirdiği için bu vezni ustalıkla kullanır. Koşmalarında ise sadece 6+5 duraklı hece kalıbını tercih etmiştir. Şiirlerinde en çok benzetme, telmih, tezat ve mübalağa gibi edebî sanatlara başvurur.

Şiirlerinin çoğunda hiciv tonu ağır basmaktadır. Neyzen Tevfik, şahısları yerdığı şiirlerinde bu kimselerin mevkilerini düşünmeden fikirlerini cesurca söyler. Hicvettiği kişiler arasında devlet başkanları, birinci ve ikinci sınıf devlet adamları, şairler, yazarlar,

doktorlar ve dostları vardır. Hicvettiği kimseleri şöyle sıralayabiliriz: II. Abdülhamit, İran Şahı Muhammed Ali, Mısır Hıdivi, Mısır Kralı I. Fuad, Rus Çarı Nikola, Alman İmparatoru II. Wilhelm, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Atatürk, İsmet İnönü, Serasker Mahmut Şevket Paşa, Bahriye Nazırı Mehmed Cemâl Paşa, Sadrazam Talât Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Maliye Nazırı Cavid Bey, Malta Sürgünleri, Levazım Dairesi Reisi İsmail Hakkı Paşa, Sadrazam Damat Ferit Paşa, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, Başbakan Adnan Menderes, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Ferik Fehim Paşa, Dersim Mebusu Lütü Fikri Bey, İstanbul Belediye Başkanı ve Valisi Lütü Kırdar, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ziya Gökalp, Refik Halit Karay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy, Çaycı Hacı Mustafa, Hüseyin Cahit Yalçın, Refi Cevat Ulunay, Yahya Kemal Beyatlı, Cafer Kırımı, Mazhar Osman Uzman.

Toplumsal sorunlara ve devlet kurumlarına yönelik hicivlerinde aksaklıkları, abartılı ve trajikomik bir şekilde göz önüne sererek bunların giderilmesi için ilgilileri uyarır. Bu tarz şiirlerinde kurulu toplum düzenini korumaya yönelik bir tavrı vardır.

Neyzen Tevfik, medrese ve Yenikapı Mevlevihane'sinden uzaklaştırılması ve kitaplarının Fatih Camii'nde gönüllü müezzinlik yapan Hacı Ahmet Efendi tarafından çalınıp satılması gibi sebeplerle dini kendi menfaatleri için kullanan kimselerden nefret eder. Dinî temli hicivlerinde İslâm dinini doğru algılamayan, insanların inançlarını sömüren sahte dindarları yerer. Kişilere ve topluma yönelik hicivlerinde zaman zaman bayağı kelimelere yer verir.

Neyzen Tevfik, aynı zamanda ünlü bir ney virtüözü olduğu için musiki camiasındaki sorunlara da uzak kalamamış ve Türk musikisinin kıymetini anlamayanları sert bir şekilde yermiştir.

Daha çok hiciv yönüyle tanınan Neyzen Tevfik'in aşk şiirleri de vardır. Bu şiirleri son derece lirik, sade ve samimidir.

BİBLİYOGRAFYA

1. NEYZEN TEVFİK'İN EDEBİ ESERLERİ

a. Neyzen Tevfik'in Kitapları

1. Hiç, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1335 (1919), 56 s.
2. Azâb-ı Mukaddes (1. Forma), Şems Matbaası, İstanbul 1340 (1924), 16 s.
3. Azâb-ı Mukaddes (2. Forma), Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1340 (1924), 16 s.
4. Azâb-ı Mukaddes (Hazırlayan: İhsan Ada), Onan Yayınevi, İstanbul 1949, 304 s.

b. Neyzen Tevfik'in Hayattayken Yayımlanan Şiir ve Yazıları

1898

-“Nûr-ı didârındır ey meh fikrimi tenvîr eden” (Gazel), *Muktebes*, nr. 22, 28 Mayıs 1314 (9 Haziran 1898).

-“Anlamam hikmet nedir olmaz gönül gâmdan beri” (Gazel), *Muktebes*, nr. 24, 11 Haziran 1314 (23 Haziran 1898).

-“Eylemem cismimde mihmân-ı cân-ı cânân olmasa” (Gazel), *Muktebes*, nr. 27, 2 Temmuz 1314 (14 Temmuz 1898).

-“Mevlevîyim, Mesnevi-i âli kitâbımdır benim” (Nazire), *Muktebes*, nr. 29, 16 Temmuz 1314 (28 Temmuz 1898).

1909

-“Kal'a-i âsâr-ı zulme verdim istihkâm-ı tâm” (Gazel), *Eşref*, nr. 3, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909).

1912

- “Verdi cân işte Alemdâr’a yine mîri Cevat” (Kıta), *Eşek*, nr. 6, 5 Ağustos 1328 (18 Ağustos 1912).

1945

- Neyzen Tevfik’in Mektubu (Mektup), *Vatan*, nr. 1613, 26 Kasım 1945.

1947

- “Efendina hacı olmağa gitmiş” (Kıta), Muhittin Kutbay, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, *En Son Dakika*, nr. 2687, 17 Mart 1947.

1948

- Neyzen Tevfik’in Açıklaması (Gazete Yazısı), *Vatan*, nr. 2370, 2 Ocak 1948.
- Anladın mı? (Murabba), *Vatan*, nr. 2373, 5 Ocak 1948.
- Hak Vere (Murabba), *Vatan*, nr. 2374, 6 Ocak 1948.
- Oldukça (Muhammes), *Vatan*, nr. 2388, 20 Ocak 1948.
- Hicran Dağı (Murabba) , *Vatan*, nr. 2425, 26 Şubat 1948.
- Medrese (Mesnevi), *Vatan*, nr. 2439, 11 Mart 1948.

1951

- Dervişin Oltası (Gazete Yazısı), *Vatan*, nr. 3573, 27 Nisan 1951.
- Atmaca ve Serçe (Gazete Yazısı), *Vatan*, nr. 3607, 31 Mayıs 1951.

1952

-Menderes (Muhammes), *Yeni İstanbul*, nr. 884, 6 Mayıs 1952.

1953

-“İngiliz palyaçosu şu kralın halini gör” (Kıta), Hasan Bedrettin Ülgen, “İstanbul’un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik”, *Hürriyet*, nr. 1698, 10 Ocak 1953.

- Halkın Kudreti (Gazete Yazısı), *Vatan*, nr. 4207, 30 Ocak 1953.

-“İçmişim bâde-i zakkumu otuz yıl nâcâr” (Kıta), Münir Süleyman Çapanoğlu, Neyzen Tevfik, Hayatı-Şiirleri Bilinmeyen Tarafları, Özakar Yayınevi, İstanbul 1953, s. 81-84.

c. Neyzen Tevfik’in Ölümünden Sonra Yayımlanan Şiirleri

1958

-“Hikmet-i hilkate bak, terbiyeye aldanma” (Kıta), Refi Cevat Ulunay, “Bir İsmi Müsemmâları”, *Milliyet*, nr. 3038, 26 Ekim 1958.

1963

-“Âkîf’in şi’ri bî-meâliyle” (Kıta), Fikret Adil, “Neyzen’i Anarken”, *Son Havadis*, nr. 896, 31 Ocak 1963.

1966

-“Fabrika yaptı Sümerbank bez için” (Kıta), Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen’in Hastalığı”, *Yeni Tanin*, nr. 616, 7 Şubat 1966.

-“Ser tabîbin bilirim kudreti ilmiyesini” (Kıta), Şefik Kolaylı, “Kardeşim Neyzen Tevfik-Neyzen ve Mazhar Osman”, *Yeni Tanin*, nr. 617, 8 Şubat 1966.

1986

-“Nâm-ı nâmisine âli meşreb” (Beyit), Hilmi Yücebaş, Neyzen Tevfik Hayatı-Hatıraları-Şiirleri, Memleket Yayınları, İstanbul 1986, s. 28.

1993

-Doktor Mazhar Osman’a (Muhammes) , Muhtar Tefvikoğlu, Fahri Celâl Göktulga, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993, s. 83-84.

2001

-“Mazhar Osman ayıcı, maymunu Ahmet Şükrü” (Kıta), Liz Behmoaras, Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s. 371.

2. NEYZEN TEVFİK'İN MÜZİK ESERLERİ

Neyzen Tevfik'in hayatının özünde edebiyat ve müzik vardır. Eserlerini de bu alanlarda vermiştir. Eserleri hakkında bilgi verirken çok iyi bir ney virtüözü olması ve ney ile adının özdeşleşmesi sebebiyle müzik ile ilgili eserlerini de eklemeyi uygun bulduk.

Neyzen Tevfik, yüze yakın plak doldurduğunu söyler⁸⁸². “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinde de bundan bahseder⁸⁸³:

*Sinema, hayli fonograf ile yüzlerce plak
Şâhid-i ma'rifetimidir benim.....*

Ancak, araştırmalarımıza rağmen, eşlik ettiği plakların dışında sadece kendisinin doldurduğu plaklardan on beşini tespit edebildik. Diğer plakları konusunda bilgiye sahip değiliz. Tespit edilen plakları şunlardır⁸⁸⁴:

1. Hüseyinî Taksim / Sahibinin Sesi⁸⁸⁵ / nr: AX 501
2. Sabâ Taksim / Sahibinin Sesi / nr: AX 501
3. Nihâvend Taksim / Sahibinin Sesi / nr: AX 500
4. Sûzinak Taksim / Sahibinin Sesi / nr: AX 500
5. Segâh Taksim / Columbia⁸⁸⁶ /?

⁸⁸² *Azâb-ı Mukaddes*, s. VI.

⁸⁸³ a. g. e. , s. 229.

⁸⁸⁴ Akdoğan, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, s. 34-35.

⁸⁸⁵ “Sahibinin Sesi Türkçe Plakları Nr: 2 (1928), Nr: 8 (1947-1948). Sahibinin Sesi Firması İstanbul'daki ilk kayıtlarını 1927-1928 yıllarında gerçekleştirir. Bu plaklar numaralandırılır ve bir katalog hazırlanır. Neyzen Tevfik, Kemeçeci Aleko, Zurnacı Emin Efendi, Ovrik Efendi gibi devrin ünlü musikîşinasları bu katalogda yer alan sanatçılardan bazılarıdır.”

Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, 254-257.

⁸⁸⁶ “Columbia Umumî Kataloğu. Columbia Plak şirketi 1926-1927 yıllarında İstanbul'da kayıt yapar. Mesud Cemil, Neyzen Tevfik, Hafız Yahya gibi kalburüstü sanatçılar Columbia'nın ilk kayıtlarında yer alan sanatçılardır. Neyzen Tevfik, Hafız Burhan, Hafız Sadettin, Hafız Kemal ve Darül Elhan plakları uzun yıllar satışı yapılan plaklardır. Columbia Plak şirketinin 1926 yılından 1963 yılı ekim ayına kadar ürettiği taş

6. Hüseyinî Taksim / Columbia /12302
7. Mâhur Taksim / Columbia /12302
8. Nihâvend Taksim /Columbia /12301
9. Rast Taksim / Columbia /12301
10. Bestenigâr Taksim / Columbia /12299
11. Mâhur Taksim / Columbia /12303
12. Ferahnâk Taksim / Sahibinin Sesi / nr: AX 499
13. Rast Taksim / Rast Taksim / Odeon⁸⁸⁷ / nr: 176
14. Hüseyinî Taksim / Evcâra Taksim / Odeon/ nr:177
15. Uşşak Taksim / Ferahnâk Taksim / Odeon/ nr: 178

Neyzen Tevfik çok az beste yapmıştır. Sadece iki bestesi vardır. Bu iki eser, geleneksel sazsemâî biçiminde bestelenmesine karşın, çağının ezgisel koşulları içinde tümüyle özgün ve dinamik⁸⁸⁸. Besteleri⁸⁸⁹:

1. Şehnazbûselik Sazsemâî
2. Nihâvend Sazsemâî

Neyzen Tevfik'in bazı şiirleri bestelenmiştir. Bu şiirler ve beste bilgileri şöyledir⁸⁹⁰:

1. İkrarnâme / Necdet Tanlak / Hüzzam / İlâhi / Devrihindi

plaklar arasında yayını kesintisiz süren, tükendiğinde yeni baskıları yapılan plaklardan biri de Neyzen Tevfik'in Bestenigâr Taksimi'dir."

a. g. e. , s. 267-271, 330, 439.

⁸⁸⁷ "Odeon Firması, 1900'lerin başında İstanbul'da ses kayıtları yapar, ancak bunları piyasaya sürmez. Bu kayıtların bir kısmı 1927-1928 yıllarında piyasaya sürülmüştür."

a. g. e. , s. 183.

⁸⁸⁸ Akdoğan, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, s. 35.

⁸⁸⁹ Münir Süleyman Çapanoğlu, "Neyzen Tevfik", *Resimli Yirminci Asır* dergisi, Sayı: 27, 14 Şubat 1953.

⁸⁹⁰ Akdoğan, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, s. 34.

2. Koşma (Dudağında yangın varmış dediler) / Sadeddin Kaynak / Zâvil / Şarkı / Sofyan

Ayrıca Erdoğan Kürdoğlu / Muhayyerkürdî / Şarkı / Aksak-Düyek

3. Geçer / Hayri Yenigün / Uşşak / Şarkı / Aksak

Ayrıca Cinuçen Tanrıkorur /Bûselik / Şarkı / Düyek

4. Gazel (Dilşikârim, sen esîr ettin dîl-i nâşâdımı) / Cinuçen Tanrıkorur /

Sünbüle / Şarkı / Lenkfahte

5. Baktım, Ağladım / Ekrem Karadeniz / Acemkürdî / Şarkı / Evfer

6. Düşeli derd-i firâkın ile meye / Cinuçen Tanrıkorur / Hicaz / Şarkı / Aksak

Medrese yıllarında başında yeşil sarık, arkasında cüppe taşıyan Neyzen Tefvîk'e dostları "Hafız Tefvîk" derler. Bu nedenle doldurduğu bazı plaklarda adı "Neyzen Hafız Tefvîk" şeklinde yazılmıştır⁸⁹¹.

Ulusal ses arşivi yaratmanın en önemli kaynaklarından biri olan özel kayıtlar bakımından Türk arşivleri son derece yetersizdir. Bu konuda Suphi Ezgi'nin okumuş olduğu "Sabah Salâsı", Atatürk'ün "Onuncu Yıl Nutku", Neyzen Tefvîk'in "Geçer" şiirini okuduğu kayıtlar gibi çok az örnek vardır⁸⁹².

⁸⁹¹ Şefik Kolaylı, "Kardeşim Neyzen Tefvîk-Neyzen'in Hayatı", *Yeni Tanin* gazetesi, nr. 608, 30 Ocak 1966.

⁸⁹² Ünlü, *Gel Zaman Git Zaman*, s. 126-127.

3. FAYDALANDIĞIMIZ KAYNAKLAR

ABRAHAMİAN, Ervand, *Modern İran Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

ADA, İhsan, “Halkın Kucakladığı Adam Yetmiş Beş Yaşında”, *Vatan*, nr. 3943, 6 Mayıs 1952.

_____, “Bir İnsan Göçtü”, *Vatan*, nr. 4207, 30 Ocak 1953.

_____, “Birkaç Söz”, *Petek*, Sayı: 8, 1 Ocak 1956.

ADİL, Fikret, “Neyzen’i Anarken”, *Son Havadis*, nr. 896, 31 Ocak 1963.

AKAN, Emin, *Tamburi Cemil Bey*, Hür Efe Matbaası, İzmir 1992.

AKDOĞU, Onur, *ûdî Nevres Bey*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

_____, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, Sade Matbaacılık, İzmir 2005.

AKKÖY, Aysevil Atılgan, *İzmir Edebiyat Tarihine Dair Hatıralar II (Kamil Dursun ve Hasan Rüştü’nün Hatıraları)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İzmir 1987.

AKTAŞ, Şerif, *Refik Halit Karay*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M. S.2008*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2008.

ALPAY, H. Cengiz, “Büyük Feylesof Rıza Tevfik’i Bir Tahlil”, *Son Saat*, nr. 1245, 4 Ocak 1950.

ALPKAN, Dr. Latif, “Müze”, *Popüler Psikiyatri*, Sayı: 39, Eylül-Ekim 2007.

ALTAN, Çetin, “Neyzen”, *Hürses*, nr. 755, 30 Ocak 1953.

APAYDIN, Mustafa, *Türk Edebiyatında Ziya Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

ARDIÇ, Engin, “Gerçekten Hazır mısınız?”, *Sabah*, 24 Ekim 2007.

ARTAM, Nurettin, “Kaybettiğimiz Neyzen”, *Ulus*, nr. 11346, 29 Ocak 1953.

_____, “Kaybettiğimiz Neyzen II”, *Ulus*, nr. 11348, 31 Ocak 1953.

_____, “Gene Neyzen”, *Ulus*, nr. 11350, 2 Şubat 1953.

ASAF, Özdemir, “Neyzen Tevfik”, *Vakit*, nr. 11377, 1 Mart 1953.

“Âşık Veysel Jübilesi”, *Vakit*, nr. 12431-1679, 10 Mayıs 1952.

ATAY, Falih Rıfkı, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2010.

ATİK, Celal, “Güreş Minderlerinde Kırk Yılım”, *Milliyet*, nr. 10902, 11 Mart 1978.

AVNİ, Ali Rıza, “Neyzen Tevfik Kolaylı”, *Yeni Asır*, 27 Ocak 1970.

_____, “Bizde İlk Gramofon”, *Yeni Asır*, nr. 23349, 25 Ocak 1971.

AVŞAR, Servet, “Birinci Dünya Savaşı’nda Rus Propagandaları ve Osmanlı Devleti”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 14, 2003.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H. 1312.

AYGÜN, Ahmet, *Hayatı- Sanatı- Şiirleriyle Neyzen Tevfik Kolaylı*, Türk Köyü Yayınları, Isparta 1960.

AYKAR, Hakan, “Bismarck ve II. Wilhelm’in Osmanlı Üzerine Düşünceleri”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003.

AYVAZOĞLU, Beşir, *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.

_____, *Neyin Sırrı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

BAĞCI, Rıza, *Baha Tevfik'in Hayatı, Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Kaynak Yayınları, İzmir 1996.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, "Bakırköy Hastanesinde Bir Mülakat Neyzen Tevfik Neler Anlattı", *Ulus*, 30 Mart 1947.

_____, "Yetmişinde Bir Genç Neyzen'e Dair Birkaç Hatıra", *Ulus*, 3 Nisan 1947.

BARDAKÇI, İlhan, "Neyzen Tevfik'i Anarken", *Adalet*, nr. 3766, 22 Mart 1973.

BAŞTUNÇ, Yüksel, "En Uçtaki Adam", *Tercüman*, 13-19 Ocak 1989.

BAYDAR, Mustafa, "Neyzen Tevfik", *Gece Postası*, nr. 4855, 4 Şubat 1953.

BAYKARA, Tuncer, *İzmir Şehri ve Tarihi*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1974.

BAYPINAR, Yüksel, "Hiciv Kavramı Üzerine Bir inceleme", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı:1/4, 1978.

BEHMOARAS, Liz, *Mazhar Osman Kapalı Kutudaki Fırtına*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.

BELLİ, Şemsi, "Neyzen Tevfik'i Anarken", *Yelpaze*, Sayı: 574, 12 Haziran 1963.

BERK, Alâeddin, "Neyzen Tevfik Çilekeş Bir İnsandı ve Öyle Öldü", *Son Telgraf*, nr. 5809, 30 Ocak 1953.

BEYATLI, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1974.

BİLGİNER, Recep, "Neyzen Tevfik", *Yazko Edebiyat*, Ekim 1982.

BİRSEL, Salâh, *Kahveler Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.

BORAK, Sadi, “Atatürk’e Verilen Armağanlar”, *Milliyet*, nr. 12934, 12 Kasım 1983.

BOZOK, Salih, *Yaveri Atatürk’ü Anlatıyor*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001.

BUDAK, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara 2005.

BURSALI, Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, İstanbul 1333.

BÜRÜN, Vecdi, “Neyzen= Ruh Adamı”, *Son Saat*, nr. 2351, 2 Şubat 1953.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

COŞKUN, Menderes, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

CÜCENOĞLU, Tuncer, *Neyzen*, Mitos Yayınları, İstanbul 1999.

ÇAĞIN, Sabahattin, *Tokadî-zâde Şekip (Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri)*, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir 1998.

ÇAĞIN, Şerife, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

ÇANTAY, Hasan Basri, “Anılarda Âkif”, *M. Âkif Özel Sayısı Hece*, Sayı: 133, Ocak 2008.

ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman , “Neyzen Tefvîk Beyi Dinlerken”, *Yedi Gün*, Sayı: 27, 13 Eylül 1933.

_____, *Neyzen Tefvîk Hayatı ve Eserleri*, Çığır Kitabevi, İstanbul 1942.

_____, “Salon Nüktedanları-Neyzen Tefvîk”, *Kahkaha*, Sayı: 14, Aralık 1949.

_____, *Neyzen Tefvîk, Hayatı-Şiirleri-Bilinmeyen Tarafları*, Özakar Yayınevi, İstanbul 1953.

_____, “Neyzen Tevfik”, *Resimli Yirminci Asır*, Sayı: 27, 14 Şubat 1953.

_____, “Neyzen Tevfik ve Şiirleri”, *Resimli Yirminci Asır*, Sayı: 31, 14 Mart 1953.

_____, “Şair Eşref’ten Kıtalar”, *Hafta*, nr. 213, 23 Ekim 1953.

ÇETİNER, Yılmaz, “Keşke Güçlü Rakiplerimiz Olsa”, *Milliyet*, 29 Ağustos 2002.

ÇİFTÇİ, Ali, *Milli Mücadele Döneminde Mersin ve Havalisinde İz Bırakanlar*, Mersin 2002.

ÇİLOĞLU, Mehtap, “Cindoruk’un Sazları”, *Milliyet*, 22 Temmuz 1995.

ÇİZMELİ, Ahmet, *Neyzen Tevfik’in Ailesinin Şeceresi*.

DAĞDELEN, İrfan, “Taksim’de Asude Bir Kültür Adası Atatürk Kitaplığı”, *Türk Edebiyatı*, Sayı: 429, Temmuz 2009.

DANIŞ, Sadullah, “Akbaba’ya Uygun Yönleri, Anıları ve Nükteleri İle Tanıdığım Meşhurlar Neyzen Tevfik”, *Akbaba*, Sayı: 7, 5 Şubat 1969.

DEMİRKENT, Nezih, “Kaybettiğimiz Büyük Kıymet Neyzen Tevfik”, *Son Saat*, nr. 2349, 30 Ocak 1953.

DEMİRKOL, Nihat, “İzmir Mevlevihanesi”, *İzmir Tarih ve Toplum*, Sayı: 2, İzmir Eylül 2008.

DERVİŞOĞLU, Fatih M., *Nuri Demirağ Türkiye’nin Havacılık Efsanesi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2001.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

DİNÇ, Ayhan, *İstanbul Radyosu: Anılar Yaşantılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

DİNO, Abidin- GÜLER, Ara, *Fikret Muallâ*, Cem Yayınevi, İstanbul 1980.

DİZDAROĞLU, Hikmet, “Bir İzmir Hemşerisi ve Eseri Neyzen Tevfik ve Azâb-ı Mukaddesi”, *Fikirler*, Sayı: 34, Nisan 1950.

DOĞRUL, Ömer Rıza, “Türk Musiki Heyeti İle Beraber”, *Tan*, nr. 896, 26 Ekim 1937.

“Dostları Neyzen Tevfik’i Anlatıyor”, *Milliyet*, nr. 12660, 28 Ocak 1983.

DUMAN, Hasan, *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Katalogu (1828-1928)*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayını, Ankara 2000.

DUMAN, Rahmi, “Şair ve Feylesof Neyzen Tevfik”, *Şehir*, nr. 248, 9 Kasım 1956.

DURBAŞ, Refik, *Rakı İle Edebiyat Muhabbeti*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007.

DURSUN, Kâmil, “İzmir’e Ait Hatıralar”, *Anadolu*, nr. 9619, 31 Mayıs 1944.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Mehmet Âkif Ersoy*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

_____, *M. Âkif Mısır Hayatı ve Kur’an Meali*, Şule Yayınları, İstanbul 2003.

EKMEKÇİ, Mustafa, “Atatürk’ün Neyzen’e Bir Sorusu”, *Yeni Ortam*, 20 Mayıs 1973.

EMİL, Birol, *Mizancı Murad Bey Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979.

EMİN, Kemal, “Velbasü Badel Mevt”, *Temaşa*, Sayı: 9, 26 Eylül 1918.

ENGİNÜN, İnci, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Yeni Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

ENİS, Selahattin, “Neyzen”, *İkdam*, nr. 9853, 8 Eylül 1924.

ERBAY, Erdoğan, *Eskiler ve Yeniler Tanzimat ve Servet-i Fünun Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Erzurum 1997.

ERGİN, Osman, *İstanbul Mektepleri ve İlim ve San’at Müesseseleri Dolayısıyla Türkiye Maarif Tarihi*, c. 1-2, Osman Bey Matbaası, İstanbul 1939.

ERGÜN, Mehmet, *Neyzen Tevfik ve “Azâb-ı Mukaddes”i*, Tunca Yayınları, İstanbul 1983.

ERGÜN, Sadettin Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, c. 2, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1942.

ERGÜNER, Süleyman, “Başka Yer Bulamamış”, *Türk Musikisi*, Sayı: 2, 1 Aralık 1947.

ERSOY, Mehmed Âkif, *Safahat- Safahat Dışında Kalmış Şiirler (Hazırlayan: Ömer Rıza Doğrul, M. Ertuğrul Düzdağ)*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977.

ERTOP, Konur, “ Yirmi Beşinci Ölüm Yıldönümünde Neyzen Tevfik”, *Milliyet Sanat*, Sayı: 262, 30 Ocak 1978.

ERTUĞRUL, Muhsin, *Benden Sonra Tufan Olmasın*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

ERYÜKSEL, Hasan, *Ziya Şakir: Hayatı ve Eserleri*, Anıl Matbaası, İstanbul 1949.

EŞREF, *Eşref*, nr. 3, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909).

FELEK, Burhan, “Derbeder Deha”, *Cumhuriyet*, nr. 10238, 30 Ocak 1953.

_____, “Neyzen’in Kardeşi de Göçtü”, *Milliyet*, nr. 10150, 7 Şubat 1976.

_____, “Sinema Operatörlüğüm”, *Milliyet*, nr. 11588, 3 Şubat 1980.

FERGAN, Eşref Edip, *Mehmet Âkif, Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul 1960.

GALANTİ, Avram, *Bodrum Tarihi*, Işık Basım ve Yayınevi, İstanbul 1945.

GEZGİN, Hakkı Süha, “Neyzen Tevfik”, *Yeni Mecmua*, Sayı: 35, 29 Ocak 1939.

_____, “Neyzen”, *Vakit*, nr. 12688, 30 Ocak 1953.

_____, “Musiki Kanadı”, *Vakit*, nr. 11387, 11 Mart 1953.

_____, “Marifetlerinin İçinde Neyzen”, *Ayda Bir*, nr. 11, 11 Mayıs 1953.

GÖÇGÜN, Önder, *Şâir Eşref*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

GÖKÇEK, Fazıl, *Bıçakçızâde İsmail Hakkı'nın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990.

_____, *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

_____, *Dekadanlar Bir Tartışmanın Hikâyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

GÖKŞEN, Enver Naci, “Neyzen Tevfik’e Dair”, *Gündüz*, nr. 379, 3 Şubat 1958.

GÖKTULGA, Fahri Celâl, “Neyzen Tevfik”, *Cumhuriyet*, nr. 10825, 12 Eylül 1954.

_____, “Neyzen Tevfik’ten Bir Hikâye”, *Cumhuriyet*, nr. 12429, 1 Mart 1959.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1953.

_____, “Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Neyzen Tevfik”, *Vatan*, nr. 4927, 30 Ocak 1955.

_____, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1992.

_____, *Mevlevî Adabı ve Erkânı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2006.

GÖVSA, İbrahim Alâettin, *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1933.

_____, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1958.

GÜZEL, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

GÜZEL, M. Şehmus, *Abidin Dino*, Kitap Yayınevi, c. 1, İstanbul 2008.

HALICI, Şaduman, *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998.

HANİOĞLU, Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1981.

HAZAR, İrfan, “Bay Dede Remzi Zeytinoğlu İle Konuştuk”, *Anadolu*, nr. 9614, 26 Mayıs 1944.

“Heccav Eşref’in Mezar Taşını Çalmışlar”, *Tan*, nr. 623, 11 Ocak 1937.

Hizmet, nr. 1218, 7 Ocak 1929.

Hizmet, nr. 1223, 13 Ocak 1929.

HUYUGÜZEL, Ö.Faruk, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Hikâye ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1984.

_____, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

_____- ÇAĞIN, Şerife (Hazırlayan) , *Eşref Bütün Eserleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

IRGAT, Cahit, “Tımarhane Bana Neyzen Tevfik’i Tanıttı”, *Akşam*, 7 Temmuz 1968.

İMREN, Ali, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Eserleri*, Yeryüzü Yayınları, Ankara 2002.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Sadrazamlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.

_____, *Hoş Seda Son Asır Türk Musikîşinasları*, Maarif Basımevi, İstanbul 1988.

_____, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergâh Yayınevi, İstanbul 1988.

İPEKTEN, Halûk, *Nef’î Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

_____, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.

KABAAĞAÇLI, Cevat Şakir, “Kıymetli Bir Sanatkârı Daha Kaybettik”, *Demokrat İzmir*, nr. 2979, 31 Ocak 1953.

_____, “Neyzen Tevfik”, *Demokrat İzmir Radyo İlavesi*, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

KABACALI, Alpay, *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik*, Özgür Yayınları, İstanbul 1987.

_____, *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik Hayatı-Kişiliği-Şiirleri*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1996.

KABAKLI, Ahmet, *Mehmet Âkif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

KAFLI, Kadircan, “Neyzen Tevfik Dinsiz miydi?”, *Tercüman*, 2 Şubat 1958.

KALYON, İbrahim, *Üstat Neyzen Tevfik*, İstanbul 1999.

KANDEMİR, Feridun, “Neyzen Tevfik Anlatıyor”, *Haftada Bir*, Sayı: 1, 1936.

KAPLAN, Mehmet, *Şiir Tahlilleri I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

_____, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, Dergâh Yayınevi, İstanbul 2006.

_____, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

KARA, Mustafa, *Din-Hayat-Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.

KARA, Süleyman, *Ermenekli Hasan Rüştü'nün Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1984.

_____, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Şiirleri*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2004.

KARADENİZ, Zeria, “Tevfik ve Teyfik”, *Son Saat*, nr. 3436, 2 Şubat 1956.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983.

KARALAR, Zafer, “Neyzen Tevfik Pendik Anıları”, *Pendik*, 9 Ekim 2008.

KAVRUK, Hasan, “Dil Tarih Coğrafya Fakülteleri Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tez Çalışmaları III”, *Türkoloji*, Cilt: 9, 1991.

KAYA, Tuğba, *Muktebes Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İzmir 2000.

KAYALI, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002.

KEMAL, Mehmed, “Neyzen Tevfik”, *Cumhuriyet*, nr. 19632, 24 Mart 1979.

KESKİN, Habibe, *İzmirli Yazarlara Dair Hatıra ve Röportajlar*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İzmir 1986.

KEŞFÎ, Şark Feylesofu Hidayet, “Feylesofa Göre (30) Sene Evvelki Tilkilik Âlemleri”, *Anadolu*, nr. 5470, 11 Kasım 1932.

_____, “Feylesofa Göre (30) Sene Evvelki Tilkilik Âlemleri”, *Anadolu*, nr. 5482, 9 Aralık 1932.

“Kısa Haberler”, *Milliyet*, nr. 1282, 3 Aralık 1953.

“Kırımlı: 973 Turizmde”, *Milliyet*, nr. 9153, 29 Nisan 1973.

KIVANÇ, Halit, “Neyzen Tevfik”, *Milliyet*, nr. 3336, 28 Ocak 1961.

KOCA, Ferhat, *Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin Hayatı ve Fetvaları*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002.

KOCA, Şevki- AÇIŞ, Murat, *Halikarnaslı Bohem Neyzen Tevfik Külliyyatı*, Nazenin Yayınları, İstanbul 2000.

KOCAHANOĞLU, Osman Selim, *Hatıraları ve Mektuplarıyla Talât Paşa*, Temel Yayınevi, İstanbul 2008.

KOÇU, Reşat Ekrem, “İsa’nın Kahvehanesi ve Neyzen Tefkik”, *Akşam*, nr. 12341, 11 Şubat 1953.

KOLAYLI, Şefik, “Neyzen’in Cenazesinde İstanbul Belediyesi Hiçbir Şey Yapmamıştır”, *Ulus*, nr. 11367, 19 Şubat 1953.

_____, “Neyzen Tefkik Demişti ki”, *Vatan*, nr. 4416, 1 Eylül 1953.

_____, “Kardeşim Neyzen Tefkik”, *Yeni Tanin*, nr. 606-617, 28 Ocak 1966- 8 Şubat 1966.

KOLCU, Hasan, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

KOLOĞLU, Orhan, “Türk Van Gogh’u Fikret Mualla”, *Milliyet*, nr. 7480, 20 Eylül 1968.

_____, *Fikret Mualla Bir Garip Kişi*, Boyut Yayınları, İstanbul 2003.

KÖKSAL, Ahmet, “Kemal Sönmezler”, *Milliyet*, 24 Ekim 1985.

KÖKSAL, Yaşar, *Neyzen Tefkik Kolaylı*, İstanbul 1962.

KUNERALP, Sinan, “Osmanlı Yönetimindeki (1831-1911) Hicaz’da Hac ve Kolera” (Çeviren: Münir Atalar), *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı:7, 1996.

_____, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 2003.

KUNTAY, Mithat Cemal, “Tarih Köşelerinde Neyzen Tevfik”, *Son Posta*, nr. 5637+2460, 5 Şubat 1953.

_____, *Ölümünün Ellinci Yılında Mehmet Âkif*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1986.

KURAN, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000.

“Kurt Striegler Şehrimizde”, *Cumhuriyet*, nr. 1506, 19 Temmuz 1928.

KUTBAY, Muhittin, “Neyzen Tevfik Hayatını Anlatıyor”, *En Son Dakika*, nr. 2556-2709, 29 Ekim 1946-8 Nisan 1947.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. , *Yirminci Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

MARDİN, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

MENEMENCİOĞLU, Orhan, “Neyzen’in Ölümü”, *Bugün*, 3 Şubat 1953.

MİYASOĞLU, Mustafa, *Necip Fazıl Kısakürek*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul 2007.

“Neyzen Tevfik”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Neyzen Tevfik, Güvercin Kitap, Emek Basım-Yayımevi, Ankara 1953.

“Neyzen Tevfik Yetmiş Yaşında”, *En Son Dakika*, nr. 3524, 2 Temmuz 1949.

“Neyzen ve Radyo”, *Vatan*, nr. 4264, 28 Mart 1952.

“Neyzen Tevfik Jübilesi”, *Vakit*, nr. 12424-1672, 3 Mayıs 1952.

“Neyzen Tevfik Jübilesi Yarın Gece Yapılıyor”, *Vatan*, nr. 3942, 5 Mayıs 1952.

“Ney, Neyzen ve Yetmiş Beş Yıl”, *Yeni İstanbul*, nr. 884, 6 Mayıs 1952.

“Neyzen Tevfik Dün Vefat Etti”, *Son Posta*, nr.5637+2453, 29 Ocak 1953.

“Neyzen Tevfik Dün Kaybettik”, *Cumhuriyet*, nr. 10237, 29 Ocak 1953.

“Neyzen Tevfik Bugün Defnediliyor”, *Cumhuriyet*, nr. 10238, 30 Ocak 1953.

“Neyzen Tevfik’in Cenazesi Dün Defnedildi”, *Cumhuriyet*, nr. 10239, 31 Ocak 1953.

“Neyzen Tevfik Dün Toprağa Verildi”, *Vatan*, nr. 4208, 31 Ocak 1953.

“Neyzen Tevfik Dün Anıldı”, *Vatan*, nr. 4245, 9 Mart 1953.

“Neyzen İçin Muhteşem Bir Mevlit Töreni”, *Milliyet*, nr. 1018, 9 Mart 1953.

“Neyzen Tevfik Dün Anıldı”, *Vatan*, nr. 4928, 31 Ocak 1955.

“Neyzen Tevfik’in Üçüncü Ölüm Yıldönümü”, *Son Saat*, nr. 3432, 29 Ocak 1956.

“Neyzen Tevfik ve Sövmeye Hürriyeti”, *Yeni Sabah*, nr. 8403, 5 Ağustos 1962.

“Neyzen Tevfik’in Heykeli Dikilecek”, *Milliyet*, 18 Ekim 1969.

“Neyzen Tevfik’in Sazları Belediye Müzesine Hediye Edildi”, *Milliyet*, nr. 11283, 31 Mart 1979.

“Neyzen Tevfik Büstü Açıldı”, *Milliyet*, 8 Aralık 1983.

“Neyzen Tefk Anılıyor”, *Milliyet*, 4 Şubat 1990.

NURETTİN, Vâlâ, “Gece Kahvelerinde Neyzen Tefk”, *Akşam*, 25 Ocak 1940.

_____, “Ne Neyle, Ne Neva-yı Neyle”, *Akşam*, nr. 12329, 30 Ocak 1953.

OKAY, Orhan, “Edebiyatımızın Batılılaşması Yâhut Yenileşmesi”, *Büyük Türk Klasikleri Ansiklopedisi*, c. 8, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1988.

ORHON, Orhan Seyfi, “Neyzen Tefk”, *Havadis*, nr. 1528, 22 Ocak 1961.

“Osmanlılarda İstihbaratçılık”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

OZAN, Hüseyin Avni, *İzmir Şairleri Antolojisi I*, Cumhuriyet Matbaası, İzmir 1934.

ÖNDER, Mehmet, *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1998.

ÖNER, Ferdi, “Ölümü Münasebetiyle Neyzen Tefk”, *Cumhuriyet*, nr. 10238, 30 Ocak 1953.

ÖNGÖREN, Ferit, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.

ÖZCAN, Ömer, *Başlangıcından Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah (Yergi ve Gülmece)*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2002.

ÖZDAMAR, Mustafa, *Harabat Adamı Neyzen Tefk*, Kırkkandil Yayınları, İstanbul 2002.

ÖZDEN, Mustafa, *II. Meşrutiyet'in İlânı Öncesi ve Sonrası*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 2000.

ÖZSARI, Mustafa, *Müstecabizâde İsmet Hayatı ve Eserleri*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 1-2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998.

PARLATIR, İsmail, *Recaî-zade Mahmud Ekrem*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

PEKŞEN, Kamer, *Muktebes Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İzmir 2000.

“Pendik Belediyesi Kültür Sanat Etkinlikleri”, *Milliyet*, 14 Ocak 1993.

PERK, Ekrem, “Neyzen Tevfik”, *Türk Musikisi*, Sayı: 28, Şubat 1950.

POLAT, Nazım Hikmet, *Şahabettin Süleyman*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

REGÜ, Şükrü Enis, “Ölümünün Sekizinci Yıl Dönümünde Neyzen Tevfik’ten Hatıralar”, *Şehir Son Dakika*, nr. 1761, 28 Ocak 1961.

“Ressam Fikret Muallâ’nın Bir Mektubu”, *Tan*, nr. 990, 30 Ocak 1938.

REVİ, Şinasi, “Şair Neyzen’i de Kaybettik”, *Demokrat İzmir*, nr. 2973, 30 Ocak 1953.

_____, “Neyzen Tevfik’in Kızı Babasını Anlatıyor”, *Demokrat İzmir Radyo İlavesi*, Sayı: 6, 4 Şubat 1953.

REVNAKOĞLU, Cemâleddin Server, “Neyzen’in Kabri Başında”, *En Son Dakika*, nr. 4812, 31 Ocak 1953.

SAMİ, Cevat-HÜSNÜ, Hüseyin-SERÇE, Erkan (Hazırlayan), *İzmir 1905*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2000.

Samsun İl Yıllığı (1967), Ankara 1968.

SAVCI, Sadun Galip, “Basın Birliği Konseri”, *Vatan*, nr. 117, 10 Mart 1946.

SEL, Ahmet Selâmi, “Ölümsüz Neyzen”, *Çiftçi*, nr. 72, 31 Ocak 1953.

SELÇUKER, Nedret, “Neyzen’in Beşiktaş’taki Münzevî Odasında”, *Yeni Sabah*, nr. 4948, 26 Aralık 1952.

SEYDA, Mehmet, “Eşref İle Neyzen Tevfik”, *Türk Dili*, Sayı: 271, Nisan 1974.

SOMAR, Ziya, *Tevfik Nevzad İzmir’in İlk Fikir- Hürriyet Kurbanı*, Ahenk Matbaası, İzmir 1948.

_____, *Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2001.

SOMEL, Selçuk Akşin, *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

SOY, H. Bayram, “Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e Kadar”, *Bilgi*, Sayı: 30, Ankara 2004.

ŞAHİN, İbrahim, *İzmirli Bir Şair Tevfik Nevzad*, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

ŞANAL, Mustafa, “Osmanlı Devletinde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, Kayseri 2003.

“Şefikname”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, c. 11, İstanbul 1970.

ŞEHSUVAR, Hüseyin, “İkinci Ölüm Yıldönümünde Neyzen Tevfik İle Hasbıhal”, *Zafer*, nr. 2191, 3 Şubat 1955.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi, “Yetmiş Yıllık Neyzen’den”, *Türk Musikisi*, Sayı: 24, 1 Ekim 1949.

ŞEHSUVAROĞLU, Hâluk Y. , “Her Biri Birer Kulüp Olan İstanbul Kahvehaneleri”, *Cumhuriyet*, nr. 11439, 1 Haziran 1956.

ŞENER, Erman, “Sinema Oyuncusu Neyzen Tevfik”, *Milliyet*, nr. 9959, 27 Temmuz 1975.

“Şeyhulislâm”, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, c. 2, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985.

TALU, Ercüment E. , “Neyzen’in Kaybı Karşısında”, *Son Posta*, nr. 5637+2454, 30 Ocak 1953.

TANJU, Sadun, “Neyzen Tevfik’in Yetmiş Beşinci Yılı”, *Vatan*, nr. 3943, 7 Mayıs 1952.

_____, “Neyzen’in İsim Babası Olduğu Musiki Aleti: Enin”, *Vatan*, nr. 4210, 2 Şubat 1953.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

TANSEL, Fevziye Abdullah, *Mehmet Âkif Hayatı ve Eserleri*, M. A. E. Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1991.

TARI, Gültekin, “Ney, Mey ve Neyzen Tevfik”, *Milliyet Sanat*, Sayı: 17, 26 Ocak 1973.

TAŞTAN, Osman, *Şeyh Vasfî'nin Nahv-ı Osmanî Adlı Eserinin İncelenmesi*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009.

“Teksif Gecesi Haberi”, *Vatan*, nr. 5036, 9 Ağustos 1952.

“Teksif Gecesi Başarılı Oldu”, *Vatan*, nr. 5037, 10 Ağustos 1952.

TEVFİKOĞLU, Muhtar, *Fahri Celâl Gökbulga*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.

TONT, Cevdet, “Neyzen Tefvîk’in Yolladığı Mektup”, *Son Saat*, nr. 2357, 8 Şubat 1953.

_____, “Ölümünün Yirmi Dördüncü Yılında Neyzen Tefvîk”, *Son Havadis*, 28 Ocak 1977.

TOPUZ, Hıfzı, “Bir Bohemin Anatomisi”, *Milliyet*, 6 Şubat 1985.

TOROS, Taha, *Fikret Mualla 1903-1967*, Akbank Yayınları, İstanbul 1986.

_____, “Ve Bekâr Sanatçılar”, *Milliyet*, 15 Haziran 1986.

_____, “Neyzen Tefvîk”, *Milliyet-Aktüalite*, Sayı: 20, 24 Ocak 1988.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Hürriyet’in İlânı İkinci Meşrutîyet’in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

TURALI, İlhan, “Neyzen Tefvîk’in Cenazesi Bugün Törenle Kaldırılıyor”, *Son Posta*, nr. 5637+2454, 30 Ocak 1953.

TUTSAK, Sadiye, *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

“Türk Mizahının Öncüleri-Neyzen Tefvîk”, *Milliyet*, Fasikül:18, 16 Eylül 1981.

“Türk Sanat Dünyasının Büyük Kaybı Neyzen Tevfik”, *Zafer*, nr. 1364, 30 Ocak 1953.

UÇMAN, Abdullah, *Rıza Tevfik*, Gaye Matbaacılık, Ankara 1986.

ULUNAY, Refi Cevat, “Neyzen Tevfik”, *Milliyet*, nr. 980, 30 Ocak 1953.

_____, “Hicvin Matemi”, *Milliyet*, nr. 10241, 1 Şubat 1953.

_____, “Selâtin Meyhâneler”, *Milliyet*, nr. 2714, 1 Aralık 1957.

_____, “Nay-Ney”, *Milliyet*, nr. 3367, 25 Eylül 1959.

_____, “Mezarlıklara Dâir”, *Milliyet*, nr. 3691, 2 Eylül 1960.

_____, “Neyzen Tevfik”, *Milliyet*, nr. 7262, 12 Şubat 1968.

UNAT, Ekrem Kadri, “Öncü Bir İnsanı Daha Yitirdik”, *Milliyet*, nr. 10161, 18 Şubat 1976.

URGAN, Mina, *Bir Dinazorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

USLUER, Fatih, *İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren Hurufilik*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009.

USTA Recep, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Eserleri*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1975.

_____, *Tercüme-i Hâlim Neyzen Tevfik*, Broy Yayınları, İstanbul 1998.

UŞAKLIGİL, Halid Ziya, *Kırk Yıl*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969.

UYGUNER, Muzaffer, *Neyzen Tevfik, Yaşamı-Sanatı-Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000.

ÜLGİN, Hasan Bedrettin, “İstanbul’un En Renkli Tipini Ziyaret Ettik”, *Hürriyet*, nr. 1698, 10 Ocak 1953.

ÜNLÜ, Cemal, *Gel Zaman Git Zaman*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2004.

VARLIK, M. Bülent, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Mizah”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

YAĞCIOĞLU, Halim, “Neyzen Tevfik”, *Dünya*, nr. 4113, 30 Eylül 1968.

YALMAN, Ahmed Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. 4, Yenilik Basımevi, İstanbul 1971.

YARDIM, Mehmet Nuri, “Neyzen Tevfik’in Son Talebesi İlyas Hoca”, *Pendik*, 15 Mart 2008.

YERGUZ, İsmail, *Neyzen Tevfik Yaşamı, Sanatı, Yapıtları*, Engin Yayıncılık, İstanbul 1997.

YETİŞ, Kâzım, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

YÖNTEM, Ali Canip, “Neyzen ve Şiirleri”, *Hayat*, nr. 123, 4 Nisan 1929.

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul 1958.

_____, *Şair Eşref Bütün Şiirleri ve Seksen Yıllık Hatıraları*, Dilek Yayınevi, İstanbul 1984.

_____, *Neyzen Tevfik Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, Memleket Yayınları, İstanbul 1986.

_____, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Ansiklopedisi*, L&M Yayıncılık, İstanbul 2004.

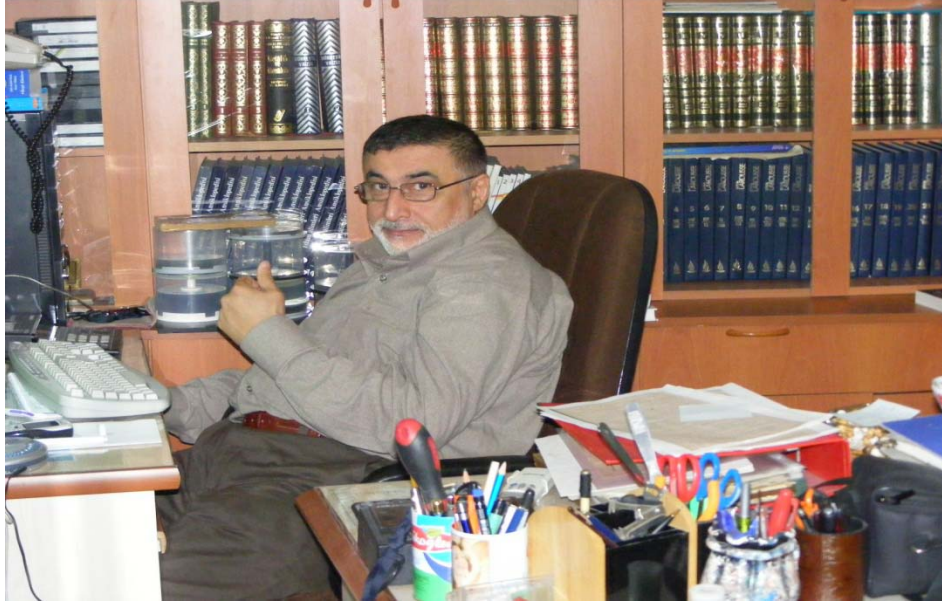
YÜCEL, Hasan Âli, “Üç Hür Tıp”, *Cumhuriyet*, nr. 10252, 13 Şubat 1953.

_____, “Evsiz Neyzen’den Mezarsız Mozart’a”, *Cumhuriyet*, nr. 11324, 5 Şubat 1956.

YÜKSEL, Müfid, “İstanbul Bektaşî Tekkeleri”, *Cem*, Sayı: 71, İstanbul Ekim 1997.

ZİYA, Mehmet-SENEMOĞLU, Yavuz (Hazırlayan), *Yenikapı Mevlevihanesi*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1913.

FOTOĞRAFLAR

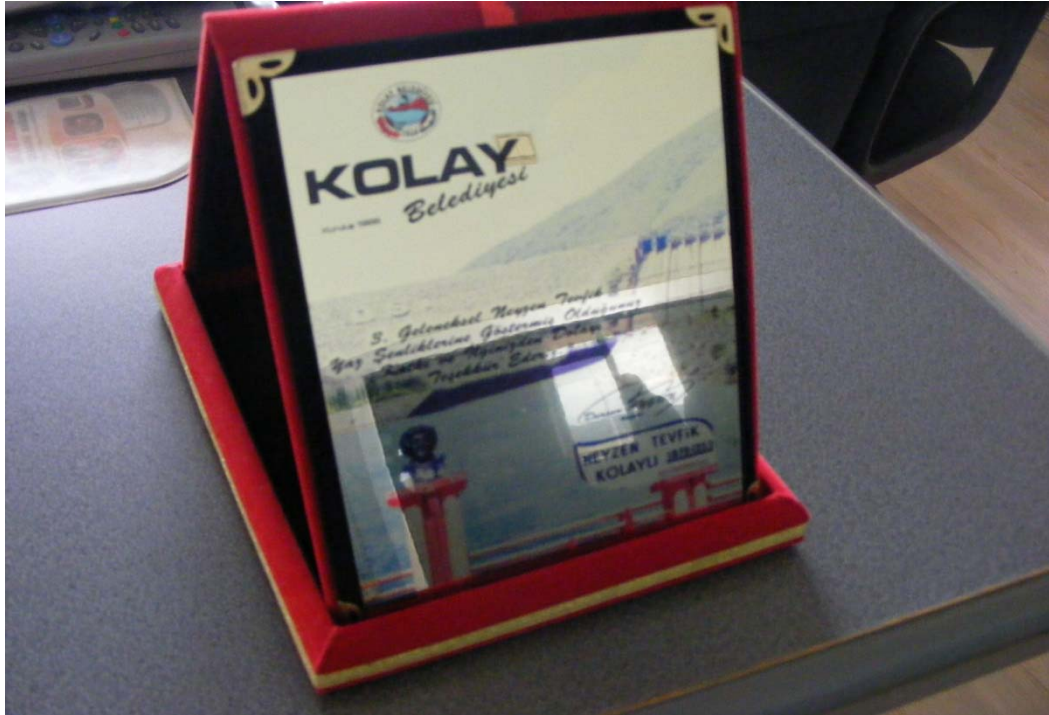
Neyzen Tevfik'in akrabası İdris Anarat. İdris Bey, Bafra ve Kolay'daki araştırmalarımızda bizden desteğini esirgemediği gibi Şefik Kolaylı'dan aldığı aile şeceresi ve mektupları bizimle paylaşarak çalışmamıza katkıda bulundu.

Neyzen Tevfik'in amcası Mehmet Bey'in torunu Levent Kolaylı. Kendisi Bafra'da Diş Doktorluğu yapmaktadır.

Neyzen Tevfik'in babasının köyü Kolay'ın girişi.

Kolay Belediyesi'nin 2009 yılı temmuzunda düzenlediği “Üçüncü Neyzen Tevfik Şenliği” için hazırlanmış plaket.

Kolay'da 8 Aralık 1983'te açılışı yapılan Neyzen Tevfik Anıtı.

Kolay'da yer alan Yukarı Yazı İlköğretim Okulu'nun adı 1962 yılında "Neyzen Tevfik İlköğretim Okulu" olarak değiştirilir. Ancak bu okul 1982 yılında Altınkaya Barajının yapımı aşamasında sular altında kalır.

Neyzen Tevfik'in dedesi Hafız Mustafa Efendi'nin görev aldığı Bafra Büyük Camii.

Neyzen Tevfik'in dedesi Hafız Mustafa Efendi ile Kolay Köyü'nden Bafra'ya taşınan akrabalarından birinin konağı.

Neyzen Tevfik'in Bafra'ya taşınan akrabalarına ait bir diğer konak.

Bodrum'un deniz kenarındaki en işlek ve büyük caddesine Neyzen Tevfik'in adı verilmiştir.

1969 yılında Almanya’da çalışan bir grup Türk işçisi Bodrum’a bir Neyzen Tevfik heykeli diktirmek için para toplar. Bu heykel günümüzde Bodrum’daki Neyzen Tevfik Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Neyzen Tevfik’in Bodrum’a gittiğinde misafir olduğu ev. Bu ev Neyzen Tevfik Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Bodrum Turizm Müdürlüğü girişinde Bodrum'un yetiştirdiği önemli şahsiyetler arasında Neyzen Tevfik'in yeri.

Neyzen Tevfik'in İstanbul'da bulunduğu yıllardayken devam ettiği Galata Mevlevihanesi.

Neyzen Tevfik, Toptaşı Bimarhanesi 15 Haziran 1927 tarihinde Bakırköy'deki Reşadiye kışlalarına taşındığı günden itibaren vefatına kadar pek çok defa Bakırköy Akıl Hastanesi'nde kalır.

Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı'nın İstanbul Pendik'te yer alan apartmanının girişinden bir fotoğraf. Neyzen Tevfik içkiyi bıraktığı dönemlerde ve hastalandığında kardeşinin bu apartmandaki evinde dinlenmiştir.

Neyzen Tevfik'in İstanbul Kartal Mezarlığında bulunan mezarı.

Neyzen Tevfik'in hayat felsefesini en iyi şekilde ifade eden kıtası mezarının başındaki mermer bir tabelaya yazılmıştır.

Neyzen Tefvîk'in mezar taşına en yakın dostu olan neyinin resmi işlenmiştir. Ayrıca mezarının başında sevenleri tarafından dikilmiş iki servi ağacı bulunmaktadır.

Neyzen Tefvîk'in Konya'daki Mevlana Dergâhı'nda bulunan neyi.

Pendik'te yer alan "Neyzen Tevfik Kültür Sanat Evinin" tabelası.

Pendik'teki "Neyzen Tevfik Kültür Sanat Evinin" Neyzen Tevfik ile ilgili tanıtım tabelası.

ÖZET

Mehmet Tevfik Kolaylı, 1880 yılında Muğla'nın Bodrum ilçesinde doğmuştur. Bodrum İptidai Mektebi ve Rüştîyesi'nde eğitim alır. 1894 yılında öğretmen olan babasının Urla'ya tayini üzerine buraya taşınırlar. 12 Ağustos 1894 tarihinde Urla'da geçirdiği sinir krizi sonucunda yaşadığı psikolojik sorunlar nedeniyle eğitimini noktalamak zorunda kalır. 1895 yılında ney üflemeye olan merakı vesilesiyle İzmir Mevlevihanesi'ne kabul edilir ve burada dört yıl muhib olarak bulunur. Mevlevihane'de tanıştığı Şair Eşref, Tokadizade Şekip, Tevfik Nevzat, Ruhi Beybaba, Ermenekli Hasan Rüştü ve Bıçakçızade İsmail Hakkı'nın sohbetlerini dinleyerek edebî zevkini geliştirir.

1899 yılında medrese eğitimi almak üzere İstanbul'a gider. Dört yıl Fethiye Medresesi'nde Musa Kazım Efendi ve Şeyh Vasfî'den ders alır. 1899 yılında Mehmet Akif Ersoy ile tanışarak onun öğrencisi olur. Abdülhamit karşıtı söylemleri nedeniyle jurnallenir ve ardından mahkum edilir. Cezasını çektikten sonra istibdadın baskısından kurtulmak için 13 Şubat 1904'te Mısır'a kaçar ve burada dört yıl kalır. II. Meşrutîyet'in ilanından bir ay sonra İstanbul'a döner.

İzmir Mevlevihanesi'nde bulunduğu yıllarda şiir yazmaya başlar. 1919 yılında "Hiç", 1924 yılında "Azâb-ı Mukaddes" adlı kitaplarını neşretmiştir. 1949 yılında şiirleri İhsan Ada tarafından toplanarak yine "Azâb-ı Mukaddes" adı ile yayımlanır. Şiirlerinde, kullandığı formlar ve vezin bakımından divan edebiyatının etkisi görülür. Daha çok kişilere ve topluma yönelik hicivleriyle ünlenmiş bir şairimizdir.

Hayatı boyunca düzenli bir işte çalışmamış, yaşamını ney üfleyerek, şiir söyleyerek ve içerek geçirmiştir. 28 Ocak 1953 tarihinde Beşiktaş Saman İskelesi'ndeki evinde vefat etmiştir.

ABSTRACT

Mehmet Tevfik Kolaylı, was born in 1880, in Bodrum town of Muğla. Later on, he went to Junior High School. In 1894, with his family, he moved to Urla where his father who was a teacher was appointed.

In 12 th of August 1894, he had to give an end to his education because of the neural breakdown as a result of psychological problems. In he joined the House of Mavlavi, İzmir in 1895 because of his interest in “ney”- the blowing instrument and took a position as a ney-blower-muhib for four years.

He improved his skills with the companionship of Şair Eşref, Tokadizade Şekip, Tevfik Nevzat, Ruhi Beybaba, Ermenekli Hasan Rüştü and Bıçakçızade İsmail Hakkı with whom he met in House of Mavlavi and found a great literary delight.

In 1899, he went to İstanbul for madrasa education. He was taught by Musa Kazım Efendi and Şeyh Vasfı, for four years. And then he met Mehmet Akif Ersoy and became his student. As a result of his anti-Abdülhamit speeches he was sentenced to prison. Proceeding to this punishment, in 13 th february 1904, he escaped to Egypt where he remained for four years. He returned to İstanbul a month after the Declaration of the Second Constitutional Monarchy.

He started to write his poems during his stay in İzmir Mavlavi House. He published “Hiç” in 1919; and in 1924 “Azâb-ı Mukaddes”. In 1949 his poems were collected by İhsan Ada published with the name of “Azâb-ı Mukaddes”, one more time. The forms, rythm and structure applied in his poems are mostly shaped by the Literature of Divan.

He is one of our poets who has been well known for his satire towards people and the socieity.

He never laboured in his life throughout his life but he spent his life on poetry and blowing ney. He died in his home in Beşiktaş Saman Quay, in 28 th of January 1953.

ÖZGEÇMİŞ

26 Şubat 1983 tarihinde Kırşehir’de doğdum. Kırşehir’de Süleyman Türkmâni İlköğretim Okulu ve Kızılırmak Lisesi’nde ilköğrenimimi, Yabancı Dil Ağırlıklı Mehmet Akif Ersoy Lisesi’nden mezun olarak da orta öğrenimimi tamamladım. 2001 yılında kayıt yaptırdığım Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü’nden 2007 yılında mezun oldum. Halen, 16 Mart 2009 tarihinde göreve başladığım Celal Bayar Üniversitesi Demirci Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktayım.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	380871
Yazar Adı / Soyadı	Sultan Sarı
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 46297496096
Telefon / Cep Telefonu	05077731259
e-Posta	ssari_9@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Neyzen Tevfik'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme
Tezin Tercümesi	A Research About The Life And The Literary Works of Neyzen Tevfik
Konu Başlıkları	
Üniversite	Ege Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2010
Sayfa	312
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Şerife Çağın
Dizin Terimleri	Hiciv=Satire Ney=Reed flute Mey=Becoming fluid Mizah=Humour
Önerilen Dizin Terimleri	Neyzen Tevfik Kolaylı=Neyzen Tevfik Kolaylı
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelenmesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının **29.08.2013** tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

30.08.2010

İmza:.....